

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

**Кафедра аграрного, земельного та екологічного права імені
академіка В.З. Янчука**

**НА СТОРОЖІ ЗЕМЕЛЬНОГО ЛАДУ:
ДО 20-РІЧЧЯ ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

**Тези доповідей учасників
Міжнародної науково-практичної конференції
(онлайн/офлайн формат)
(м. Київ, 26 листопада 2021 р.)**

Київ – 2021

УДК 349.4 (477)
Н 31

За зміст та якість матеріалів відповідальними є автори публікацій

На сторожі земельного ладу: до 20-річчя Земельного кодексу України: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (онлайн/офлайн формат) (м. Київ, 26 листопада 2021 р.). За заг. ред. проф. В.М. Єрмоленка. Київ : Друкарня Друкарник, 2021. 344 с.

ISBN

Укладачі: Ю.А. Краснова, М.П. Ліхтер, І.В. Лучко

У збірнику розміщено тексти наукових доповідей, присвячених дослідженню теоретико-правових засад права власності, використання, охорони та відновлення земель і пов'язаних з ними природних ресурсів.

Розраховано на науковців, фахівців у галузі права, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться питаннями земельного, природоресурсного, екологічного та аграрного права.

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ

<i>Ніколаєнко С.М.</i>	11
<i>Яра О.С.</i>	12
<i>Robert L. Walker</i>	13
<i>Теодор Савов</i>	15

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

<i>Андрейцев В.І.</i> МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЛІ, ЯК ОСНОВНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА – ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ СУЧАСНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ.....	17
<i>Ващишин М. Я.</i> ПРАВОВА ОХОРОНА ТЕРИТОРІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ: ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	22
<i>Духневич А. В.</i> УГОДА ПРО СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО СОТ: ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	25
<i>Євстїгнєєв А.С.</i> ОКРЕМІ ЗАКОНОДАВЧІ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПЕРЕОФОРМЛЕННЯ ПРАВА ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ ДІЛЯНКАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	28
<i>Єрмоленко В.М.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	31
<i>Кобецька Н.Р.</i> ВІДОБРАЖЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ В ЗАКОНОДАВЧОМУ РЕГУЛЮВАННІ ВІДНОСИН ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ТА ІНШИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ	34
<i>Ковтун О.М.</i> ОХОРОНА ТА РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ.....	37
<i>Костицький В.В.</i> ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ У РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ЗАСОБУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ.....	39
<i>Костяшкін І.О.</i> ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ КОМУНАЛЬНОЇ ТА ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ	42
<i>Кулинич П.Ф.</i> ЗЕМЕЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ 2001 РОКУ: ІСТОРІЯ ПРИЙНЯТТЯ ТА СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ	46
<i>Курман Т.В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ: СУЧАСНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ І ЗАГРОЗИ.....	50

<i>Лісова Т.В.</i> ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ	53
<i>Малишева Н. Р.</i> ЕКОЛОГІЧНЕ І ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО: ДО ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ.....	55
<i>Мироненко І.В.</i> РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПРАВА СУСІДСТВА (ДОБРОСУСІДСТВА) У ЗЕМЕЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	59
<i>Мірошниченко А.М.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ.....	62
<i>Носік В.В.</i> РЕКОДИФІКАЦІЯ ЯК СПОСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ВІДПОВІДНО ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	64
<i>Олещенко В.І.</i> ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ НЕСИСТЕМНОГО РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ.....	68
<i>Сидор В.Д.</i> ПРІОРИТЕТНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ГЕОПРОСТОРОВИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ	73
<i>Уркевич В. Ю.</i> СУДОВА НОРМОТВОРЧІСТЬ ПРИ ВИРІШЕННІ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ	75
<i>Харитонова Т.Є., Григор'єва Х.А.</i> ПРОТИДІЯ РОЗВИТКУ ВІТРОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАКТИКИ.....	77
<i>Шульга М. В.</i> ЕВОЛЮЦІЯ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ.....	80

СЕКЦІЯ 1.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРЬСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

<i>Гафурова О.В.</i> ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ СТАНДАРТІВ ЄС У СФЕРІ РЕЄСТРАЦІЇ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ РОСЛИН.....	84
<i>Заплітна І.А.</i> СПОСОБИ ПРОДОВЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНО-ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН.....	87
<i>Карпінська Н.В.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ РОСЛИН В КОНТЕКСТІ ВИМОГ ЄС.....	89
<i>Костенко С.О.</i> ПЕСТИЦИДИ ТА АГРОХІМІКАТИ ЯК ІННОВАЦІЇ В АГРАРНІЙ СФЕРІ: ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ «РОЗУМНИХ МЕЖ» ВИКОРИСТАННЯ	92
<i>Кухар О.В.</i> ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ РОСЛИН.....	98
<i>Лучко І.В.</i> ЗАКОНОДАВЧІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕТЕРИНАРНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ КОРМІВ.....	100

<i>Марченко С.І.</i> ПРИНЦИП СВОБОДИ ДОГОВОРУ В ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ	103
<i>Новак Т.С.</i> ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ПРИДАТНОСТІ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА	106
<i>Павлюк О.В.</i> ГЕНЕЗА ПРАВ ІНОЗЕМНИХ СУБ'ЄКТІВ НА ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ	108
<i>Петлюк Ю.С.</i> ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	111
<i>Покальчук М.Ю.</i> ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ФЕРМЕРСЬКИМИ ГОСПОДАРСТВАМИ.....	114
<i>Псутурі Б.Д.</i> ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	116
<i>Станіславський В.П.</i> ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ.....	118
<i>Сюйва І.С.</i> ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ПІД ПОЛЕЗАХИСНИМИ ЛІСОВИМИ СМУГАМИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ	121

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

<i>Зуєв Р.Р.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ.....	123
<i>Зуйкова М.С.</i> ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ ДІЛЯНКАМИ ДЛЯ ВЕДЕННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	126
<i>Гнатко М.Ю.</i> ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ ЯК ОСНОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	128
<i>Клименко Ю.А., Степаненко А.О.</i> КОЛІЗІЇ МІЖ ПРАВОВИМИ НОРМАМИ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	131
<i>Кущенко О.І.</i> ПРИМУСОВЕ ПРИПІЕННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ: ОГЛЯД ЗАКОНОДАВСТВА	133
<i>Лавриненко Т.С.</i> ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ	136
<i>Линюк А.І., Слободян У.С.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	138
<i>Носа І.Ю.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРИВАТИЗАЦІЮ ЗЕМЕЛЬ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ.....	141
<i>Огієнко М.О.</i> ФЕРМЕРСЬКІ ГОСПОДАРСТВА ЯК УЧАСНИКИ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	143
<i>Плиска В.І.</i> DUE DILIGENCE У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН	145

<i>Терещук Б.О.</i> ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	148
<i>Тімохіна А.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ САДІВНИЦТВА	150
<i>Федорович А.В.</i> ЩОДО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	153
<i>Щемельова А.Е.</i> ЩОДО ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН У СФЕРІ МЕЛІОРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ	156
<i>Щербakov В.В.</i> ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ ШЛЯХ СТАНОВЛЕННЯ	158

СЕКЦІЯ 2.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ

<i>Багай Н.О.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО, ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРИ ВИРІШЕННІ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ	162
<i>Батигіна О.М.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	165
<i>Гордєєв В.І.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ СТАТЕЙ ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	167
<i>Дейнега М.А.</i> ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ВІД ШКІДЛИВОЇ ДІЇ ВОД	170
<i>Засць О.І.</i> РЕФОРМУВАННІ ІНСТИТУТІВ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА: НОВЕЛИ СУЧАСНОЇ РЕДАКЦІЇ ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	174
<i>Земко А.М., Філюк О.С.</i> ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕВАЖНОГО ПРАВА КУПВЛІ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	177
<i>Зув В.А.</i> ЗЕМЕЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЗАКОНОДАВСТВО В СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ: НА ШЛЯХУ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ	177
<i>Ковач Б. Л.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ В КАНАДІ	182
<i>Кожушній К.С.</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ПРИБУДИНКОВОЇ ТЕРИТОРІЇ	184
<i>Кондратенко Д.Ю.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ	187
<i>Кондратюк А.С.</i> ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	190

<i>Макаренко О.Ю., Макаренко Н.А.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ (ПАЙ) ДЛЯ ВЕДЕННЯ ТОВАРНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В ПОРЯДКУ СПАДКУВАННЯ	192
<i>Мороз Г.В.</i> ПРАВО ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ	195
<i>Настіна О. І.</i> ВИЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В РІШЕННЯХ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	197
<i>Одинцова В.І.</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПЕРЕДАЧУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ІЗ ЗЕМЕЛЬ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	200
<i>Савельєва О. М., Чирик А. О.</i> ЗЕМЕЛЬНА ДІЛЯНКА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ЧАСТКОВОЇ ВЛАСНОСТІ	203
<i>Чоломбитько Ю.О.</i> ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ, НА ЯКІЙ РОЗТАШОВАНІ ОБ'ЄКТИ ПРИВАТИЗАЦІЇ.....	205
<i>Яремак З.В.</i> ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ І ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ.....	208

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

<i>Береза А.О.</i> ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	211
<i>Бутіна М.І.</i> ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ ТА ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ	214
<i>Демидова Д.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ.....	217
<i>Кравченко В.В.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	220
<i>Лобков М.С.</i> ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЯК ПРАВОВА ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ ОБЛІКУ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ	223
<i>Овдей К.С.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬ ОБОРОНИ.....	226
<i>Оленич І.В.</i> МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ	228

<i>Петровська Ю.Ю.</i> ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	231
<i>Скороход К.В.</i> САМОВІЛЬНЕ ЗАНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА ЙОГО ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	233
<i>Федорович А.В.</i> НОВЕЛИ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ АУКЦІОНІВ.....	236
<i>Шептух Н.С.</i> ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРАРНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	238
<i>Яштук В.М.</i> НАБУВАЛЬНА ДАВНІСТЬ У ЗЕМЕЛЬНОМУ ПРАВІ	241

СЕКЦІЯ 3.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ ТА ІНШИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

<i>Асатрян Є. М.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ТУРИЗМУ	244
<i>Большотенко А.Р.</i> ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОБМЕЖЕНЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК	247
<i>Бріцзов А. І.</i> ЕКОЛОГІЧНИЙ СПІР ЯК ПРЕДМЕТ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ.....	249
<i>Бузушко О.А.</i> ПРИНЦИП МАЙНОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЗА ЗАВДАНУ ЕКОЛОГІЧНУ ШКОДУ.....	253
<i>Голуб С.М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ БІОЕНЕРГЕТИКИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	256
<i>Суханова О.А.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ...	258
<i>Федчишин Д.В., Ігнатенко І.В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ	261
<i>Фелонюк Д.Л.</i> УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ.....	263
<i>Чумаченко І.Є.</i> ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ.....	266
<i>Шапавал Н. В.</i> МУНІЦИПАЛЬНА ТА ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	269
<i>Шарапова С.В.</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ	271
<i>Шульга Є.В.</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ДИРЕКТИВ ЄС В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	274

<i>Shovkun Yu.V.</i> GENESIS OF LEGISLATION ON THE RENTAL OF WATER BODIES FOR AQUACULTURE	279
---	-----

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

<i>Дранко І.С.</i> ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ КУОРТУ КУЯЛЬНИК ТА ІНКЛЮЗИВНИЙ КУОРТНИЙ РОЗВИТОК: ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	282
<i>Кравченко В.В.</i> ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКУВАННЯ ПРАВА ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ	285
<i>Пешков Д.Ю.</i> ПОРЯДОК ОТРИМАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ПІД ЖИТЛОВЕ БУДІВНИЦТВО НА СЕЛІ	287
<i>Сокол О.М.</i> ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ПОДАТКУ В УКРАЇНІ	289
<i>Цвид А.В.</i> ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ.....	292

СЕКЦІЯ 4.

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ ВИМОГИ ЩОДО ОХОРОНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ

<i>Буцмак А.Ю.</i> ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК КОРИСТУВАЧІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	295
<i>Данилюк Л.Р.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОВОДЖЕННЯ З НЕБЕЗПЕЧНИМИ ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ	297
<i>Задихайло Д.Д.</i> ЕКОЛОГІЧНЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК МІЖГАЛУЗЕВИЙ ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	299
<i>Закаль О.О.</i> ПРАВОВИЙ СТАТУС КЛІМАТИЧНИХ БІЖЕНЦІВ – ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК ЛЮДСТВА	301
<i>Кондратюк Т.М.</i> ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ У ВИКОРИСТАННІ ЗЕМЕЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ	304
<i>Ковальчук Т.Г.</i> ЩОДО КОНСЕРВАЦІЇ ДЕГРАДОВАНИХ ЗЕМЕЛЬ ЗА ЗЕМЕЛЬНИМ ТА ЕКОЛОГІЧНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНИМ ЕКОЛОГІЧНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ.....	306
<i>Краснова Ю.А.</i> ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ	308
<i>Латишева В. В.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ СТЕПІВ..	311

<i>Ліхтер М.П.</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ У ЗЕМЕЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	313
<i>Мазій В.С.</i> ПРОБЛЕМНІ МОМЕНТИ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ҐРУНТІВ ПІД СМІТТЄЗВАЛИЩАМИ.....	315
<i>Максименко Т.В.</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОЛІТИКІВ ЗА НЕВИКОНАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ОБЦЯНОК.....	318
<i>Обіюх Н.М.</i> ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ ПЕСТИЦИДАМИ І ДОБРИВАМИ В УМОВАХ СВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	320
<i>Попова А.О.</i> ІМПЕРАТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИНКОВОЇ МОДЕЛІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ.....	324
<i>Хомінець С.В.</i> СУЧАСНЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ҐРУНТІВ	327
<i>Шукало І.В.</i> ПОНЯТТЯ ТА СПЕЦИФІКА ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ САНІТАРНО-ЗАХИСНИХ ЗОН.....	329

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

<i>Андрощук А.Р.</i> ЩОДО ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПЗФ (НА ПРИКЛАДІ НПП «ГОЛОСІВСЬКИЙ»).....	332
<i>Варава В.В., Богданова Д.С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ	334
<i>Єрменчук Х.М.</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВВЕЗЕННЯ ПЕСТИЦИДІВ ТА АГРОХІМІКАТІВ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ОХОРОНИ ҐРУНТІВ.....	337
<i>Чухно В.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ В МІСЦЯХ ВИДОБУТКУ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ	339

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ

Ніколаєнко С.М.

*академік Національної академії педагогічних наук України,
доктор педагогічних наук, професор,
ректор Національного університету біоресурсів
і природокористування України*

Шановні друзі!

Щиро вітаю вас з початком роботи міжнародної науково-практичної конференції «На сторожі земельного ладу: до 20-річчя Земельного кодексу України».

Насамперед, хочу зазначити, що проблематика цієї конференції має не тільки важливе теоретичне, а й практичне значення. Точкою відліку земельних реформувань, подолання монополії держави на земельну власність і оголошення всіх земель України об'єктом земельної реформи, а це понад 60 млн га, стало прийняття постанови верховної ради УРСР від 18 грудня 1990р. Відтоді 28 млн га сільськогосподарських земель були передані у приватну власність, а їх власниками стали майже 7 млн громадян України. За цей час розроблено і прийнято значну кількість законодавчих актів, які були потрібні для успішного реформування. Але земельна реформа — справа непроста. Ми не повинні забувати, що найбільшою цінністю для Українського народу виступає саме земля, яка виконує роль не тільки основного засобу виробництва, а має певне сакральне значення, пов'язане із його традиціями та історією. На жаль, у процесі проведення земельної реформи масовими стали випадки порушення прав селян, що є неприпустимим. Крім того, сьогодні на перший план виходять питання, пов'язані із охороною та відтворенням землі. До неї потрібно ставитись, як до живої істоти. Не можемо її передати в чужі руки, мусимо дбати про неї, як про рідну матір. Тож повинні забезпечити збереження землі, її надр, атмосферного повітря, водних та інших природних ресурсів, які знаходяться в межах території України, природних ресурсів її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони, які проголошено Конституцією України об'єктами права власності Українського народу (ст. 13). Більше того, при проведенні будь-яких реформ варто пам'ятати, що земля є основним національним багатством і перебуває під особливою охороною держави

(ст. 14). Саме із врахуванням зазначених положень Основного Закону України має розвиватися українське законодавство.

Зважаючи на особливу актуальність тематики цієї науково-практичної конференції, глибоко переконаний, що у процесі фахової дискусії будуть висловлені нові ідеї та підходи, які сприятимуть подальшому вдосконаленню не тільки земельного, а й безпосередньо пов'язаного з ним аграрного та екологічного законодавства, у напрямі забезпечення прав селян. Що і стане запорукою успішного завершення земельної реформи в нашій країні.

Бажаю учасникам конференції плідної творчої праці! Впевнений, що цікаві й змістовні доповіді стануть підставою для жвавого наукового обговорення та проведення подальших наукових пошуків, а результати вашої праці сприятимуть розв'язанню актуальних проблем в земельно-, аграрно- та еколого- правовій науці.

Яра О.С.

*к.ю.н., професор, декан юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

Доброго дня, шановні учасники конференції!

Щиро вітаю гостей конференції, керівництво університету, викладачів, студентів!

Конференція присвячена 20-річчю Земельного кодексу України і метою її визначено здійснення комплексного наукового висвітлення сучасного стану правового регулювання земельних та пов'язаних з ними відносин в Україні із залученням зусиль науковців, аспірантів, студентів із усіх куточків України та зарубіжних держав.

Земельні правовідносини ніколи не втрачали своєї актуальності, особливо з огляду реалізації земельної реформи в нашій державі. З 1991 р. в Україні здійснюється масштабна земельна реформа, під час якої нажаль були допущені суттєві прорахунки, у тому числі щодо формування правового механізму регулювання земельних відносин.

Однак, у процесі здійснення земельної реформи, хоча і поступово, наступали якісні зміни. Земельна реформа стала основою для кардинального оновлення земельного законодавства нашої держави. Насамперед, земельна реформа сприяла систематизації земельного законодавства і прийняттю у 2001 р. Земельного кодексу України, метою якого є встановлення правових основ регулювання земельних

відносин відповідно до положень Конституції України та стану розвитку земельних відносин за результатами земельної реформи.

І саме в Перехідних положеннях Земельного кодексу 2001 р. було запроваджено мораторій, який із часом зазнає суттєвих змін, спрямованих на недопущення його обходу різними «креативними» шляхами, які на практиці напрацьовувались миттєво. 31 березня 2020 р. було ухвалено Закон України, що скасував заборону і запровадив з 1 липня 2021 р. ринок земель. На даний час невідомо, як виглядатиме ринок земель в Україні і до яких наслідків призведе зняття мораторію. За умов, що склалися нині, скасування заборони на відчуження земель сільськогосподарського призначення призведе до втрати землі як природного ресурсу для України, Українського народу та власників земельних ділянок, що також становить загрозу національній безпеці та порушує право власності на землю Українського народу.

Впродовж усього часу з моменту прийняття чинного Земельного кодексу України тема скасування заборони і відкриття ринку землі не втрачала актуальності й викликала гарячі дискусії. Враховуючи актуальність земельно-правових питань і нагальність вирішення земельно-правових проблем, бажаю учасникам конференції цікавої і жвавої наукової дискусії!

Robert L. Walker

Former U.S. Agricultural Policy Advisor

Ministry of Agrarian Policy and Food

Kyiv, Ukraine

Good Morning! Dobrogo Ranku!

I am honored to be invited by Academician and Professor, Volodymyr Mikhailovich Yermolenko, to bring greetings and brief welcoming remarks to this important conference marking the 20th Anniversary of the Land Code of Ukraine. I want to commend you, Volodymyr Mikhailovich, for your leadership in organizing this conference and for bringing attention to this important milestone in land reform in Ukraine.

I also want to thank my friend, Professor Evgeniy Shulga, for his assistance. He made it possible for me to be awake at 3AM in the United States and the Great State of Maryland following Thanksgiving Day!

Land Reform, as with most major reforms that confronted Ukraine after the breakup of the Soviet Union, was hotly debated for many years. There were different views of how to approach creating a new land code, with

widely divergent political and social implications. There were all kinds of remarks and, believe it or not, untruths, about the need for land reform.

There were many questions about how the agricultural sector, as well as other sectors of the economy, would evolve absent state control and central planning and absent party influence. I recall President Kuchma and his delegation visited the United States in 1994 and met with President Clinton to discuss Ukrainian reform. During this visit, a request was made for policy assistance in the agricultural sector. I was honored to be appointed in April of 1994 by the US Secretary of Agriculture to serve as the US Policy Advisor to the Government of Ukraine and the Ministry of Agrarian Policy and Food. My role was to help inform, not decide, strategies and ways to begin to move agriculture in a market-driven direction.

Of course, when I occupied my office on the 3rd floor of the Ministry on Khreshchatyk, I did not fully appreciate the enormity of that task. Four years after the fall of the USSR, Ukraine and all of the former Soviet Republics were confronting similar challenges, except for perhaps a few. As a sovereign and independent nation, Ukraine was free to move in the direction that political forces felt best for the people of Ukraine. I believed the best way to achieve success in my daunting assignment was to get to know what the Minister felt was most important, to gain his trust, and to provide the Ministry with the resources to help begin the journey down the long road to a free, open and, ultimately, a market-oriented, private agriculture.

My problem then was that whenever I thought progress appeared possible, a new Minister was appointed. In fact, during my three years as a «radnik» at the Ministry, I worked with three different Ministers. The constant revolving door in the Minister's Office impeded meaningful dialogue and progress. I took to writing articles in the general and agricultural press to inform a broader audience of how a new Ukraine, free of the shackles of the Soviet system, could improve its agricultural sector once dominated by the kolkhoz and sovkhoz.

Since those early days of Ukrainian independence, Ukraine has, of course, progressed in significant ways. I cite my early experiences to highlight how much progress has been made since that time in the area of land reform. Land reform, for which there was little agreement and little appetite to talk about in the 1990s and early 21st Century, started to receive serious attention. This ongoing discussion and debate among Ukrainian officials, politicians, agricultural organizations, and university experts, coupled with other reforms and linked in some measure to World Bank and IMF incentives, helped set the stage for the 2011 Land Code that this timely conference will focus on today, twenty years later.

The process to enhance the Land Code has continued since 2011 with its ups and downs. The lifting of the moratorium on land sales this year, however, and the creation of a process to begin limited buying and selling of small parcels between private individuals, on market conditions, is yet another major achievement. Some have said that the launch of Ukraine's agricultural land market is one of the most significant and noteworthy achievements since the Independence of Ukraine in 1991.

If the process proceeds in a transparent way, as planned, land reform will contribute in a major way to the continued growth and expansion of agriculture in Ukraine for the benefit of the farmers and agricultural producers, as well as for the people of Ukraine.

In closing, Ukraine, as a free, independent, sovereign and Democratic nation, has succeeded in developing a living land code, abolishing the moratorium on land sales, and establishing an equitable process for the private sale of land. As long as the people of Ukraine and you here at this conference remain forever vigilant in protecting these and other rights and reforms, Ukraine will surely achieve its greatest potential.

Best wishes to all of you here today. I know this will be a successful and productive conference that could well lead to a blueprint for tomorrow's progress in land reform. And do not let any gathering clouds on the horizon deter your hopes, your dreams and your optimism for the future of agriculture and your country.

Thank you!

Robert L. Walker

Теодор Савов
Консул Республики Болгария в Украине

Уважаемые ученые, аспиранты, студенты! Дорогие участники!

Позвольте мне от имени посла Республики Болгарии в Украине поприветствовать всех участников Международной научно-практической конференции К 20-летию ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ.

Надеюсь, что ваша работа во время конференции будет способствовать совершенствованию правовой базы для эффективного, полного и безопасного использования земель в Украине. Хотя я лично считаю, что наибольшую ценность представляет не земля, а народ Украины, нельзя отрицать, что природные ресурсы страны, а именно

плодородная почва, является национальным достоянием, которое необходимо сохранять и рационально использовать для устойчивого развития Украины.

Еще раз поздравляю вас с 20-летием Земельного Кодекса Украины и желаю плодотворной работы и больших научных успехов в области аграрного права!!!

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

*Андрейцев В.І.
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
професор кафедри цивільного,
господарського та екологічного права,
Національний технічний
університет «Дніпровська
політехніка», м. Дніпро*

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЛІ, ЯК ОСНОВНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА – ПРІОРІТЕТНИЙ НАПРЯМ СУЧАСНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ

Ефективне та результативне проведення земельної реформи, удосконалення і реформування земельних правовідносин в Україні можливий, як свідчить досвід, за умови додержання і виконання вимог Конституції України, яка визначає конституційно-правовий режим землі, як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави (ч. 1 ст. 14 Конституції України).

Конституційно-правова література, що видається в Україні не містить чіткої відповіді щодо особливостей конституційно-правового режиму землі, як основного національного багатства. Скажімо, у коментарі Мучника О.Г. до Конституції України лише відзначається, що значення землі для життєдіяльності людини обумовлює її особливий правовий статус в якості основного національного багатства Українського народу. Земля знаходиться під особливою охороною держави, що віднайшло своє відображення в режимі правового регулювання права приватної власності на землю [1, с. 170].

В іншому коментарі Мартиненка К.Ф. до Конституції України зазначається, що Конституція, зважаючи на виключно важливе значення землі у всіх сферах життєдіяльності України та її народу, відокремлює землю від інших об'єктів нерухомості і запроваджує принцип її особливої охорони з боку держави.

Ця охорона акцентована на збереження родючості землі, підвищення її продуктивності, використання земельних ресурсів у відповідності з їх природним призначенням, недопущення забруднення землі шкідливими для здоров'я людини і тварин елементами тощо [2, с. 53].

Професор О.Ф. Фрицький у підручнику «Конституційне право України» визначає особливості формулювань конституційних положень Основного Закону та закріплення назви розділу «Загальні засади», в якому містяться лише основи конституційного ладу України, який проходить процес свого становлення і поступового розвитку [3, с. 98]. Що характерно для конституційної держави, яка характеризується обмеженістю державної влади правом на основі принципу суверенітету народу та визначальним критерієм з'ясування змісту поняття «конституційний лад» є людина з її невід'ємними правами і свободами, що закріплені у відповідних статтях (13, 15, 19) розділу I Конституції України та розділу II Основного Закону [3, с. 99]. Зокрема, принципу визнання і гарантування основ громадянського суспільства, його саморозвитку, свободи його інститутів (ст. ст. 11, 13, 14 Конституції України) [3, с. 102].

Із вказаного слідує, що конституційне визнання положення про те, що земля є національним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави, є констатацією того юридичного факту, що земля є загальнодержавним благом, створена в процесі біологічних, фізичних, хімічних чинників, як сфера життєдіяльності українського етносу та формування багатонаціональної держави (Українського народу, якому природно, генетично і конституційно належить право власності на землю, як матеріальний об'єкт навколишнього природного середовища (довкілля), виокремлений юридично Конституцією України із системи нерухомості і відмежований від різних типів майна (речей), створених людиною у процесі виробництва, надання послуг тощо.

Роль і значення землі для життєдіяльності людини детально описані в канонічних виданнях, першоджерелом яких стала «Біблія», зокрема Розділ Старого Заповіту щодо створення землі самим Господом Богом (для різноманітних потреб існування людини та її розвитку) [4, с. 1-3].

Світські наукові підходи щодо формування землі як елементу природи розкриті в дослідженнях науки і навчальної дисципліни «Землезнавство», починаючи від натурфілософських уявлень до сучасних досягнень науки про Землю і Всесвіт [5].

В земельно-правових дослідженнях окремі аспекти землі, як основного національного багатства розкривалися М.В. Шульгою в коментарі до Земельного кодексу України [6, с. 8-13], В.В. Носіком в плані права власності на землю Українського народу [7, с. 118], спеціальних дослідженнях автора [8, с. 15-26; 9, с. 106-112; 10, с. 13-17; 11, с. 5-10] та ін.

Аналіз чинного законодавства (земельного та інших споріднених галузей), науково-практичних коментарів, науково-правничої

літератури та інших джерел, дозволяє концептуально визначити істотні ознаки, характерні категорії правового режиму землі як основного національного багатства: а) геопланетарні; б) національно-історичні; в) публічно-правові; г) територіально-правові; д) матеріально-правові; е) приватно-правові; є) еколого-правові; ж) соціально-правові; з) економічно-правові; і) безпеково-захисні.

Коротка характеристика означених істотних ознак дозволяє розкрити особливості землі, як основного національного багатства, обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення зазначеного правового режиму в сучасних умовах розвитку.

Перш за все, історично українська земля, як частина земної планетарної системи [12] сприяла формуванню і прискоренню національного українського етносу, зародженню і розвитку національної культури Українського народу, запровадженню народних традицій і самобутності правничих звичаїв. Формування звичаєвого права у регулюванні суспільних відносин, пропагування адекватної етно-політичної і правової ідеології, психології та світогляду, утвердження відповідної поведінки людей, спрямованої на реалізацію створення незалежного політико-правового устрою на належній території, організації і запровадження демократичних засад відправлення функцій державної влади.

По-друге, земля є істотною ознакою держави Україна, враховуючи, що вона як територіально-природно-комплексний простір і складова частина геопланетарної будови планети Земля в межах визнаних кордонів з іншими державами, на який поширюється організація політичної влади (законодавчої, виконавчої, судової) і незалежної юрисдикції країни, в якій джерелом влади є народ, якому згідно Конституції України (ст. 13) земля як територія і природний об'єкт належить на праві власності Українського народу.

Отже, земля як основне, тобто головне національне багатство є загальнонародним благом, що, як зазначається в окремих публікаціях є «благо народу – вищий закон» [13, с. 12], як принципу народовладдя та справжньої демократії суспільного устрою. Ця природна цінність (благо), яке належить нації в особі Українського народу, відповідно до норм Основного Закону.

По-третє, земля є цілісним територіально-просторовим ресурсом планетарного масштабу, тобто глобальним природним благом, яке відповідно до міжнародних конвенцій суверенні права на яку належать усім країнам в межах їх територіальних кордонів.

Як територіально-просторова основа в межах державного кордону, земля є матеріальною базою поширення водних, лісових та інших

природних ресурсів, правовий режим використання, відновлення, охорони і збереження яких визначається законами України – Конституцією України, Земельним кодексом України та іншими актами законодавства *в розвиток цих законів* (курсив мій В.А.).

Відповідно до статті 14 Конституції України земля визнана національним багатством, тобто благом усієї сукупності націй, які складають Український народ та відповідно до ч. 1 статті 13 – належить йому на праві власності, як спеціальний об'єкт нерухомості, що має спеціально охоронятися державою з точки зору правового регулювання і забезпечення реальної охоронної функції спеціально уповноважених органів відповідно до законодавства України.

Отже, як об'єкт нерухомості земля має матеріальну складову поверхневого шару планети, що вирізняє її від майнових об'єктів, як результату виробництва, надання послуг тощо, створених людиною для ринку та обміну речей (товарів).

Враховуючи викладене вище, Земля є реальною матеріальною комплексною базою для організації політичної влади державою та територіально-адміністративного управління територіальними і галузевими осередками (секторами) економіки і соціально-культурного розвитку українського суспільства.

Як матеріальна база, поширення на ній природних ресурсів, біологічного різноманіття об'єктів екологічної мережі та природно-заповідного фонду, інших об'єктів історичної, культурної і природної (в цілому екологічної) спадщини української нації (Українського народу), формування природних умов життєдіяльності людини, її оздоровчих, рекреаційних та інших умов, земля об'єктивно має мати економічну оцінку в залежності від категорії земель і природного призначення конкретних земельних ділянок з урахуванням реалізації екологічних, зокрема, еколого-безпекових функцій, що покладаються Конституцією України на державу, включаючи охорону і відновлення якісного стану землі та виконання соціальних і безпекових зобов'язань України, як суб'єкта міжнародного права.

Означене спонукає Україну до удосконалення законодавчих засад щодо чіткого визначення такого режиму землі, як основного національного багатства, зокрема шляхом осучаснення правового забезпечення землі, як основного національного багатства та уточнення права власності Українського народу на землю, як природної території, на яку поширюється суверенітет та юрисдикція держави.

В той-же час у чинному Земельному кодексі України доцільно передбачити норму, згідно якої земля, як природний ресурс, відповідно до категорій земель, може належати відповідно до закону громадянам

України та юридичним особам на праві приватної, в окремих випадках комунальної власності для реалізації організаційно-розпорядчих повноважень об'єднаних територіальних громад у межах їх компетенцій з метою визначення їх відповідальності за ефективне використання земельних ділянок, їх відновлення та охорону.

Список використаних джерел:

1. Мучник А.Г. Комментарий к Конституции Украины. Книга первая. Киев: Парламентское издательство, 2003. 252 с.

2. Мартиненко П.Ф. Коментар до статті 14 Конституції України. Коментар до Конституції України. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 1996. 375 с.

3. Фрицький О.Ф. Конституційне право України. Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 536 с.

4. Біблія, або книги Святого письма Старого і Нового Заповіту: із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена. 988-1988. Ювілейне видання з нагоди тисячоліття християнства в Україні. Видання місійного товариства «Нове життя Україна». Київ, 1992. 959 с.; Библия. Книги Священного писания Ветхого и Нового Завета. Канонические с параллельными местами. Библиейская лига. М., 1996. Ветхий Завет. 925 с.; Новый Завет. 294 с.

5. Багров М.В., Боков В.О., Черваньов І.Г. Землезнавство / за ред. П.Г. Шищенко. К.: Либідь, 2000. 462 с.

6. Шульга М.В. Коментар до статті 1 Земельного кодексу України. Земельний кодекс України: Коментар. Харків: Одисей, 2002. С. 8-13.

7. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.

8. Андрейцев В.І. Правовий режим землі, як основного національного багатства (Коментар до ч. 1 ст. 1 Земельного кодексу України). Законодавство України: Науково-практичні коментарі. 2002. № 4. С. 15-26.

9. Андрейцев В.І. Конституційно-правові проблеми реалізації режиму землі як основного національного багатства. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2003. Вип. 51. С. 106-112.

10. Андрейцев В.І. Коментар Гл. I (ст. 1-5) Земельного кодексу України: Науково-практичний коментар. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. С. 13-17.

11. Андрейцев В.І. Удосконалення правового режиму землі як основного національного багатства – нагальна потреба сучасного соціально-економічного розвитку України. Актуальні правові проблеми

земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи: Матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 22 травня 2020 р.). Х.: «Юрайт», 2020. С. 5-10 та ін.

12. Маца К.А. Земная планетарная система (опыт исследования системной организации земли). Киев, 2011. 204 с.

13. Коцюба О., Коцюба Р. Salus populi suprema lex – благо народу – вищий закон. Голос України. 2018. 28 квітня. № 80. С. 12.

Ващишин М. Я.

к. ю. н., доцент,

доцент кафедри соціального права

Львівський національний

університет імені Івана Франка

ПРАВОВА ОХОРОНА ТЕРИТОРІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ: ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Створення сприятливих правових умов для формування, збереження та інтегрованості національної екомережі як комплексної системи особливо охоронюваних територій повинно забезпечити консолідоване застосування норм екологічного та земельного законодавства, оскільки складові елементи екомережі належать до різних категорій земельного фонду. При цьому правовий режим земельних ділянок у складі національної екомережі є диференційованим у залежності від типу її структурних елементів: ключових, сполучних, буферних та відновлюваних територій екомережі та повинен відображати вимоги, передбачені Земельним кодексом України щодо дотримання цільового призначення окремих категорій земель.

Водночас це створює проблеми у правозастосуванні, адже потребує узгодження приватних та публічних інтересів у сфері формування і збереження екомережі, а також у сфері господарського використання земельних ділянок у її складі. Вирішенню цих проблем посприє запровадження принципу пріоритетності правового режиму земель національної екомережі, зміст якого охопить наступні вимоги: 1) надання переваг в охороні земель, що увійшли до складу екомережі, над їх господарським використанням; 2) резервування екологічно цінних земель з метою їх наступного заповідання для розширення і розвитку національної екомережі; 3) заборона вилучення земель екомережі для потреб, не пов'язаних із природоохоронною діяльністю, за винятком потреб оборони та національної безпеки; 4) збереження цільового

призначення земельних ділянок у складі екомережі, або у переведенні їх у більш охоронювані цільові категорії.

Наразі існування дуалістичного правового режиму земельних ділянок у складі екомережі передбачає додаткові природоохоронні обмеження для власників землі та землекористувачів; подвійне міжвідомче управління такими землями; складнощі з відображенням даних про такі земельні ділянки у державному земельному кадастрі та визначенням режимоутворюючого об'єкта. Перспективним способом оптимізації землекористування у межах територій національної екомережі є перехід від поділу земельного фонду на категорії до зонування земель, на перевагах якого наголошують А. М. Мірошніченко та М. А. Дейнега. На користь цієї концепції свідчить визнання національної екологічної мережі спеціальною функціональною зоною у складі Генеральної схеми планування території України. Однак такий підхід потребує належного законодавчого закріплення у Земельному кодексі України.

При існуючій концепції, передбаченій у статтях 18-20 Земельного кодексу України, перехідною моделлю може бути виділення окремої категорії – земель екологічної мережі шляхом поглинання нею земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення. У такому разі до цієї категорії мають бути віднесені земельні ділянки ключових та відновлюваних територій екомережі, оскільки це дозволить забезпечити основне цільове використання таких земельних ділянок у природоохоронних цілях. Віднесення до категорії «землі екомережі» земельних ділянок сполучних та буферних територій видається недоцільним, оскільки вони не втрачають свого первинного основного цільового призначення (сільськогосподарського, лісогосподарського, водогосподарського, рекреаційного, оздоровчого, оборонного тощо).

Практичні проблеми із визначенням буферних та сполучних територій у складі екомережі зумовлені тим, що ці структурні елементи за своїм цільовим призначенням не належать до особливо охоронюваних земельних ділянок; не вилучаються у попередніх власників та землекористувачів; потребують визначення додаткового природоохоронного режиму, який «накладається» на вже існуючий правовий режим земельних ділянок; дотримання додаткового природоохоронного режиму досягається шляхом встановлення природоохоронних обмежень чи укладення охоронного зобов'язання.

Для ефективного виконання буферними та сполучними територіями екомережі своєї захисної функції рекомендовано розробляти менеджмент-плани, у яких визначати комплекс природоохоронних

заходів, можливих обмежень господарської діяльності, а також механізм компенсації збитків та неoderжаних доходів тим особам, землеволодіння котрих потрапляють до переліків екомережі, а запровадження інституту охоронного зобов'язання дасть змогу обмежити їхню еколого-деструктивну поведінку.

Специфіка правового режиму відновлюваних територій визначається переліком природоохоронних заходів, які спрямовані на відтворення природних властивостей деградованих, малопродуктивних, порушених та інших техногенно забруднених земельних ділянок у складі національної екомережі, що повинні здійснюватися відповідно до програм розвитку екомережі та регіональних програм з охорони земель, а також передбачати перспективи трансформації окремих ділянок відновлюваних територій у структурні елементи іншого типу (ключові чи сполучні території екомережі).

Основними практичними організаційно-правовими інструментами забезпечення балансу між приватними інтересами власників землі й землекористувачів та публічними інтересами охорони довкілля при формуванні та збереженні національної екомережі повинні стати: 1) фінансова підтримка приватних осіб при включенні їхніх земельних ділянок до складу національної екомережі органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; 2) відшкодування збитків, завданих встановленням природоохоронних обмежень у землекористуванні і господарській діяльності та дикими тваринами; 3) відшкодування втрат власникам землі та землекористувачам, зумовлених вилученням (викупом) належних їм земельних ділянок із передачею їх у постійне користування природоохоронним установам природно-заповідного фонду; 4) встановлення справедливої викупної ціни в процедурі відчуження (викупу) земельних ділянок приватної власності та іншого нерухомого майна з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб при формуванні національної екомережі.

Духневич А. В.
д.ю.н., професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинського національного університету імені Лесі Українки

УГОДА ПРО СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО СОТ: ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Угода про сільське господарство СОТ є міжнародним договором, норми якого охоплюють широке коло складних питань реформування світового сільського господарства, дослідження правових проблем реалізації цієї Угоди в системі аграрного законодавства і права України потребує також використання наукових здобутків вчених у сфері міжнародного права, економіки, аграрної науки.

Членство України у СОТ зобов'язує органи державної влади забезпечувати виконання взятих зобов'язань перед іншими учасниками цієї Організації, а також дотримуватись нормативних положень багатосторонніх Угод з огляду на об'єктивні і суб'єктивні чинники природного, державно-правового, економічного, соціального, політичного, демографічного, екологічного та іншого характеру, які пов'язані зі вступом нашої держави до СОТ і безпосередньо впливають на реалізацію Угоди про сільське господарство у правовому регулюванні аграрних відносин в Україні в сучасних умовах реформування сільського господарства, які погодились проводити члени СОТ.

У глобальному вимірі сільське господарство України має потужний економічний і експортний потенціал за рахунок наявних у межах території держави сприятливих для сільського господарства природно-кліматичних умов, родючих сільськогосподарських земель, водних та інших природних ресурсів, а також людського потенціалу, вигідного геополітичного і економічного розташування на Євро-Азійському просторі. У цьому зв'язку в економічній літературі справедливо наголошується, що це зовсім не внутрішня справа, як люди господарюють на землях своєї країни; це завжди справа загальнолюдська, навіть космічна: планета – єдине ціле, дитина галактики; Космос не споруджував ні китайської, ні берлінської стіни; володіючи найбільшим орним полем земної кулі, гріх купувати хліб в інших країнах [1, с. 449].

Разом з тим, для України як аграрної країни, важливе значення має торгівля сільськогосподарськими товарами. Сільськогосподарська продукція є товарами першої необхідності, а її виробництво необхідне для задоволення основних потреб та інтересів кожного громадянина, оскільки, за своїми властивостями вона різниться від більшості інших видів промислової продукції, а саме: при виробництві використовується земля; вона має обмежений строк використання; така продукція вимагає особливих умов зберігання; більшість її видів потребує переробки протягом короткого терміну або відразу після виготовлення; її виробництво характеризується сезонністю, проте споживання відбувається упродовж усього року, тому забезпеченість продукцією сільськогосподарського виробництва та продуктами її переробки може свідчити про стан продовольчої безпеки країни, оскільки недостатня її кількість може мати не передбачувані соціальні та економічні наслідки [2].

Право доступу до ринку сільськогосподарських товарів у рамках СОТ передбачає насамперед створення правових та інших умов для українських сільськогосподарських товаровиробників та інших суб'єктів господарювання вільно, без особливих перешкод мати можливість експортувати сільськогосподарські товари на ринки інших держав-членів СОТ на принципах вільної торгівлі товарами, закріплених в Угоді про Створення СОТ, у багатосторонніх Угодах, а також в Угоді з ЄС про ЗВТ. Маються на увазі, насамперед, принципи найбільшого сприяння і недискримінації; національного режиму; захисту національної промисловості; створення стійкої основи торгівлі; сприяння справедливій конкуренції; заборони кількісних обмежень імпорту-експорту тощо.

В науці аграрного права України дослідження правових питань реалізації сільськогосподарської продукції проводиться в рамках зовнішніх аграрних правовідносин, причому, науковий пошук обмежується, як правило, питаннями правових форм реалізації продукції [3] а також організаційно-правового забезпечення реалізації такої продукції в ринкових умовах [4].

Водночас правовим питанням експорту сільськогосподарської продукції в аграрно-правовій літературі уваги приділяється недостатньо через наявні стереотипні уявлення наукові та утверджені в теорії права підходи до поділу системи права на галузі, внаслідок чого експорт сільськогосподарської продукції несправедливо відносять, якщо не до господарського, то міжнародного приватного права.

Вбачається, що в умовах членства України в СОТ і поширення дії Угоди про сільське господарство як частини національного аграрного

законодавства на правове регулювання внутрішньодержавних аграрних відносини правові питання експорту товарів мають стати також предметом наукового пошуку й аграрно-правової науки, оскільки без проведення таких наукових досліджень фахівцями з аграрного права не можна буде розробити юридичну модель гармонізації аграрного законодавства відповідно до вимог Угоди про сільське господарство у сфері здійснення експортно-імпорتنих операцій на аграрних ринках України [5, с. 210-213].

Досліджуючи доступ до ринку у контексті реалізації Угоди про сільське господарство як законодавчо забезпечену можливість суб'єктів аграрних правовідносин вільно реалізувати свою продукцію на внутрішньому і зовнішньому аграрних ринках, необхідно зазначити, що здійснення такого права гарантовано Конституцією України щодо зовнішньополітичної діяльності держави (ст. 18), а також ст. 41 відповідно до якої, кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. За ст. 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, однією з форм здійснення якої є зовнішньоекономічна діяльність сільськогосподарських товаровиробників.

Незважаючи на потенційні ризики, а також труднощі пов'язані зі вступом України до СОТ та підписанням Угоди про асоціацію з ЄС і її імплементацією, для нашої держави позитивні перспективи першочергово у сфері розвитку сільського господарства полягають у можливості запровадження у вітчизняну практику сільського розвитку інституціональних моделей і механізмів (чи їхніх елементів), апробованих у країнах ЄС, і можливість залучання фондів Спільної аграрної політики ЄС для вирішенні проблем сільського розвитку в Україні, тощо. Разом з тим, існує потреба у розробленні законодавчих актів, які б розвивали закріплені в Угоді правила щодо експорту сільськогосподарських товарів на аграрних ринках держав-членів СОТ, оскільки закріплені в законі вимоги щодо об'єктів, суб'єктів експорту сільськогосподарських товарів, організаційно-правового механізму здійснення експортних операцій з сільськогосподарськими товарами не повністю узгоджуються з нормами і вимогами Угод СОТ щодо торгівлі сільськогосподарськими товарами на внутрішньому і зовнішньому аграрних ринках держав-членів СОТ.

Список використаних джерел:

1. Руденко М.Д. Енергія прогресу : Нариси з фізичної економії. К.: Молодь, 1998. С. 449.

2. Поліводський О.А. Правове регулювання реалізації сільськогосподарської продукції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. К., 1999. 17 с.

3. Договори в системі агропромислового комплексу України в умовах ринкових відносин: автореферат дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06 Аграрное, земельное, экологическое, природоресурсовое право. Х.: Б. и., 1998. 32 с.

4. Марченко С. І. Організаційно-правове забезпечення державної цінової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Організаційно-правові проблеми розвитку аграрного і земельного ринків в Україні: зб. тез доповідей і наукових повідомлень Наук.-практ. конф., 08 липня 2003 р., Київ / відп. ред. В. І. Семчик. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. С. 102–105.

5. Правові проблеми реалізації Угоди про сільське господарство СОР в Україні : монографія / Андрій Вікторович Духневич. Луцьк: Вежа –Друк, 2016. 400 с.

Євстігнєв А.С.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри конституційного права,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОКРЕМІ ЗАКОНОДАВЧІ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПЕРЕОФОРМЛЕННЯ ПРАВА ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ ДІЛЯНКАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

З прийняттям Земельного кодексу України [1] (далі – ЗКУ) у 2001 році було суттєво змінено коло суб'єктів, які могли набувати право постійного користування (право володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності, без встановлення строку) земельною ділянкою.

При цьому, у первинній редакції п. 6 Перехідних положень ЗКУ передбачав норму, відповідно до якої громадяни та юридичні особи, які мають у постійному користуванні земельні ділянки, але за ЗКУ не можуть мати їх на такому праві, повинні до 1 січня 2008 року переоформити у встановленому порядку право власності або право оренди на них.

В подальшому Конституційний Суд України рішенням від 22 вересня 2005 р. у справі № N 1-17/2005 [2] визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення:

пункту 6 розділу X «Перехідні положення» ЗКУ щодо зобов'язання переоформити право постійного користування земельною ділянкою на право власності або право оренди без відповідного законодавчого, організаційного та фінансового забезпечення; та положення пункту 6 Постанови Верховної Ради України «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 року [3] з наступними змінами в частині щодо втрати громадянами, підприємствами, установами і організаціями після закінчення строку оформлення права власності або права користування землею раніше наданого їм права користування земельною ділянкою.

Важливо, що у вказаному рішенні було підтверджено правило дії закону у часі, законодавчо закріплене в контексті спору, що виник, у приписах ст. 3 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» (на даний час назву змінено) [4], відповідно до яких право власності та інші речові права на нерухоме майно, набуті згідно з чинними нормативно правовими актами до набрання чинності цим законом (тобто до 03.08.2004 року), визнаються державою.

Таким чином органом конституційного судочинства були захищені права десятків тисяч осіб, які у повній відповідності до законодавства, чинного на момент набуття відповідного права, одержали у постійне користування земельні ділянки.

Слід зазначити, що після прийняття вищевказаного рішення Конституційним Судом України правозастосовна практика (в тому числі судова) поступово почала не тільки сприймати, але й захищати право постійного землекористування осіб, які набули його до набрання чинності ЗКУ і після не були визначені в якості суб'єктів такого права.

Однак, обмежений перелік правомочностей права постійного землекористування (в першу чергу, відсутність можливостей розпорядження) і водночас відсутність прозорих і гарантованих механізмів переоформлення такого права на інші (передусім на права оренди і власності) створювали значні проблеми користувачам і породжували тіньові «схеми» використання відповідних земельних ділянок.

Однією із спроб законодавчого вирішення вказаних вище проблем можна вважати проект Закону про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо розширення прав постійних користувачів земельних ділянок від 05.11.2021 р. (реєстраційний № 6289) [5].

Зазначеним законопроектом пропонується, зокрема, надати можливість суб'єктам права постійного землекористування,

зазначеними у пункті «а» частини другої статті 92 цього Кодексу, передавати належні їм на такому праві земельні ділянки в оренду.

Однак ще більш цікавою є наведена у цьому законопроекті пропозиція доповнити Розділі Х «Перехідні положення» ЗКУ пунктом 26 такого змісту:

«Фізичні особи, яким належить право успадкованого володіння землею, фізичні особи, а також юридичні особи, яким на момент набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо розширення прав постійних користувачів земельних ділянок» належало право постійного користування земельними ділянками державної, комунальної власності, і які відповідно до статті 92 цього Кодексу не можуть набувати земельні ділянки на праві постійного користування, мають право на переоформлення права довічного успадкованого володіння землею, права постійного користування земельною ділянкою на право оренди землі або викуп таких земельних ділянок. Викуп земельних ділянок та переоформлення права постійного користування земельною ділянкою на право оренди землі здійснюється без проведення земельних торгів.

У разі переоформлення права постійного користування землею, права довічного успадкованого володіння на право оренди землі, а також одержання в оренду земельних ділянок відповідно до абзацу першого цього пункту: строк оренди встановлюється у 50 років з дня державної реєстрації права оренди, якщо орендар не ініціює встановлення меншого строку; розірвання договору оренди та зміна його умов в односторонньому порядку орендодавцем не допускається.

У разі викупу земельної ділянки її покупець має право на розстрочення платежу з виплати ціни земельної ділянки за умови: обов'язкової сплати покупцем протягом 30 календарних днів після нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу не менш як 25 відсотків суми договору купівлі-продажу; встановлення заборони на продаж або інше відчуження та надання у користування покупцем земельної ділянки до повного розрахунку за договором купівлі-продажу».

Вважаємо, що цей законопроект заслуговує як мінімум на детальний аналіз як фактично перша за тривалий час системна спроба вирішити важливу проблему, виникнення якої пов'язано із прийняттям ЗКУ.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

2. Рішення Конституційний Суд України рішенням від 22 вересня 2005 р. у справі № N 1-17/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05>.

3. Про земельну реформу: Постанова Верховної Ради України від 18 грудня 1990 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-12#Text>.

4. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 1 липня 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15/ed20211006#Text>.

5. Проект Закону про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо розширення прав постійних користувачів земельних ділянок. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73164.

Єрмоленко В.М.

*доктор юридичних наук,
професор, член-кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедри аграрного, земельного та
екологічного права ім. В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Варіативна потенційна можливість рекодифікації земельного законодавства тісно пов'язана з ефективністю ЗК України в цілому, що зумовлює потребу з'ясування сутності категорії ефективності норм права. Передусім слід зазначити, що ця основоположна теоретико-прикладна проблема розглядалась ще радянськими вченими, результатом чого стало визначення ефективності правових норм як співвідношення між фактичними результатами їх дії й тими соціальними цілями, для досягнення яких ці норми були прийняті [1, с. 22]. Варто зазначити, що з тих пір у визначенні ефективності законодавства не відбулося кардинальних змін і останню як і раніше розглядають як співвідношення між фактичним результатом дії законодавства й тими соціальними цілями, для досягнення яких це законодавство було прийняте [2, с. 36; 3, с. 24]. У сучасному розумінні – це телеологічний критерій ефективності законодавства, головним недоліком якого є його якісний характер, бо, на відміну від кількісного, він важко підлягає ідентифікації. Адже насправді складно визначити,

наскільки певна норма чи нормативно-правовий акт відповідають об'єктивним суспільним цілям їх створення. Ймовірною відповіддю на це питання може бути наявність відповідних змін. Але, за оцінками вчених, чинний Земельний кодекс України вже на стадії прийняття потребував додаткового прийняття майже 30 законів [4, с. 23]. Щонайменше це означає незадовільну якість нормотворчого процесу на момент створення ЗК України. Водночас не можна відкидати мінливість земельних відносин, що перманентно змінює телеологічний орієнтир, зумовлюючи необхідність корегування відповідного нормативного масиву. Для інформації, наразі до ЗК України вже внесено 136 змін. Тобто гойдалки між суспільним цілепокладанням і змінами до ЗК України працюють, забезпечуючи належну ефективність дії кодифікованих земельних приписів. Такий механізм приведення земельно-правових норм до цілепокладальних вимог суспільного розвитку значно пом'якшує потребу в рекодифікації ЗК України, який можна образно порівняти зі старим возом, що скрипить, розвалюється, але їде. Тому, виходячи із загальновідомих об'єктивних недосконалостей нормотворчого процесу, слід визнати, що час для перекодифікації земельного законодавства ще не настав.

Звичайно, виникає питання щодо можливості вказаного механізму забезпечити належний загальний рівень ефективності ЗК України, тим більше у контексті задекларованої рекодифікації цивільного законодавства, головним лейтмотивом і опорним пунктом якої є скасування чинності ГК України [5, с. 7]. З цього боку підвищений інтерес викликає ймовірність пролонгації рекодифікаційних процесів за рахунок у першу чергу земельного, а в цілому – всіх поресурсних кодексів. Справа в тому, що останні мають різну наповненість нормами приватно-правового змісту порівняно з нормами імперативного характеру, нормами-дефініціями і організаційно-технологічними нормами. У результаті нескладного підрахунку ЗК України має 99 статей диспозитивного характеру (45,8%), ВК України – 42 статті (37,5%), ЛК України – 34 статті (30,9%), Кодекс України про надра – 12 статей (17,2%). Звичайно, наведене співвідношення відбиває лише загальну структурну тенденцію обсягу приватно-правових норм у кожному з поресурсних кодексів, з огляду на постійно триваючі зміни і доповнення до них. Але, тим не менш, воно достатньо ілюструє обсяг приватно-правового впливу на кожний з видів поресурсних відносин.

Евентуальність модернізації поресурсних кодексів, зумовлена рекодифікацією ЦК України, об'єднує два можливі варіанти: 1) повна перекодифікація цих кодексів; 2) внесення відповідних змін лише до їх приватно-правової частини. З огляду на відсутність абсолютного

переважання норм приватно-правового характеру у структурі кожного з поресурсних кодексів, вірогіднішим виглядає саме другий варіант. При цьому пропонувані структурні зміни до ЦК України у частині зобов'язального права [6, с. 33–38] не зможуть вплинути на зміст ЗК України передусім внаслідок відсутності в його структурі зобов'язально-правових положень [7, с. 49].

Список використаних джерел:

1. Никитинский В.И., Самощенко И.С. Понятие эффективности правовых норм. Эффективность правовых норм / Кудрявцев В.Н., Никитинский В.И., Самощенко И.С., Глазырин В.В. Москва: Юрид. лит., 1980. С. 21–75.

2. Оніщенко Н.М. Підвищення ефективності законодавства як передумова запобігання соціальним конфліктам. Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України]. 2008. Вип. 41. С. 36–44.

3. Купіна Л.Ф. Ефективність норм трудового права: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.05; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 40 с.

4. Статівка А.М. Деякі питання щодо підвищення ролі та якості закону в регулюванні аграрних відносин. Сучасне земельне, аграрне, екологічне та природоресурсне право: актуальні проблеми теорії та практики. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (21-22 травня 2010 р., м. Біла Церква). Біла Церква: БНАУ, 2010. С. 23–24.

5. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.

6. Довгерт А. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту. Право України. 2019. № 1. С. 27–41.

7. Єрмоленко В.М. Перспективи і виклики рекодифікації цивільного законодавства для поресурсних кодифікованих актів. Рекодифікація цивільного законодавства і системи права України в контексті євроінтеграційних процесів (м. Одеса, 8-9 листопада 2019 р.). С. 47–50.

Кобецька Н. Р.
д.ю.н., професор, професор кафедри
трудового, екологічного та аграрного права,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ВІДОБРАЖЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ В ЗАКОНОДАВЧОМУ РЕГУЛЮВАННІ ВІДНОСИН ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ТА ІНШИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Комплексний підхід до правового регулювання природоресурсних відносин може розглядатися з різних сторін, бути представлений як на найбільш загальному рівні, так і на рівні конкретних законодавчих приписів [1]. У першому розумінні комплексне використання природних ресурсів відіграє регулюючу роль у функціонуванні соціо-еколого-економічної системи та виступає одним з елементів досягнення сталого розвитку. В другому – може бути предметом аналізу на рівні закріплення правових форм приналежності та титулів законного володіння природними ресурсами, системи юридичних фактів, які є підставами виникнення відносин використання природних ресурсів, прав та обов'язків природокористувачів, що складають зміст відповідних відносин.

Основною підставою необхідності комплексного підходу до регулювання відносин використання та охорони природних ресурсів є об'єктивно існуючий нерозривний зв'язок між природними об'єктами. На нерозривний фізичний і екологічний зв'язок природних об'єктів, який зумовлює взаємозв'язок і комплексність нормативних приписів, що визначають правовий режим використання природних ресурсів, наголошували відомі представники правової науки ще «на зорі» формування системи природоресурсових (природоохоронних, екологічних) норм [2, 3]. При цьому, абсолютно слушним є твердження сучасної науковиці С. В. Шарапової, що «незважаючи на те, що на правовий режим земель впливає той об'єкт, який із нею пов'язаний і на ній знаходиться, необхідно зауважити, що, розглядаючи всі ці об'єкти, безумовно загальним між ними варто вважати саме землю, яка виступає природним фундаментом для розміщення лісів, вод, надр і інших природних ресурсів» [4, с. 127].

Далі хотілося б представити ряд конкретних законодавчих приписів природоресурсного змісту, в яких знайшов відображення саме

комплексний підхід з визнанням первинності відносин земельно-правового характеру.

Чи не найбільш проблемними і спірними впродовж тривалого часу були питання оренди водних об'єктів та юридичного оформлення права оренди водного об'єкта та земельної ділянки під ним. Часто водні об'єкти здавалися в оренду як звичайні земельні ділянки, а на практиці через відсутність затвердженої типової форми договору укладались договори «строкового платного користування водних об'єктів», «оренди земельної ділянки з розташованим на ній водним об'єктом», «оренди земельної ділянки водного об'єкта» тощо. Нова редакція ст. 51 Водного кодексу України від 18.09.2012 р. суттєво змінила порядок і умови надання водних об'єктів в оренду, врахувавши саме нерозривний зв'язок водного об'єкта та земельної ділянки під ним та навколо нього. Основною новацією ст. 51 стало положення про те, що водні об'єкти надаються в оренду в комплексі із земельною ділянкою. Це знайшло відображення у формулюванні об'єкту договору в Типовому договорі оренди водного об'єкта. В подальшому це положення було ще більш модифіковане в сторону визнання пріоритетності (і первинності) користування земельною ділянкою. Так, Законом України від 4.11.2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення порядку передачі в оренду водних об'єктів у комплексі з земельними ділянками» прямо вказано на пріоритет земельно-правової природи об'єкту відповідних відносин. В оновленій редакції ч. 3 ст. 51 Водного кодексу України закріплюється: «Водні об'єкти надаються у користування за договором оренди землі в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом у порядку, визначеному земельним законодавством України. Право оренди земельної ділянки під водним об'єктом поширюється на такий водний об'єкт».

Суттєві зміни, пов'язані із закріпленням комплексного характеру земельно-лісових відносин, знайшли місце в новій редакції Лісового кодексу України від 8.02.2006 р. Було введено поняття «земельної лісової ділянки» як земельної ділянки лісового фонду України з визначеними межами, яка надається або вилучається у землекористувача чи власника земельної ділянки для ведення лісового господарства або інших суспільних потреб відповідно до земельного законодавства (ст. 1). Вона стала об'єктом таких прав на ліси як право приватної власності та право постійного користування лісами. З урахуванням останніх змін до Лісового кодексу України ч. 1 ст. 13 встановлює: «Право приватної власності на ліси громадян та юридичних осіб України виникає з дня державної реєстрації права власності на земельну ділянку».

Не менш значущі зміни, покликані врегулювати проблеми набуття в користування земельних ділянок для потреб надрокористувачів, були внесені в Кодекс України про надра Законом від 19.12.2019 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин». Найбільш проблемним в питаннях набуття права користування надрами був етап отримання в користування земельної ділянки, яка часто, на той момент, була об'єктом права приватної власності чи оренди. Отримавши спеціальний дозвіл на користування надрами та акт про надання гірничого відводу суб'єкт входив у тривалий та витратний процес вилучення (викупу) та переоформлення права на земельну ділянку. Названим Законом Кодекс України про надра доповнений ст. 18-1, яка передбачає механізм резервування земельних ділянок для потреб надрокористування до початку проведення аукціону чи конкурсу. Фактично, вказаний механізм має на меті забезпечити єдність та узгодження надрового та земельного регулювання права надрокористування.

Наведені законодавчі новації свідчать про стійку тенденцію вдосконалення комплексного регулювання земельно-водних, земельно-надрових, земельно-лісових відносин.

Список використаних джерел:

1. Кобецька Н.Р. Комплексний характер правового регулювання використання природних ресурсів. *Evropský politický a právní diskurz*. 2014. Svazek 1. Vydání 6. S. 629–636.
2. Аксененок Г.А. Правовое обеспечение комплексного и наиболее эффективного использования природных богатств и их охрана. *XXI съезд КПСС и проблемы колхозного и земельного права*: сб. материалов. Москва, 1962. С. 235–273.
3. Право природопользования в СССР: монография / отв. ред. И.А. Иконичкая. Москва: Наука, 1990. 198 с.
4. Шарапова С.В. Особливості правового режиму земель за умови комплексного їх використання. *Право і суспільство*. 2021. № 1. С. 126–131.

Ковтун О.М.

*к.ю.н, доцентка, доцентка кафедри
кримінального та адміністративного права,
Академія адвокатури України*

ОХОРОНА ТА РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ

Втрата біорізноманіття є однією із глобальних екологічних проблем. Відповідний якісний стан біорізноманіття – один з показників безпеки довкілля. Коли здійснюється масова вирубка лісів, незаконно видобувається бурштин, знищуються об'єкти природно-заповідного фонду, червонокнижні види тварин та рослин – порушується право людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля, і розвиток людства за принципом сталого розвитку стає неможливим. А, отже, збереження біорізноманіття має стати пріоритетом державної екологічної політики. Проте зрозуміло, що збереження біорізноманіття неможливе без дотримання відповідного якісного стану ґрунтів, без забезпечення дієвої системи охорони та раціонального використання земель. Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» серед таких цілей окремо визначено «захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття».

Протягом усього тридцятирічного реформування земельних правовідносин в Україні наголос робився на економічну складову земельної реформи, пов'язану з формуванням плюралізму форм власності на землю. Проте ми не повинні забувати, що у Постанові Верховної Ради УРСР «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 року, яка поклала початок реформуванню земельних правовідносин, передбачено екологічну складову земельної реформи, що пов'язана зі створенням умов щодо «раціонального використання та охорони земель».

Стан земельних ресурсів України сьогодні близький до критичного. Про це, зокрема, зазначається в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджених Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII.

Як вірно зазначає Т.В. Лісова, близький до критичного сучасний стан земель в Україні зумовлений насамперед недоліками земельної реформи, що призвела до надмірної роздрібленості земельних угідь без

урахування можливостей власників земельних часток (паїв) здійснювати їх належний обробіток на засадах раціонального використання, а при безпосередньому паюванні земель і розподілі земельних часток (паїв) якість їх стану не враховувалася [1, с.12].

Збереження біорізноманіття прямо залежить від стану та якості земель. Згідно зі Стратегією біорізноманіття ЄС до 2030 року щонайменше 30% суходолу та 30% морських акваторій повинні стати заповідними територіями. Крім того, принаймні третина заповідних територій (10% території ЄС та 10% акваторії), повинні бути під суворою охороною [2, с. 7]. Цей документ є дороговказом для України на євроінтеграційному шляху.

Найголовнішими та найефективнішими формами збереження біорізноманіття у національному природоохоронному законодавстві є створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду, формування національної екологічної мережі та Смарагдової мережі.

Значною прогалиною національного природоохоронного законодавства є те, що поняттями «Смарагдова мережа», «екологічна мережа» до цього часу не оперує базовий національний екологічний Закон – «Про охорону навколишнього природного середовища».

На наше глибоке переконання, першочерговим завданням у сфері правового регулювання реформування земельних відносин на сучасному етапі є розробка та прийняття Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2030 року. Важливою складовою цього документа має бути екологічна складова, що передбачатиме систему заходів з охорони та відновлення земель. На особливу увагу також заслуговує висловлена у сучасній вітчизняній юридичній науці думка щодо необхідності розроблення і прийняття окремого Закону «Про відновлення земель» [1, с. 349]. Адже дієва система охорони та раціонального використання земель є необхідною умовою збереження біорізноманіття.

Список використаних джерел:

1. Лісова Т.В. Правове забезпечення відновлення земель: теоретичні і практичні проблеми: монографія. Харків: Юрайт, 2020. 396 с.
2. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи у наше життя. Звернення Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського Економічно-Соціального Комітету та Комітету Регіонів (неофіційний адаптований переклад українською) / пер. з англ. О. Осипенко; ред. та адапт. А. Куземко та ін. Чернівці : Друк Арт, 2020. 36 с.

Костицький В.В.

*д.ю.н, професор, Академік Національної
академії правових наук України,
президент Міжнародної екологічної академії*

ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ У РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ЗАСОБУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

1. Загострення екологічної обстановки, зростання ролі і значення взаємодії суспільства і природи призвели до необхідності появи в числі внутрішніх функцій держави самостійної екологічної функції. На сьогодні загальноприйнятним є розуміння екологічної функції держави як важливого напрямку її діяльності з охорони природи, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Аргументом, який підтверджує потребу державного втручання у справу захисту екології, є розгалужене спеціальне законодавство. Адже саме нормативно-правовими важелями держава (принаймні та, що прагне бути демократичною, правовою і соціальною) намагається вирішувати екологічні проблеми [1]. Резонно, під екологічним законодавством розуміти комплексну галузь законодавства, що регулює екологічні відносини – суспільні відносини у сфері взаємодії природи та суспільства, відносини, які виникають у процесі реалізації екологічної функції держави (відносини з охорони природи, забезпечення екологічної безпеки, раціонального природокористування). При цьому в юридичній літературі немає одностайності в поглядах стосовно включення окремих законодавчих актів до системи екологічного законодавства [4]. Обмеження системи екологічного законодавства тільки нормативними актами з питань охорони довкілля у кінцевому результаті демонструє пріоритети економічного підходу до використання природних ресурсів, що особливо яскраво проявилось в Україні в останні роки і може бути справедливо назване як процес утрати державою її екологічної функції. Проблеми, наприклад, раціонального використання земель «забуваються» на фоні значимих політико-правових процесів відкриття ринку землі, сільськогосподарських проблем забезпечення народу якісними продуктами харчування і т. ін.

Вченими цілком обґрунтовано акцентується увага на широкому аспекті проблеми, що дозволяє розширити предмет правового регулювання до використання природних ресурсів, забезпечення

екологічної безпеки та правопорядку, відповідним чином розширивши групу актів екологічного законодавства та надавши їй тим самим ознак системності. Подібної точки зору дотримується і Ю.С. Шемшученко [5].

2. Екологічне законодавство має своєю метою створення і збереження правопорядку у сфері екологічних відносин як гарантії реалізації конституційного права кожної людини на сприятливе для життя і здоров'я довкілля. Для досягнення такої мети екологічним законодавством висуваються конкретизовані цілі і ставиться ряд спеціальних завдань, які формулюються, як правило, на рівні конкретних законодавчих актів. Важливо, що в основі екологічного законодавства – проблеми взаємодії людини і природи, в результаті маємо ілюстрацію такої важливої властивості права, як доцільність. Право – доцільне, цілепокладання – одна із основних характеристик права. У сфері взаємодії суспільства і природи – це проблеми.

Вітчизняна практика законодавчого регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів здійснюється шляхом прийняття комплексних і спеціалізованих законодавчих актів природоохоронної діяльності. В Україні, крім комплексного Закону «Про охорону навколишнього природного середовища», діють спеціалізовані – Земельний, Гірничий, Лісовий, Водний кодекси, Кодекс законів про надра, закони «Про охорону атмосферного повітря», «Про тваринний світ», «Про природно-заповідний фонд України», а також інші нормативно-правові акти, що регулюють екологічні правовідносини.

3. Вплив соціальних факторів [2] на розвиток екологічного законодавства України, на нашу думку, доцільно аналізувати системно. Адже закон, прийнятий без урахування стану економічної, моральної, політичної, ідеологічної, релігійної ситуації тощо, заздалегідь приречений на неефективність [3]. Більш того, закон, прийнятий на основі поверхової, суб'єктивної оцінки економічної ситуації або політичної потреби, може дати результат, протилежний його меті. Маємо констатувати, що в останні роки ми втратили таку важливу мету при ухваленні нових законів, як екологізація законодавства, навіть у рамках законодавства про використання природних ресурсів. виправити цю ситуацію можливо за рахунок таких чинників, екологізація правосвідомості еліти та кодифікація екологічного законодавства [6].

4. Кодифікація першочергових актів екологічного законодавства включає наукове обґрунтування, розроблення та прийняття Екологічного кодексу України, як основи подальшого розвитку екологічного права. Автор виступав з такою ідеєю ще у 1991 р., деякі

вчені наполягають на його прийнятті вже тепер. Такий кодекс міг би в загальній частині містити завдання законодавства та предмет правового регулювання, об'єкти та принципи правової охорони навколишнього природного середовища, правове регулювання власності тощо, а в спеціальній – правовий режим охорони та використання окремих природних ресурсів. Очевидно, не слід зважати на великий обсяг цього законодавчого акту. Такий кодекс був би зручним для використання у сфері регулювання еколого-правових відносин. Уже тільки після створення екологічного кодексу ми, очевидно, могли б вийти на рівень розуміння того, що ж має бути Екологічною Конституцією: чи нас задовольнить один кодекс, чи прийматимемо якийсь додатковий органічний закон, хартію.

5. Таким чином, створення системи екологічного законодавства, яка б забезпечила врегулювання суспільних відносин у галузі охорони довкілля та формування особи з високою екологічною правосвідомістю, є одним із найважливіших завдань вітчизняної юридичної науки. Головна ж закономірність розвитку екологічно законодавства в Україні полягає в розширенні сфери його дії, деталізації багатьох правових вимог[7]. Нетривалий процес його розвитку за умов незалежної України вказує на те, що розширення сфери екологічного права є об'єктивним процесом, а тенденція до розширення сфери екологічного законодавства України далеко не вичерпала себе і нині.

Список використаних джерел:

1. V. Kostytsky, The concept of Ecological Law and its place in Legal System. Problems of environmental and natural resources law development: collective monograph / V. Kostytsky, G. Balyuk, V. Sydor, V. Yermolenko, etc; edited by Prof. V. Kostytsky. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2020. 136 p.

2. Костицький В. В. Екологічне право України: [підручник] 1 кн. / Василь Костицький. Дрогобич: Коло, 2012. 360 с.

3. Kostytsky Vasyl., Kostytsky V. Environmental Law as the Theologically Sociological Phenomenon. Yearbook of Ukrainian Law: Coll. Of scientific papers / responsible for the issue O.V. Petryshyn. Kharkiv: Law, 2019. №11. 472p. (p. 315-327).

3. Костицький В.В. До питання про розвиток системи права та критерії його поділу на галузі (на прикладі екологічного й повітряного права). Про українське право: Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка / За ред. проф. І. Безклубого. К.: Грамота, 2009. Чис. IV. С. 128–143.

4. Бринчук М.М. Экологическое право (право окружающей среды). Учебник. М., 1999. С.117-119;

5. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. К., 2005. С. 16.

6. Костицький В.В. Методологічні проблеми кодифікації екологічного законодавства. Малий і середній бізнес (Право, Держава, Економіка). 2011. № 3-4. С. 3-6.

7. Костицький В.В. Найкраще, що є у Бога на Землі (Екологічне право та школа екологічного права професора Ю.С. Шемшученка). Держава і право у світлі сучасної юридичної думки: Збірник наукових праць на пошану Юрія Сергійовича Шемшученка. До 75-річчя від дня народження. К.: Видавництво «Юридична думка», 2010. С. 370-377.

Костяшкін І. О.

*доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри трудового, земельного
та господарського права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ КОМУНАЛЬНОЇ ТА ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ

Монополія державної власності на землю, що мала місце на початку становлення новітньої історії Української державності визначила необхідність докорінного реформування земельних відносин. Перерозподіл земель державної власності обумовив появу нових форм, зокрема, колективної та приватної власності, а в подальшому передбачив виділення комунальної власності, яка поряд з державною визначалась за виключним принципом. На жаль формування комунальної власності носило дещо не послідовний характер, що призвело до необхідності її трансформації в сучасних умовах через тридцять років з моменту проголошення земельної реформи загалом.

Теоретико-правові дослідження комунальної та державної власності на землю зустрічаємо в роботах Андрейцева В.І., Кулинич П.Ф., Носіка В.В., Шульги М.В. та інших авторів які досліджуючи теоретико-правові основи права власності на землю українського народу, проблеми земельної реформи, особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення розкривали зміст права власності на землю територіальних громад. А також у спеціальних дослідженнях Кулинич А. П., Воскобійник М.В., які узагальнили стан теоретико-правового забезпечення у відповідній сфері та внесли власні пропозиції

щодо вдосконалення правих механізмів набуття та здійснення права комунальної власності.

Однак, на сучасному етапі, проблеми становлення комунальної власності на землю особливо загострюються у зв'язку з реалізацією в державі реформи в сфері адміністративно-територіального устрою та децентралізації громад. Вказані процеси зумовлюють необхідність відпрацювання нових теоретичних підвалин та дієвих законодавчих механізмів спроможних забезпечити повноту власності на землю територіальних громад не лише в межах їх компактного проживання – населених пунктів, а практично на всій території держави в межах нових адміністративно територіальних одиниць якими є новоутворені громади. Крім того, по новому постає питання необхідності розмежування земель державної та комунальної власності з огляду на те, що території громад на сьогодні охоплюють усю територію держави.

На даний час в парламенті прийнято два закони що передбачили перехід до комунальної власності земель колективної власності та земель державної власності які знаходяться в межах громад. Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні» від 10 липня 2018 № 2498-VIII [1], «Перехідні положення» Земельного кодексу України доповнено п.21, за яким встановлено, що з дня набрання чинності вище згаданим законом, землі колективних сільськогосподарських підприємств, що припинені (крім земельних ділянок, що було передані у приватну власність), вважаються власністю територіальних громад, на території яких вони розташовані. Зазначений закон визначено як підставу для державної реєстрації права комунальної власності на земельні ділянки.

Аналогічні за змістом положення але щодо переходу земель державної власності передбачено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин», від 28 квітня 2021 року № 1423-IX [2], яким доповнено розділ X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (далі ЗК України) [3], пунктом 24, за яким, до комунальної власності територіальних громад віднесено всі землі державної власності, розташовані за межами населених пунктів у межах відповідних громад, окрім земель, які згідно визначеного переліку залишаються у виключній державній власності.

Вказані зміни знайшли лише побіжне відображення в п. в) ч.2 ст. 83 ЗК України, за яким до комунальної власності віднесено землі та

земельні ділянки за межами населених пунктів, що передані або перейшли у комунальну власність із земель державної власності відповідно до закону. Досить «загадкова» конструкція з огляду на збереження п. а) ч. 2 ст. 83 ЗК України за яким до комунальної власності віднесено усі землі в межах населених пунктів, крім земельних ділянок приватної та державної власності. Крім того, використано терміни «передані» і «перейшли», що мають своє окреме застосування. Зокрема, відповідно, ч. 3 ст. 83 ЗК України, земельні ділянки державної власності, які передбачається використати для розміщення об'єктів, призначених для обслуговування потреб територіальної громади, а також земельні ділянки, які відповідно до затвердженої містобудівної документації передбачається включити у межі населених пунктів, за рішеннями органів виконавчої влади передаються у комунальну власність. Не зрозуміло навіщо передавати у комунальну власність землі які відповідно п.24 ЗК України, уже визнані комунальною власністю. У свою чергу, визначення комунальної власності через перехідні положення нормативного акту прийнятого майже двадцять років назад, саме по собі викликає як мінімум професійну критику щодо юридичної техніки, яка не сприятиме прозорій правозастосовній практиці. Цілком логічним видається врегулювання права комунальної власності в рамках ст. 83 ЗК України використовуючи той самий підхід що стосувався земель в межах населених пунктів. Зокрема, до комунальної власності за таких умов мали б відійти усі землі в межах територіальних громад окрім земель державної та приватної власності.

Не менш важливим є і вдосконалення правового регулювання державної власності на землю. Остання в умовах врегульованого розширення права комунальної власності мала б регулюватись не за замовчуванням, що все державне крім приватного та комунального, а виходячи з того конкретного переліку земель, які є виключенням з комунальної власності згідно п.24 ЗК України.

Ще більш серйозною проблемою юридичного характеру вказаних правовідносин, є визначення земель комунальної власності в межах нової адміністративно-територіальної одиниці «територіальної громади» до її конституційного та належного законодавчого регулювання. Адже формально юридично громада це мешканці окремого населеного пункту, а територія громади включає лише землі в межах населеного пункту. Так, згідно п.1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування» [4] територіальна громада розглядається як жителі у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний

адміністративний центр. У свою чергу адміністративно-територіальний устрій України, відповідно до ст. 133 Конституції України [5], включає Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Про громади як адміністративні одиниці чи території тут і згадки немає.

У чинному нині Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» 16 квітня 2020 року № 562-IX [6], зроблено спробу знову таки через «Прикінцеві та перехідні положення технічно вирішити цю проблему. Так, Законом визначено, що «територія територіальної громади - нерозривна територія, в межах якої територіальна громада здійснює свої повноваження щодо вирішення питань місцевого значення відповідно до Конституції і законів України, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування», однак виникає питання, що це за територія адже запропоноване визначення носить абстрактний характер. Доволі суперечливим з огляду на наявне конституційне забезпечення адміністративного поділу виглядає і спроба визначення меж не існуючих адміністративно-територіальних утворень через акти Кабінету Міністрів: «До прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій України визначення адміністративних центрів територіальних громад та затвердження територій територіальних громад здійснює Кабінет Міністрів України».

Отже, наразі є необхідність вирішення двох ключових питань. По-перше, визначення громад, як адміністративних одиниць, що дасть юридичні підстави віднести до комунальної власності землі в межах таких територій. По-друге, забезпечити правове розмежування комунальної та державної власності за принципом віднесення усіх земель до комунальної власності, оскільки вся територія держави ділитиметься на відповідні громади, та визначення переліку земель які перебуватимуть у виключній державній власності.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні: Закон України від 10 липня 2018 № 2498-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу : www.rada.gov.ua.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних

відносин: Закон України від 28 квітня 2021 року № 1423-IX [Електронний ресурс]. Режим доступу : www.rada.gov.ua.

3. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 46. Ст. 2038.

4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

5. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад: Закон України, від 16 квітня 2020 року № 562-IX [Електронний ресурс]. Режим доступу : www.rada.gov.ua.

Кулинич П.Ф.

*д.ю.н., професор, завідувач сектору
проблем аграрного та земельного права,
член-кореспондент НАПрН України,
Інститут держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України*

ЗЕМЕЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ 2001 РОКУ: ІСТОРІЯ ПРИЙНЯТТЯ ТА СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ

Прийняття у 1996 році Конституції України стало переломним етапом у розвитку не тільки конституційного права, а й інших галузей правової системи нашої держави. Зокрема, на фоні конституційних змін у системі права власності стала очевидною необхідність істотного оновлення і Земельного кодексу України в редакції від 13 березня 1992 р., яким була проведена історична демонополізація земельної власності держави та запроваджені інститути права приватної та права колективної власності на землю. Проте оскільки Конституція України 1996 р. не передбачає інституту права колективної власності на землю, а натомість запровадила принципово новий для нашої правової системи інститут права комунальної власності на землю, то на порядок денний вийшло питання про невідкладне приведення Земельного кодексу України у відповідність з Основним Законом.

Перша спроба узгодження Земельного кодексу України з Конституцією відбулася у 1996-1997 рр. Тоді Держкомзем України створив робочу групу з підготовки уточненої редакції Кодексу у складі

заступника Голови Держкомзему України В.П. Лисого та науковців В.В. Носіка і П.Ф. Кулинич. Робоча група протягом серпня-листопада 1996 р. підготувала оновлену редакцію Земельного кодексу України, яку Кабінет Міністрів України на початку 1997 р. передав на розгляд Верховної Ради України. Проте у березні 1997 р. Парламент розглянув цей проект Кодексу та відхилив його.

Наступна спроба приведення Земельного кодексу України у відповідність з Конституцією України розпочалася з наказу Держкомзему України від 3 грудня 1999 р. про створення робочої групи з підготовки нової редакції Кодексу. До складу цієї групи ввійшли від науковців академік НААН України Л.Я. Новаковський та П.Ф. Кулинич, а також кілька працівників Держкомзему України – А.Д. Юрченко, А.М. Третяк, К.Г. Радченко та інші. Протягом грудня 1999 р. – лютого 2000 р. робоча група підготувала перший варіант проекту Земельного кодексу України. Однак по цілому ряду положень Кодексу виявилися принципові розбіжності у позиціях, які відстоювали члени робочої групи. Так, перед початком роботи над його проектом члени робочої групи домовилися про важливий методологічний підхід у правовому регулюванні земельних відносин, який мав бути покладений у основу цього законодавчого акту – «від людини – до держави». Тобто, в основу Земельного кодексу України мав бути покладений людиноцентричний підхід. Крім того, члени робочої групи з підготовки проекту Земельного кодексу України також сприйняли нашу позицію про не включення у Кодекс положення ст. 13 Конституції України про право власності Українського народу на землю як такого, що дублює інше конституційне положення – норму ст. 14 Основного Закону про те, що земля є основним національним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави.

Водночас члени-робочої групи по розробці Кодексу, які представляли Держкомзем України, фактично відмовилися від даного підходу, намагаючись замінити його іншим – «від держави – до людини», або державоцентричним, в основу якого кладалися відомчі інтереси Держкомзему України. Відповідно представники Держкомзему намагалися закріпити у Кодексі тотальну присутність держави у всіх земельних правовідносинах, ігноруючи при цьому формулювання прав фізичних та юридичних осіб як учасників земельних правовідносин. Як приклад, можна навести ряд статей проекту Кодексу, якими пропонувалося створити у складі Держкомзему України земельну поліцію, з відповідною уніформою, озброєнням та навіть з правом ведення оперативно-розшукової діяльності.

В зв'язку з такими принциповими розбіжностями автор даної статті вийшов зі складу робочої групи і протягом березня-квітня 2000 р. доопрацював проект Земельного кодексу України у відповідності з власним баченням концептуальних засад правового регулювання земельних відносин в умовах ринкової економіки. Зокрема, підготовлений нами проект Земельного кодексу України розпочинався не з статей про повноваження органів влади всіх можливих рівнів у сфері регулювання земельних відносин, а з статей, присвячених правам на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави. Крім того, у нашому проекті Кодексу система жорсткого цільового призначення земельних ділянок замінювалася зонінговим підходом до забезпечення цільового використання земель.

Далі події розвивалися таким чином. 25 травня 2000 р. Кабінет Міністрів України подав на розгляд Верховної Ради України підготовлений «держкомземівською частиною» робочої групи проект Земельного кодексу України. В цей день в Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України був присутній народний депутат України від партії «Батьківщина» С.В. Сас. Побачивши підготовлений нами проект Земельного кодексу України, він взяв його з собою для ознайомлення та обговорення зі своїми колегами. Через пару днів С.В. Сас зателефонував в Інститут і повідомив, що депутатська фракція «Батьківщина» повністю згодна зі змістом проекту Кодексу і прийняла рішення внести його на розгляд Верховної Ради України у якості альтернативного до проекту Земельного кодексу України, зареєстрованого 25 травня 2000 р. І 6 червня 2000 р. група народних депутатів України від «Батьківщини» зареєструвала у Парламенті наш проект Кодексу.

7 липня 2000 р. Верховна Рада України, після реєстрації депутатів, почала розгляд проектів Земельного кодексу України. Голова Парламенту І.С. Плющ поставив на голосування держкомземівський проект Кодексу, який набрав тільки 189 голосів з 226 необхідних. Тоді І.С. Плющ заявив, що він ставив на голосування проект альтернативного Земельного кодексу України, а тепер – ставить на голосування урядовий законопроект, що грубо суперечило Регламенту Верховної Ради України: він передбачає, що спочатку голосується основний законопроект, а потім – альтернативний. Однак, і після цього держкомземівський кодекс набрав тільки 193 голоси парламентарів і не був прийнятий.

У такій ситуації під час перерви у роботі Верховної Ради України (з 14:00 до 16:00) зібралася рада фракцій парламентської більшості, до якої входила і фракція «Батьківщини», на якій було прийняте

компромісне рішення: після перерви знову повернутися до розгляду питання про прийняття Земельного кодексу України. При цьому формально за основу домовились взяти урядовий проект Кодексу та прийняти його у першому читанні, але при підготовці проекту Земельного кодексу України до другого читання за основу взяти альтернативний проект Кодексу. Для цього створювалася робоча група у складі 18 осіб, з яких 12 були народними депутатами України, ще два – працівниками Секретаріату Комітету з питань аграрної політики і земельних відносин Парламенту, а решта члени робочої групи, створеної Держкомземом України 3 грудня 1999 р. Гарантом виконання цієї «джентельментської» угоди парламентських фракцій було призначено Голову цього Комітету К.Т. Ващук. В результаті після 16:00 проект Земельного кодексу України був прийнятий у першому читанні.

Маємо відмітити, що К.Т. Ващук намагалася забезпечити виконання цієї неформальної угоди. Так, за основу доопрацьованого проекту Кодексу була взята структура та ключові положення альтернативного його проекту. Однак, у ході підготовки проекту Земельного кодексу України до розгляду у другому читанні між членами робочої групи – головним чином між представниками Держкомзему України, з одного боку, та рештою членів, з іншого, - відбувалися дуже гострі дискусії. Тому в результаті підготовлений до другого читання проект Кодексу набув компромісного характеру. Так, положення держкомземівського кодексу про земельну поліцію було зняте лише в «обмін» на відмову від зонінгового підходу до регулювання земельних відносин. Загалом, підготовлений проект Земельного кодексу України тільки десь на 70 відсотків базувався на текстах альтернативного проекту Кодексу.

Чесно кажучи, ми сподівалися, що деякі недоліки проекту Кодексу нам вдасться усунути при постатейному його розгляді Верховною Радою України у другому читанні, яке було призначене на 25 жовтня 2001 р. і до якого для депутатів були нами підготовлені відповідні пропозиції (правки). Однак, з самого ранку 25 жовтня 2001 р. трибуна та решта залу засідань Верховної Ради України були заблоковані опозиційними депутатами (120 депутатів-комуністів, 20 депутатів соціалістів О. Мороза та 20 депутатів прогресивних соціалістів Н. Вітренко). Блокада їм вдалася. Тоді парламентська більшість вдалася до методу «клин-клином...». Головуючий на засіданні Парламенту Перший заступник Голови Верховної Ради України В. Медведчук поставив на голосування питання про прийняття Земельного кодексу України в цілому без постатейного обговорення. Більшість народних депутатів підтримала таке рішення. Отже, прийнятий 25 жовтня 2001 р. Земельний кодекс України став єдиним кодексом в нашій державі, який

прийнятий без постатейного обговорення. Фактично Парламент довірився робочій групі.

Після введення 1 січня 2002 р. Земельного кодексу України у дію його чекала ще одна «небезпека». Група депутатів-комуністів звернулася до Конституційного Суду України з поданням про визнання Кодексу таким, що суперечить Основному Закону країни через те, що він не містив положення ст. 13 Конституції про право власності Українського народу на землю. У березні 2002 р. Конституційний Суд України виніс ухвалу про залишення даного конституційного подання без розгляду з двох причин. Перша полягала в тому, що, на думку Суду, питання земельної власності були врегульовані Кодексом та, по-друге, що конституційне подання не має практичної значимості.

Таким чином, прийнятий 25 жовтня 2001 р. Земельний кодекс України ввійшов у правову систему нашої держави як основний кодифікований систематизуючий законодавчий акт у сфері регулювання земельних відносин і фактично обумовив зміст та результати земельної реформи в Україні. Його переваги та недоліки відповідним чином відбилися на стані правового регулювання земельних відносин у нашій державі протягом останніх 20 років. Про складність завдань земельного реформування, які були поставлені перед Кодексом, свідчать 17 його перехідних положень, які мали забезпечити «плавне входження» 212 його статей у практику правового регулювання земельних відносин. Слід відзначити, що останнє з цих перехідних положень втратило чинність аж через 20 років дії Земельного кодексу України, коли 1 липня 2021 р. був скасований земельний мораторій та запущений ринок сільськогосподарських земель. Отже, тільки до свого 20-річного ювілею всі статті Кодексу набули чинності.

Курман Т.В.

*доцент кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор*

ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРЬСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ: СУЧАСНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ І ЗАГРОЗИ

Стрімкий розвиток сучасної техніки і технологій, діджиталізація, впровадження штучного інтелекту в усі сфери життя та господарської

діяльності зумовлюють відповідні зміни суспільних відносин і всіх сфер господарювання. Одночасно це породжує й нові безпекові виклики, що загрозово постають перед світовою спільнотою й вимагають адекватного правового врегулювання. Серед останніх – глобальні екологічна, енергетична та продовольча кризи. Сферою концентрації цих викликів і загроз на сьогодні стає сфера сільськогосподарського виробництва. Адже саме тут, по-перше, концентрується продовольчий, екологічний та енергетичний інтереси держави і суспільства, а по-друге, наявний тісний синергетичний зв'язок агровиробничої діяльності з використанням природних ресурсів і природного потенціалу агросфери. Насамперед, мова йде про землі сільськогосподарського призначення як основний засіб сільськогосподарського виробництва.

Дійсно, одним із найцінніших ресурсів агросфери нашої держави є землі сільгосппризначення, що складають 70% всього земельного фонду. Україна належить до числа країн із найвищим рейтингом щодо потенційних резервів аграрного комплексу: висока концентрація чорноземів (до 30% світових запасів), вигідне географічне розташування, достатність трудових ресурсів, вікові традиції землеробства тощо. Однак сучасний стан розвитку сільськогосподарського виробництва, на жаль, не відповідає критеріям і вимогам сталості. Характерними ознаками національного аграрного сектору на сьогодні є технологічна криза, фізична і моральна застарілість обладнання, техніки, висока ресурсно-, відходо- та енергоємність виробничих процесів. На жаль, наявні і проблеми надмірно інтенсивного використання земель сільськогосподарського призначення та інших природних ресурсів в процесі аграрного виробництва. Як відомо, здебільшого на таких землях здійснюють виробничо-господарську діяльність не власники, а орендарі, які передусім прагнуть досягти комерційних цілей – отримати максимальний прибуток, а не забезпечити дбайливе, екологізбалансоване використання чи збереження земельних ділянок, що не є їх власністю, і довкілля. Масового поширення набувають порушення правил сівозмін (нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах); деградація ґрунтів; поширення ерозійних явищ, в тому числі зумовлених знищенням і розорюванням полезахисних смуг; надмірне, екологічно незбалансоване використання засобів захисту рослин, боротьби з шкідниками і хворобами рослин у рослинництві тощо.

На противагу, загальносвітовим трендом у сучасних умовах є зміна концепцій і підходів до систем господарювання, зокрема, і в агросфері. На сьогодні пануючою у світі стає концепція сталого розвитку як основа

«зеленої» економіки чи економіки розвитку. Підсумковим документом Саміту ООН зі сталого розвитку “Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року” у вересні 2015 року затверджено Глобальні цілі сталого розвитку. Серед них: ціль 2 – подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; ціль 12 – забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва; 13 – вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками; 15 – захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття.

Одночасно у сучасному земельному законодавстві відбуваються значні зміни, пов’язані із відміною мораторію і запровадженням обігу земель сільськогосподарського призначення. З 1 липня 2021 року розпочав своє функціонування ринок земель сільськогосподарського призначення. За цей час, за даними Держгеокадастру України, укладено понад 46 тисяч угод по відчуженню земельних ділянок сільськогосподарського призначення (купівля-продаж, міна, дарування, довічне утримання), понад 5 тисяч нотаріусів отримали доступ до даних Державного земельного кадастру.

При цьому аналіз сучасного стану законодавства дає підстави стверджувати, що підґрунтям виникнення загроз у сфері сільськогосподарського землевикористання можуть стати:

1. Недосконалість законодавства у сфері обігу сільськогосподарських земель (формування аграрних латифундій і, як наслідок – продовольчі загрози; порушення прав селян з боку осіб, зацікавлених отримати у власність такі землі та ін.);

2. Прогалини в чинному аграрно-кооперативному законодавстві (приміром, щодо врегулювання долі земельної ділянки с/г призначення у разі припинення членства особи у кооперативі);

3. Неналежний контроль у сфері використання земель при веденні сільськогосподарського виробництва, охорони ґрунтів тощо (агроекологічні загрози);

4. Недосконалість правового механізму юридичної відповідальності за земельні порушення в агросфері (зокрема, це стосується рейдерства в агросфері, що має наслідком загрози втрати майна та майнових прав суб’єктами агробізнесу і селянами).

На сьогодні зроблено перші кроки на шляху запобігання окремим із вказаних загроз. Так, з метою вдосконалення системи контролю за

збереженням і підвищенням родючості ґрунтів Держгеокадастр України запроваджує системи моніторингу стану ґрунтів земель усіх категорій та форм власності до 2023 року, вирішує питання щодо посилення відповідальності за порушення у сфері охорони ґрунтів і гармонізації зі стандартами ЄС. Однак, вирішення окреслених проблем вимагає системного підходу, розуміння сутності синергетичний зв'язків в агросфері. А отже, перед державою і юридичною наукою постає непросте завдання – формування дієвого правового механізму моніторингу та попередження всього комплексу загроз, що можуть виникати у сфері сільськогосподарського землевикористання (продовольчих, агроекологічних, майнових та ін.), їх своєчасного виявлення, захисту та поновлення порушених прав зацікавлених осіб (держави, суб'єктів агробізнесу, селян та ін.).

Лісова Т.В.

*доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ

Згідно зі ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Відповідно до Закону України від 28 лютого 2019 р., № 2697-VIII, яким затверджено Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року, наразі стан земельних ресурсів у державі близький до критичного. Невідкладного вирішення потребує одна з найскладніших проблем останніх десятиліть – зупинення подальшого погіршення стану земель та їх відновлення незалежно від цільового призначення.

Правові норми, спрямовані на відновлення стану земель, закріплені в нормативно-правових актах різної юридичної сили, на жаль, мають переважно загальний або ж декларативний характер, позбавлені будь-якої систематизації, що призводить до виникнення юридичних прогалин і колізій у механізмі правової регламентації суспільних відносин, що стосуються відновлення земель. На жаль, вказанні недоліки насамперед притаманні змісту чинного Земельного кодексу України.

Головною проблемою у цій царині є відсутність у Земельному кодексі терміну «відновлення земель», що є наслідком отожднення законодавцем різних понять: «відновлення земель» й «охорона земель».

Заходи охорони й відновлення земель розділені між собою часовими рамками. Заходи охорони спрямовані переважно на забезпечення раціональної, цільової експлуатації земель, попередження погіршення їх стану, забруднення й засмічення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного й історико-культурного призначення. Про обов'язки власників і користувачів земельних ділянок щодо охорони земель ідеться у Земельному кодексі України, у якому закріплено, що вказані суб'єкти зобов'язані додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля, здійснювати підвищення родючості ґрунтів, зберігати інші корисні властивості землі, підтримувати протирозійні спори, мережі зрошувальних і осушувальних систем (статті 91, 96). Якщо ж реалізація цих заходів охорони не дала очікуваного результату (тобто заходи охорони не виявилися ефективними або взагалі не здійснювалися), а негативні наслідки щодо стану земель і зниження якісних показників ґрунтів (ґрунтової родючості) настали, необхідним є проведення заходів відновлення. При цьому термін «відновлення земель» доцільно розглядати як законодавчо забезпечену систему заходів, спрямованих на повернення землям їх первісного якісного стану, погіршеного через дію антропогенних або природних (стихійних) чинників, втраченої здатності виконувати ними певні функції, що впливають з їх основного цільового призначення, належного стану порушених земель шляхом здійснення їх рекультиваци, консервації земель деградованих і малопродуктивних, меліорації земель та інших заходів, передбачених законодавством.

Отже, основними заходами відновлення є: консервація деградованих та малопродуктивних земель, рекультиваци порушених земель, меліорація земель. Здійснення консервації деградованих та малопродуктивних земель, рекультиваци порушених земель, на відміну від меліорації земель, певною мірою одержало правове забезпечення у Земельному кодексі. Не врегульованими законодавством залишаються також такі заходи, як-то: детоксикація, фіторе mediaція й біоре mediaція, впровадження яких сприяє відновленню земель.

Вдосконалення потребують й приписи Земельного кодексу в частині прав та обов'язків власників і користувачів земельних ділянок. Варто підкреслити, що статті 90, 91, 95 і 96 Земельного кодексу України передбачають загальні права й обов'язки, й лише окремі з них стосуються відновлення земель. Згідно зі ст. 91 Земельного кодексу

України більшість обов'язків власників земельних ділянок спрямовані на забезпечення охорони останніх, на підвищення родючості ґрунтів і збереження інших корисних властивостей землі. Серед обов'язків власників земельних ділянок у сфері відновлення земель згідно зі ст. 91 розглядуваного кодексу можна виокремити: приведення за свій рахунок земельної ділянки у попередній стан у разі незаконної зміни її рельєфу, за винятком здійснення такої зміни не власником земельної ділянки, коли ця процедура здійснюється за рахунок особи, яка незаконно змінила рельєф. Вбачається доцільним вважати одним з варіантів незаконної зміни рельєфу земель таку зміну, що мала місце без розробленого робочого проєкту їх рекультивациї. Саме цим зумовлена пропозиція: з метою уникнення неоднозначного тлумачення змісту статей 91 і 96 Земельного кодексу України щодо застосування терміну «незаконної» в контексті зміни рельєфу його варто виключити зі змісту розглянутих статей. Проте серед численної кількості обов'язків в земельному законодавстві бракує закріплення обов'язку власників земельних ділянок і землекористувачів не тільки підвищувати родючість ґрунтів і зберігати інші корисні властивості землі, а й відновлювати родючість ґрунтів, а також інші корисні властивості землі. При цьому підхід до необхідності відновлення повинен бути єдиним (незалежно від форми власності на земельну ділянку, її цільового призначення).

На часі – внесення змін до Земельного кодексу України, що стосуються закріплення дефініції поняття «відновлення земель» та його заходів. Відновлення первісного якісного стану земель деградованих і малопродуктивних, належного стану порушених земель, функцій земель повинно бути законодавчо забезпеченим імперативом для власників земельних ділянок і для землекористувачів, як і обов'язок раціонального, цільового використання й охорони земель.

Малишева Н. Р.

*д.ю.н., проф., акад. НАПрН України,
зав. відділом аграрного, земельного, екологічного
та космічного права Інститут держави
і права імені В. М. Корецького НАН України*

ЕКОЛОГІЧНЕ І ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО: ДО ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ

25 червня цього року виповнилось 30 років з дати прийняття Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (далі –

Закон), який започаткував вітчизняне регулювання екологічних відносин. Цей акт базувався на єдності трьох елементів у системі відносин людини і природи: 1) охорона природного середовища, що оточує людину, від забруднення та іншого погіршення його стану; 2) раціональне використання природних ресурсів; 3) збереження природи, її унікальних чи типових об'єктів і комплексів. Базуючись на відповідному рамковому законі і з дотриманням вказаної трьохелементної структури, в Україні протягом 30 років розвивалось екологічне законодавство, тобто джерельна база відповідної галузі.

При цьому природоресурсний блок відповідного законодавства мав найбільш поширений і структурований характер: по кожному природному ресурсу: землі, її надрам, воді, лісам, атмосферному повітрю, тваринному і рослинному світу було прийнято самостійні законодавчі акти (кодекси чи закони), навколо яких вибудовувалось подальше диференційоване поресурсне регулювання відповідних відносин.

Водночас не можна недооцінювати значення і регулюючий вплив інтегрованого законодавства у відповідній сфері, яке базується на єдності природи та процесів, що в ній відбуваються, їх взаємозалежності й неможливості неврахування в праві цієї єдності. Саме тому і в Законі, і в низці прийнятих на його основі актів інтегрованого природоресурсного регулювання ця вихідна ідея активно проводиться.

Дуже важливо також усвідомлювати неможливість відокремлення в регулюванні природоресурсних відносин охоронних норм від норм, якими регламентується використання тих чи інших природних ресурсів, оскільки вони тісно переплетені як за змістом, так і за формою: раціональне використання природних ресурсів насамперед передбачає ощадливість і недопущення їх вичерпання, забезпечення відтворювальних процесів та ін.; водночас охоронні відносини мають вибудовуватись таким чином, щоб максимально забезпечувати використання природних ресурсів найбільш дружнім для природи способом. Саме в цьому полягає глибинний зміст концепції сталого розвитку, на яку в ХХІ столітті орієнтується міжнародне співтовариство.

Ключові акти поресурсного законодавства сильно різняться за масштабами охоплення суспільних відносин, що ними регулюються; за сферою регулювання, а також за кількістю джерел, прийнятих у їх розвиток.

Звісно, що в цьому блоці «керівні позиції» займає земельне законодавство. Це обумовлено, з одного боку, провідним місцем землі

у складі всіх природних ресурсів, значною мірою похідним характером відносин щодо інших природних ресурсів від земельних відносин. З іншого боку, - це данина традиціям радянського минулого, коли з перших років Радянської влади всі землі було націоналізовано, вилучено з цивільного обігу і їм надано особливий правовий режим, на регулювання якого тривалий період спрямовувалося законодавство колишньої союзної держави, від принципів побудови якого ми наразі поступово відходимо.

Бурхливий розвиток природоресурсного, особливо земельного, законодавства поживав в останні роки і наукові дослідження, які мають на меті доведення самостійності природоресурсного права, його незалежності від права екологічного. Відповідна наукова дискусія не є новою, вона відбувається «хвилями», кожна з них спирається на досягнутий рівень усвідомлення проблеми і наявне на певний момент правове регулювання. У витоків цієї дискусії ще в 60-ті роки ХХ століття стояв М. Д. Казанцев [1]. Його позиція була активно підтримана Ю. О. Вовком, який, зокрема, видав перший підручник «Радянське природоресурсове право», який кілька разів перевидався, демонструючи розвиток авторської концепції [2].

На початку ХХІ ст. інтерес до проблематики співвідношення правового регулювання в системі екологічних відносин зазнав нового втілення, що насамперед пов'язується з ім'ям І. І. Каракаша, який послідовно виборював і концептуально обґрунтовував самостійність природоресурсного права в системі права України [3, с. 5-41; 4, с. 15-65]. Цю ж позицію підтримав В. М. Єрмоленко [5]. В одному руслі з ними, однак з дещо іншим ухилом, виступив і П. Ф. Кулинич [6, с. 282-290]. Спробу надати логічну цілісність даній позиції здійснила М. А. Дейнега, яка в 2020 р. захистила докторську дисертацію на тему «Предмет і система природоресурсного права» [7].

Не підтримуючи позицію виведення природоресурсних, в тому числі земельних відносин «за дужки» правового регулювання всього комплексу екологічних відносин, підкреслимо, що «екологія» - це наука про взаємовідносини живих організмів і їх природного середовища. Звідси, екологічне право – це правова структура, яка регулює різнопланові відносини між людьми, але саме в цих межах.

Намагаючись виключити відносини щодо використання природних ресурсів з цього комплексу, слід насамперед відповісти на питання: з якою метою і який позитивний вплив на регульовану сферу це може здійснити. Крім того, висуваючи ту чи іншу тезу на користь роз'єднання за принципом: «використання – ліворуч, охорона – праворуч», варто спробувати проаналізувати під таким кутом зору конкретні норми, що

регулюють природоресурсні відносини, і стане зрозуміло, що місце більшості таких норм – посередині. Це одне спостереження, яке неможливо оминати: більшість дослідників, які виборюють концепцію відокремлення природоресурсних норм від інших екологічних, ототожнюють екологічне право з екологічним законодавством, чомусь вважаючи, що шлях вдосконалення еколого-правового регулювання зводиться до розроблення єдиного Екологічного кодексу України. Заперечуючи таку позицію, зазначу, що систематизаційна робота, що стоїть на порядку денному вдосконалення екологічного законодавства, - це багатоплановий процес. І розроблення проєкту Екологічного кодексу України – це лише вершина айсбергу; в ньому мають знайти відображення лише інтегровані природоресурсні відносини, базові принципи і норми охорони і використання всього природного комплексу, сукупності природних ресурсів. Диференційоване ж поресурсне регулювання і надалі має зберігати свою самостійність, однак в сфері екологічного права.

Список використаних джерел:

1. Казанцев Н. Д. Природоресурсовое право и его пределы как интегрированной отрасли. Вестник Московского университета. 1967. Серия X «Право». № 6. С. 3-9.
2. Вовк Ю. О. Советское природоресурсовое право и правовая охрана окружающей среды. Общая часть: учебное пособие. Харьков: Вища школа, 1986. 317 с.
3. Каракаш І. І. Предмет і система природоресурсового права. Природоресурсове право України : Навч. посібник / За ред. І. І. Каракаша. К.: Істина, 2005. 376 с.
4. Каракаш І. І. Предмет, метод, принципи і система сучасного природоресурсового права. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. Каракаша І. І. Та Харитонової Т. Є. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса, Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.
5. Єрмоленко В. М. Природоресурсне право в системі права України. Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи: збірник матеріалів круглого столу (Харків, 30-31. 10. 2015 р.) / за ред. М. В. Шульги. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2015. С. 88-91.
6. Кулинич П. Ф. Правове регулювання природокористування в Україні: єдність диференціації та інтеграції. Правова держава. Вип. 28. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. 618 с.
7. Дейнега М. А. Предмет і система природоресурсного права: автореф. дис. на здобуття наук ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.06

«Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право». Нац. Університет біоресурсів та природокористування МОН України. К. 2020. 38 с.

Мироненко І.В.

*д.ю.н., доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового
юридичного інституту Прикарпатського національного
університету ім. В. Стефаника*

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПРАВА СУСІДСТВА (ДОБРОСУСІДСТВА) У ЗЕМЕЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Із 1 січня 2002 року набрав чинності діючий Земельний кодекс України від 25.10.2001 року. Його прийняття ознаменувало новітній етап розвитку вітчизняного земельного законодавства. З поміж інших новел, запроваджених даним кодифікованим актом, необхідно відзначити появу окремого розділу, спрямованого на регулювання земельних сусідських відносин – глави 17 «Добросусідство».

Регламентация відносин власників та користувачів сусідніх земельних ділянок як найважливішого різновиду нерухомого майна має давню історію. Практично всі писемні пам'ятки українського права містили положення із даного питання і відображали загальну тенденцію щодо розвитку відповідного правового регулювання.

Так, у різні редакції «Руської правди» містили лише норми про відповідальність за порушення меж землеволодіння та знищення межових знаків. Однак надалі такі акти, як «Литовські статuti» різних видань та «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.), містили уже достатньо розвинену систему положень «права сусідства», регламентуючи також питання розмежування володінь, використання суміжних лісових масивів, сусідства по водних об'єктах, впливів на сусідні володіння та ін. Діючі на українських землях пам'ятки магдебурзького права закріплювали положення щодо т.з. «міського сусідства».

У правовій доктрині та законодавстві Російської імперії, до складу якої входили українські землі, «право сусідства» виокремлювалося у окремий правовий інститут («право участія частного»). Однак надалі, у радянський період, питання земельних сусідських відносин не отримали належної правової розробки. Відповідне регулювання у земельному радянському законодавстві обмежувалося закріпленням загального обов'язку користувачів земельних ділянок не порушувати права та

інтереси сусідніх землекористувачів, а також встановленням порядку врегулювання земельних межових спорів.

Таким чином, запровадження положень глави 17 ЗК України відродило давні традиції правового регулювання земельних сусідських відносин на українських землях (ст. 103-109 ЗК України). При цьому регламентовано основні аспекти даних відносин, зокрема зміст добросусідства, попередження шкідливого впливу на сусідні земельні ділянки, наслідки проникнення на сусідню земельну ділянку гілок та коренів дерев і кущів, розмежування земельних ділянок, встановлення та використання межових споруд, правовий режим розташованих на межі дерев.

Загалом закріплення у чинному ЗК України положень глави 17 «Добросусідство» слід оцінювати позитивно, оскільки ними врегульовано найбільш часто виникаючі земельні сусідські відносини. Для порівняння, законодавства ряду пострадянських держав (Вірменія, Білорусь, Казахстан, Російська Федерація та ін.) взагалі не містять подібних положень, незважаючи на чисельні доводи науковців та практиків щодо необхідності їх запровадження.

Окремо, як значний поступ щодо розвитку правового регулювання земельних сусідських відносин, слід розглядати закріплення у ст. 103-104 ЗК України правил щодо регулювання т.з. «опосередкованих сусідських впливів», тобто впливів на сусідні володіння (сусідні земельні ділянки), що не пов'язані з порушенням їх меж (вплив шумом, димом, затіненням, зміною ландшафту чи характеру землекористування тощо). Адже подібні положення – це, свого роду, «квінтесенція» розвитку правового регулювання даної сфери суспільних відносин [1, с. 221-223].

Однак при цьому в літературі відзначається ряд недоліків чинної редакції глави 17 ЗК України. Так, критичні зауваження висловлюються щодо формулювання положення ст. 103 ЗК України з огляду на його надмірну абстрактність та неконкретність; зокрема вказується, що воно по своїй суті є закликком, а не формально-юридичним приписом [2, с. 277]. Також вказуються на логічні суперечності щодо формулювання положення ст. 105 ЗК України [3, с. 272-273; 4, с. 110-111]. Як необрунтоване і таке, що суперечать базисним положенням права власності та права користування землею, оцінюється положення ч. 3 ст. 103 ЗК України щодо обов'язку власників земельних ділянок та землекористувачів співпрацювати при вчиненні дій, спрямованих на забезпечення прав на землю кожного з них [5, с. 29].

З свого боку, можна вказати, що наявне правове регулювання земельних сусідських відносин у чинному ЗК України є достатньо

обмеженим у порівнянні з регламентацією «права сусідства» («сусідського права») в законодавствах інших держав. Так, глава 6 «Право сусідства» Цивільного кодексу Республіки Молдова містить 18 статей [6], а в Цивільному кодексі Нідерландів (1992 р.) регулюванню сусідських відносин присвячено окремий структурний підрозділ, що складається із 23 статей [7, с. 253-257].

Також можна відзначити, що чинний ЗК України безпосередньо не визначає загальних положень про добросусідство, зокрема які земельні ділянки вважаються сусідніми (як це, зокрема, зазначено у ст. 170 ЦК Азербайджанської Республіки [8]), а також щодо завдань та принципів регулювання земельних сусідських відносин (прикладом протилежного підходу є положення ст. 84 «Принципи сусідських відносин» Закону КНР «Про речові права» [9]).

Тому наявні підстави вести мову про необхідність вдосконалення правового регулювання земельних сусідських відносин у чинному законодавстві України шляхом зміни чинної редакції глави 17 ЗК України, зокрема включення до неї додаткових положень щодо принципів добросусідства, більш детальної регламентації опосередкованих впливів на сусідні володіння, встановлення обгороджувальних земельних ділянок та їх правового режиму, стоків вод на сусідні земельні ділянки та ін. [10, с. 32-35].

Список використаних джерел:

1. Мироненко І.В. Інститут права сусідства: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Івано-Франківськ, Супрун В.П., 2019. 341 с.
2. Мірошниченко А. М., Марусенко Р. І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. 5-те вид., змін. і доп. К.: Алерта, 2013. 544 с.
3. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / за заг. ред. В. В. Медведчука. К.: Юрінком Інтер, 2004. 656 с.
4. Бусуйок Д. В. Обмеження прав на землю за законодавством України: монографія. К.: Юридична думка, 2006. 144 с.
5. Кулинич П. Ф. Право добросусідства за земельним законодавством України. *Земельне право України*. 2006. № 1. С. 25-33.
6. Гражданський кодекс Республіки Молдова: Закон от 06.06.2002 года № 1107-XV. URL: <http://lex.justice.md/ru/325085>
7. Гражданский кодекс Нидерландов: книги 2, 3, 5, 6 и 7 / пер. М. Фертшман, отв. редактор Ф. Й. М. Фельдбрюгге. Изд. 2-е. Лейден, 2000. 372 с.

8. Гражданский кодекс Азербайджанской Республики: Закон Азербайджанской Республики от 28.12.1999 года № 779-IQ. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420111#sub_id=1780000

9. О вещных правах: Закон КНР от 16 марта 2007 г. URL: http://chinalawinfo.ru/civil_law/law_real_right

10. Мироненко І.В. Інститут права сусідства: теоретичні та практичні засади правового регулювання земельних сусідських відносин: автореф. дис. ... д.ю.н.: 12.00.06 / ХНЮУ ім. Я. Мудрого, 2020. 46 с.

Мірошниченко А.М.

*д.ю.н., проф., перший заступник Голови
Державної служби України з питань
геодезії, картографії та кадастру України*

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

Проста арифметика показує, що право на безоплатну приватизацію земельних ділянок в межах норм, встановлених ст. 121 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ), просто не забезпечене достатньою кількістю вільних земель державної та комунальної власності: усієї території України не вистачить, щоб забезпечити земельними ділянками сьогоденне населення України, не кажучи вже про тих наших співгромадян, які народяться в майбутньому. За таких обставин закон не може бути виконаний, що підриває його авторитет.

Процедура приватизації земельних ділянок державної і комунальної власності, не наданих у користування зацікавленим особам (ч.ч. 6-11 ст. 118 ЗКУ), складається із багатьох стадій. Приватизація може бути заблокована органами державної влади та органами місцевого самоврядування вже на початковому етапі отримання дозволу на розроблення проекту землеустрою, і заявник практично буде позбавлений ефективних правових засобів захисту. Будь-яке оскарження дій чи бездіяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування лише призводить до подальшого затягування процесу приватизації земельних ділянок і, як наслідок, зменшує шанси на успішне завершення цієї процедури. Упродовж періоду, який займають процедури з оскарження, земельна ділянка може бути передана іншій особі.

За сприяння уповноважених державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб безоплатну приватизацію земельних ділянок, не наданих у користування, можна використовувати

для практично необмеженого та непрозорого перерозподілу земельних ділянок на користь «потрібних» осіб.

«Безоплатна приватизація» в існуючому вигляді є потужним джерелом корупції. Давно визнаним та відомим фактом є те, що безоплатна за законом приватизація земельних ділянок фактично є платною, причому плата може вноситися у різних формах: як «добровільні» внески на розвиток інфраструктури населеного пункту (у кращому випадку), так і як звичайні хабарі.

«Безоплатна приватизація» стимулює соціальну нерівність. Формально право на приватизацію мають усі громадяни України. Реалізувати ж його можуть одиниці, причому найчастіше не ті, хто цього найбільше потребує. Але навіть у тих випадках, коли право на «безоплатну приватизацію» вдається реалізувати, результат є завідомо несправедливим, адже вартість земельних ділянок однакової площі (а саме у фізичній площі зараз виражене право на безоплатну приватизацію у ст. 121 ЗКУ) в різних місцевостях може відрізнятись в десятки і навіть у сотні разів.

У спеціальній літературі, у т.ч. юридичній, «безоплатна приватизація» давно і обґрунтовано піддається жорсткій критиці. Останнім часом все голосніше звучать критичні зауваження і від представників місцевого самоврядування – адже, проголосивши можливість безоплатної приватизації земель громадянами, держава створила потужне джерело тиску на громади з дорогими і привабливими землями – зрозуміло, що отримати їх хотіли б не лише місцеві мешканці. В результаті громади наразі позбавлені можливості повною мірою реалізувати всі переваги, які могла б надати їм власність на величезні масиви земель, переданих останніми роками у комунальну власність (як відповідно до механізму, передбаченого ст. 117 ЗКУ, так і безпосередньо в силу вимог закону № 1423-ІХ від 28.04.2021).

За таких умови переконаний, що держава повинна прийняти давно назріле і перезріле рішення – докорінно переглянути механізм «безоплатної приватизації» земель. Шляхом такого реформування може бути «монетизація» права на безоплатну приватизацію.

У сучасних умовах держава, на жаль, не має ресурсів для забезпечення кожного громадянина України «живими» грошима взамін «права на приватизацію у фізичних гектарах». Втім, цілком можливо надати кожному громадянину можливість отримати фіксовану знижку при купівлі чи оренді державних земель (на мій погляд, вірним було б не поширювати це право на комунальні землі). Такий крок наповнить право на приватизацію реальним змістом, ліквідує корупційний елемент у реалізації цього права (адже реалізація права може бути гранично

простою – шляхом простої заяви про зарахування «знижки» в рахунок оплати), дасть змогу забезпечити соціальну справедливість, диференціювати соціальні пільги (для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, осіб з інвалідністю та осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та інших категорій громадян, що потребують особливої турботи держави, «знижка» може бути більшою).

При цьому необхідно врахувати інтереси тих громадян, які використовують земельні ділянки під належним їм нерухомим майном. У цьому разі земельна ділянка фактично вже вибула з державної або комунальної власності. Для окреслених ситуацій необхідно передбачити «автоматичну» передачу відповідних земельних ділянок власникам нерухомого майна. Це відповідає як інтересам громадян, так і інтересам держави, територіальних громад та суспільства в цілому, оскільки дасть змогу не лише залучити земельні ділянки з нерухомістю до нормального цивільного обороту, а й дозволить їх оподатковувати земельним податком.

Відповідні міркування втілені у проекті закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму безоплатної приватизації земельних ділянок», який був розроблений Держгеокадастром України і наразі після погодження з Міністром аграрної політики і продовольства України надісланий на погодження зацікавленим органом виконавчої влади. Проект оприлюднено на офіційному сайті Держгеокадастру (<https://land.gov.ua/category/hromadskosti/obhovorennia-proektiv-npa/>), і автори проекту, до числа яких я належу, будуть дуже вдячні за зауваження і конструктивну критику його положень.

Носік В.В.

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри земельного
та аграрного права*

Навчально-науковий інститут права

КНУ імені Тараса Шевченка,

член-кореспондент НАПрН України

РЕКОДИФІКАЦІЯ ЯК СПОСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ВІДПОВІДНО ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Проблеми систематизації земельного законодавства через його кодифікацію були і залишаються предметом тривалих наукових дискусій на професійних форумах міжнародного, національного,

регіонального рівня, досліджуються у монографіях, докторських і кандидатських дисертаціях, де вченими висловлюються і обґрунтовуються різні наукові висновки і пропозиції, як то: змінити чи доповнити зміст норм чинного ЗК України, скасувати чинний ЗК України і прийняти новий ЗК України або ж Кодекс законів України про землю чи Основи земельного законодавства, або ж Закон про землю тощо.

Ці ж питання публічно обговорюються також у виступах політиків, Народних депутатів України, Президентів України, мають фахову оцінку у правових позиціях ВС, рішеннях ЄСПЛ, що підтверджує особливу актуальність цих проблем для України з огляду на останні події, які відбуваються в державі і суспільстві навколо останніх змін до чинного ЗК України, законів, які приймаються на удосконалення його положень, на прийняті рішення ЄСПЛ про порушення прав людини нормами чинного ЗК України щодо заборони на продаж розпайованих земель сільськогосподарського призначення та з інших прав на землю, на рішення КС України про неконституційність норм чинного ЗК України у справах про постійне землекористування, передачу земельних ділянок, земельні аукціони, управління землями сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності, на подані упродовж 2019-2020 років декілька конституційних подань народних депутатів до Конституційного Суду України про визнання неконституційними змін та доповнень до ЗК України, на «загублені» під час прийняття у жовтні 2001 році чинного ЗК України права колективної власності на сільськогосподарські землі, права на довічне успадковане володіння землею, на системну корупцію у земельних відносинах після прийняття чинного ЗК України в частині обмежень сільських, селищних і міських рад у регулюванні земельних відносин та розпорядження землями у межах територіальних громад, на рейдерство у сфері земельних та аграрних них відносин тощо.

Узагальнюючи всі наукові підходи вчених та думки інших учасників публічних дискусій навколо проблем систематизації земельного законодавства можна стверджувати, що в українській правовій доктрині земельного, аграрного, екологічного права переважають стереотипні уявлення про систематизацію законодавства шляхом його кодифікації як прогресивний інституційно-правовий інструмент забезпечення ефективності принципів і норм законодавства та досягнення результатів правового регулювання суспільних відносин у вигляді громадянської злагоди, законності, правопорядку у сфері використання та охорони землі за її функціональним призначенням у природі, економіці, суспільстві. За деякими виключеннями, переважна більшість наукових

досліджень не виходила за рамки Земельних кодексів та прийнятих на їх розвиток законів і тому висновки чи пропозиції вчених обмежувалися рекомендаціями з удосконалення норм чинних кодексів або окремих законів без критичного аналізу методологічних основ таких кодифікованих законів та їх узгодження з Конституцією України. З причин об'єктивного і суб'єктивного характеру, враховуючи наявність змістовних, техніко-юридичних колізій та інших юридичних дефектів, правову невизначеність більшості норм чинного ЗК України важко погодитися з тим, що чинний ЗК України має соціально-правову цінність. Адже за 20 років застосування цього кодексу у його зміст з 212 статей внесли більше 137 змін і доповнень, які в кінцевому результаті й до сьогодні не забезпечили соціальної злагоди у суспільстві і державі, а швидше навпаки, ще більше загострили соціальні протистояння навколо проблем із землями сільськогосподарського і лісогосподарського призначення, водного фонду, рекреаційного призначення, природно-заповідного фонду, населених пунктів тощо.

Не вникаючи у наукову полеміку щодо ефективності систематизації законодавства шляхом його кодифікації у різні історичні епохи, у контексті запропонованої теми варто лише зауважити, що проведена упродовж 30 років розбудови української державності кодифікація земельного законодавства у 1990, 1992, 2001 роках, кожна з яких мала свої економічні, історичні, соціальні, державно-правові та інші передумови, функціональне призначення, змістовне наповнення у Земельних кодексах, базувалася на різних методологічних засадах щодо використання і охорони землі в Україні, закріплювала різні економіко-соціальні і державно-правові моделі реформування земельних відносин, кожна з яких не була доведена до логічного завершення, хоч і мали як позитивні, так і негативні наслідки.

Серед багатьох об'єктивних і суб'єктивних причин такого стану із систематизацією земельного законодавства упродовж 30 років розбудови української держави вбачається, що головна причина криється у тому, що вчені у галузі земельного, аграрного, екологічного права на змогли дійти спільної згоди до усвідомлення основних методологічних основ, на яких мають бути вибудовані правові принципи, сформульовані правові норми і визначені правові форми закріплення таких принципів, норм, методів, способів, механізму правового регулювання земельних відносин задля досягнення громадянської злагоди на землі України, а відтак не змогли вплинути на формування нових проукраїнських світоглядних позицій у суспільній свідомості і правосвідомості політиків, Народних депутатів, державознавців, українського народу на усвідомлення конституційних

імперативів і положень щодо розуміння земельного ладу як складової конституційного устрою незалежної держави, на усвідомлення того, що без землі у межах державної території не може бути забезпечений державний суверенітет і територіальна цілісність держави, що без української землі як головного засобу виробництва у сільському і лісовому господарстві, як територіального просторового базису, як об'єкта природи, як основи для залучення інвестицій не може бути прогресивного економічного прогресу і сталого розвитку відповідно до схвалених у 2019 році Президентом України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року.

В сучасній доктрині земельного права України залишаються не дослідженими теоретичні і практичні питання правового забезпечення реалізації таких Цілей Сталого Розвитку, як подолання бідності, запобігання голоду, забезпечення екосистемного підходу у використанні земель та інших природних ресурсів у сільському, лісовому і водному господарстві. Тому у чинному земельному та поєднаному з ним аграрному, екологічному та іншому законодавстві не знаходять свого законодавчого вираження і нормативного закріплення правові, інституційно-функціональні та інші засоби забезпечення реалізації ЦСР. У наукових публікаціях автора цих тез вже було зроблено висновок про те, що зміна парадигми правового регулювання земельних відносин відповідно до Конституції України у контексті реалізації ЦСР з необхідністю потребує перегляду системи і структури земельного законодавства з огляду на заплановані заходи з рекодифікації цивільного законодавства України, а відтак вбачається за доцільне переглянути всю систему земельного законодавства на предмет відповідності його Конституції України, відмовитися від подальшої кодифікації земельного законодавства у формі Земельного кодексу, розробити і прийняти такі основоположні закони: Про власність на землю Українського народу, Про використання землі в Україні, Про охорону землі як основного національного багатства Українського народу, Про державне регулювання земельних відносин у ринкових умовах, а також функціональні закони з питань публічного адміністрування у сфері земельних відносин [1, 76-90].

Список використаних джерел:

1. Носік В.В. Земельне право і законодавство України: системна криза чи зміна парадигми в умовах реалізації цілей сталого розвитку в Україні до 2030 року. Право України. 2020. № 5 С. 76-90.

*Олещенко В.І.
ст. наук. співр., канд. геогр. наук, доцент
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України*

ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ НЕСИСТЕМНОГО РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ

Необхідність забезпечення комплексного вирішення питань охорони, використання та відтворення природних ресурсів витікає з їх системної єдності, як компонентів природних комплексів різного типу, що мають відповідні корисні властивості та здатні задовольняти ті чи інші потреби людей. Аналізуючи законодавство, численні факти, що мали місце у нашому ще навіть недалекому минулому, доводиться відзначати, що нині при внесенні змін до чинного законодавства, як і при визначенні структури інституцій, уповноважених на здійснення регулювання у цій сфері, їх повноважень, комплексний, системний підхід не реалізується належним чином, а часом ситуація суттєво ускладнюється.

Звісно, для несистемного розвитку законодавства у цій стратегічно важливій сфері є численні об'єктивні причини, пов'язані, насамперед з інтересом зацікавлених суб'єктів до використання переважно окремого природного ресурсу чи його властивостей. До того ж, досягнення комплексності, безумовно, є складним завданням, механізми її забезпечення, як і вирішення ще складнішого завдання – збалансування не лише екологічних, природоресурсних, а й економічних, соціальних та інших інтересів для досягнення цілей сталого розвитку, в Україні все ще належно не відпрацьовано навіть на науковому рівні, такий підхід поки що не став загальноусвідомленою парадигмою в нашому бутті. На стан справ значною мірою впливає і той факт, що досить тривалий час земельне та інше природоресурсне законодавство в Україні формувалося та діяло в рамках поресурсних основ відповідного законодавства. У кожній з таких сфер були визначені окремі, спеціально уповноважені органи державного управління, відповідно формувалась система підготовки та перепідготовки кадрів, склалися певні стереотипи дій. Правового акту, який би створив законодавчу основу для комплексного вирішення відповідних питань, стимулював до реалізації системних підходів та відповідного способу мислення, виходячи не з відомчих чи приватних, а широких публічних інтересів, не існувало. Саме за цих умов 30 червня 1960 року було прийнято Закон про охорону природи [1]. Окрім встановлення базових положень

державної політики, правових засад регулювання відповідних суспільних відносин, особлива, історична роль цього Закону полягає у тому, що для забезпечення контролю за його виконанням у 1967 році при Уряді було утворено Державний комітет по охороні природи з особливим статусом. Його зусиллями, з використанням наявних тоді правових, організаційних, інформаційних та інших механізмів, забезпечувалась координація діяльності державних органів поресурсного регулювання, значною мірою саме для досягнення комплексного вирішення відповідних питань, запроваджувались додаткові управлінські інструменти, серед яких особливу роль відігравали екологічна експертиза проектів, комплексні перевірки, опора на громадськість, об'єднана у лавах Українського товариства охорони природи.

Внаслідок багаторічних зусиль цього Комітету, за підтримки вищих органів влади, з огляду на значні напрацювання вчених, результати практичної діяльності, різноманітних державних експериментів наприкінці 1988 року було визначено перспективи докорінної перебудови справи охорони природи (постанова від 18.11.1988 р. № 357) [2]. Для виконання ухвалених рішень було сформовану досить потужну систему центрального державного органу, визначено його структуру, а також завдання, для їх виконання йому було передано відповідні повноваження від інших державних органів разом з 2869 штатними одиницями, зокрема й від органів земельних ресурсів, які раніше в центрі і на місцях здійснювали відповідне регулювання.

В подальшому, на виконання Постанови Верховної Ради УРСР від 17 лютого 1990 року № 8813-XI «Про екологічну обстановку в республіці та заходи по її докорінному поліпшенню» [3], з середини 1990 року у щойно обраній Верховній Раді нового скликання разом з Урядом, із залученням провідних вчених, фахівців, на основі узагальнення вітчизняного та міжнародного досвіду було розпочато підготовку спеціального закону, який після багатьох обговорень, зокрема й з іноземними експертами, узгоджень та за результатами поки що єдиного в історії України всенародного обговорення законопроекту ще на стадії його підготовки, 25 червня 1991 року було прийнято Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4]. Цим Законом було закладено законодавчу основу для забезпечення виконання, як триєдиного, завдання щодо комплексного вирішення питань з охорони та раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки та охорони природи.

Єдність необхідного для цього законодавчого регулювання, досягнення зазначених цілей з додержанням принципів сталого

розвитку мала забезпечити насамперед норма ст. 2 цього Закону, за якою земельне та інше природоресурсне законодавство в Україні мало розроблятися відповідно до цього Закону, який при цьому мав виконувати роль базового, на зразок основ законодавства. Однак, одразу розпочалися спроби скасувати цю вимогу. Врешті, у 2012 році ця важлива вимога все ж таки була вилучена із Закону. При цьому, з прийняттям Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 року було встановлено, що земельні відносини, що виникають при використанні надр, лісів, вод, а також рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, регулюються саме цим Кодексом, нормативно-правовими актами про надра, ліси, води, рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря, якщо вони не суперечать цьому Кодексу (ст. 3) [5]. Такі трансформації, не можуть залишатися без наукової оцінки та належного врегулювання як законом про нормативно-правові акти, так і базовим актом екологічного законодавства.

Не витримала випробування часом і закладена в основу Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» позиція щодо особливої ролі центрального органу виконавчої влади України у сфері охорони навколишнього природного середовища. Профільна парламентська комісія з цього питання сформувала та відстоювала спільну, консолідовану, незалежно від політичної орієнтації, позицію народних депутатів, які входили до її складу. Однак, іншими депутатами, посилаючись на Постанову Верховної Ради від 18 грудня 1990 року «Про земельну реформу» [6], було ініційовано утворення Державного комітету по земельній реформі, який невдовзі реорганізували у Державний комітет по земельних ресурсах з відповідними управлінськими функціями. І знову почалося утвердження поресурсного підходу у регулюванні відносин у сфері природокористування, що як зазначалося, раніше багато років намагалися подолати. В подальшому центральні органи виконавчої влади, що здійснювали регулювання у природоресурсній сфері, неодноразово змінювалися, врешті трансформувалися в урядові органи державного управління, діяльність яких мала спрямовуватися і координуватися відповідними міністрами. Такі органи в процесі адміністративної реформи все більше втрачали можливість самостійно й відповідально, фахово здійснювати відповідну діяльність, координувати у тій чи іншій формі свої дії для досягнення комплексності рішень. Досить швидко ці органи трансформувалися переважно у звичайні структурні підрозділи міністерств та підпорядкованих ним структур. Та й сама Мінприроди пройшла численні перетворення, аж до поєднання з Міненерго. Віднесення на

даний час державного регулювання у сфері земельних відносин до повноважень Державної служби з геодезії, картографії та кадастру, яка створювалась для виконання хоча й дещо споріднених, але принципово інших завдань особливої державної ваги, зокрема, щодо визначення параметрів фігури, гравітаційного поля Землі, координат точок земної поверхні та їх змін у часі, створення і використання державної геодезичної і гравіметричної мереж України, мережі постійно діючих станцій супутникового спостереження, топографічних, тематичних карт (планів), створення та оновлення картографічної основи для державних кадастрів, банків (баз) геопросторових даних та геоінформаційних систем, як і перебування цього органу у системі Мінагропрому також не можна визнати науково обгрунтованим та перспективним.

Пропонується звернути увагу й на той факт, що ще з 1990 року при розробленні, обговоренні нових редакцій чи змін до Земельного кодексу основні дискусії розгортаються і значною мірою завершуються навколо питань щодо права власності на землю, розподілу владних повноважень. Екологічні вимоги, забезпечення реалізації конституційних приписів щодо особливого режиму землі та інших природних ресурсів, їх належності до об'єктів права власності Українського народу, а також щодо визнання землі основним національним багатством (статті 13, 14 Конституції України), необхідності комплексного використання та збереження якості земель, як і інших природних ресурсів, досягнення реальної відповідальності власників та користувачів земель за погіршення їх якості тощо, залишаються поза належною увагою.

Не може не викликати занепокоєння і запровадження шляхом внесення змін до Земельного та іншого законодавства розроблення комплексних планів просторового розвитку території територіальної громади одночасно як містобудівної документації та як документації із землеустрою. Адже таким чином закладаються додаткові колізії, ускладнення для забезпечення не лише комплексного використання земель та інших природних ресурсів, а й для сталого соціально-економічного розвитку населених пунктів, громад, територій, довгострокового планування такого розвитку і може оцінюватись як приклад штучної експансії однієї галузі права, а саме – земельного, відповідного законодавства, повноважень уповноважених інституцій на іншу сферу, без урахування їх сутнісних відмінностей.

За цих обставин особливої значення набуває необхідність прискорення впорядкування та систематизації екологічного законодавства, як системи, яка включає і земельне та інше природоресурсне законодавство, додаткове опрацювання проблеми не

лише розмежування різних галузей законодавства, а й впорядкування, розвитку наукових засад ефективної взаємодії норм різних галузей, недопущення необґрунтованого спрощення вже сформованого особливого регулювання відносин у екологічній сфері, зокрема шляхом неприйняттого утвердження у цій сфері загальних правових механізмів інших галузей законодавства, зокрема, адміністративного, цивільного, господарського, податкового, бюджетного.

Відповідна науково обґрунтована Концепція такої систематизації була розроблена на основі аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду за участі усіх провідних заінтересованих вчених, фахівців екологічного, земельного, іншого природоресурсного, а також аграрного права [7]. Здійснення і надалі необґрунтованих модифікацій чинного законодавства, як і відповідних державних органів, посилює несистемність регулювання відносин у цій сфері, створює умови для утвердження некомплексного використання земель, а також інших природних ресурсів, врешті призведе до погіршення стану довкілля, посилення негативної ролі багатьох вимог чинного екологічного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Закон про охорону природи Української РСР. Політвидав України, К. 1971. 16 с.
2. ЗП України, 1988. № 11. Ст.44.
3. Про екологічну обстановку в республіці та заходи по її докорінному поліпшенню: Постанова Верховної Ради УРСР від 17 лютого 1990 р. № 8813-XI. ВВР УРСР. 1990. № 11. Ст. 165.
4. Про земельну реформу: Постанова Верховної Ради УРСР від 18 грудня 1990 р. № 563-XII. ВВР УРСР. 1991. № 10. Ст. 100.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. ВВР УРСР. 1991. № 41. Ст. 546.
6. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. ВВР України. 2002. № 3-4. Ст. 27.
7. Малишева Н.Р., Олещенко В.І. Наукові засади систематизації екологічного законодавства України. Правова держава. Щорічник наукових праць. 2015. Вип. 26. С. 307-318.

Сидор В.Д.

*доктор юридичних наук, професор
професор кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Київ*

ПРІОРИТЕТНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ГЕОПРОСТОРОВИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ

Ефективність державної та регіональної політики значно залежить від достовірної інформації про територію держави чи об'єднаної територіальної громади. Високоякісні геопросторові дані потрібні не лише для потреб публічного адміністрування, але й господарюючим суб'єктам для ведення бізнесу та пересічним громадянам для прийняття рішень. Тому масштаби використання геопросторових даних стрімко зростають щодня.

Створення інфраструктури геопросторових даних передбачено Директивою Європейського парламенту і Ради 2007/2/ЄС від 14 березня 2007 р. «Про створення інфраструктури просторової інформації в Європейському Співтоваристві (INSPIRE)», яка є обов'язковою для всіх країн-членів ЄС та кандидатів для вступу в ЄС. Система має поєднувати у собі всі реєстри та інформаційні бази держави, за допомогою неї громадяни зможуть отримувати відповідні документи у спрощеному порядку. В Україні на даний час діють більше дванадцяти галузевих та відомчих кадастрів, в яких відображена картографічна інформація [1, с. 227].

З метою реалізації приписів Директиви було прийнято Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» від 13 квітня 2020 року, згідно ст. 1 якого національна інфраструктура геопросторових даних являє собою взаємопов'язану сукупність організаційної структури, технічних і програмних засобів, базових та тематичних наборів геопросторових даних, метаданих, сервісів, технічних регламентів, стандартів, технічних специфікацій, необхідних для виробництва, оновлення, оброблення, зберігання, оприлюднення, використання геопросторових даних та метаданих, іншої діяльності з такими даними [2].

Створення, функціонування та розвиток національної інфраструктури геопросторових даних згідно ст. 3 Закону здійснюється на основі таких принципів:

- 1) актуальність, достовірність, повнота, цілісність, точність, обґрунтованість, офіційність геопросторових даних;
- 2) інтероперабельність та інтегрування геопросторових даних, одержаних з різних джерел;
- 3) безстроковість та безперервність функціонування національної інфраструктури геопросторових даних;
- 4) відкритість геопросторових даних та метаданих;
- 5) інноваційність.

Створення, зберігання, захист та надання доступу до геопросторової інформації, а також інтеграція розрізаних просторових даних в єдину систему стало вимогою сьогодення.

Особливості доступу користувачів до геопросторових даних та метаданих передбачено в ст. 6 Закону, згідно якої доступ забезпечується через геопортали держателів даних та офіційний веб-сайт національної інфраструктури геопросторових даних. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері національної інфраструктури геопросторових даних, забезпечує доступ користувачів до геопросторових даних та метаданих національної інфраструктури геопросторових даних через національний геопортал. Доступ до геопросторових даних та метаданих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування забезпечується безоплатно для всіх користувачів, якщо інше не встановлено законом. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування оприлюднюють у мережі Інтернет усі геопросторові дані та метадані, крім даних, віднесених до інформації з обмеженим доступом.

Національний геопортал забезпечує сумісність та електронну інформаційну взаємодію в режимі реального часу з інформаційними системами, що становлять інформаційний ресурс держави: Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських об'єднань, Державним земельним кадастром, Державним реєстром географічних назв, Державним адресним реєстром, містобудівним кадастром, іншими кадастрами природних ресурсів та реєстрами.

Таким чином, важко переоцінити значення геопросторових даних для завершення земельної реформи, ефективного функціонування ринку землі. На глобальному рівні досягнення сталого соціально-економічного розвитку України неможливе без використання геопросторової інформації.

Список використаних джерел:

1. Sydor V. Informatization and digitalization of land relations in Ukraine: problems and prospects. *Journal of Law and political sciences*. March 2020. Volume 23 Issue 2 p. 209-232.
2. Про національну інфраструктуру геопросторових даних: Закон України від 13 квітня 2020 року № 554-IX. Урядовий кур'єр від 26.05.2020. № 98.

Уркевич В. Ю.

*д.ю.н., професор, чл.-кор. Національної академії
правових наук України, суддя, Верховний Суд*

СУДОВА НОРМОТВОРЧІСТЬ ПРИ ВИРІШЕННІ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ

Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.

Як відомо, питання місця судового прецеденту у вітчизняній системі джерел права й досі залишається дискусійним. Водночас ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII регламентує, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права. Неврахування таких правових висновків є підставою касаційного оскарження рішень судів першої та апеляційної інстанцій та скасування останніх Верховним Судом. Звернімося до питання судової нормотворчості Великої Палати Верховного Суду при вирішенні земельних спорів.

Так, у серпні 2016 року фізична особа звернулася до суду з позовом до Держгеокадастру, іншої фізичної особи та просила визнати протиправним та скасувати наказ про надання у користування земельної ділянки на умовах оренди, визнати договір оренди землі недійсним і скасувати рішення про державну реєстрацію права оренди земельної ділянки. Позовні вимоги мотивовано тим, що позивач отримав дозвіл на виготовлення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, виготовив його але під час погодження проекту дізнався, що аналогічний дозвіл було видано (пізніше ніж позивачу) також іншій фізичній особі (відповідачу), після затвердження якого Держгеокадастром саме з відповідачем було укладено договір оренди тієї ж самої земельної ділянки.

У цій справі перед Верховним Судом постали зокрема, такі правові питання:

- чи зумовлює отримання особою дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність (користування) (далі – проект землеустрою) виникнення в неї права (інтересу), що підлягає захисту;

- чи можливе надання дозволу на розробку проекту землеустрою кільком особам щодо однієї і тієї ж самої земельної ділянки;

- чи наявне порушення прав (інтересів) особи, якій першій надано дозвіл на розроблення документації із землеустрою на земельну ділянку;

- чи може оспорювати особа, якій першій надано дозвіл на розробку проекту землеустрою, акти органів державної влади або органів місцевого самоврядування, якими передано у власність (користування) цю ж саму земельну ділянку особі, яка отримала дозвіл дозволу на розробку проекту землеустрою пізніше.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 29 вересня 2020 року у справі № 688/2908/16-ц (провадження № 14-28цс20) щодо порушених питань викладено такі правові висновки:

- дозвіл на розробку проекту землеустрою означає дозвіл власника земельної ділянки здійснити певні дії на землі власника, аби мати змогу в подальшому точно визначити предмет оренди. Рішення про надання дозволу на розробку проекту землеустрою не є правостановлюючим актом і не гарантує особі набуття права власності чи користування на земельну ділянку;

- якщо особа, отримавши дозвіл на розробку проекту землеустрою, сама зволікає з його розробкою та поданням на затвердження, вона цілком може очікувати, що земельна ділянка буде надана в користування іншій особі;

- неможливо надати єдину універсальну відповідь на питання про те, чи є поведінка органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, який надав дозвіл на розробку проекту землеустрою кільком особам, правомірною чи неправомірною. Відповідь на це питання залежить від оцінки такої поведінки як добросовісної чи недобросовісної, і така оцінка має здійснюватися у кожній справі окремо виходячи з конкретних обставин справи;

- подати позов до суду про захист свого законного інтересу може будь яка особа, яка звернулася до органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування з метою отримання земельної ділянки в оренду, залежно від істотних ознак кожної конкретної правової ситуації (добросовісність поведінки усіх зацікавлених осіб, обізнаність їх про інтереси інших осіб щодо цієї земельної ділянки тощо);

- якщо земельна ділянка сформована, то розробка проекту землеустрою та його затвердження позбавлені будь-якого сенсу;

- розробка проекту землеустрою та його затвердження хоча й здійснюється заявником з метою отримання земельної ділянки в користування, однак вчиняється саме в інтересах територіальної громади чи держави з метою формування такої земельної ділянки. Тому в разі неотримання в користування такої земельної ділянки особа, яка понесла витрати на розробку та погодження проекту землеустрою, може претендувати на відшкодування здійснених витрат;

- земля є унікальним обмеженим природним ресурсом, є базисним ресурсом, на якому будується добробут суспільства. Розподіл землі є особливо чутливим до принципів справедливості, розумності і добросовісності. Неконкурентне надання землі у користування за наявності двох або більше бажаючих не відповідає зазначеним принципам;

- законодавець, запроваджуючи регулювання щодо надання землі у користування, не міг мати на меті стимулювання зловживань, посилення соціальної нерівності і спрямованість на неправовий та непрозорий перерозподіл основного національного багатства – землі. Отже законодавство слід тлумачити таким чином, що за наявності двох або більше бажаючих отримати земельну ділянку державної чи комунальної власності в оренду – право оренди такої земельної ділянки підлягає продажу на конкурентних засадах (земельних торгах).

Викладене дозволяє підсумувати, що при вирішенні окресленого земельного спору Велика Палата Верховного Суду сформулювала низку нових правил поведінки у сфері земельних відносин, що свідчить про здійснення нормотворчої функції судом касаційної інстанції.

Харитонова Т. Є.

д.ю.н., професор, завідувач кафедри

аграрного, земельного та екологічного права

Національного університету «Одеська юридична академія»,

Григор'єва Х. А.

д.ю.н., доцент кафедри аграрного,

земельного та екологічного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОТИДІЯ РОЗВИТКУ ВІТРОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАКТИКИ

Останні кілька років ознаменувалися бурхливим розвитком вітроенергетики в Україні. Стрімка поява вітроенергетичних об'єктів по

всій території нашої держави викликала потребу в спеціальному вивченні комплексних правовідносин, що супроводжують відповідні процеси. Їх детальний аналіз демонструє, що центральною основою виступають саме земельні правовідносини. Це зумовлено, зокрема, тим, що особливістю розвитку і масштабування вітроенергетики є розширення відповідного землекористування. При цьому для вітроенергетичних цілей можуть знадобитися як відносно незначні площі земель (кілька десятків гектара), так і досить вражаючі території (наприклад, за проектом будівництва Тилігульської ВЕС у Миколаївській області для її функціонування потрібні 35 тис га).

На хвилі розквіту «зеленої» енергетики в Україні вітроенергетичні об'єкти виникли у багатьох куточках нашої держави. Найчастіше отримання земельних ділянок для їх спорудження відбувається шляхом укладення договорів оренди з органами публічної влади. Однак це не завжди вичерпує усі практичні питання, які супроводжують процес будівництва та функціонування таких об'єктів альтернативної енергетики. Наприклад, ТОВ «Приморська вітроелектростанція-2» вимушене було укласти більше 100 договорів про встановлення платних строкових сервітутів із приватними власниками земельних ділянок для того, щоб забезпечити собі можливість здійснювати будівництво електростанції, проводити підземні кабелі, прокладати необхідні під'їзні шляхи, обслуговувати обладнання тощо.

Проте сучасна юридична практика демонструє не лише приклади гармонійного поєднання інтересів та договірної врегулювання питань землекористування у сфері вітроенергетики. У багатьох випадках планування, будівництво та функціонування вітроелектростанцій викликає значний опір та відчайдушну протидію. Якщо проаналізувати такі випадки, то можна їх згрупувати у три категорії залежно від зацікавлених суб'єктів:

1) *опір з боку екологів та громадськості.* Найяскравішим та zarazом і найгучнішим прикладом такої справи є кейс щодо запланованого будівництва вітроелектростанції на карпатській полонині Боржава. Турецький інвестор в особі ТОВ «Атлас Воловець Енерджі» у 2017 році розпочав збір усіх необхідних документів для будівництва на полонині Боржаві вітрової електростанції загальною потужністю 120 МВт. Згідно з проектом планувалося облаштування 34 вітряків по 150 метрів заввишки разом з гірськими сполучними дорогами і підземними кабелями на десятки кілометрів уздовж Боржави. Такий масштабний проєкт загрожує знищенням цінної екосистеми полонини. Кілька років триває судове протистояння між інвестором та активною громадськістю. З юридичної точки зору,

основним шляхом протидії було обрано визнання протиправним та скасування висновку щодо оцінки впливу на довкілля. Аргументація та обрана стратегія боротьби має здебільшого саме еколого-правовий контекст, що є нетиповим для такого роду справ, однак відбувається цілком у контексті загальної тенденції поширення практики судового оскарження порушення екологічних прав в Україні. Не менш цікавою родзинкою цього кейсу є досвід звернення до Постійного Комітету Бернської конвенції у зв'язку з тим, що полонина Боржава віднесена до Смарагдової мережі;

2) *опір з боку приватних осіб*. Сучасна структура землекористування не завжди готова до реформатування, викликаного необхідністю розгортання інвестиційних енергетичних проєктів. Саме тому вітроенергетика подекуди стає полем зіткнення публічних та приватних інтересів, віднайти баланс яких буває досить важко. У практиці останніх років зустрічаються приклади подібних справ. Наприклад, під час будівництва вітроелектростанції на Миколаївщині один із землевласників суміжної ділянки відмовився укладати договір платного строкового сервіту. Оскільки користувач земельної ділянки, наданої для будівництва вітроелектростанції, не міг використовувати її за цільовим призначенням, сервітут було встановлено у судовому порядку.

У цій категорії справ додатковою ілюстрацією може послужити оскарження групою землевласників містобудівної документації, яка послужила основою для розгортання будівництва масштабної Тилігульської ВЕС на Миколаївщині. Так, землевласники намагаються визнати протиправними та скасувати розпорядження районної державної адміністрації, якими було надано дозвіл на розробку детального плану території та затверджено такий детальний план. Вони переконані, що такий детальний план незаконний, оскільки поширюється на належні їм земельні ділянки. Тобто основною стратегією судового оскарження у цій справі було обрано «містобудівну». Провадження у цій справі ще триває;

3) *опір з боку конкурентів*. Об'єктивною особливістю вітроенергетики є залежність від специфічних погодно-кліматичних та географічних умов, що обумовлюють доцільність та рентабельність розміщення відповідних енергетичних об'єктів. Саме тому не дивно, що в Україні зустрічаються випадки конкуренції вітроелектростанцій за право виробляти «зелену» енергію на певній території. Однак, звичайно, спірні вимоги «одягаються» у зовсім інші правові формулювання. Наприклад, на Херсонщині власник діючої вітроелектростанції, занепокоївшись можливою появою конкурента по

сусідству, оспорував розпорядження райдержадміністрації, яким було затверджено детальний план території, вказуючи, що цим було порушено його інтереси як землекористувача суміжних земельних ділянок. Тобто теж було обрано «містобудівну» стратегію опору появи нової вітроелектростанції.

Як помітно із проведеної вище класифікації, протидії вітроенергетиці з боку органів державної влади практично не зустрічається – навпаки, найчастіше вони повністю підтримують та сприяють інвестору. Однак це відбувається здебільшого із явним дисбалансом у бік економічних пріоритетів. Відповідна практика в Україні ще вибудовується, і в її структуризації, осмисленні та удосконаленні значну роль має відігравати саме юридична наука.

Дослідження здійснене в межах виконання проекту «Альтернативна енергетика в Україні: шляхи системного законодавчого стимулювання», за фінансової підтримки Національного фонду досліджень України (договір № 30/02/0360 від 28.04.2021 року)

Шульга М. В.

д.ю.н, професор,

завідувач кафедри земельного та аграрного права,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЕВОЛЮЦІЯ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

В умовах розбудови правової держави на сучасному етапі функціонування України важливого значення набувають проблеми, які стосуються удосконалення чинного національного законодавства, у тому числі земельного. Загальновизнаним видається той факт, що правове регулювання земельних відносин суттєво впливає на функціонування і розвиток не тільки економічної, а і соціальної та політичної систем нашої держави.

Формування вітчизняного земельного законодавства з перших років незалежності України фактично було розпочато з прийняттям постанови Верховної Ради України «Про земельну реформу» та Земельного кодексу України (1990 р.). Завдання земельної реформи полягало у перерозподілі земель з одночасним наданням їх у довічне успадковане володіння громадянам, постійне володіння колгоспам, радгоспам, іншим підприємствам, установам і організаціям, а також у користування з метою створення умов для рівноправного розвитку

різних форм господарювання на землі, формування багатуокладної економіки та раціонального використання і охорони земель.

Основне завдання земельного законодавства УРСР згідно із Земельним кодексом України полягало у регулюванні земельних відносин з метою створення у республіці умов для раціонального використання та охорони земель, збереження і відтворення родючості ґрунтів, поліпшення природного середовища для рівноправного розвитку всіх форм господарювання, охорони прав громадян, підприємств, установ і організацій. Подальший розвиток національного земельного законодавства був пов'язаний з хаотичним накопиченням нормативно-правових актів різного рівня, які регулювали окремі аспекти земельних відносин. Так, на розвиток положень глави 5 Земельного кодексу УРСР (1990 р.) щодо платності землеволодіння та землекористування було прийнято Закон України «Про плату за землю», який визначав об'єктний і суб'єктний склад платників за землю, встановлював особливості плати за землі різних категорій, а також закріплював процедуру обчислення та строки сплати земельного податку, передбачав порядок використання коштів від плати за землю.

Законом України «Про форми власності за землю» було запроваджено в Україні поряд з державною – колективну і приватну форми власності на землю. При цьому всі форми власності оголошувались рівноправними.

Земельний кодекс України в редакції від 13.03.1992 р. фактично повторював завдання земельного законодавства, визначені попереднім Земельним кодексом, додаючи лише положення про рівноправний розвиток всіх форм власності на землю і господарювання. У складі норм Земельного кодексу (1992 р.) провідне місце займали 15 статей, присвячених використанню земель сільськогосподарського призначення.

Реалізуючи курс на демонополізацію права державної власності на землю, Земельний кодекс УРСР (1992 р.) встановив, що розпоряджалися землею місцеві ради, які в межах своєї компетенції передавали землі у власність або надавали у користування та вилучали їх. Отримали правове регулювання відносини щодо оренди землі та приватизації земельних ділянок. Особлива увага була приділена питанням паювання та приватизації земель сільськогосподарського призначення.

Нарешті чинний Земельний кодекс України (2001 р.) закріплює завдання земельного законодавства, яке полягає в регулюванні земельних відносин з метою забезпечення права на землю громадян,

юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель.

Чинний Земельний кодекс України, до якого за 20 років його дії внесено біля 150 змін та доповнень, що нерідко характеризуються поспішністю, вважається кодексом, який перебуває у перехідному стані. Така практика фрагментарного поточного вдосконалення його змісту по суті не дає бажаних результатів. Незважаючи на те, що чинний Земельний кодекс України створив основу для завершення земельної реформи, його положення потребують суттєвого опрацювання, приведення у відповідність до сучасних вимог. Так, він має врегулювати поряд з відносинами щодо використання та охорони земель і відносини щодо відновлення земель, оскільки стан значної частини вітчизняних земель характеризується як критичний. Потребують окремої уваги положення ст. 3 Земельного кодексу України, які встановлюють пріоритет норм даного кодексу по відношенню до нормативно-правових актів про надра, ліси, води, рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря. Із змісту ч. 2 ст. 3 Земельного кодексу України випливає, що земельні відносини, які виникають при використанні названих природних ресурсів, регулюються цим Кодексом, а також відповідними природоресурсними нормативно-правовими актами за умови, якщо вони не суперечать Земельному кодексу. Водночас, як слушно підкреслюється в літературі, поза всяким сумнівом пріоритет норм Земельного кодексу України при регламентації земельних відносин існує лише щодо актів природоресурсного законодавства, які мають більш низьку юридичну силу. Йдеться, наприклад, про укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України та ін. Слід мати на увазі, що Конституція України не встановлює і навіть не передбачає пріоритетності одних законів перед іншими. Норми спеціалізованого земельного закону мають перевагу над нормами загального закону.

У процесі земельних перетворень виникають нові земельні відносини, які потребують регламентації на рівні кодексу. Йдеться, зокрема, про земельно-правове регулювання ринкових відносин. У сучасних умовах актуалізується питання, які стосуються екологізації земельно-правових норм. Сьогодні дотримання екологічних вимог при використанні та в процесі охорони земель набуває вирішального значення не тільки для збереження земельних ресурсів і довкілля, а і попередження прогнозованих змін клімату на планеті. Клімат являє собою достатньо складну систему, яка включає до свого складу, своєю чергою, теж такі непрості компоненти як Сонце, Світовий океан, атмосферу, поверхню нашої планети, її флору і фауну. На функціонування цієї глобальної системи спричиняють вплив не тільки

природні явища (сили), а і значною мірою антропогенна діяльність. Кліматичні трансформації на сучасному етапі пов'язані передовсім з розширенням та посиленням впливу такої діяльності на навколишнє природне середовище. В кінцевому рахунку це невідворотно призводить до процесів, які руйнують основи сталого розвитку суспільства, спричиняючи йому суттєву шкоду. Відомо, що еколого-правове регулювання, будучи самостійним напрямом у регламентації земельних відносин, відображає екологічний підхід до використання земель передовсім в аграрній сфері. Саме від стану земель сільськогосподарського призначення значною мірою залежить і вплив на кліматичні перетворення.

Наведені та низка інших факторів, які негативно впливають на ефективність норм вітчизняного земельного законодавства, актуалізують необхідність удосконалення передовсім Земельного кодексу України. Підвищення ефективності правового регулювання земельних відносин має здійснюватись на основі Концепції розвитку земельного законодавства України, структура якої запропонована земельно-правовою доктриною.

СЕКЦІЯ 1.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Гафурова О.В.

*д. ю.н., професор, професор кафедри
аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ СТАНДАРТІВ ЄС У СФЕРІ РЕЄСТРАЦІЇ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ РОСЛИН

На сьогоднішній день у Державному реєстрі пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні [1], містяться препарати, токсичні для бджіл та заборонені у ЄС. Це такі інсектициди, як неонікотиноїди (Neonicotinoids) (also known as neonics) і фіпроніл [2]. За даними Європейського органу з безпеки харчових продуктів (European Food security Authority (EFSA) особливу небезпеку для бджіл становлять такі неоніки, як клотіанідін, тіаметоксам та імідаклоприд [3]. Тимчасова заборона на їх використання введена з 1 грудня 2013 р. Виконавчим Регламентом Комісії (ЄС) № 485/2013 від 24 травня 2013 р. про внесення змін до Виконавчого Регламенту (ЄС) № 540/2011 щодо умов схвалення діючих речовин клотіанідину, тіаметоксаму та імідаклоприду та заборони використання і продажу насіння, обробленого засобами захисту рослин, що містять ці активні речовини (далі - *Виконавчий Регламент Комісії (ЄС) № 485/2013*) [4]. Цим документом передбачалося, що насіння сільськогосподарських культур, оброблених засобами захисту рослин, що містять згадані речовини, не повинно використовуватися або розміщуватися на ринку, за винятком насіння, що використовується у теплицях (ст. 2). Остаточна заборона використання цих речовин на відкритому повітрі (залишається можливим лише їх застосування в постійних теплицях) відбулася із прийняттям у 2018 році ряду Виконавчих Регламентів Комісії (ЄС) щодо внесення змін до Виконавчого Регламенту (ЄС) № 540/2011 [5].

Враховуючи, досвід ЄС, а також, те, що випадки загибелі бджіл в Україні переважно пов'язуються із застосуванням зазначеної групи пестицидів, доволі гостро постає питання про необхідність введення

аналогічної заборони у нашій країні та посилення контролю за дотримання регламентів застосування засобів захисту рослин. Слід зазначити, що Всеохоплюючою стратегією імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію, між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р., схваленої розпорядженням КМУ від 24 лютого 2016 р. № 228-р. (далі - *Всеохоплююча стратегія імплементації*), передбачено до 2018 р. впровадження Виконавчого регламенту Комісії (ЄС) № 485/2013 (захід 69). Тобто, введення тимчасової заборони на використання вищезгаданих неонікотиноїдів. На жаль, до цього часу вказаний захід не здійснено.

Крім того, згідно з Всеохоплюючою стратегією імплементації, до 2020 р. необхідно впровадити Виконавчий Регламент Комісії Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 540/2011 від 25 травня 2011 р. щодо застосування Регламенту (ЄС) № 1107/2009 та переліку затверджених активних речовин [5] (далі - *Виконавчий Регламент Комісії Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 540/2011*) (п. 67) [6]. Вказане є особливо важливим з огляду на те, що цей документ містить офіційний список дозволених в ЄС пестицидів. На необхідність його обов'язкового використання в Україні звертала увагу К. Б. Сакаджи. На її думку, це надасть можливості сформувати перелік заборонених до використання в Україні пестицидів, обмежити й деякою мірою зупинити проникнення в країну неопробованих чи заборонених до використання в ЄС засобів захисту рослин [7, с. 4].

При використанні пестицидів в ЄС надається перевага забезпеченню високого рівня їх безпечності. Процедура реєстрації засобів захисту рослин базується на принципі застереження, який гарантує, що активні речовини або продукти, що розміщуються на ринку (пестициди – *примітка автора*), не впливають негативно на здоров'я людей, тварин чи навколишнє середовище. Цей принцип держави-члени можуть застосовувати, якщо існує наукова невизначеність щодо ризиків, що становлять засоби захисту рослин, дозволені на їх території, для людей, тварин та довкілля (п. 4 ст. 1 Регламенту (ЄС) № 1107/2009). До речі зазначений документ мав бути впроваджений у 2020 р. (захід 67 Всеохоплюючої стратегії імплементації). Закріплення вказаного принципу виключає негативний вплив пестицидів не тільки на людей, а й тварин. На жаль, серед основних принципів державної політики у сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами і агрохімікатами, що

закріплені у Законі України від 2 березня 1995 р. «Про пестициди і агрохімікати» (ст. 3), подібний принцип відсутній.

Таким чином, слід констатувати, що аграрне законодавство України у сфері поводження із засобами захисту рослин, знаходиться у процесі поступової трансформації. Вона обумовлена, у т.ч., необхідністю врахування стандартів ЄС щодо забезпечення безпеки людей і тварин при застосуванні вказаних препаратів. Відповідно, особливо важливим є приведення порядку реєстрації засобів захисту рослин, дозволених до використання в Україні, у відповідність із вимогами, що встановлені у таких нормативно-правових актах ЄС, як: Виконавчий Регламент Комісії (ЄС) № 485/2011, Виконавчий Регламент Комісії Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 540/2011 і Регламент (ЄС) № 1107/2009.

Список використаних джерел:

1. Державний реєстр пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні. URL: <https://mepr.gov.ua/content/derzhavniy-reestr-pesticidiv-i-agrohikativ-dozvolenih-do-vikoristannya-v-ukraini-dopovnennya-z-01012017-zgidno-vimog-postanovi-kabinetu-ministriv-ukraini-vid-21112007--1328.html>

2. Pesticides and bees URL: https://ec.europa.eu/food/animals/live_animals/bees/pesticides_en

3. Neonicotinoids URL: https://ec.europa.eu/food/plant/pesticides/approval_active_substances/approval_renewal_neonicotinoids_en

4. Commission Implementing Regulation (EU) No 485/2013 of 24 May 2013 amending Implementing Regulation (EU) No 540/2011, as regards the conditions of approval of the active substances clothianidin, thiamethoxam and imidacloprid, and prohibiting the use and sale of seeds treated with plant protection products containing those active substances. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>

5. Commission Implementing Regulation amending Implementing Regulation (EU) No 540/2011 of 29 May 2018: № 783(as regards the conditions of approval of the active substance imidacloprid); № 784 (as regards the conditions of approval of the active substance clothianidin); № 785 (as regards the conditions of approval of the active substance thiamethoxam).URL: <https://eur-lex.europa.eu>

6. Commission Implementing Regulation (EU) No 540/2011 of 25 May 2011 implementing Regulation (EC) No 1107/2009 of the European Parliament and of the Council as regards the list of approved active substances URL: <https://eur-lex.europa.eu/>

7. Сакаджи К. Б. Правове регулювання застосування засобів захисту сільськогосподарських рослин. автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 20 с.

Заплітна І.А.

*к.ю.н., старший викладач кафедри права
Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола,
адвокат*

СПОСОБИ ПРОДОВЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНО-ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН

Чинне земельне законодавство встановлює два способи продовження орендних відносин, предметом яких є земельні ділянки:

- укладення договору оренди землі на новий строк як наслідок використання орендарем свого переважного права;
- поновлення договору оренди землі.

Варто зазначити, що хоча вказані способи приводять до одного результату, вони не є тотожними.

Право на укладення договору оренди землі на новий строк закріплене ст.33 Закону України «Про оренду землі». Так, відповідно до ч. 1 цієї статті після закінчення строку, на який було укладено договір оренди землі, орендар, який належно виконував обов'язки за умовами договору, має переважне право перед іншими особами на укладення договору оренди землі на новий строк [1].

Задоволення цього права не є безумовним обов'язком орендодавця, оскільки скористатись ним може лише той орендар, який належно виконував свої обов'язки. Наприклад, вчасно і в повному обсязі сплачував орендну плату, використовував земельну ділянку за призначенням тощо.

Також, ст. 33 вказаного Закону передбачає певну процедуру для продовження орендних відносин [1]:

1) повідомлення орендарем орендодавця до закінчення строку дії договору оренди землі у строк, встановлений цим договором, але не пізніш як за один місяць до закінчення строку дії договору оренди землі про намір скористатися своїм переважним правом на укладення договору оренди на новий строк. Цей етап є дуже важливим, оскільки продовження користування землею без повідомлення орендодавця про намір продовжити орендні відносини не буде вважатися належною підставою укладення договору на новий строк. З даного приводу Велика Палата Верховного Суду у постанові від 22 вересня 2020 року, справа

№ 313/350/16-ц зробила важливий висновок про те, що мета такого повідомлення – запобігання укладенню орендодавцем договору оренди з іншою особою у зв'язку з відсутністю в нього інформації про наявність наміру в дійсного орендаря продовжувати орендні правовідносини [2];

2) таке повідомлення здійснюється письмово, шляхом надсилання відповідного листа орендодавцю з додаванням до такого листа проекту договору;

3) розгляд орендодавцем у місячний термін з моменту отримання листа і проекту договору;

4) узгодження істотних умов договору;

5) укладення договору оренди на новий строк/ лист-повідомлення про прийняте орендодавцем рішення за наявності заперечень орендодавця щодо укладення договору оренди землі на новий строк.

Важливим є те, що такий спосіб продовження орендних відносин дає сторонам можливість змінити істотні умови договору, як, наприклад, умову щодо розміру орендної плати, а у разі недосягнення домовленості щодо орендної плати та інших істотних умов договору переважне право орендаря на укладення договору оренди землі припиняється.

Що стосується оренди земель державної та комунальної власності, то підставою для укладення договору оренди землі на новий строк у випадку досягнення згоди щодо істотних умов договору буде рішення органу, уповноваженого здійснювати передачу земельних ділянок у власність або користування.

Разом з цим, трапляються випадки, коли орендодавець, не висунивши заперечень щодо укладення договору оренди на новий строк, зволікає з підписанням нового договору, що, в свою чергу, унеможлиблює реєстрацію права оренди.

В такому разі орендар має право звернутися до суду. Вважаю, що належним способом захисту буде подання позовної заяви про визнання договору оренди укладеним на новий строк та на попередніх умовах.

Що стосується поновлення договору оренди, то таке передбачено ст.126-1 Земельного кодексу України, яка є відносно новою, адже з'явилася після набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству», у зв'язку з чим правила, визначені цією статтею поширюються на договори оренди землі, укладені або змінені саме після 16 січня 2020 року.

Варто зазначити, що право на поновлення договору оренди повинно бути передбачене самим договором. В такому випадку для його застосування сторонам не потрібно робити жодних активних дій, таких

як повідомлення про намір поновлення договору чи узгодження істотних умов та підписання нового договору. Разом з тим, цей спосіб не може бути використаний щодо земельних ділянок державної та комунальної власності, крім випадків, якщо на таких земельних ділянках розташовані будівлі або споруди, що перебувають у власності користувача або набувача права користування земельною ділянкою [3].

Відповідно до ч.4 ст.126-1 ЗК України у разі відсутності заяви про виключення з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відомостей про поновлення договору до дати закінчення дії такого договору після настання відповідної дати закінчення дії договору державна реєстрація речового права продовжується на той самий строк. Варто зазначити, що умови договору не підлягають зміні [3].

Список використаних джерел:

1. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161–14. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14>.

2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.09.2020 у справі № 313/350/16-ц. (2021). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270705/>

3. Земельний кодекс України (Закон України), № 2768-III (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

Карпінська Н. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ РОСЛИН В КОНТЕКСТІ ВИМОГ ЄС

Ринок застосування засобів захисту рослин є об'єктом суворого контролю з боку як окремої держави, так і міжнародної спільноти, оскільки питання якісних продуктів харчування є фактором безпеки населення планети в цілому [1, с. 23-27]. Дуже цікаво, що постійно розширюючись та деталізуючись, законодавство ЄС, присвячене пестицидам, пропагує зменшення залежності від таких засобів захисту рослин. Ілюстрацією цієї тези може послужити одне з положень Директиви 2009/128/ЕС, що має концептуальний зміст, а саме: «держави-члени повинні ... заохочувати розробку та впровадження інтегрованої боротьби зі шкідниками та альтернативних підходів або методів з метою зменшення залежності від використання пестицидів» [2]. Аналіз головних нормативних актів ЄС, що присвячені питанням

використання та поводження із засобами захисту рослин [3], вказує на головний принцип такого регулювання, а саме: політика держави у сфері регулювання використання та обігу пестицидів та агрохімікатів повинна бути спрямована на зниження ризиків від цих хімічних речовин, що досягається шляхом застосування низки правових механізмів.

Для нашої держави існує складна проблема, що полягає у масштабному й досить часто агресивному проникненні все нових пестицидів на внутрішній ринок України, що зумовлене розширенням торговельно-економічних зв'язків держави (у тому числі внаслідок членства в СОТ) та недостатньою захищеністю ринку.

Наразі у світі точаться гострі дискусії щодо використання неонікотиноїдів у сільському господарстві. Менш ніж за 20 років неонікотиноїди стали найбільш широко використовуваним класом інсектицидів із часткою світового ринку понад 25%. Однак неонікотиноїдні препарати стали об'єктом пильної уваги як можлива причина скорочення популяцій запилювачів. ЄС найбільш активно переймається проблемами застосування неонікотиноїдів. Через ризик для бджіл вже було обмежено використання неонікотиноїди в Регламенті імплементації (ЄС) №485/2013 від 24 травня 2013 року [4], хоча певне місцеве застосування залишалось можливим. У 2016 році Франція прийняла Закон про відновлення біорізноманіття, природи та ландшафтів, заборонивши з 1 вересня 2018 року використовувати засоби захисту рослин, що містять одну або кілька активних речовин сімейства неонікотиноїдів, та насіння, оброблене цими продуктами. Уряд Франції обґрунтував свою заборону, посилаючись на кілька наукових досліджень, що вказують на значний вплив неонікотиноїдів ... на нецільові організми, такі як бджоли, макробезхребетні та птахи. Уряд Франції також послався на дослідження Європейського агентства з безпеки харчових продуктів (EFSA), яке «визначає ризик для здоров'я людини (вплив на розвиток нервової системи)». У своїй відповіді від 3 серпня 2017 року Комісія заявила, що вона «поділяє занепокоєння Франції щодо деяких речовин сімейства неонікотиноїдів та ризиків, які ці речовини представляють для бджіл», а також зазначила, що «EFSA опублікувала висновки щодо цих трьох речовин, звертаючи увагу на інші можливі ризики, тим самим спонукаючи Комісію розглянути необхідність запровадження подальших обмежень» [5]. Опір такому рішенню втілюється у судовому спорі між Союзом промислових підприємств захисту рослин і урядом Франції [6].

Однак після отримання згоди більшості країн-членів ЄС у 2018 році Європейська комісія прийняла рішення про повну заборону

використання неонікотиноїдів: усі їх зовнішні застосування будуть заборонені, а ці речовини будуть використовуватися лише у теплицях [7, с. 92].

У рамках Угоди про асоціацію Україна взяла на себе зобов'язання наблизити своє законодавство до вимог Виконавчого регламенту Комісії (ЄС) №485/2013 від 24 травня 2013 року, яким вносяться зміни до Виконавчого регламенту (ЄС) 540/2011, встановлюються умови затвердження активних речовин клотіанідину, тіаметоксаму та імідаклоприду і забороняються використання та продаж насіння, обробленого засобами захисту рослин, які містять зазначені активні речовини. Цілоком прогнозовано вітчизняні аграрії опираються такій перспективі. За розрахунками вчених Інституту аграрної економіки, сумарні втрати аграрного сектора через недобір врожаю, зниження якості продукції, додаткові витрати на внесення інсектицидів-замінників, можуть досягти 36,8-74,9 млрд грн. У тому числі, потенційні втрати від недобору врожаю оцінюються в 27,3 – 64,6 млрд грн [8]. Отже, пропозиції щодо повного ототожнення переліків дозволених засобів захисту рослин із європейськими тягнуть цілоком вимірювані та досить важкі економічні наслідки, ігнорувати які юристи не мають права.

Список використаних джерел:

1. Глущенко Я.І., Стефківський В.М. Адаптація вітчизняного законодавства в сфері фітосанітарної безпеки в умовах євроінтеграції. Економіка, фінанси, право. 2016. № 12. С. 23-27.

2. Directive 2009/128/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 establishing a framework for Community action to achieve the sustainable use of pesticides. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0128&qid=1609914200293>

3. Regulation (EC) № 1107/2009 of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 concerning the placing of plant protection products on the market and repealing Council Directives 79/117/EEC and 91/414/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009R1107&qid=1609951622659>

4. Commission Implementing Regulation amending Implementing Regulation (EU) № 540/2011, as regards the conditions of approval of the active substances clothianidin, thiamethoxam and imidacloprid, and prohibiting the use and sale of seeds treated with plant protection products containing those active substances. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011R0540&qid=1615812262529>

5. Opinion of Advocate General Kokott delivered on 4 June 2020. Union des industries de la protection des plantes v Premier ministre and Others. Request for a preliminary ruling from the Conseil d'État (France). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62019CC0514&qid=1609956854394#-ECR_62019CC0514_EN_01-E0008

6. Judgment of the Court (First Chamber) 8 October 2020 In Case C-514/19 (Union des industries de la protection des plantes v Premier ministre and Others). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62019CJ0514&qid=1609956854394>

7. Бугера С.І. Деякі проблеми правового регулювання застосування пестицидів та агрохімікатів в Україні. *Еколого-правовий статус людини і громадянина: ретроспективний та перспективний погляди: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 31 травня 2019 року)*. Київ, 2019. С. 92.

8. У гонитві за екологічними стандартами потрібно бути реалістами, або Що чекає українських аграріїв після Green Deal. URL: <https://agroportal.ua/publishing/rassledovaniya/v-pogone-za-ekologicheskimi-standartami-nuzhno-byt-realistami-ili-chto-zhdet-ukrainskikh-agrariyv-posle-green-deal/>

Костенко С.О.

*к.ю.н., доцент кафедри правознавства,
Поліський національний університет*

ПЕСТИЦИДИ ТА АГРОХІМКАТИ ЯК ІННОВАЦІЇ В АГРАРНІЙ СФЕРІ: ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ «РОЗУМНИХ МЕЖ» ВИКОРИСТАННЯ

Сьогодні важко уявити сучасне землеробство без використання пестицидів та агрохімікатів. Без них не обходяться навіть особисті селянські господарства та домогосподарства, що вирощують сільськогосподарську продукцію виключно для своїх потреб. Адже саме пестициди та агрохімікати допомагають у боротьбі зі шкідниками, бур'янами, тощо, що, в цілому, дозволяє отримати урожай. Зарубіжна та вітчизняна практика доводять, що у разі не проведення захисних заходів втрати врожаю можуть сягати 30% від валового збору рослинництва, при цьому погіршується і якість продукції. Такі культури, як картопля, цукрові буряки й овочі практично неможливо виростити без проведення захисних заходів [1, с. 3]. За іншим джерелом інформації: «Без застосування засобів захисту рослин втрати 42 фруктів, овочів та зернових від шкідників, хвороб і бур'янів досягли б 78%, 54% і 32%, відповідно [2].

Безумовно, пестициди та агрохімікати є інноваційним рішенням у використанні земель сільськогосподарського призначення, що істотно спрощує процес вирощування та сприяє збільшенню обсягів виробництва. Варто відзначити, що відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», пестициди та агрохімікати відносяться до таких об'єктів інноваційної діяльності як товарна продукція та повністю відповідають вимогам інноваційного продукту чи інноваційної продукції. Однак, не зважаючи на позитивні наслідки застосування відповідних інновацій в аграрній сфері, слова «пестициди та агрохімікати» у більшості населення асоціюються з негативним впливом на життя та здоров'я людини. Адже часто у засобах масової інформації можна почути новини, в яких інформують про отруєння людей нітратами, що містилися в продуктах харчування; про отруєння населення, внаслідок здійснення робіт з використанням пестицидів та агрохімікатів; про масову загибель бджіл, внаслідок використання пестицидів, тощо. Кожна інновація як і пестициди та агрохімікати мають свою «інструкцію до використання». Наскільки вдало вона відображена у правовому полі – настільки від цього залежатиме результат та наслідки від такого використання. То в чому полягає проблематика правового регулювання використання відповідних інновацій, - спробуємо тезово викласти у даному дослідженні.

Діяльності пов'язані з пестицидами та агрохімікатами присвячений окремий однойменний Закон України «Про пестициди та агрохімікати». У ньому, зокрема, йдеться про те, що застосування пестицидів та агрохімікатів повинно здійснюватися, у тому числі, з врахуванням даних агрохімічного паспорта земельної ділянки (в ньому фіксуються початкові та поточні рівні забруднення земель). Власне, проблема важливості та доцільності агрохімічної паспортизації земель вже давно була піднята в наукових колах [3] однак й досі відсутній єдиний законодавчий підхід до даного питання. Так, відповідно до ст.1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» встановлено обов'язок агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення. Проте, внаслідок численних судових спорів [4] у квітні 2021 р. було внесено зміни до ст. 37 Закону України «Про охорону земель», відповідно до яких розробка агрохімічного паспорта не є обов'язковим при передачі земельної ділянки у власність та користування. Отже, наразі в українському законодавстві існує дві взаємовиключні норми, що не сприяє як охороні аграрних земель в цілому, так і «розумному» застосуванню пестицидів та агрохімікатів.

Внаслідок нівелювання агрохімічної паспортизації, відповідні аграрні товаровиробники здійснюють свій вибір пестицидів та агрохімікатів зазвичай лише на основі цінового критерію, а обсяги їх використання встановлюють тільки на основі аналізу стану посівів, що в сукупності часто призводить як до перевищення обсягів застосування пестицидів та агрохімікатів, так і до застосування гірших за якістю, прострочених або фальсифікованих відповідних товарів (адже вони зазвичай є нижчими у ціні).

Проблема поширеного застосування в Україні фальсифікованих пестицидів та агрохімікатів (в склад яких найчастіше входять заборонені або вкрай шкідливі діючі речовини) спричинена наступним. За даними науковців у сфері економіки Василенко Л. В. та Корчинської О. А., частка вітчизняних пестицидів у обсязі внесених засобів захисту рослин становить менше 3 %, оскільки на внутрішньому ринку держави превалюють імпортовані засоби захисту рослин. Це зумовлено відсутністю державної підтримки розвитку відповідного виробництва, напівзруйнованою інфраструктурою, зношеністю основних виробничих фондів підприємств, що досягають небезпечного рівня. У зв'язку з цим асортимент вітчизняних пестицидів та агрохімікатів дуже обмежений та суттєво відстає від відповідних світових тенденцій. Все це призводить до закупівель пестицидів та агрохімікатів за кордоном, у тому числі у провідних хімічних гігантів таких як «Сингента» (Швейцарія), «БАСФ» і «Байер» (Німеччина), «Доу АгроСайенс» і «Монсанта» (Америка), «Сумітомо Кемікал» (Японія). Однак, товар відповідних імпортерів характеризується високими цінами, що сприяє розповсюдженню фальсифікату та контрафакту такої продукції [1, с. 60-73].

В Україні, в державі, яка визнається аграрною державою, а тому обсяги використання пестицидів та агрохімікатів є досить значними, було б доцільно підтримувати та розвивати, власне вітчизняне виробництво засобів захисту рослин. Вітчизняні засоби вигравали б у ціні порівняно з імпортованими, що дозволило б зняти попит на ризиковану групу відповідних товарів (фальсифікат та контрафакт). Одним із способів такої підтримки є створення дієвого механізму забезпечення законодавчо закріплених положень про державну підтримку інноваційної діяльності, технологічних парків, тощо.

Державна підтримка вітчизняної інноваційної діяльності у сфері засобів захисту рослин є перспективною, особливо відносно розробок біопрепаратів. Так, відповідно до Державного реєстру пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні станом на листопад 2021 р. зареєстровано 1805 пестицидів та агрохімікатів, з яких

лише близько 60 є біопрепаратами. Біопрепарати є також засобами захисту рослин, але розроблені вони на основі живих організмів (бактерій, грибів, рослин), що, звісно, значно зменшує негативний вплив як на організм людини, так і на довкілля в цілому.

Наступне, що хотілося б зазначити, то це те, що в ст.14 Закону України «Про пестициди та агрохімікати» встановлено обов'язок підприємств, установ і організацій здійснювати облік наявності та використання пестицидів та агрохімікатів. Така інформація надається відповідним органам. Однак, поза увагою законодавця залишилися такі суб'єкти господарювання як фермери, адже вони можуть бути створені і без статусу юридичної особи. Більше того, як вбачається з аналізу Постанови КМУ «Про затвердження Порядку державного обліку наявності та використання пестицидів і агрохімікатів» такий облік здійснюється лише з метою передачі інформації відповідним відділам державної статистики, які формують статистичну звітність. Тобто, даний облік не дає змогу встановити чи не були перевищені суб'єктом господарювання обсяги застосування пестицидів та агрохімікатів.

Також, відповідно до ст.18 Закону України «Про захист рослин», підприємства, установи, організації усіх форм власності та громадяни зобов'язані у сфері захисту рослин ... виконувати регламенти зберігання, транспортування та застосування засобів захисту рослин. Так, відповідно до одного з таких регламентів, а саме Державних санітарних правил ДСП 8.8.1.2.001-98 «Транспортування, зберігання та застосування пестицидів у народному господарстві», роботу з пестицидами дозволено проводити лише в ранні ранкові (до 10) і вечірні (18-22) години при мінімальних висхідних повітряних потоках, тобто за відсутності вітряної погоди. Про проведення таких робіт має бути повідомлено населення, що близько проживає та суміжних землевласників та землекористувачів, а саме про місце, час та методи застосування пестицидів. Однак, на практиці вказані вимоги найчастіше ігноруються. Основною причиною порушення даних вимог є відсутність належного державного контролю та дієвого інституту юридичної відповідальності.

Так, центральним органом виконавчої влади, що здійснює державний нагляд за додержанням санітарних норм, правил, регламентів безпечного застосування пестицидів і агрохімікатів, а також за вмістом залишкової кількості пестицидів і агрохімікатів у харчових продуктах та продовольчій сировині є Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Виходячи з аналізу документів, розміщених на офіційній інтернет сторінці вказаного органу (Звіт про виконання плану роботи

Держпродспоживслужби на 2020 рік за 2020 рік, Публічний звіт т.в.о. Голови Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів про результати діяльності Держпродспоживслужби у 2019 році, Звіт Голови Держпродспоживслужби Владислави Магалецької «Пів року роботи нової команди, фітосанітарні звіти») [5] інформація про порушення суб'єктами господарювання чи то норм використання пестицидів, чи то кратностей обробок, чи то строків останньої обробки до збирання урожаю – відсутня, що свідчить або про відсутність належного державного контролю, або про його неефективність. Моніторинг інформаційних ресурсів територіальних відповідних органів також необхідного результату не дав.

Варто також зазначити, що відповідно до ст.236 Кодексу України про адміністративну відповідальність: «Від імені органів державної санітарно-епідеміологічної служби розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення в межах територій та об'єктів нагляду, визначених законодавством, мають право: *головний державний санітарний лікар України...*». Однак, ані Положенням про Міністерство охорони здоров'я України, ані штатним розписом Міністерства охорони здоров'я на 2019 р. [6] не передбачено такої посади як головний державний санітарний лікар України, що свідчить про фактичну неможливість реалізації закріпленої в КУпАП норми. Також, вченими-адміністративістами [7] обґрунтовано доводиться неспівмірність розміру штрафу при порушенні правил поводження з пестицидами та агрохімікатами завданій відповідній шкоді, що не стимулює до дотримання відповідних правил.

Наостанок, хотілось би відзначити, що держава робить деякі позитивні кроки щодо ефективнішого унормування відносин з приводу використання пестицидів та агрохімікатів. Так, у Верховній Раді України перебуває законопроект № 5237, відповідно до якого абсолютно усі пестициди та агрохімікати, які проходять передреєстраційну перевірку повинні пройти також перевірку на предмет їх безпечності для бджіл (до цього не всі види пестицидів та агрохімікатів проходили таку перевірку).

Отже, навіть поверховий аналіз вказаних вище нормативно-правових актів дозволяє стверджувати, що проблематика правового регулювання «розумних меж» використання пестицидів та агрохімікатів носить комплексний характер. Тому, вирішення на правовому рівні якихось окремих питань носитиме точковий характер і не дозволить в цілому вирішити проблеми. На нашу думку, дане питання має увійти до стратегічних завдань держави щодо розвитку

аграрної сфери, тим більше що наявна Державна цільова програма розвитку аграрного сектору економіки розрахована на період до 2022 року, а отже невдовзі стане актуальним питання формування стратегічних завдань в аграрній сфері. Лише включення відповідної проблематики до стратегії розвитку аграрної сфери зможе забезпечити комплексний підхід до її вирішення. Тим більше, враховуючи відкриття ринку земель у найближчому майбутньому, потреба в ефективному унормуванні відносин з використання пестицидів та агрохімікатів набуває ще більшої актуальності.

Список використаних джерел:

1. Василенко Л.В., Корчинська О.А. Ринок хімічних засобів захисту рослин. К.: АПСВТ, 2020. 176 с.
2. Cai DW. Understand the role of chemical pesticides and prevent misuses of pesticides. *Bulletin of Agricultural Science and Technology*. 2008. № 1. P. 36–38.
3. Гафурова О.В., Кучів О.М. Агрохімічна паспортизація земель сільськогосподарського призначення: теоретико-правові аспекти. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 3. С. 90-95; Кулинич П.Ф. Локалізація правового регулювання сільськогосподарського землекористування: поняття, юридична природа та механізм здійснення. *Юридична Україна*. 2010. № 10. С. 94–100; Оверковська Т.К. Правові питання агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення. URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/667.pdf> (дата звернення: 10.11.2021).
4. Постанова Верховного Суду України 19 серпня 2020 року у справі № 287/587/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91089291> (дата звернення: 10.11.2021); Постанова Верховного Суду України від 20.02.2019 № 287/578/16-ц Верховний Суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/80017343> (дата звернення: 10.11.2021); Постанова Верховного Суду України від 17 жовтня 2019 року у справі № 287/580/16-ц. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=85135489&red=1000030e344704bac13c781bba724d3d796942&d=5> (дата звернення: 10.11.2021).
5. Звіт про виконання плану роботи Держпродспоживслужби на 2020 рік за 2020 рік. URL: <https://dpss.gov.ua/diynalist/zvitprorobotuderzhprodspozhivsluzhbi> (дата звернення: 10.11.2021); Публічний звіт т.в.о. Голови Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів

про результати діяльності Держпродспоживслужби у 2019 році. URL: <https://dpss.gov.ua/publicnainformaciya/zviti> (дата звернення: 10.11.2021); Звіт Голови Держпродспоживслужби Владислави Магалецької «Пів-року роботи нової команди». URL: <https://dpss.gov.ua/publicnainformaciya/zviti> (дата звернення: 10.11.2021); Фітосанітарний моніторинг та інформацію про хід робіт із захисту рослин на 18.11.2021. URL: <https://dpss.gov.ua/fitosanitariya-kontrol-u-sferi-nasinnictva-ta-rozsadnictva/fitosanitarnij-kontrol/fitosanitarnij-monitoring/zahist-roslin> (дата звернення: 10.11.2021).

6. Штатний розпис на 2019 р. Міністерства охорони здоров'я України. URL: https://dostup.pravda.com.ua/request/60988/response/145988/attach/4/attachment.pdf?cookie_passthrough=1 (дата звернення: 10.11.2021).

7. Казанчук І. Д. Сучасний стан і пропозиції до українського адміністративного законодавства у сфері забезпечення екологічних і техногеннобезпечних умов життєдіяльності суспільства. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10854/Suchasny%20stan_Kazanchuk_2020.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення: 10.11.2021).

Кухар О. В.

аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ РОСЛИН

На сьогодні сільське господарство не може обійтися без використання пестицидів і агрохімікатів, які є невід'ємною складовою сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур та застосування яких повинно бути раціональним, екологічно безпечним й економічно обґрунтованим. Водночас неправильне застосування пестицидів, порушення законодавства, використання фальсифікованих препаратів та неправильне поводження з відходами пестицидів і агрохімікатів, в тому числі з тарою від них негативно впливають на довкілля, призводячи до скорочення біорізноманіття, забруднення земель.

Запобігання забрудненню навколишнього природного середовища хімічними засобами є однією з надважливих проблем сучасного інтенсивного землеробства [1, с. 394]. Ситуація, що склалася з охороною земель від забруднення та псування, потребувала і потребує

дієвих засобів впливу, зокрема, правового характеру. У галузі охорони і збереження земельних ресурсів нам потрібно вирішити три завдання: максимально зменшити забруднення земель та шкоду, яка завдається їм діяльністю аграріїв, зберегти родючість земель та стимулювати аграріїв до охорони земель. Цього ми можемо досягти шляхом встановлення дієвих правових важелів [2, с. 105].

Відносини щодо використання пестицидів і агрохімікатів, в тому числі відповідальність за їх неправомірне застосування, регулюються: Цивільним кодексом України, Кримінальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Законами України «Про пестициди і агрохімікати», «Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення», «Про захист рослин», «Про тваринний світ», «Про охорону навколишнього природного середовища та низкою інших нормативно-правових актів.

Зокрема статтею 259 Кримінального Кодексу України від 5 квітня 2001 р. , передбачається відповідальність за забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля.

Застосування пестицидів і агрохімікатів дозволено виключно згідно з Переліком пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні, що затверджується та ведеться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища в порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України [3].

Проте однією з найбільших та нагальних проблем на ринку пестицидів і агрохімікатів не тільки України, а й в усьому світі є використання контрафактних і фальсифікованих препаратів. Питання фальсифікованих пестицидів і агрохімікатів стоїть дуже гостро, адже воно безпосередньо пов'язане з процесом виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів харчування. Фальсифіковані пестициди становлять особливу небезпеку, оскільки інформація про їхню небезпеку відсутня або обмежена, дія - непередбачувана, а завдана шкода - істотна та тривала. Безумовно, існування ринку фальсифікованих засобів захисту рослин зводить нанівець намагання держави забезпечити розвиток сільськогосподарського сектору економіки та сформувати цивілізований ринок засобів захисту рослин.

Так, задля намагання вирішити питання фальсифікованих пестицидів і агрохімікатів зареєстровано законопроект, що вносить

зміни до Кримінального кодексу України в частині посилення відповідальності за порушення законодавства про захист рослин, в тому числі з'являється норма, що передбачає кримінальну відповідальність за виготовлення, придбання, зберігання, транспортування з метою збуту та/або збут фальсифікованих засобів захисту рослин [4].

Безумовно сільське господарство не може існувати без застосування пестицидів і агрохімікатів, проте задля збереження родючості земель та біорізноманіттю треба неухильно дотримуватися законодавства України та посилювати боротьбу з фальсифікованими пестицидами і агрохімікатами.

Список використаних джерел:

1. Сакаджи К.Б. Деякі еколого-правові аспекти застосування хімічних засобів захисту сільськогосподарських рослин. *Сучасні тенденції розвитку національного законодавства України*: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф., при-свяченої 10-річчю створення юридичного ф-ту НУБіП (Київ, 19-20 трав. 2011 р.). Київ: Видавничий центр НУБіП України, 2011. С. 394-396.

2. Красноруцька Л. Правове регулювання охорони земель від забруднення пестицидами та агрохімікатами. *Підприємництво, господарство і право*. Київ: Видавничий дім «Гельветика». 2019, № 5. С.103-107.

3. Про пестициди і агрохімікати. Закон України від 2 березня 1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-вр#Text>

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист рослин. Проект Закону від 16 січня 2021 р. №4601. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70833

Лучко І.В.

*аспірант кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ЗАКОНОДАВЧІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕТЕРИНАРНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ КОРМІВ

Харчові потреби населення задовольняються завдяки розвитку промислового тваринництва і пов'язані з ним продовольчими

ланцюгами. Забезпечення населення безпечними харчовими продуктами тваринного походження, підконтрольними державній ветеринарній та фітосанітарній службі, можливе при належному контролі за якістю кормів.

Встановлення правових та організаційних засад державного контролю за якістю та безпекою продуктів харчування і кормів, а також благополуччям тварин є метою Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин» (далі – Закон) [1]. Він спрямований на удосконалення правових засад державного контролю у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів і кормів, благополуччя тварин. Визначається система органів, що здійснюють відповідний контроль та їх повноваження; види контролю у даній сфері; основні вимоги щодо здійснення контрольної діяльності з питань безпечності та якості харчових продуктів і кормів, благополуччя тварин; кваліфікаційні вимоги до осіб, що здійснюють контроль; заходи юридичної відповідальності за порушення вимог відповідного законодавства тощо.

Закон містить положення щодо ризик-орієнтованого підходу при проведенні перевірок. Усі категорії ризику оцінюються за встановленою кількістю балів. За результатами перевірок, відповідно до набраної кількості балів, підприємству щороку присвоюється одна з наступних категорій ризику: дуже високий ризик; високий ризик; середній ризик; низький ризик; дуже низький ризик, від цього і буде залежати подальша кількість перевірок.

Містить норми щодо періодичності документальних перевірок, перевірок відповідності, фізичних перевірок, лабораторних досліджень (випробувань) вантажів, які ввозяться (пересилаються) на митну територію України. Положення ст. 8 Закону, яка визначає основні засади діяльності компетентного органу у сфері державного контролю, містить норму щодо відсутності будь-якого конфлікту інтересів у осіб, які здійснюють заходи державного контролю та положення щодо наявності та належного стану відповідних засобів (інструментів, обладнання тощо) для забезпечення ефективного здійснення персоналом заходів державного контролю.

З метою реалізації положень Угоди про асоціацію між ЄС та Україною 20 вересня 2015 року був прийнятий Закон України «Про безпечність та гігієну кормів» [2], який визначає правові та організаційні засади гарантування безпечності кормів у процесі їх виробництва, обігу та використання, зокрема встановлює вимоги щодо

гігієни, маркування, пакування та представлення кормів, регулює відповідні суспільні відносини між операторами ринку та органами державної влади. Закон розроблений із врахуванням положень Регламентів № 178/2002, № 767/2009, № 183/2005. Оператори ринку повинні розробляти, запроваджувати та використовувати постійно діючі процедури, засновані на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР).

Під час контролю якості кормів звертають увагу на основні критерії, що впливають на безпечність кормів з урахуванням ризиків у ході виробництва, транспортування, реалізації та зберігання: захворювання тварин на кишкові інфекції та кормові отруєння, що пов'язані зі згодовуванням тваринам небезпечних та неякісних кормів; вірогідність недотримання належної сільськогосподарської, виробничої або гігієнічної практик під час виробництва, зокрема вирощування, заготівлі, зберігання, транспортування або реалізації кормів, кормових добавок і преміксів; відсутність системи НАССР на об'єктах господарювання, що виробляють корми, кормові добавки і премікси; відсутність системи простежуваності під час виробництва кормової продукції та її обігу на ринку; відсутність виробничого ветеринарно-санітарного контролю під час виробництва кормової продукції; загроза для здоров'я тварин через консервування, зберігання, пакування або транспортування корму; виготовлення кормової продукції із завідомо непридатних кормових інгредієнтів; порушення рецептури виготовлення кормів, кормових добавок і преміксів; порушення технології виробництва кормів, кормових добавок і преміксів; недотримання технологічних режимів виробництва кормів, кормових добавок і преміксів; відсутність підтвердження про безпечність та якість кормової продукції, отриманої внаслідок проведення випробувань у державних лабораторіях ветеринарної медицини; епізоотична ситуація; результати державного моніторингу показників безпечності кормів, кормових добавок і преміксів; заготівля кормів поблизу промислових підприємств або геохімічних районів з підвищеним рівнем вмісту контамінантів техногенного походження; виявлення очевидних порушень санітарних заходів під час здійснення прикордонного контролю вантажів з кормовою продукцією; виявлення фактів відповідного маркування вантажів з кормовою продукцією; дані поточного державного контролю за виробництвом, у т. ч. вирощуванням, заготівлею, зберіганням, транспортуванням або реалізацією кормів.

Невідповідність кормів чинним вимогам щодо їх якості та безпечності, призводить до порушення обміну речовин, зниження

продуктивності, відтворювальної здатності тварин та загибелі молодняка. Необхідність переходу виробництва кормів на якісний рівень підсилюється тим фактом, що галузь опосередковано через тваринництво призначена задовольняти першочергові потреби людини у продуктах харчування і впливати на її здоров'я й безпеку життєдіяльності.

Список використаних джерел:

1. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин: Закон України від 18.05.2017 р. № 906. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19> (дата звернення: 11.10.2021).
2. Про безпечність та гігієну кормів: Закон України від 21.12.2017 р. № 2264-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2264-19> (дата звернення: 11.10.2021).

Марченко С. І.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри земельного
та аграрного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРИНЦИП СВОБОДИ ДОГОВОРУ В ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

В юридичній літературі прийняття Земельного кодексу України 25 жовтня 2001 року розглядається як етап утвердження галузевих принципів у земельному праві, який у ст. 5 буквально закріпив основні галузеві принципи земельного права та земельного законодавства[1, с. 5]. Принципи земельного права не обмежуються лише змістом зазначеної статті, вони можуть формуватися на основі теорії земельного права, судової практики та змісту нормативно-правових актів. Важливе значення у регулюванні земельних відносин на сучасному етапі належить принципу свободи договору в земельних відносинах, оскільки він відображає «об'єктивні властивості, зумовлені закономірностями розвитку певного суспільства та історично властивих йому інтересів, потреб, протиріч і компромісів різних класів або верств населення. З іншого боку – відображає суб'єктивне сприйняття права членами

суспільства, їх моральні та правові погляди, почуття, потреби, що висловлені у різних ученнях, теоріях, напрямках право розуміння» [2].

Договірне регулювання земельних відносин набуло поширення та нового якісного змісту зі здобуттям Україною незалежності та переходом до ринкової економіки. Поряд із публічно-правовими методами регулювання земельних відносин, набули поширення приватноправові (договірні), які мають свою специфіку у земельному праві, в тому числі і щодо реалізації принципу свободи договору, який має міждисциплінарний характер.

Реалізація принципу свободи договору в земельному праві має особливості, які обумовлені специфікою об'єкта правового регулювання – землі як основного національного багатства України, що перебуває під особливою охороною держави. Найбільш яскраво зазначені особливості виражені у земельних орендних відносинах у сільському господарстві, адже в основу проведення аграрної та земельної реформ, які були започатковані у 90-х роках минулого століття, було закладено орендну модель використання земель сільськогосподарського призначення.

Зміст свободи договору розкрито у ст. 627 Цивільного кодексу України, відповідно до якої «сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості». В науці цивільного права до змісту принципу свободи договору також відносять можливість обирати вид договору (як той, що передбачений законодавством, так і непоіменований), а також у свободі вибору способу укладення та форми договору.

Практично кожен із зазначених проявів свободи договору має специфіку при укладанні договорів оренди земель сільськогосподарського призначення (договору оренди земельної частки (паю), договору оренди земельної ділянки). Зокрема, свобода в укладенні договору обмежується обов'язком сільськогосподарських підприємств та інших суб'єктів господарювання, які використовують землю для сільськогосподарських потреб, укласти договори оренди земельної частки (паю) з виплатою орендної плати у натуральній або грошовій формах (Указ Президента України від 3 грудня 1999 р. «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки»). Особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення (в тому числі земель колективної власності), які виступають об'єктом орендних правовідносин, зумовлюють обмеження у виборі контрагента.

Визначення умов договору здійснюється з урахуванням норм Земельного кодексу України, Закону України «Про оренду землі», Типового договору оренди землі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2004 р. № 220, Типового договору оренди земельної частки (паю), який затверджений Наказом Держкомзему України від 17 січня 2000 р. № 5 та ін. Зокрема, зазначеними нормативно-правовими актами визначено особливості способу укладення договору, орендної плати за земельні ділянки сільськогосподарського призначення, форми договору оренди, строку дії договору оренди земель, особливостей розірвання та пролонгації договору оренди.

Зокрема, Указом Президента «Про додаткові заходи щодо соціального захисту селян - власників земельних ділянок та земельних часток (паїв)» від 2 лютого 2002 року №92/2002 встановлено плату за оренду земельних ділянок сільськогосподарського призначення, земельних часток (паїв) у розмірі не менше 3 відсотків визначеної відповідно до законодавства вартості земельної ділянки, земельної частки (паю).

Земельне законодавство встановлює мінімальний строк оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства, особистого селянського господарства не може бути меншим як 7 років, а у разі, якщо ці земельні ділянки є земельними ділянками меліорованих земель і на яких проводиться гідротехнічна меліорація, строк оренди не може бути меншим як 10 років (ст. 93 Земельного кодексу України).

Реалізація принципу свободи договору має і інші особливості, які свідчать, що зазначений принцип не має абсолютного характеру та може бути обмежений з метою забезпечення публічних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Книш В.В. Принципи земельного права України. Автореф. дис. к.ю.н., 12.00.06. Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. К., 2006. 21 с.
2. Зайчук О. В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. С. 22-28. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63854/04-Zauchuk.pdf?sequence=1>

*Новак Т.С.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного,
земельного та екологічного права ім. В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІNKИ ПРИДАТНОСТІ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Органічне виробництво в Україні набуває все більшої популярності як досить перспективний і прибутковий напрям сільськогосподарського виробництва. Спостерігається й стійка тенденція до збільшення площі земель, що використовуються у цій сфері. За останніми оприлюдненими даними (станом на 2019 рік) – це 467 980 га, що складає 1,1% від загальної площі земель сільськогосподарського призначення України [1].

Разом із тим, чинна нормативна база не повною мірою врегульовує питання щодо вимог до таких земель, їх якісних характеристик, порядку їх визначення тощо.

Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 р. № 2496-VIII не передбачає оцінки придатності земельних ділянок сільськогосподарського призначення для виробництва органічної продукції, обмежуючись лише встановленням тривалості перехідного періоду щодо земельних ділянок для органічного рослинництва (ст. 25). Відсутня регламентація цього питання й у Порядку (детальних правилах) органічного виробництва та обігу органічної продукції, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23.10.2019 р. № 970. Порядок сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 1032 відносить до інформації про землі, на яких планується провадження такої діяльності, яку зобов'язаний включати суб'єкт господарювання, що має намір перейти на органічне виробництво та/або здійснювати обіг органічної продукції до заяви про проведення сертифікації лише площу угідь та місце розташування.

Натомість нечинний на даний час Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» в ст. 23 встановлював обов'язковість оцінки придатності земель (грунтів) для виробництва органічної продукції та сировини, яка мала б здійснюватися центральним органом виконавчої влади, що реалізує

державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, у галузі охорони земель. Порядок оцінки придатності земель (грунтів) для виробництва органічної продукції повинен був затвердити Кабінет Міністрів України. Однак, як вірно відмічав В.Ю. Уркевич, не зважаючи на невідкладну потребу розробки та затвердження такого документу, як підгрунття для визнання відповідного сільськогосподарського виробництва органічним, він так і не був прийнятий, залишившись на рівні проєктів [2, с. 194]. Додамо, що ще у 2014 році разом із згаданим Порядком були розроблені «Критерії якості земель (грунтів), їх придатності для виробництва органічної продукції та сировини, придатності для виробництва окремих культур» [3], які теж не були прийняті.

У науковій літературі висувались різні пропозиції щодо вирішення окресленого питання: передбачення відповідної статті в главі 5 Земельного кодексу України, яка визначає правовий режим земель сільськогосподарського призначення [4, с. 168–169]; включення до Земельного кодексу України окремого розділу під назвою «Органічні землі» [5, с. 5]; здійснення обов'язкової сертифікації таких земель через систему сертифікатних організацій для забезпечення відповідності стану земель органічних господарств критеріям діяльності з виробництва органічної та екологічно безпечної продукції [6, с. 541] та ін.

Ми, у свою чергу, пропонуємо в якості першого кроку до врегулювання процесу оцінки земель сільськогосподарського призначення для органічного виробництва, встановити обов'язковість проведення агрохімічної паспортизації земель, на яких планується провадження діяльності із органічного рослинництва не пізніше, ніж за рік до моменту подання заяви про проведення сертифікації органічного виробництва. Для чого внести доповнення до п. 3 Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції та до п.п. 1.5 та 1.6 Порядку ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 11.10.2011 р. № 536. Це дасть змогу оцінити актуальний якісний стан таких земель та слугуватиме гарантією виробництва органічної продукції рослинництва.

Список використаних джерел:

1. Органічне виробництво в Україні. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ed6463cef338-4ef0-a8a8-e778d3d0ffd1&title=OrganichneVirobnitstvoVUkraini>

2. Уркевич В.Ю. Природоресурсне право та правове регулювання використання земельних ділянок для органічного сільськогосподарського виробництва. Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи: зб. матеріалів круглого столу (30–31.10.2015 р.). Х., 2015. С. 192–194.

3. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оцінки придатності земель (грунтів) та встановлення зон виробництва органічної продукції та сировини Критеріїв якості земель (грунтів), їх придатності для виробництва органічної продукції та сировини, придатності для виробництва окремих культур» від 07.04.2014 р. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/npa/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukraini-pro-zatverdzhennya-poryadku-otsinki-pridatnosti-zemel-gruntiv-ta-vstanovlennya-zon-virobnitstva-organichnoi-produktsii-ta-sirovin-5c66bfe45c31b>.

4. Шульга М. В., Малишева Н. Р., Носік В. В. та ін. Органічне сільськогосподарське виробництво в Україні: правові засади ведення: монографія; за заг. ред. проф. М. В. Шульги. Х.: Юрайт, 2020. 308 с.

5. Андрейцев В. І. Проблема удосконалення правового режиму органічних земель сільськогосподарського призначення. Правові засади ведення органічного землеробства: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29–30.09.2017 р.). Х.: «Доміно», 2017. С. 3–5.

6. Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: монографія. К.: Логос, 2011. 688 с.

Павлюк О. В.

*аспірантка кафедри земельного
та аграрного права*

*Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ГЕНЕЗА ПРАВ ІНОЗЕМНИХ СУБ'ЄКТІВ НА ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Протягом останніх десятиліть одним із найбільш дискусійних питань в сфері регулювання земельних відносин є питання доступу іноземних фізичних та юридичних осіб до ринку земель в Україні.

Особливої актуальності зазначені питання набувають у зв'язку з відкриттям ринку земель сільськогосподарського призначення та необхідністю приведення законодавства України до законодавства Європейського Союзу, тому в рамках цього дослідження пропонується розглянути генезу законодавчого закріплення прав іноземних осіб на землі сільськогосподарського призначення.

Розвиток законодавства про права іноземних осіб на землі бере свій початок із прийняттям Земельного кодексу Української РСР 1990 року (надалі – ЗК 1990 р.) та проголошенням усіх земель Української РСР об'єктом земельної реформи (Постанова Верховної Ради УРСР від 18 грудня 1990 р. № 563-ХІІ).

ЗК 1990 р., який був прийнятий на зміну ЗК 1970 р., запровадив, поряд з існуючими раніше постійним та тимчасовим користуванням, такі види прав на землю, як: довічне успадковане володіння землею громадян (ч. 1 ст. 6 ЗК 1990 р.); постійне володіння землею для окремих категорій юридичних осіб (ч. 3 ст. 6 ЗК 1990 р.); постійне та тимчасове користування землею (ч. 1 ст. 7 ЗК 1990 р.); оренду землі (ч. 1 ст. 8 ЗК 1990 р.).

Аналіз норм ЗК 1990 р. засвідчив, що спільні підприємства, міжнародні об'єднання і організації з участю радянських та іноземних юридичних осіб мали право використовувати землі на праві постійного та тимчасового користування, у тому числі на умовах оренди, а іноземні держави, міжнародні організації, іноземні юридичні особи і громадяни – виключно на умовах оренди. При цьому встановлювалась заборона щодо переходу права володіння на орендовану земельну ділянку сільськогосподарського призначення до таких орендарів.

Прийнятий у новій редакції Земельний кодекс 1992 року (ЗК 1992 р.) дещо по іншому закріплював права на землю. Зокрема, було запроваджено право власності на землю (ст. 6 ЗК 1992 р.) у формі приватної, колективної та державної. При цьому вперше законодавчо закріплювалась заборона на передачу земельних ділянок у власність іноземцям та особам без громадянства.

Відповідно до ст. 7 ЗК 1992 р. на праві постійного та тимчасового користування землею могли використовувати спільні підприємства, міжнародні об'єднання і організації з участю радянських та іноземних юридичних осіб, а на праві тимчасового користування на умовах оренди, крім зазначених вище суб'єктів, також іноземні держави, міжнародні організації, іноземні юридичні особи і громадяни (ст. 8 ЗК 1992 р.). Указ Президента «Про оренду землі» від 23 квітня 1997 року № 367/97, пізніше – Закон України «Про оренду землі» від 06 жовтня 1998 р. (ст. 6) орендарями земельних ділянок визнавали міжнародні

об'єднання і організації, а також іноземні держави, іноземних юридичних та фізичних осіб, осіб без громадянства. Орендарями земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва могли бути лише юридичні особи, установчими документами яких передбачено здійснення цього виду діяльності, а також фізичні особи, які мали необхідну кваліфікацію або досвід роботи в сільському господарстві (ч.3 ст. 6 Закону). Зазначене обмеження існувало до 5 листопада 2003 року. Численні нормативно-правові акти, які були прийняті в період 1992-2001 років, не регламентували права на землю іноземних юридичних та фізичних осіб.

Новий етап розвитку законодавчого регулювання прав іноземних юридичних і фізичних осіб на землі сільськогосподарського призначення розпочинається із прийняттям Земельного кодексу 25 жовтня 2001 р. (надалі – ЗК 2001 р.), в основу якого мали бути покладені норми Конституції України та результати земельної реформи. ЗК 2001 р. поряд із правом власності на землю (ст. 81-84 ЗК 2001р.), правом постійного користування земельною ділянкою (ст. 92 ЗК 2001р.) та правом оренди земельної ділянки (ст. 92 ЗК 2001р.) запровадив такі права, як право земельного сервітуту (ст. 98 ЗК 2001р.) та з 2007 року – право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (ст. 102-1 ЗК 2001р.). Зберігається законодавча заборона набуття іноземцями, особами без громадянства, іноземними юридичними особами та іноземними державами права власності на землю сільськогосподарського призначення (ч. 5 ст. 22 ЗК 2001 р.). Єдиним винятком з цього правила є набуття прав на земельну ділянку сільськогосподарського призначення у порядку спадкування з подальшим обов'язковим відчуженням протягом одного року з дня набуття права власності.

Можливість набуття у власність земельних ділянок сільськогосподарського призначення передбачена законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03 2020 р., відповідно до якого іноземці та особи без громадянства зможуть набувати частки у статутному (складеному) капіталі, акції, паї, членство у юридичних особах (крім як у статутному (складеному) капіталі банків), які є власниками земель сільськогосподарського призначення за умови та з дня схвалення на референдумі рішення щодо можливості набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення юридичними особами, створеними і зареєстрованими за законодавством України, учасниками (засновниками) або кінцевими

бенефіціарними власниками (контролерами) яких є особи, які не є громадянами України.

Таким чином, законодавство України містить обмеження щодо набуття іноземними фізичними та юридичними особами прав на землі сільськогосподарського призначення, на сучасному етапі вони можуть набувати право оренди, суперфіцію та емфітевзису, а також право власності на землю сільськогосподарського призначення виключно у порядку спадкування, з подальшим обов'язковим відчуженням земельної ділянки протягом року. Водночас, після проведення референдуму у 2024 році, регулювання їх прав може бути кардинально змінено.

Петлюк Ю.С.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри права
та правоохоронної діяльності,
Хмельницький інститут
Міжрегіональної академії
управління персоналом*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Землі фермерського господарства, відповідно до ст. 31 Земельного кодексу України (далі – ЗК України) можуть складатися із земельних ділянок, що належать громадянам України – членам фермерського господарства на праві власності, користування; земельних ділянок, що належать фермерському господарству на праві власності, користування.

Крім того, згідно з ч. 1 ст. 121 ЗК України, громадяни України мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок із земель державної або комунальної власності для ведення фермерського господарства – в розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогосподарських підприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство. Якщо на території сільської, селищної, міської ради розташовано декілька сільськогосподарських підприємств, розмір земельної частки (паю) визначається як середній по цих підприємствах. У разі відсутності сільськогосподарських підприємств на території відповідної ради розмір земельної частки (паю) визначається як середній по району.

У цій ситуації варто звернути увагу на позицію Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, висловлену в постанові від 01.10.2020 у справі №120/4116/19-а, щодо того, хто має

право на приватизацію земельної ділянки, наданої засновнику для ведення фермерського господарства. Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду дійшов висновку, що відповідно до ст. 13 Закону України «Про фермерське господарство» право на приватизацію у розмірі земельної частки (паю) земельної ділянки фермерського господарства, яка була надана засновнику для ведення фермерського господарства, має не тільки такий засновник, а й інші члени, адже право користування земельною ділянкою належить усьому фермерському господарству, тобто усім його членам повною мірою. Такого висновку Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду дійшов, зважаючи на наведені вище позиції Високої палати Верховного Суду про те, що після створення фермерського господарства та його реєстрації до господарства від засновника переходить право оренди/постійного користування земельною ділянкою, наданою державою засновнику для ведення фермерського господарства. За таких підстав, право користування земельною ділянкою належить усьому фермерському господарству, тобто усім його членам господарства в рівній мірі [1].

Як зазначає Г. С. Корнієнко, значна частина фермерських господарств в Україні заснована в період з 1991 по 2003 р., тобто до прийняття нового Земельного кодексу України та нової редакції Закону України «Про фермерське господарство». Ці господарства виникали на земельних площах, отриманих фізичними особами, які в подальшому створювали юридичні особи. Із-за законодавчих обмежень право постійного користування не може бути відчужено землекористувачем іншим особам, зокрема не може бути внесено до складеного капіталу. Такі фермерські господарства стикаються із проблемами утримання такого активу, зокрема, у разі смерті фізичної особи – набувача землі, а також у разі виходу засновника з числа членів фермерського господарства [2, с. 165].

Практика створення фермерських господарств – юридичних осіб передбачає, що фізичні особи укладають з органами місцевого самоврядування договори оренди земельних ділянок, цільове призначення яких – ведення фермерського господарства. На сьогодні існує практика укладання договорів оренди органами місцевого самоврядування з фізичними особами, що передбачають внесення орендної плати до місцевого бюджету орендарем рівними частками за місцезнаходженням земельної ділянки за період, який дорівнює календарному місяцю, щомісяця протягом 30 календарних днів [84].

27 травня 2021 року набрала чинності переважна більшість норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин»

від 28 квітня 2021 р., підписаний Президентом України В. Зеленським 24 травня 2021 р. на Всеукраїнському форумі «Україна. 30. Земля».

У зв'язку з прийняттям вищезгаданого Закону України з'явилася можливість пільгового викупу фермерами земельних ділянок, що отримані ними на праві постійного користування, довічного успадкованого володіння, а також які переоформили ці права у право оренди землі. Цей викуп буде відбуватися через територіальні громади, в межах яких знаходяться відповідні землі. Пільговими умовами передбачається: набуття у власність без проведення аукціону; викупна ціна – на рівні нормативної грошової оцінки ділянки; можливість розстрочки викупного платежу на 10 років; отримання права власності після сплати 1-го платежу» [3].

Резюмуючи вищевикладене, слід зазначити, що важливе значення для встановлення та забезпечення правового режиму використання земель фермерських господарств мають норми ЗК України про право власності на землю (Розділ III Глава 14), право землекористування, зокрема оренду земельних ділянок (ст.ст. 93, 124), а також положення про набуття, реалізацію та припинення прав на землю, приватизацію земель, придбання земельних ділянок на підставі цивільно-правових угод тощо.

Список використаних джерел:

1. Грень Т. PRO створення та функціонування сімейних фермерських господарств. URL: <https://pravokator.club/news/prostvorennya-simejnyh-fermerskyh-gospodarstv/> (дата звернення: 10.11.2021).
2. Корнієнко Г.С. Окремі питання правового забезпечення фермерського землекористування в умовах ринку земель. Проблеми законності. 2020. Вип. 148. С. 162–168.
3. Умови оренди землі власниками фермерських господарств – пояснення ВСУ. URL: <https://ua/news-14-usloviya-arendy-zemli-vladelcami-fermerskix-hozyajstv-obyasnenie-vsua> (дата звернення: 13.11.2021).

Покальчук М.Ю.
*к.ю.н., доц., асистент кафедри
земельного та аграрного права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ФЕРМЕРСЬКИМИ ГОСПОДАРСТВАМИ

Відповідно до даних Державної служби статистики України на 1 липня 2021 року в аграрному секторі нараховувалося 48,438 тис. фермерських господарств, що попри складнощі у економічній та правовій сферах відображає зростання кількості останніх, що, у свою чергу, є позитивним явищем як для аграрного сектору так і для усєї економіки України в цілому. Так, Законом України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 року, № 973-IV визначено фермерське господарство як форму підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону.

На сьогодні, законодавством України передбачено можливість ведення фермерського господарства у двох формах: зі статусом юридичної особи та без статусу юридичної особи (на основі діяльності фізичної особи підприємця).

У свою чергу, ст. 12 Закону визначає склад земель фермерського господарства, до яких належать: а) земельні ділянки, що належать громадянам України – членам фермерського господарства на праві власності, користування; б) земельні ділянки, що належать фермерському господарству на праві власності, користування.

Однією із особливостей земельних відносин у фермерському господарстві є те, що права володіння та користування земельними ділянками, які знаходяться у власності членів фермерського господарства, здійснює безпосередньо фермерське господарство. Натомість, чинною редакцією Закону не враховано у повній мірі особливості використання земель фермерським господарством. Йдеться про право постійного користування земельною ділянкою, яке фермерське господарство або його члени мали можливість набути відповідно до не чинної на сьогодні редакції Закону України «Про

селянське (фермерське) господарство». Проте, кількість таких господарств на сьогодні залишається значною і в їх користуванні перебуває понад 3 млн. га. сільськогосподарських угідь на праві постійного землекористування.

Тобто, незважаючи на те, що після 2002 року (набуття чинності діючого Земельного кодексу України) коло суб'єктів, що отримали право набувати землю на праві постійного землекористування було значно звужене, і фермерські господарства, як суб'єкти приватної форми господарювання до нього не увійшли, все ж зберегли за собою право постійного землекористування відповідно до попередніх редакцій нормативно-правових актів.

Таким чином, вказана колізія на практиці призводить до існування низки проблем, пов'язаних з використанням земель сільськогосподарського призначення фермерськими господарствами на праві постійного землекористування. А саме: доля права постійного землекористування при ліквідації фермерського господарства та можливість спадкування такого права у разі смерті засновника фермерського господарства.

Аналізуючи можливість пролонгації права постійного землекористування при ліквідації фермерського господарства, варто зауважити, що остання може відбуватися як з правонаступництвом (реорганізація), так і без нього (ліквідація). При реорганізації сільськогосподарського підприємства, зокрема фермерського господарства тривалий час відсутня єдина позиція щодо припинення права постійного землекористування або можливості його передачі правонаступникам. Тобто, з одного боку можемо говорити про припинення такого права постійного користування земельною ділянкою так як Земельним кодексом України не передбачено можливості переходу зазначеного права до реорганізованої юридичної особи. З іншого боку – право постійного землекористування земельною ділянкою не припиняється у разі реорганізації землекористувача, оскільки припинення права користування не виключає правонаступництва.

Значно простішою виглядає ситуація при ліквідації фермерського господарства. Йдеться про припинення права постійного землекористування земельною ділянкою, наданою громадянину для ведення фермерського господарства при припиненні діяльності такої юридичної особи як селянське (фермерське) господарство. У земельному законодавстві така підстава припинення права постійного землекористування фермерським господарством земельною ділянкою свого засновника, як смерть громадянина-засновника селянського

(фермерського) господарства, відсутня. У разі смерті громадянина-засновника селянського (фермерського) господарства відповідні правомочності та юридичні обов'язки щодо використання земельної ділянки, яка була надана засновнику саме для ведення фермерського господарства, зберігаються за цією юридичною особою до часу припинення діяльності фермерського господарства у встановленому порядку.

Таким чином, можемо підсумувати, що правове регулювання відносин щодо використання земель сільськогосподарського призначення фермерськими господарствами на праві постійного землекористування є не досконалим. Попри наявну судову практику регулювання означених питань потребує відповідного закріплення на рівні нормативно-правих актів, зокрема у Земельному кодексі України та Законі України «Про фермерське господарство».

Псутурі Б.Д.

*аспірант кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Органічний сектор сільського господарства є одним із найбільш швидко зростаючих у світі. Органічні продукти харчування користуються попитом на вітчизняному та світовому ринках продовольства. Причому попит значною мірою випереджає пропозицію. Вітчизняний виробник продуктів харчування не може залишатися осторонь світових тенденцій.

Як відомо, виробництво сільськогосподарської продукції нерозривно пов'язане з використанням земель сільськогосподарського призначення, які є основним засобом виробництва у сільському господарстві. Саме землі сільськогосподарського призначення виступають основною складовою органічного виробництва, зокрема продукції землеробства.

У складі земель сільськогосподарського призначення Земельний кодекс України (ст. 22) розрізняє рілля, багаторічні насадження, сіножати, пасовища та поклади як самостійні види сільськогосподарських угідь. Саме ці угіддя можуть використовуватись

для виробництва органічної продукції за умови, що вони відповідатимуть вимогам, встановленим спеціальним законом. У такому разі йдеться про придатності таких угідь для виробництва органічної продукції.

Як слушно зазначає О.М. Ковтун, забезпечити органічне виробництво, засноване на принципі сталого розвитку, можливо лише тоді, коли буде забезпечено відповідний якісний стан земель [1, с. 79]. Тому, землі сільськогосподарського призначення, особливо ті, на яких здійснюється вирощування органічної продукції, мали б стати об'єктом агрохімічної сертифікації. Слід зазначити, що на підставі Указу Президента України від 2 грудня 1995 р. «Про суцільну агрохімічну паспортизацію земель сільськогосподарського призначення» наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 11 жовтня 1995 р. 2011 р. затверджено Порядок ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки. Цим документом встановлюється єдиний порядок виготовлення, оформлення та застосування агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки. Агрохімічний паспорт поля, земельної ділянки є результатом агрохімічної паспортизації всіх сільськогосподарських угідь, є документом, що містить відомості про агрохімічні характеристики ґрунтів та стан їх забруднення токсичними речовинами та радіонуклідами [2, с. 69-71].

В ст. 23 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який був чинний до 2 серпня 2019 року зазначалося, що оцінка придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної продукції та сировини здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, у галузі охорони земель. Також, в п. 2 ст. 23 цього закону йшла мова про те, що порядок оцінки придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної продукції затверджується Кабінетом Міністрів України.

Натомість, в новому Законі України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10 липня 2019 року, відсутня будь-яка інформація про землі для виробництва органічних продуктів, що є великим упущенням. Аналогічна ситуація і з постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції», в якій також немає жодної інформації стосовно земель для виробництва органічної продукції рослинництва. Таким чином, можна погодитися із думкою О.І. Заєць, що первинно для органічного виробництва можуть бути використані в принципі будь-які

землі сільськогосподарського призначення відповідно до виду їх використання [3, с. 53].

На наш погляд, відсутність законодавчо закріпленої вимоги проведення оцінки стану придатності земель сільськогосподарського призначення, зокрема їх агрохімічної паспортизації, для виробництва органічної продукції не сприяє забезпеченню такої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Ковтун О.М. Органічне виробництво та якісний стан українських земель: правовий аспект Органічне виробництво: право і бізнес: Матеріали науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 17 червня 2021р.). За ред. О.Г. Бондаря, Д.В. Федчишина. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 76-79.

2. Шульга М. В. Правовые основы использования земель для ведения органического земледелия в Украине. *Приоритетные направления развития экологического, земельного и аграрного права: материалы республик. круглого стола, приуроч. к юбилею д-ра юрид. наук проф. Т. И. Макаровой.* Минск, 2017. С. 68–71.

3. Заєць О.І. Органічне виробництво та його земельно-правове забезпечення. Органічне виробництво: право і бізнес: Матеріали науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 17 червня 2021р.). За ред. О.Г. Бондаря, Д.В. Федчишина. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 52-55.

Станіславський В. П.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Реформування чинного земельного законодавства зумовлюється рядом чинників, серед яких, зокрема, можна назвати необхідність впровадження заходів, передбачених Концепцією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року від 30 грудня 2015 р. № 1437-р. Цим нормативно-правовим актом декларується завдання щодо здійснення заходів боротьби з деградацією сільськогосподарських земель та опустелюванням, включаючи

проведення моніторингу та агрохімічної паспортизації, консервації малопродуктивних і техногенно забруднених земель, запровадження енергозберігаючих та енергоощадних технологій, а також сучасних систем живлення, відновлення та розвиток систем меліорації, і що найбільш важливе, розширення площі виробництва органічної сільськогосподарської продукції та сировини, тобто розвиток органічного землеробства, та збільшення площі спеціальних сировинних зон тощо. Кінцевою ж метою таких перетворень виступає гарантування продовольчої безпеки держави, забезпечення сталого розвитку аграрного сектору та збереження земельного ладу в державі. Вочевидь такі завдання потребують, в першу чергу, наявності законодавчих підстав, принципів та механізму їх реалізації.

В умовах сьогодення можна прослідкувати тісний взаємний зв'язок норм земельного та аграрного права, особливо у принципах їх регулювання. Відтак подальше удосконалення правового регулювання таких суспільних відносин має відбуватися паралельно, причому як на галузевому, так і підгалузевому рівнях.

В аграрно-правовій доктрині сформувалася позиція, відповідно до якої конститутивними підставами для виокремлення підгалузі в аграрному праві виступають наступні: а) наявність власного предмета правового регулювання в межах предмета правового регулювання відповідної галузі права; б) входження до її складу не менше двох правових інститутів; в) наявність специфічних правових принципів; г) законодавча відокремленість у межах відповідної галузі законодавства. Відтак, робиться висновок, що підгалуззю аграрного права передусім слід вважати право продовольчої безпеки. Предметом правового регулювання цієї підгалузі є комплекс суспільних відносин, що складається у сфері забезпечення й гарантування продовольчої безпеки. Також право продовольчої безпеки, зважаючи на комплексність предмета його правового регулювання, по-перше, включає до свого складу низку правових інститутів; по-друге, характеризується наявністю властивих цій підгалузі основоположних засад, а саме певних принципів, на яких ґрунтується правове регулювання цього виду аграрних відносин [1, с. 23]. Однак досі відсутній чіткий перелік цих принципів.

Чинний Земельний кодекс України у ст. 5 регламентує вичерпний перелік принципів регулювання земельних відносин в Україні, серед яких окремо можна виділити два, а саме: а) забезпечення раціонального використання та охорони земель та б) принцип пріоритету вимог екологічної безпеки. Корелюючи цей перелік принципів галузі земельного права до сфери органічного землеробства, слід звернути

увагу на систему основних принципів правового регулювання використання земель у процесі органічного землеробства, запропоновані в науці земельного права. До останніх слід віднести принципи: а) пріоритетності використання та забезпечення збереження сертифікованих сільськогосподарських угідь; б) відмови від застосування хімічно синтезованих зовнішніх ресурсів; в) довгострокового підтримання родючості ґрунтів; г) використання живих організмів та методів механічного виробництва; д) забезпечення високого рівня біологічного різноманіття; е) використання в органічному землеробстві процесів, що не завдають шкоди довкіллю, здоров'ю людей, тваринному та рослинному світу; є) екологізації використання сільськогосподарських угідь для органічного землеробства [2, с. 14]. Не дивлячись на важливість та основоположність цих керівних засад у регулюванні земельних відносин, вони досі не знайшли свого закріплення на законодавчому рівні, однак потребують останнього під єдиною назвою «принцип органічного землекористування».

Слід цілком погодитися з позицією Т. В. Курман, що необхідною умовою забезпечення продовольчої безпеки також виступає ефективне функціонування і сталий розвиток сільського господарства України. Вчена наголошує на необхідності прийняття спеціального закону «Про продовольчу безпеку України» [3, с. 156]. Одним із принципів забезпечення продовольчої безпеки держави, що має бути закріплений у цьому нормативно-правовому акті має стати принцип органічного землекористування, реалізація якого буде відображена в такому новому індикаторі продовольчої безпеки як безпечність харчових продуктів.

Список використаних джерел:

1. Чабаненко М.М. Система аграрного права України: методологічні засади становлення та розвитку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2016. 42 с.
2. Цилюрик Р.А. Правове регулювання використання земельних ділянок для органічного землеробства: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2019. 20 с.
3. Курман Т.В. Щодо теоретико-правових аспектів забезпечення продовольчої безпеки в умовах глобалізації. *Особливості правового регулювання екологічних, земельних, аграрних, природоресурсних відносин в умовах глобалізації*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ – м. Яремче, 20 – 22 верес. 2019 р.). Івано-Франківськ, 2019. С. 154–156.

Сюйва І.С.

*к.ю.н., асистент кафедри земельного
та аграрного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ПІД ПОЛЕЗАХИСНИМИ ЛІСОВИМИ СМУГАМИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

З 1991 року в Україні здійснюється масштабна земельна реформа, яка стала основою для кардинального оновлення земельного законодавства нашої держави. Земельне реформування супроводжувалося не тільки прийняттям нових нормативно-правових актів у сфері регулювання земельних відносин, а й внесенням істотних змін і доповнень до діючих законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів. Так, протягом періоду проведення земельної реформи в Україні діяли три земельні кодекси: Земельний кодекс УРСР від 18 лютого 1990 р., Земельний кодекс України в редакції від 13 березня 1992 р. та Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. Незважаючи на те, що останній Земельний кодекс зберігає чинність вже 20 років, за весь час його дії було внесено понад 150 змін і доповнень, що істотно змінили первісний зміст його нормативних приписів [1].

Надзвичайно часті зміни земельного законодавства зумовили проблеми його застосування в практичній площині, що аж ніяк не сприяло стабільності земельних відносин.

В ході проведення земельної реформи основна увага законодавців, землевласників і суспільства в цілому була і залишається сконцентрованою на землях сільськогосподарського призначення. Натомість землі зайняті полезахисними лісовими смугами – залишились поза увагою.

За радянських часів переважна більшість лісосмуг була закладена колгоспами та радгоспами в 90-х роках і перебувала у їхньому користуванні на праві колективної власності.

З початком приватизації земель у 1992 р. правовий режим полезахисних лісосмуг залишився не визначеним. Оскільки такі землі не підлягали паюванню згідно із Земельним кодексом України (в ред. 1992 р.). Тому при розпаюванні земель визначили паї, землі запасу, землі резерву, а стосовно лісосмуг питання залишилося відкритим.

У зв'язку з проведенням у 2000 році реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств у сільськогосподарські

формування ринкового типу (приватні підприємства, фермерські господарства, товариства з обмеженою відповідальністю тощо), які не були суб'єктами права колективної власності на землю, полезахисні лісосмуги були передані у відання відповідних місцевих рад [2].

Проте, Законом України від 10.07.2018 року № 2498-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні» (далі – Закон № 2498), який набрав чинності з 01.01.2019 року, встановлено ряд нових принципових положень, які спрямовані на врегулювання суспільних відносин у сфері використання та охорони полезахисних лісових смуг і земельних ділянок під ними [3].

Зокрема було внесено зміни до ст. 5 Лісового кодексу України. Відповідно до яких з 1 січня 2019 року до земель лісогосподарського призначення більше не належать землі, на яких розташовані полезахисні лісові смуги. Разом з цим, було доповнено Земельний кодекс України, ч. 7 ст. 37-1 якою встановлено, що земельні ділянки під полезахисними лісовими смугами, які обмежують масив земель сільськогосподарського призначення, передаються у постійне користування державним або комунальним спеціалізованим підприємствам або в оренду фізичним та юридичним особам з обов'язковим включенням до договору оренди землі умов щодо утримання та збереження таких смуг і забезпечення виконання ними функцій агролісотехнічної меліорації.

Закон передбачає перелік земель, які підлягають передачі у комунальну власність територіальної громади, на території якої вони розташовані. Це, зокрема, і землі під полезахисними лісосмугами, але на жаль Закон спеціально не врегулював порядок передачі таких земель в комунальну власність.

Лише після спливу 2 років, на виконання Закону № 2498-VIII, Кабінет Міністрів України 22 липня 2020 року прийняв постанову №650 «Про затвердження Правил утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення».

Правилами № 650 закріплено, що вони є обов'язковими для виконання усіма власниками, орендарями та користувачами земельних ділянок, на яких розташовані полезахисні лісові смуги.

Відтепер власниками лісосмуг можуть бути ОТГ, сільські, селищні, міські громади, органи державної влади, приватні підприємства,

фермери, сільськогосподарські підприємства, державні підприємства, та інші.

Полезахисні лісові смуги, які не мали власника, а також землі колективних сільськогосподарських підприємств діяльність, яких припинено, розпорядженням Кабінету Міністрів України № 60-р від 31 січня 2018 доручено передати у комунальну власність об'єднаних територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Становлення і розвиток земельного законодавства України у XX – на початку XXI століття. URL: http://www.nsj.gov.ua/files/1529050295Land%20law_A5_verska%2029%20May%202018_perenosi_SEMIFIN.pdf

2. Годованюк А.Й. Полезахисні лісосмуги вже більш як двадцять років самі потребують захисту. Правові аспекти проблеми. Актуальні проблеми політики. 2013. № 49. С. 228–237.

3. Локтева-Маклашова Н.В. Майстренко М.О. Новели законодавства України щодо врегулювання правового режиму полезахисних лісових смуг та земельних ділянок під ними. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 4. С. 83-86.

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Зуєв Р.Р.

*магістр 1 року навчання
юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Сьогодні особливої уваги набуває необхідність застосування більш ефективних способів вирощування сільськогосподарських рослин. Адже, як зазначається у науковій літературі, при технологіях вирощування сільськогосподарських культур без застосування пестицидів урожайність знижується на 35-50 відсотків, значно

¹ науковий керівник: **Гафурова О.В.**, д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

погіршується якість продукції [6, с. 330]. Відповідно, сільськогосподарські товаровиробники безпосередньо зацікавлені у застосуванні засобів захисту рослин – препаратів, які вміщують одну або декілька діючих речовин і використовуються з метою захисту рослини або продукції рослинництва від шкідливих організмів та знищення небажаних рослин або окремих частин рослин (ст. 1 Закону України «Про захист рослин» [3]). Як правило, цей процес супроводжується значними фінансовими витратами. Безконтрольне застосування засобів захисту рослин, які сприяють отриманню високих врожаїв, нерідко призводить до катастрофічних наслідків. Так, результатом цієї діяльності є сотні гектарів непридатної для повторних посівів земель, масові отруєння худоби та людей.

Стаття 14 Конституції України визначає, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1].

Згідно із Земельним кодексом України, власники земельних ділянок, зокрема, зобов'язані: додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля; підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі (ст. 91) [2]. Такий підхід має забезпечити належне використання земельних ресурсів як національного багатства.

Як вже зазначалося вище, в умовах застосування суб'єктами господарювання сучасних технологій, а також хімічних та біологічних засобів захисту рослин, постає проблема забезпечення їх використання у безпечний для земельних ресурсів спосіб. Цьому має сприяти законодавство у сфері захисту рослин. Так, Закон України «Про захист рослин» визначає, що необхідним є екологічне та економічне обґрунтування доцільності захисту рослин від шкідливих організмів; суворе дотримання регламентів зберігання, транспортування, торгівлі та застосування засобів захисту рослин (ст. 4) [3].

У зв'язку із високою ресурсозатратністю та вартістю всіх інших методів, найефективнішим методом залишається боротьба зі шкідниками тими засобами, до складу яких входять токсичні речовини.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про пестициди і агрохімікати» до таких належать пестициди – токсичні речовини, їх сполуки або суміші речовин хімічного чи біологічного походження, призначені для знищення, регуляції та припинення розвитку шкідливих організмів, внаслідок діяльності яких вражаються рослини, тварини, люди і завдається шкода матеріальним цінностям, а також гризунів, бур'янів, деревної, чагарникової рослинності, засмічуючих видів риб [4].

Загальні засади поведіння з пестицидами закріплені Державними санітарними правилами 8.8.1.2.-001-98 «Транспортування, зберігання

та застосування пестицидів в народному господарстві», затвердженими Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 3 серпня 1998 р. № 1. Крім того, законодавством детально регулюється порядок поводження з пестицидами при здійсненні авіаційних робіт. До вказаних нормативно-правових актів можна віднести: Правила організації та виконання авіаційних робіт у сільському та лісовому господарстві, затверджені наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 22 грудня 2006 р. № 1179 [4], Державні санітарні правила авіаційного застосування пестицидів і агрохімікатів у народному господарстві України, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18 грудня 1996 р. № 382. Тим не менш, непоодинокими є випадки їх порушення сільськогосподарськими товаровиробниками. Про це свідчить, наприклад, Постанова Харківського апеляційного господарського суду від 15 березня 2017 року, в якій йдеться про грубі порушення правил використання, перевезення та зберігання небезпечних для довкілля речовин – пестицидів [7].

Таким чином, використання пестицидів є ефективним засобом у боротьбі зі шкідниками. Але, воно передбачає окремий порядок їх застосування, зберігання і транспортування. Дотримання відповідних норм має гарантувати можливість подальшого використання земель сільськогосподарського призначення для виробництва продуктів харчування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Про захист рослин: Закон України від 14.10.1998р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Правила організації та виконання авіаційних робіт у сільському та лісовому господарстві, затв. наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 22 грудня 2006 р. № 1179 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. Про пестициди і агрохімікати Закон України від 02.03.1995 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
6. Аграрне право України. За ред. В. М. Єрмоленка. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 608 с.
7. Справа про забруднення земельних ресурсів пестицидами № 922/3627/16. URL.: <https://youcontrol.com.ua>

Зуйкова М.С.
магістр 1 року навчання
юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ ДІЛЯНКАМИ ДЛЯ ВЕДЕННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Станом на сьогодні чинним Земельним кодексом України (далі – ЗК України) встановлено вичерпний перелік суб'єктів права постійного користування земельною ділянкою (ч. 2 ст. 92 ЗК України). Більш того, цими суб'єктами можуть виступати лише юридичні особи. Проте, відповідно до ст. 7 ЗК України, що був чинним до 1 січня 2002 р., право постійного користування земельними ділянками могли набувати й інші суб'єкти, зокрема громадяни для ведення селянського (фермерського) господарства (далі – СФГ). Наразі земельне законодавство не передбачає можливості отримати громадянами у постійне користування земельні ділянки для ведення фермерського господарства (далі – ФГ).

Саме тому постає питання про те, хто може бути суб'єктом права постійного користування земельною ділянкою, чи зберігається це право за особами, які вже не є суб'єктами цього права і чи можна його спадкувати.

Згідно зі ст. 92 ЗК України, право постійного користування земельною ділянкою – це право володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності, без встановлення строку. У пункті 6 Перехідних положень ЗК України передбачалося, що громадяни та юридичні особи, які мають у постійному користуванні земельні ділянки, але за цим Кодексом не можуть мати їх на такому праві, повинні до 01.01.2008 року переоформити у встановленому порядку право власності або право оренди на них. Разом із тим, Конституційний Суд України визнав таку вимогу неконституційною, дійшовши висновку, що норма ст. 92 ЗК України не обмежує і не скасовує чинне право постійного користування земельними ділянками, набуте громадянами в установлених законодавством випадках до 01.01.2002 року [1].

¹ науковий керівник: **Шовкун Ю.В.**, к.ю.н., старший викладач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Втім, у 2021 році було внесено пункт 6⁻¹ до Перехідних положень ЗК України, який передбачає право громадян України, яким належить право постійного користування земельною ділянкою державної і комунальної власності, призначеною для ведення СФГ, на викуп таких земельних ділянок у власність з розстрочкою платежу до десяти років за ціною, яка дорівнює нормативній грошовій оцінці таких земельних ділянок, без проведення земельних торгів, а також право викупу земельних ділянок для спадкоємців таких громадян. Цим пунктом також було закріплено право постійного користування земельними ділянками державної та комунальної власності за суб'єктами такого права, які не здійснили викуп таких ділянок. Отже, незважаючи на приписи ЗК України, постійними землекористувачами можуть бути фізичні особи.

Що стосується спадкування, то тривалий час панівною була позиція висловлена Верховним Судом України у справах № 181/698/14-ц від 05.10.2016 р. та № 657/731/14-ц від 23.11.2016 р., відповідно до якої право користування земельною ділянкою, яке виникло у особи лише на підставі державного акта на право користування земельною ділянкою без укладення договору з власником землі, припиняється зі смертю особи, якій таке право належало, і не входить до складу спадщини [2, 3].

Проте у постанові від 23.06.2020 року у справі № 179/1043/16-ц Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП ВС) повернулась до позиції, згідно із якою право постійного користування земельною ділянкою, яке належало спадкодавцю, не є тим правом, яке не можна успадкувати, адже воно відсутнє в переліку прав та обов'язків особи, які не входять до складу спадщини, визначеного у ст. 1219 Цивільного Кодексу України [4]. До того ж в тій же постанові ВП ВС дійшла висновків, що в разі смерті громадянина– засновника ФГ, право постійного користування земельною ділянкою не припиняється, а зберігається за ФГ, до якого воно перейшло після його створення. Звідси, право постійного користування не входить до складу спадщини, адже воно не належить спадкодавцю, а спадкувати можна лише права померлого засновника (члена) щодо фермерського господарства.

Втім ВП ВС також визначила, що якщо особа, якій було надане право постійного користування земельною ділянкою для ведення СФГ не змогла створити (зареєструвати) ФГ, то тільки у такому разі це право входить до складу спадщини та може бути успадкованим лише для мети, для якої воно було надано спадкодавцю.

Отже, громадяни, які отримали право постійного користування земельною ділянкою для ведення СФГ до 2002 року, правомірно

користуються ним й наразі, хоча й чинний ЗК України не визнає фізичних осіб суб'єктами такого права. З аналізу судової практики можна зробити висновок, що таке право підлягає спадкуванню лише у випадку, якщо особа не створила ФГ. Якщо ж воно було створене, то це право переходить до фермерського господарства і не входить до складу спадщини (успадковуються права спадкодавця щодо всього ФГ).

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного суду України від 22.09.2005 р. № 5-рп/2005 у справі № 1-17/2005 (справа про постійне користування земельними ділянками). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text> (дата звернення 18.11.2021 р.).
2. Постанова Верховного Суду України від 05.10.2016 р. у справі № 181/698/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/61942656> (дата звернення 18.11.2021 р.).
3. Ухвала Верховного Суду України від 23.11.2016 р. у справі № 657/731/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63213030> (дата звернення 18.11.2021 р.).
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.06.2020 р. у справі №179/1043/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90458957> (дата звернення 18.11.2021 р.).

Ігнатко М.Ю.

*студентка 2 курсу
факультету прокуратури та слідства,
Національний університет
«Одеська юридична академія»¹*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ ЯК ОСНОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Після завершення земельної реформи та забезпечення прозорого, справедливого та ефективного ринку сільськогосподарських земель відкриється шлях для розкриття сільськогосподарського потенціалу

¹ науковий керівник: **Гавриш Н.С.**, д.ю.н., доцент, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права, Національний університет «Одеська юридична академія»

країни та сільської економіки, підвищуючи таким чином економічне зростання, а також рівень життя всього Українського народу.

Створення прозорого та ефективного ринку землі сприятиме економічному зростанню приблизно на 0,5-1,5 відсотка на рік протягом 5-річного періоду. Основним каналом впливу на зростання було б розширення виробників з вищою доданою вартістю та вихід виробників з нижчою доданою вартістю у міру зростання ціни на землю. Також забезпечити, щоб земельна реформа призвела до бажаних результатів (з точки зору збільшення інвестицій, продуктивності та справедливих економічних результатів) та зменшила значні ризики при відкритті ринку землі (підрив доступу до землі поточним користувачам, збільшення частоти рейдерських атак та позбавлення місцевих органів влади майбутніх надходжень за рахунок прискорення корупційних практик розпорядження державною землею), необхідний швидкий та амбітний комплекс дій для завершення та забезпечення працездатності законодавчої бази, започаткованої інституційної реформи у сфері управління земельними ресурсами, а також, щоб запустити додаткову інституційну інфраструктуру.

Виходячи з сукупності проблем, згаданих вище, необхідні подальші реформи в 3 широких сферах:

1. Забезпечення прозорості та ефективності ринку землі. Відсутність публічного доступу до інформації про земельні ділянки, території та обмежена регулярна звітність ускладнює виконання положень закону про оборот, є джерелом асиметричної інформації, що призводить до збільшення витрат на володіння та користування землею [1, с. 8]. Також інституційна структура в системі реєстрації земель є дуже обмеженою, громіздкою та неефективною, сповненою численних конфліктів інтересів, бракує цілісності, сумісності реєстру та SLC з іншими державними електронними системами.

Усі вони зробили багато для того, щоб підірвати довіру до державних установ, які займаються землею. Це необхідно змінити через закони та інституційну реформу, щоб упорядкувати та виправити кадастровий облік та SRPR у прозорий та залучений спосіб, упорядкувати обмін даними між SLC та SRPR, забезпечити відкритий доступ до кадастрової та SRPR інформації, реформувати інституційну структуру та установи у сфері управління земельними ресурсами, запровадження земельної реформи та системи моніторингу управління земельними ресурсами [2, с. 21].

2. Надати об'єднаним громадам земельні ресурси та інструменти для місцевого розвитку. Органи місцевого самоврядування повинні мати можливість управляти державною землею, захищаючи екологічно

чутливі території, видавати та виконувати плани землекористування, а також прозоро здавати в оренду або право власності на передачу державних земель. Вони повинні мати можливість збільшити податки та збори за землю та використовувати їх для надання соціальних та інших послуг на місцевому рівні. Законодавча база для передачі відповідальності за державне управління земельними ресурсами на місцевий рівень, упорядкування планування землекористування та використання ринкової ціни землі як основи для сплати земельних податків і зборів.

3. Забезпечити справедливі результати ринку землі шляхом полегшення доступу до кредитів та пристосування державної підтримки для дрібних фермерів. Ключовим елементом у розробці ринку землі проти потенційного негативного впливу власного капіталу є підтримка дрібних фермерів у конкуренції за землю та вжиття ефективних заходів для покращення функціонування фінансових ринків. Це особливо важливо, беручи до уваги, що розвиток дрібного сільського господарства був суттєво придушений серйозною політикою та провалами ринку протягом останніх двох десятиліть. Навіть після скасування мораторію фінансування сільської місцевості потребуватиме часу [3, с. 5-6].

Таким чином, земельну реформу та організацію земельних правовідносин необхідно розглядати як елемент цілісної державної політики розвитку сільського господарства та невід'ємно від забезпечення пріоритетів розвитку села. При цьому, в основу формулювання мети розвитку сільського господарства потрібно ставити не лише підвищення рівня урожайності чи збільшення обсягів сільськогосподарського товаровиробництва, експорту сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки.

Список використаних джерел:

1. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. Земельна реформа: проблеми і перспективи розвитку аграрної економіки. Економіка АПК. 2017. № 1. С. 5–14.
2. Боровий В., Олінович А., Іванченко О. Аналіз обігу (купівлі-продажу) земель та оцінки земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Землевпорядий вісник. 2013. № 11. С. 20–24.
3. Добряк Д.С., Мартин А.Г., Паламарчук Л.В. Актуальні проблеми законодавчого забезпечення ринку землі. Землеустрій і кадастр. 2006. № 1. С. 3–7.

Клименко Ю.А., Степаненко А.О.
студенти 2 курсу
факультету прокуратури та слідства,
Національний університет «Одеська юридична академія»¹

КОЛІЗІЇ МІЖ ПРАВОВИМИ НОРМАМИ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Перш за все слід почати з термінології такого явища як «юридична колізія». В класичному розумінні термін «колізія» розуміють як протиріччя між «існуючим» і «необхідним», тобто в законі закріплюється існуюче, а в праві – необхідне.

На сьогоднішній день в українському законодавстві не має чіткого визначення даного терміну. Але аналізуючи праці багатьох вчених, доходимо висновку, що існує розмежування поняття у вузькому, та широкому значеннях. У широкому значенні «колізія» – це конфлікт або суперечка в правовій сфері, а у вузькому – відмінність «змісту двох або більше чинних законодавчих актів, прийнятих з одного і того ж питання» [1, с. 6].

Слід зазначити про негативне значення колізій в земельному праві, які значно погіршують ефективність правового регулювання, підривають авторитет держави в очах громадськості та змушують сумніватися в успішності земельного законодавства в Україні. Конкретизуючи поняття «земельно-правова колізія» доходимо до такого розуміння цього терміну, як суперечність або різниця між правовими актами, приписи яких регулюють ті самі відносини, пов'язані із використанням, охоронною та відтворенням земель.

На сьогоднішній день, законодавець при прийнятті великої кількості актів земельного законодавства, на жаль, не завжди вносить зміни до інших законів. Тому колізії у земельно-правовому регулюванні є поширеним явищем, яке значно знижує ефективну діяльність правових норм. Влучним прикладом земельних колізій є невідповідність постанов Кабінету Міністрів України та чинного Земельного Кодексу України, а також, між підзаконними нормативно-правовими актами та положеннями чинного земельного законодавства.

А тепер перейдемо до більш детального розгляду колізій, а саме між співвідношенням підстав припинення права власності на земельну ділянку та підстав для примусового припинення прав на земельну

¹ науковий керівник: *Гавриш Н.С.*, д.ю.н., доцент, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права, Національний університет «Одеська юридична академія»

ділянку. Так за ст. 143 ЗКУ міститься підстава для примусового припинення прав на землю, як «використання земельної ділянки не за цільовим призначенням» [2]. Якщо ж співвідносити ст. 140 та ст.143 ЗКУ, то перша стаття є загальною нормою права у відношенні до другої. Аналізуючи ці статті, ми не можемо сказати, що в даних правових нормах не закріплено процедуру припинення права власності на земельну ділянку у разі її використання не за цільовим призначенням.

На думку А. В. Луначенка, ст. 145 не вирішує проблему щодо припинення прав власності на земельну ділянку. Так, автор даної думки пропонує визначити процедуру відчуження земельної власності та гарантій прав власників землі. Грунтуючись ст. 41 Конституції України, в якій зазначається припинення права власності тільки «в порядку, визначеному законом». Отже, це дає нам змогу зробити висновок, що при вирішенні даної колізії слід надавати перевагу положенням, які зазначені в ст. 140 ЗКУ [3, с.133].

Необхідно звернути увагу, що правозастосовний орган не має можливості відсторонитися від вирішення схожих змістовних колізій. У положеннях процесуального законодавства, забороняється відмовляти у вирішенні спорів з мотивів «нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини».

Досліджуючи цю тему, варто надати увагу щодо перспективи правового закріплення змістовного принципу вирішення правових колізій. Варто взяти до уваги досвід іноземних держав. Так у Білорусії нормативно закріплюється правило про перевагу спеціальної норми (закону). Також досліджуючи конституції країн Європейського союзу можемо сказати, що в даних нормах не міститься загальних положень щодо вирішення змістовних колізій. З огляду на закордонні нормативно-правові акти, ми можемо сказати, що закріплення змістовного принципу вирішення колізій є цілком непотрібним, а здебільшого – шкідливим.

Підсумовуючи, доходимо висновку, що колізія між загальною та спеціальною нормою відрізняється від колізії «звичайної норми» та правового принципу. Останні, не зважаючи на свій більш загальний характер, мають вирішальне значення над іншими нормами.

Що ж до змістовного принципу вирішення колізій, слід зазначити наступне. Цей принцип порівнює норми, а не нормативно-правові акти. Спеціальною нормою вважають таку, яка враховую спеціальну обставину, яка не враховується при формулюванні загальної норми.

Виходячи із вище викладеного, слід використати порівняно усталене тлумачення колізії в правовому регулюванні земельних відносин, а тобто розбіжність між правовими приписами, що поширюються на ті

самі суспільні відносини, пов'язані із використанням, охороною та відтворенням земель і не можуть бути застосовані одночасно.

Так, до попередження, усунення та вирішення правових колізій, правова доктрина передбачає такі способи: шляхом закріплення у законодавстві колізійних норм, відміни або зміни однієї або усіх конфлікуючих норм, що перебувають у колізії. Вважається, що основним шляхом усунення колізій є систематизація законодавства. Наявні також і специфічні проблеми, які виникають при застосуванні загальних поглядів на виникнення та усунення колізій на земельні відносини.

Список використаних джерел:

1. Шемшученко Ю.С. Теоретичні засади подолання колізій у законодавстві України. Колізії у законодавстві України: проблеми, теорії і практики. К.: Генеза, 1996. С. 6–7.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
3. Луначенко А.В. Земли сельскохозяйственного назначения: правовой режим использования гражданами на праве собственности. Одесск. нац. юрид. академия. Одесса: Латстар, 2002. 180 с.

Куценко О.І.

студентка 3 курсу

факультету права та лінгвістики,

Білоцерківський національний аграрний університет¹

ПРИМУСОВЕ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ: ОГЛЯД ЗАКОНОДАВСТВА

Припинення права власності на землю у своїх наукових роботах досліджували такі українські вчені як В.І. Андрейцев, О. Г. Бондар, О. А. Вівчаренко, І. І. Каракаш, П. Ф. Кулинич, А. М. Мірошниченко, О.І. Настіна, В. В. Носік, С. І. Пересунько, О. О. Погрібний, В. І. Семчик, М.В. Шульга та інші.

Право власності на земельну ділянку – це право володіти, користуватися та розпоряджатися земельними ділянками. Таке визначення нам дає ч. 1 ст. 78 Земельного кодексу України [1].

¹ науковий керівник: **Настіна О.І.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, Білоцерківський національний аграрний університет

Підставами припинення права власності на землю є юридичні факти, з якими закон пов'язує припинення земельних правовідносин [2, с. 82].

В Україні ніхто не може примусово бути позбавлений права власності, тому що воно є непорушним. Згідно зі статтею 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю [3]. Так, але право власності на землю не є абсолютним, хоча є непорушним, однак законодавство містить винятки.

Примусове припинення права власності на землю в Україні може бути встановлене виключно судом за конкретно визначеними підставами, що прописані в статті 143 Земельного кодексу України.

Аналізуючи особливості припинення права приватної власності на землю як санкцію за вчинене правопорушення, Мірошниченко А. М. вказує на відсутність процедур припинення права приватної власності на землю у випадку отримання земельної ділянки сільськогосподарського призначення у власність іноземцем [4, с. 215].

Як правило, в юридичній літературі підстави припинення права власності на земельні ділянки поділяються на: 1) добровільне припинення права власності на земельну ділянку; 2) примусове припинення права власності на земельну ділянку за вини її власника; 3) примусове припинення права власності на земельну ділянку за відсутності вини власника [5, с. 397].

Тож проаналізуємо чинний Земельного кодексу України та визначемо особливості нормативно-правового рулювання.

Першою такою підставою є використання земельної ділянки не за цільовим призначенням. Через те, що законодавець не надає ні чіткого визначення, ні переліку видів цільового призначення землі, часто виникають судові спори через використання землі не за цільовим призначенням.

Друга підстава – це неусунення допущених порушень законодавства в строки, встановлені приписами органів, що здійснюють державний контроль за використанням та охороною земель. Такі порушення можуть стосуватися забруднення земель радіоактивними і хімічними речовинами, відходами, стічними водами, забруднення земель бактеріально-паразитичними і карантинно-шкідливими організмами, засмічення земель забороненими рослинами, пошкодження і знищення родючого шару ґрунту, об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем, порушення встановленого режиму використання земель, що особливо охороняються, а також використання земель способами, які завдають шкоди здоров'ю населення.

Наступною підставою є конфіскація земельної ділянки. Це примусове безоплатне вилучення земельної ділянки у власність держави в якості санкції за злочин чи правопорушення. Відповідно до статті 148 Земельного кодексу України земельна ділянка може бути конфіскована виключно за рішенням суду.

Аналізуючи законодавчі приписи щодо підстав припинення права власності на землю, передбачені в ст. 140 та ст. 143 ЗК України [6, с. 107]. Настіна О. вважає, що такі підстави згруповані за принципом вільного прояву волі власника щодо припинення прав на землю та наявності правопорушення, за яким власника може бути позбавлено права власності.

Найврегульованішою підставою, на нашу думку, є підстава примусового відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності. Особливості таких правовідносин визначає Закон України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності».

Ще однією підставою ЗУ України визначає примусове звернення стягнень на земельну ділянку по зобов'язаннях власника. Це може відбутись у разі, коли власник земельної ділянки передав свою власність у заставу згідно зі статтею 133 Земельного кодексу України та Закону України «Про заставу», чи отримав під свою власність іпотечний кредит, згідно з Законом України «Про іпотеку».

Закріплені законом підстави припинення права власності на землю вимагають змін в аспекті розмежування кола підстав припинення права власності за відповідними суб'єктами, а також диференціації за способами припинення права власності [6, с. 106].

Підстави виникнення та припинення права власності на землю врегульовано недостатньо, містять банкетні норми та норми – приписи. Тому виокремлення підстав припинення права державної власності на землю необхідно робити на засадах глибокого аналізу норм земельного та цивільного законодавства в аспекті дослідження підстав виникнення, припинення та реалізації права власності на землю усіх суб'єктів права власності.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України від 13 березня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 25. – Ст. 354.
2. Земельне право України: Підручник / М.В. Шульга (кер. авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман та ін.; За ред. М.В. Шульги. – К.: Юрінком Інтер, 2014. – 368 с.

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Мірошніченко А.М. Земельне право України: Підручник. – 2-ге видання, допов. і перероб. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 678 с.
5. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / За ред. В.М. Кравчука. – К.: Істина, 2007. – 632 с.
6. Настіна О.І. Щодо питання законодавчого закріплення підстав припинення права державної власності на землю в Україні / О.І. Настіна // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 1. – С. 104–107.

Лавриненко Т.С.

*студентка 4 курсу юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹*

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Законодавець статтею 14 Конституції України визначає, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1]. Саме вона є умовою існування багатьох поколінь, найважливішим засобом сільськогосподарського виробництва, базисом формування майнової основи сільськогосподарських товаровиробників, виступає складовою економічного потенціалу України.

Однією з найбільш розповсюджених організаційно-правових форм сільськогосподарських товаровиробників є господарські товариства.

Правовий режим землі сільськогосподарських товариств являє собою систему заходів, що спрямовані на досягнення конкретної мети – раціонального використання земель, їх ефективна охорона, та характеризується своїми специфічними ознаками. По-перше, згідно ч. 3 ст. 131 Земельного кодексу України земля передається засновниками або членами товариства до статутного (складеного) капіталу, що являє собою відчуження земельної ділянки сільськогосподарського призначення. Однак, станом на сьогодні землі для ведення товарного сільськогосподарського виробництва не можуть

¹ науковий керівник: *Гафурова О.В.,* д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

бути відчужені на користь юридичної особи – господарського товариства, про що свідчить п. б ч. 15 Перехідних положень Земельного кодексу України [2].

По-друге, земельні ділянки можуть набуватися товариством у власність на підставі цивільно-правових угод. Перелік правочинів, що свідчать про відчуження землі, є вичерпним – договір купівлі-продажу, міни, дарування, довічного утримання, спадковий договір. Однак слід зауважити, що юридичні особи (а саме такими є господарські товариства) не можуть набувати у власність землі сільськогосподарського призначення до 1 січня 2024 року.

По-третє, земля може придбаватися або набуватися у користування (за договором оренди, суперфіцію, емфітевзису) таким суб'єктом на земельних торгах. У такий спосіб господарюючий суб'єкт може набути (отримати у користування) земельну ділянку державної чи комунальної власності або право на укладення договору купівлі-продажу земельної ділянки сільськогосподарського призначення будь-якої форми власності. Але, як і в попередніх випадках, слід враховувати законодавчо закріплені обмеження щодо неможливості набуття юридичною особою права власності на землі сільгосппризначення.

По-четверте, правовим титулом належності земельної ділянки господарському товариству може бути право користування, що виникло у нього як результат вчинення правочину – укладення договору оренди землі. Господарське товариство також може мати права на чужі речі, що виникають на підставі договору суперфіцію чи емфітевзису. Відповідно до п. в ч. 2 ст. 5 Закону України «Про оренду землі» юридичні особи можуть бути орендарями земельних ділянок і укладати з іншими суб'єктами права (орендодавцями) договори оренди землі та провадити на ній підприємницьку чи будь-яку іншу не заборонену законом діяльність [4].

По-п'яте, господарське товариство може виступати як орендарем, так і орендодавцем, тобто володіє правомочністю передавати у тимчасове користування (на визначених договором умовах та за плату) належну йому на праві власності земельну ділянку.

Отже, представлені в аграрному підприємстві сільськогосподарські товариства станом на сьогодні не можуть набувати у власність землі сільськогосподарського призначення. Однак сформувавши земельні ділянки, на яких безпосередньо провадитиметься виробництво сільськогосподарської продукції, вони можуть шляхом отримання землі в оренду.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.11.2021 р.)
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року №2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 17.11.2021 р.)
3. Варакута Л.В. Право власності, користування (оренди) земельними ресурсами сільськогосподарськими товаровиробниками.
4. Закон України «Про оренду землі» №161-XIV від 6 жовтня 1998 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>. (дата звернення: 17.11.2021 р.)
5. Сопель І. Економіко-правове забезпечення оренди землі.
6. Земельне право України: Підручник. 2-ге видання, допов. і перероб. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 678 с.

Линюк А.І., Слободян У.С.

студенти 2 курсу

факультету прокуратури та слідства,

Національний університет

«Одеська юридична академія»¹

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Одним із найбільш дискусійних питань вітчизняних реалій стало прийняття навесні 2020 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» [1], яким скасовано мораторій на продаж землі сільськогосподарського призначення. На думку владної верхівки, цей рішучий крок є виключно позитивною подією для нашої держави. Однак варто констатувати, що за даними різноманітних соціологічних опитувань, населення не поділяє такого оптимізму влади. Для усунення даного протиріччя необхідно розібратися у специфіці даної проблематики.

¹ науковий керівник: *Гавриш Н.С., д.ю.н., доцент, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права, Національний університет «Одеська юридична академія»*

Перш за все, необхідно встановити суть основних категорій – «правове регулювання» та «обіг землі». Так, під правовим регулюванням необхідно розуміти здійснювану за допомогою правових засобів діяльність держави, яка полягає в упорядкуванні, охороні й розвитку суспільних відносин. В свою чергу, обіг землі являє собою господарсько-правові відносини, що виникають з приводу переходу права власності на земельну ділянку від одного власника до іншого.

Визначення Конституцією України землі як основного національного багатства, яке знаходиться під особливою охороною держави [2], в першу чергу зумовлює існування у її власників і користувачів певних обмежень у здійсненні своїх прав на користь суспільства чи держави. Так, аналізуючи положення земельного законодавства, можна побачити, що в залежності від форми власності й цільового призначення земельних ділянок на них встановлюються різні обмеження в здійсненні володіння та розпорядження ними. Це зроблено для того аби держава мала можливість здійснювати контролю за належним використанням земельних ресурсів. Однак на практиці, навіть після скасування мораторію на продаж землі, в нашій державі наявний високий рівень тіньової економіки, що виражається у проведенні незаконних операцій із землею з метою відчуження останньої. В першу чергу, на нашу думку, це пов'язано з тим, що відповідні контролюючі органи не виконують свої повноваження належним чином, а вже потім з відповідними законодавчими прогалинами.

Відповідно до Земельного кодексу України, з 1 липня 2021 року і до 1 січня 2030 року ціна продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв), не може бути меншою за їх нормативну грошову оцінку [3]. Вважаємо, що доцільніше було б чітко встановити вартість землі, яка б залежала від певних її ознак та стану, адже стан оцінки землі в Україні залишає бажати кращого (часто вона проводиться просто формально), через що ця невизначеність ще більше сприяє існуванню незаконних операцій із землею.

Окрім того, доцільно було б здійснити удосконалення законодавчих, інформаційних та організаційних умов для забезпечення належного рівня правового регулювання здійснення купівлі-продажу земельних ресурсів. Адже нині існує чимало перешкод для здійснення відповідної процедури. Серед них можна виділити наступні:

- 1) нездатність органів влади належним чином оцінити готовність аграрного сектора до процесу продажу землі;

2) відсутність прозорої та чіткої інформації про наявність, кількість, якість і розташування землі;

3) відсутності чіткого переліку вимог до покупця землі.

З метою вирішення окреслених вище проблем, зокрема, необхідно:

1) з урахуванням позитивного світового досвіду здійснити узагальнення функціонування ринку земельних ресурсів;

2) запровадити ряд реформ, метою яких буде покращення нормативного та організаційного забезпечення продажу землі;

3) забезпечити прозоре відбиття інформації про кількісну та якісну характеристику земель, їх оцінку, а також про місце розташування.

Отже, вважаємо, що лише після здійснення зазначених вище та інших заходів в найближчому майбутньому можна буде сподіватись на створення сприятливих, справедливих та зручних умов для різного роду відносин в обігу земельних ресурсів.

Таким чином, проведений аналіз дає змогу зробити висновки про те, що скасування мораторію на продаж землі та інші реформаційні зміни в сфері правового регулювання та забезпечення земельно-майнових відносин по своїй суті є позитивними та прогресивними. Поряд з тим, не можна говорити про можливість досягнення мети та завдань цих перетворень без проведення відповідних удосконалень законодавчих, інформаційних та організаційних умов для їх належного втілення.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31 березня 2020 року № 552-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

3. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

Носа І.Ю.
студентка 4 курсу
факультету права, гуманітарних і соціальних наук,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського¹

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРИВАТИЗАЦІЮ ЗЕМЕЛЬ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ

Після проголошення незалежності України відбулося реформування права власності на землю. На початку реформи право на безоплатну приватизацію пришвидшило земельні відносини появою землевласників у сільській місцевості. У першу чергу, було створено правові умови для передачі земельних ділянок, які уже перебували у користуванні громадян, у їхню власність. За даними сайту Aggavaу.com: «Сьогодні близько 30 млн людей цією пільгою не скористалися». Таким чином, постає завдання ґрунтового наукового дослідження механізму забезпечення права на безоплатну приватизацію земель громадянами України.

Науковим підґрунтям для дослідження безоплатної приватизації земель стали дослідження таких вчених земельного права як: Д.В. Бусуйок, В.М. Єрмоленка, Т.Г. Ковальчук, Н.Д. Когут, П.Ф. Кулинич, А.М. Мірошніченко, В.В. Носіка, В.І. Семчика, А.М. Статівки, В.З. Янчука та інших.

Відповідно до Земельного Кодексу України, кожний громадянин України має право на отримання безоплатної земельної ділянки із земель державної та комунальної власності для своїх потреб. Слід зазначити, що чинним законодавством не передбачені обмеження у виборі міста розташування такої земельної ділянки.

Приватизація земельних ділянок – правова категорія, яка виникла у процесі проведення земельної реформи, започаткованої із прийняття Закону України «Про форми власності на землю» [1] та оновленої редакції (від 13.03.1992 р.) Земельного кодексу України 1990 р. зазвичай приватизацію пов'язують з безоплатною передачею земель у власність громадян. Іноді представники земельної – правової науки до приватизації земель відносять також процедури паювання та розпаювання земель сільськогосподарського призначення [2, с. 76, 89].

¹ науковий керівник: **Латишева В.В.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри фундаментальних та галузевих юридичних наук, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Згідно із ч. 1 ст. 121 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ), громадяни України мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок із земель державної або комунальної власності, але не більше: 2,0 гектар – для ведення особистого селянського господарства; 0,12 гектара – для ведення садівництва; – 0,10 гектара – для індивідуального дачного будівництва; 0,25 гектара для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах, 0,15 гектара – в селищах, та 0,10 гектара – в містах; 0,01 гектара – для будівництва індивідуальних гаражів [3].

Наразі, чинний інститут безоплатної приватизації земель державної, або комунальної власності надзвичайно неудосягнений, оскільки станом на 2021 рік, умовно вільні державні землі в Україні які призначені для безоплатного надання громадянам земельних ділянок для їх цільових потреб вистачить для того, щоб задовольнити лише 61% від вкрай консервативно оціненої потенційної потреби у земельних ділянках. До того ж слід зазначити, що дана проблема, тягне за собою іншу, яка породжує нерівномірний перерозподіл земельних ресурсів як у регіональних, так і людських вимірах.

Право яке передбачене чинним законодавством щодо безоплатної приватизації земельної ділянки не підкріплене механізмом забезпечення ефективної її реалізації. До того ж навіть при вдалому проходженні усіх процедур щодо можливості отримання безоплатної земельної ділянки із земель державної та комунальної власності рішення про надання земельної ділянки може бути скасованим на сесії відповідної ради.

Слід зазначити, що в Україні відсутній єдиний реєстр осіб, які реалізували своє право щодо отримання безоплатної земельної ділянки у власність. Відсутність контролю за особами які реалізували своє право відповідно до ч. 1 ст. 121 ЗКУ, робить всі умови для розвитку корупційних і шахрайських схем, в деяких випадках з яких беруть участь і посадові особи, тому, що саме в них є право щодо прийняття рішення відносно затвердження проєкту землеустрою та надання земельної ділянки громадянам у власність.

На нашу думку, проблема зловживання зі сторони посадових осіб та громадян України, які реалізують зазначене право, може бути вирішена шляхом скасування безоплатної приватизації земельних ділянок. У свою чергу, ми пропонуємо впровадження інших форм державної підтримки набуття права власності на землю для окремих категорій осіб – виробників сільськогосподарської продукції, зокрема молодим родинам, які мають наміри створити фермерське господарство сімейного типу або особисте селянське господарство.

А тому, вищевказані обставини обумовлюють потребу у швидкій зміні організаційно-правових принципів розпорядження землями державної та комунальної власності.

Список використаних джерел:

1. Про форми власності на землю: Закон України від 30.01.1992 р. № 2073-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 18. ст. 225.
2. Земельне право України: підручник / М.В. Шульга (кер. авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман та ін.; за ред. М.В. Шульги. Київ: Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-ІІІ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

Огієнко М.О.

студента 4 курсу

Інституту підготовки кадрів

для органів юстиції України,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого¹

ФЕРМЕРСЬКІ ГОСПОДАРСТВА ЯК УЧАСНИКИ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Закон України «Про фермерське господарство» від 2003 року №45 у статті 1 визначає, що фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію. Відповідно до статті 31 Земельного кодексу України, землі фермерського господарства можуть складатися із земель, що належать фермерському господарству на праві власності як юридичній особі, із земель, на належать членам фермерського господарства на праві приватної власності та земель на умовах оренди.

Важливе значення для аграрної реформи України, в тому числі фермерських господарств, мало прийняття Земельного кодексу України в редакції від 13 березня 1992 року. Зокрема, в статті 6 Кодексу йшлося про надання земельних ділянок на праві приватної власності громадянам України, яке могло бути реалізоване ними для створення

¹ науковий керівник: **Кондратенко Д.Ю.**, к.ю.н., асистент кафедри земельного та аграрного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

фермерських господарств. Важливо, що в Кодексі найдетальніше регламентовано земельні відносини саме фермерського господарства, в порівнянні з іншими суб'єктами аграрного виробництва, чим підкреслено значущість фермерства. Також розвитку фермерства сприяло прийняття 14 лютого 1992 року Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство», у якому надано правом членам КСП вільного виходу для створення як фермерського господарства, так і отримання земельного та майнового паю [1, с. 127].

Оскільки українському законодавству властиві численні, не завжди продумані та прогресивні зміни, тому відповідних змін зазнавало також фермерське законодавство. Варто зазначити, що зміни, які в останні роки були внесені до Закону України «Про фермерське господарство», увібрали у себе зміни українського законодавства у напрямку євроінтеграційних процесів, а також позитивний досвід діяльності фермерських господарств за кордоном. На мою думку, особливу увагу потрібно приділити новелам законодавства, які були запроваджені згідно із Законом України від 31 березня 2016 р. «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання, створення та діяльності сімейних фермерських господарств». Практичне запровадження фермерства відбувалося дуже обережно і причиною цього була саме невпевненість у сталості земельних правовідносин і недоліки першого фермерського закону [2, с. 395].

Перші спроби орієнтації законодавця на європейську (сімейно-фермерську) аграрну модель виявились недостатньо успішними. Так, з прийняттям Закону України від 12.02.2015 р. № 191-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» та набуття чинності з 5 квітня 2015 року виник ряд питань, які потребують теоретичного аналізу та осмислення. Зокрема, суттєвих змін зазнав зміст ст. 33 Земельного кодексу України. Даною нормою, зокрема встановлено, що земельні ділянки, призначені для ведення особистого селянського господарства, можуть передаватися громадянам у користування юридичним особам України і використовуватися ними для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства без зміни цільового призначення цих земельних ділянок.

Із нової редакції ст. 33 Земельного кодексу України випливає, що земельні ділянки, призначені для ведення особистого селянського господарства, можуть передаватися громадянами у користування юридичним особам України і використовуватися ними для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства без зміни цільового призначення цих земельних ділянок.

Це означає, що наведений закон фактично нівелює цільове призначення земельних ділянок, які призначені для ведення особистого селянського господарства [3, с. 354].

Підсумовуючи, можу зазначити, що фермерське господарство на сьогодні потребує державної підтримки, а українське законодавство повинно покращуватись в аспектах регулювання земельних правовідносин. Задля того, аби збільшити кількість фермерів, підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва і тим самим гарантувати продовольчу безпеку, і цінову стабільність на продовольчому ринку, Україні потрібно звернути увагу та запровадити рекомендації ООН, які проголосили 2019-2028 роки десятиліттям сімейного фермерства.

Список використаних джерел:

1. Долинська М.С. Основні етапи становлення фермерських господарств у незалежній Україні / М.С. Долинська. – Х. : Страйд, 2021. – 264 с. – (Серія «Право»).
2. Долинська М.С. Новели законодавства щодо створення фермерських господарств в Україні / М.С. Долинська. – Х. 2017. – 397с.
3. Проблеми правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні : монографія / А.П. Гетьман, І.В. Ігнатенко, В.М. Корнієнко та ін.; за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. – Х.: Право, 2016. – 360 с.

Плиска В.І.

*магістр 1 року навчання юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹*

DUE DILIGENCE У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Наразі сфера земельних відносин перебуває на стадії активного реформування – у 2021 році завершився термін мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення. Безумовно, ці зміни зроблять Україну привабливішою для інвесторів та дозволять у подальшому максимально ефективно реалізувати і примножити власний аграрний потенціал. На цьому фоні цілком очевидним є

¹ науковий керівник: **Гафурова О.В.**, д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

зростання кількості договорів щодо відчуження земельних ділянок, насамперед, сільськогосподарського призначення. В таких умовах надійним способом мінімізації негативних ризиків є детальне дослідження діяльності підприємства шляхом проведення комплексної перевірки – Due Diligence [2, с. 360].

Сьогодні порядок проведення Due Diligence не врегульований жодними спеціальними нормами законодавства України. Утім, оскільки його здійснення стало поширеною, звичайною (але не обов'язковою) практикою інвестиційних відносин, як стверджує М.Д Балджи, Due Diligence набув характерних рис ділового узвичаєння, але не є звичаєм ділового обороту [3, с. 66].

Метою Due Diligence є адекватна оцінка ризиків (насамперед фінансових та юридичних), пов'язаних з інвестуванням, для формування об'єктивного уявлення про об'єкт інвестування та прийняття остаточного рішення про доцільність такої операції. Маврацію В.І. Семчик, коли зазначав, що у галузі агропромислового комплексу об'єктами інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно, та особливо варто звернути увагу на земельні ділянки [4, с. 28].

Due Diligence земельної ділянки – це комплексна процедура, що включає в себе аналіз адміністративних та технічних обмежень та обтяжень, націлена на виявлення недоліків земельних ділянок та запобігання ризиків при реалізації інвестиційного проекту [1]. Процедура може проводитися щодо однієї земельної ділянки та їх сукупності.

Якщо для орендарів переваги Due Diligence полягають, перш за все, у збереженні земельного банку шляхом реєстрації договорів оренди, оформлення спадщини на законних спадкоємців і узаконення відносини з ними, то для ОТГ його переваги полягають у можливості володіння точною інформацією щодо площ земельних ділянок, які знаходяться на території громади, юридичних підстав їх використання, грошової оцінки земель, встановлення несформованих земельних ділянок тощо [7, с. 171]. Все це необхідно і для забезпечення прав громадян (отримання землі, вирішення земельних спорів тощо), і для рівноправної співпраці з орендарями. Тому громаді важливо мати повну картину наявних земельних ресурсів і розуміння наскільки ефективно вони сьогодні використовуються. Також вона може контролювати отримання податкових надходжень і незаконне використання земельних ділянок [5, с. 4].

За результатами процедури, ОТГ повинна мати повний і глибокий аналіз земельних ресурсів громади, який включає: загальну карту земель громади, карту накладання земельних ділянок, структуру земель

в розрізі категорій, кількість/розмір земельних ділянок сільськогосподарського призначення, структуру земель в розрізі власності та цільового призначення, нормативно-грошову оцінку земель, основних власників/орендарів (юридичних та фізичних осіб), карти полів в розрізі власників/орендарів, неправомірний обробіток та інші показники. Такий аналіз дійсно дає чітке уявлення про наявні земельні ресурси і те, як ними ефективно розпоряджатися.

Отже процедура Due Diligence у сфері земельних відносин є дуже актуальною, адже вона гарантує можливість контролювати, оптимізувати та забезпечити раціональне використання головного ресурсу українських аграріїв – землі, та поступово стає запорукою комфортного бізнесу та ефективного господарювання. А для будь-якої громади земельні ресурси – це важливе джерело надходжень до місцевого бюджету, яке може використовуватися для фінансування її розвитку.

Список використаних джерел:

1. Що таке due diligence? Міжнародна юридична служба Interlegal. URL: http://interlegal.com.ua/ru/publikacii/chto_takoe_due_diligence/.
2. Назаренко І.М., Орехова А.І. «Дью ділідженс»: сутність, призначення та послідовність проведення. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2011. Вип. 20. Ч. I. – С. 360–366.
3. Використання Due Diligence в обґрунтуванні передінвестиційних рішень у секторах національної економіки: колективна монографія / Балджи М.Д., Доброва Н.В., Карпов В.А. [та ін.]; Одеса: ПромАрт, 2018. – с. 66.
4. Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові питання: монографія / кол. авторів ; за ред. В.І. Семчика. Київ: ТОВ «Вид-во «Юрид. думка», 2008. – 28 с.
5. Бурлан С.А. Розвиток методичного підходу до аудиту оренди земель сільськогосподарського призначення/ С.А. Бурлан. Технологічний аудит і резерви виробництв. 2016. № 2 (6). С. 4–10.
6. Спесівцев Д. Дослідження титулу на об'єкт нерухомого майна: зарубіжні реалії та вітчизняні перспективи. Історико-правовий часопис. 2018. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16041/1/22.pdf>.
7. Сталий розвиток місцевих громад в умовах децентралізації: монографія / Г.В. Ортіна, О.Г. Сокіл, Ю.О. Прус, І.В. Застрожнікова, Л.М. Єфіменко. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 171 с.

Терещук Б.О.
*магістр 1 року навчання юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Виробництво органічної продукції рослинництва сприяє забезпеченню таких цілей сталого розвитку, як подолання голоду і міцне здоров'я, що встановлені Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р. «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» [1]. Тому, як слушно зазначає О.В. Гафурова, аграрна політика нашої країни має бути спрямована на підтримку розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції і створення ефективного правового механізму для його функціонування [2]. Враховуючи важливість вказаного виду діяльності для економіки країни, а також його мінімальний вплив на навколишнє природне середовище, Концепцією розвитку сільських територій, схваленою розпорядженням КМУ від 23 вересня 2015 р. № 995, було передбачено збільшення частки органічних сертифікованих сільськогосподарських угідь до 7 відсотків, із них ріллі – до 5 відсотків.

У науковій літературі міститься визначення поняття «органічне землеробство» – сільськогосподарська діяльність, яка являє собою систему обробітку сертифікованих сільськогосподарських угідь, що використовуються для виробництва органічної продукції рослинного походження [3, с. 87].

На жаль, перехід на органічне землеробство здійснюється в Україні з порушенням базових його принципів: дотримання сівозмін, ґрунтозахисних технологій та обробітку ґрунту. За таких умов відбувається виснаження ґрунтів, погіршується родючість землі, зменшується продуктивність агроєкосистем і погіршується якість продукції [4]. Особливо великий вплив на зниження показників родючості ґрунтів має відсутність сівозмін. Як зазначають науковці, сівозмінна потрібна для забезпечення ефективного та раціонального використання земельних ресурсів та біологічного потенціалу рослин,

¹ науковий керівник: **Гафурова О.В.**, д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

добрив, техніки та трудового потенціалу. Також, вона створює сприятливі передумови для підвищення родючості ґрунту, для отримання стійких і високих врожаїв сільськогосподарських культур при найменших затратах праці та коштів на одиницю продукції, для ефективного захисту рослин від шкідників, хвороби, бур'янів, а ґрунту – від водної та вітрової ерозії [5].

Законодавством у сфері виробництва органічної продукції встановлено, що оператори повинні застосовувати схеми чергування культур у сівозміні відповідно до нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах у різних природно-сільськогосподарських регіонах, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2010 р. № 164, з використанням бобових та інших зелених добрив, а також добрив тваринного походження та органічних матеріалів (бажано попередньо компостованих) від органічного виробництва. Чергування культур здійснюється таким чином, щоб стан ґрунтів під час вирощування попередньої культури відповідав технологічним вимогам щодо вирощування наступної культури, а також забезпечувалося збільшення органічної частини ґрунту і стимулювання його біологічної активності (п. 5 Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції: Постанова Кабінету Міністрів від 23 жовтня 2019 р. № 970) [6].

Отже, можна зробити висновок, що наразі питання виробництва органічної продукції залишається актуальним та потребує дослідження. Найбільш ефективним заходом охорони земельних ресурсів залишається сівозміна, основна мета якої – збереження родючості ґрунтів для вирощування органічної сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел:

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development <https://www.un.org/sustainabledevelopment/> URL: [sdgs.un.org/2030agenda](https://www.un.org/sustainabledevelopment/sdgs/un.org/2030agenda)
2. Гафурова О.В. Організаційно-правові засади соціального розвитку об'єднаних територіальних громад. Київ: Компрінт, 2020. 332 с.
3. Цирюлик Р.А. Правове регулювання використання земельних ділянок для органічного виробництва: дис....канд. Харків, 2019. 202 с.
4. Шувар А.І., Мазур І.Б., Назар М.Ю., Шувар Б.І. Біологізація землеробства – невід'ємна складова продовольчої і екологічної безпеки України. URL: http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Agricole/3_shuvar%20i.a.doc.htm.

5. Ягодзінська А.С. Рациональне використання земельних ресурсів у процесі виробництва органічної продукції. *Modern Economics*. 2020. № 22(2020). С. 131–134.

6. Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції: Постанова Кабінету Міністрів від 23 жовтня 2019 р. № 970. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

Тімохіна А.О.

студентка 4 курсу

Навчально-наукового інституту права,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка¹

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ САДІВНИЦТВА

Згідно із статистичними даними за весь період проведення приватизації земель в Україні, приватизація земельних ділянок для ведення садівництва займає 3 місце за рівнем її реалізації громадянами, поряд із землями для ведення особистого селянського господарства та землями для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд [1, с. 97]. Зазначені категорії земель не належали до підмараторних, проте відкриття ринку землі відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31 березня 2020 року вплинуло і на правовий режим земель для садівництва в частині суб'єктного складу та процедури їх відчуження. Зазначене актуалізує дослідження особливостей правового режиму земельних ділянок для садівництва в сучасних умовах розвитку земельних відносин в Україні.

Правові питання використання земельних ділянок для здійснення садівництва в юридичній літературі досліджували Санніков Д.В., Поліщук В.А., Хомінець С.В., Бешлей Б.В. та інші вчені.

Поняття «режим» означає сукупність правил, заходів, норм для досягнення будь-якої мети. Під правовим режимом розуміють встановлені законодавством порядок використання об'єкта, припустимі

¹ науковий керівник: *Марченко С.І.*, к.ю.н., доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

межі та способи розпорядження ним [2, с. 341]. Тобто, правовий режим земельних ділянок для садівництва можна визначити як сукупність нормативно-визначених правил їх використання, відтворення і охорони з метою забезпечення нормального функціонування таких угідь. Варто зауважити, що оскільки ці ділянки є видом земель сільськогосподарського призначення як категорії, то відповідно на них поширюється їх правовий режим в цілому, але з урахуванням певних правил, які притаманні виключно землям садівництва.

Особливістю земель сільськогосподарського призначення, в тому числі і земель для ведення садівництва, є пріоритетність цих земель, яка полягає у тому, що вони мають використовуватися і надаватися користувачам/власникам для провадження діяльності, для якої вони призначені. Це вказує на те, що для України пріоритетним залишається розвиток сільськогосподарського виробництва, що безперечно пов'язано із високим рівнем родючості ґрунтів і саме тому, з метою охорони національного багатства в ЗК України визначено спеціальний порядок зміни цільового призначення земель, заборони використання земель не за цільовим призначенням і посиленої охорони земель сільськогосподарського призначення.

Особливості правового режиму земельних ділянок, які характерні виключно для ведення садівництва, конкретизовані в ст. 35, 121 та інших ЗК України. Зокрема, визначено підстави та способи набуття прав на земельні ділянки для садівництва, передбачено нормування розмірів земельних ділянок у разі отримання їх безоплатно, визначено способи використання земельних ділянок, обмежено їх суб'єктний склад, визначено організаційно-правові форми, в яких може здійснюватись садівництво. Так, іноземці та особи без громадянства, а також юридичні особи, можуть мати земельні ділянки для ведення індивідуального або колективного садівництва лише на умовах оренди. Специфічним суб'єктом прав на земельні ділянки для садівництва є садівничі товариства. Вони відповідно до ч. 4 ст. 35 ЗК можуть бути власниками лише земель загального користування такого товариства (земельних ділянок, зайнятих захисними смугами, дорогами, проїздами, будівлями і спорудами загального користування) [3, с. 118].

Законодавчо визначена мета використання земельних ділянок для садівництва, тобто їх цільове призначення – це категоричний імператив, відступлення від якого без дотримання законодавчо встановлених умов матиме негативні наслідки для будь-якого суб'єкта. Основним цільовим призначенням таких земельних ділянок є закладення та вирощування багаторічних плодкових насаджень та вирощування сільськогосподарських культур. Однак частина наданої громадянину

земельної ділянки для садівництва може використовуватися для будівництва та експлуатації житлового будинку і господарських будівель, необхідних для сезонного проживання громадянина та членів його сім'ї, а також для зберігання господарського інвентаря, вирощеної продукції тощо. Досить цікавим тут є те, що землі садівництва також можуть використовуватися для будівництва та експлуатації житлового будинку і господарських споруд. Однак таке використання обов'язково повинно суміщатися з вирощуванням багаторічних плодкових насаджень. Зведення лише будівель та споруд на землях для садівництва може розглядатися як нецільове їх використання [4, с. 28].

Тобто підводячи підсумки із всього вищенаведеного, хочу наголосити на тому, що правовий режим земельних ділянок для ведення садівництва встановлює суб'єктів, які можуть володіти ділянками на праві власності або ж мати їх у користуванні, напрями використання ділянки і сферу охорони, яка забезпечується тим, що ці землі віднесені до земель сільськогосподарського призначення, за якими закріплено пріоритетне значення на рівні чинного Земельного кодексу України, і відповідно їх використання передбачає автоматичну згоду на дотримання всіх тих вимог, які встановлені для того, аби уникнути припинення користування такою ділянкою та інших санкцій.

Список використаних джерел:

1. Моніторинг земельних відносин в Україні. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/monitoring.pdf>
2. Бондарчук О. Г., Васьківська К. М., Гаврилiшин А. П. Земельне право: навч. посiб. Iрпiнь: Унiверситет ДФС України, 2021. 446с.
3. Хомiнець С. В., Бешлей Б. В. Особливостi правового режиму земельних дiлянок, що використовуються для виробництва органiчної продукцiї садiвництва. Право i суспiльство. 2018. № 2 ч. 2. С. 116-121.
4. Науково-практичний коментар до земельного кодексу України: Підготовлено в рамках спiльного проекту Програми розвитку Органiзацiї Об'єднаних Нацiй та мiнiстерства юстицiї України «Юридичне забезпечення прав i можливостей бiдних». Київ, 2012. 145 с.

Федорович А.В.
*студентка 4 курсу юридичного факультету
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹*

ЩОДО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

«Сільський туризм» є широким поняттям. Під ним розуміється туризм у сільській місцевості, що охоплює всі форми відпочинку, які є можливими на таких територіях, у т.ч., віддалених від промислових та інших техногенних об'єктів, забезпечуючи природність та екологічність. Вказаний вид туризму безпосередньо впливає на розвиток сільських територій, а також сприяє підвищенню ефективності сільськогосподарської діяльності. Що ж стосується розуміння сільського зеленого туризму, то це поняття є вужчим і згадується у ст.1 Закону України від 15 травня 2003 р. «Про особисте селянське господарство»[1], а також у ст. 4 Закону України від 17 червня 2004 р. «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» [2]. Його головною відмінністю від інших видів туризму є те, що послуги в цій сфері надають фізичні особи на основі майна особистого селянського господарства. Як зазначає О.В. Гафурова, ні Закон України «Про особисте селянське господарство» (ст. 1), ні Господарський кодекс України (ст. 55) не розглядають вказане господарство у якості суб'єкта підприємницької діяльності. Відповідно, надання послуг сільського зеленого туризму не вимагає його державної реєстрації у якості такого суб'єкту [6, с. 22].

Надання туристам тимчасового проживання в умовах сільської садиби є основною послугою сільського зеленого туризму. Порядок надання фізичними особами цих послуг передбачений Постановою КМУ від 15 березня 2006 р. «Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)» [4].

Важливого значення набуває і визначення відповідної оцінки екологічної якості послуг сільського зеленого туризму. ГО «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні» ще в 2004 році була розроблена система екологічного маркування, яка враховувала європейські вимоги та українські особливості надання

¹ науковий керівник: **Гафурова О.В.**, д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

послуг у вказаній сфері. Ця система оцінки визначає рівень обслуговування туристів залежно від природних, екологічних умов, в яких відбувається їх перебування.

Сучасний досвід розвитку сільського туризму в зарубіжних країнах свідчить, що для його активізації в Україні необхідним є формування відповідної нормативно-правової бази, яка б сприяла чіткому відмежуванню такої діяльності від надання «звичайних» туристичних послуг на підставі Закону України «Про туризм» [3].

Розвиток сільського зеленого туризму будується на передумовах, що плавно переходять і у його перспективність, а саме:

- 1) збільшення попиту мешканців українських міст та іноземців на відпочинок у сільській місцевості;
- 2) унікальність історико-етнографічної спадщини українських сіл;
- 3) різноманітність рекреаційних ресурсів;
- 4) екологічна чиста сільська місцевість;
- 5) відносно вільний сільський житловий фонд для прийому туристів;
- 6) наявність вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів;
- 7) традиційна гостинність господарів та доступна ціна відпочинку;
- 8) можливість надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, риболовлі, збирання ягід і грибів, катання на конях [5, с. 183].

Проблемними питаннями на сьогодні залишається:

- 1) відсутність належного правового забезпечення розвитку сільського зеленого туризму;
- 2) відсутність механізму раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу для потреб туризму;
- 3) низький рівень інфраструктури та комунікацій;
- 4) неефективне державне регулювання сільського зеленого туризму та політико-економічна нестабільність;
- 5) наявність тіньової сфери діяльності;
- 6) неефективне податкове регулювання;
- 7) неналежна освітня та організаційна підготовка сільських господарів;
- 8) відсутність маркетингової та рекламної стратегії;
- 9) невисока привабливість іміджу України в очах іноземців [8, с. 95].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що Україна має досить потужний потенціал розвитку сільського зеленого туризму. Подолання соціально-економічних проблем села можливе за рахунок саме вказаного виду діяльності, що здійснюється власниками особистих селянських господарств. Усебічне заохочення громадян України до надання послуг в зазначеній сфері стане реальністю за умов визнання державою важливості сільського зеленого туризму для розвитку сільських територій та забезпечення належної фінансової підтримки цієї галузі.

Список використаних джерел:

1. Про особисте селянське господарство: Закон України № 742-IV від 15.05.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>
2. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: Закон України № 1807-IV від 17.06.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text>
3. Про туризм: Закон України № 324/95-ВР від 15.09.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання): Постанова Кабінету Міністрів України № 297 від 15.03.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/297-2006-%D0%BF#Text>
5. Алексеева Ю.В. Державне регулювання соціального туризму в Україні. Збірник наукових праць НАДУ. 2009. № 1. С. 182–191.
6. Гафурова О.В. Правове регулювання послуг у сфері сільського зеленого туризму (на прикладі особистих селянських господарств). Право. Людина. Довкілля. 2019, № 10 (4). С. 20–28.
7. Литвин І.В., Нек М.А. Проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в регіоні. Регіональна економіка. 2013. № 2. С. 81–88.
8. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм : навчальний посібник. Київ: Знання, 2006. 271 с.

Щемельова А.Е.
магістр 1 року навчання
юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹

ЩОДО ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН У СФЕРІ МЕЛІОРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ

В Україні земля є ресурсною складовою для забезпечення продукцією вітчизняного народу. Крім того родючість в країні є настільки високою, що ми здатні займати провідні позиції на світовому ринку експорту. Відповідно до ст. 14 Конституції України земля визнана основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною державних [1]. Проте земля має здатність до виснаження, тому земельне та екологічне законодавство передбачає ряд заходів, спрямованих на охорону, раціональне використання та відновлення земель. Одним із заходів у сфері охорони та відновлення якісного стану земель є їх меліорація.

Меліорація земель – це комплекс гідротехнічних, культуртехнічних, хімічних, агротехнічних, агролісотехнічних, інших меліоративних заходів, що здійснюються з метою регулювання водного, теплового, повітряного і поживного режиму ґрунтів, збереження і підвищення їх родючості та формування екологічно збалансованої раціональної структури угідь. Здійснення заходів з меліорації земель регулюється Земельним кодексом України, Законами України «Про охорону земель», «Про державний контроль за використанням та охороною земель», спеціальним Законом України «Про меліорацію земель», підзаконними нормативно-правовими актами. Також хочу зазначити, що Верховна Рада України нещодавно для встановлення більшої ефективності прийняла у першому читанні законопроект №5202-д, метою якого є:

- збільшення площі землі, на якій застосовується гідротехнічна меліорація;
- підвищення ефективності сільського господарства;
- зменшення собівартості поливу земельних ділянок;

¹ науковий керівник: *Гафурова О.В.*, д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

- мінімізація ризиків припинення подачі/відведення води під час вегетаційного сезону;
- зменшення витрат держави на адміністрування системи меліорації; недопущення деградації ґрунтів.

Організаційно-правовою основою проведення меліорації земель є науково обґрунтовані державні цільові, міждержавні та місцеві (республіканська, обласні, районні, сільські, селищні, міські) програми меліорації земель, а також виробничі програми окремих суб'єктів господарювання та господарські договори, укладені відповідно до законодавства. Визначення пріоритетних напрямів у виборі та проведенні певного виду меліорації земель провадиться залежно від природно-кліматичних особливостей, екологічної ситуації відповідного регіону та наступного сільськогосподарського використання меліорованих земель. Розроблення і погодження державних цільових, міждержавних та місцевих програм меліорації земель здійснюється виходячи з необхідності збереження природних екосистем, передусім тих, що мають міжнародне значення, та на основі аналізу еколого-економічної ефективності меліорації за окремими видами або за комплексом її видів, а у разі проектування створення меліоративних систем - прогнозування екологічних наслідків їх будівництва і функціонування.

Таким чином, координатор від України Конвенції ООН по боротьбі з опустелюванням Едуард Арустамян презентував виклики та кроки для досягнення нейтрального рівня деградації земель. Основні задачі, які необхідно впровадити для зменшення та припинення деградаційних процесів в Україні, це:

- удосконалення правової бази та економічних механізмів стимулювання проведення робіт з охорони земель;
- розроблення загальнодержавної програми використання та охорони земель;
- зменшення розораності та збільшення сіножатей, пасовищ, лісових ділянок, територій природно-заповідного фонду тощо [4].

Користувачі та власники меліорованих земель несуть відповідальність за стан їх використання та моніторинг навколишнього природного середовища в зоні впливу меліоративної системи згідно із законодавством аж до припинення права власності чи користування меліорованими землями. Обмеження і обтяження у використанні ділянок меліорованих та прилеглих до них земель здійснюються у порядку, що встановлюється Земельним кодексом України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/conv#Text>
3. Правові основи майнових і земельних відносин: навч. посіб. / за ред. В.М. Єрмоленка. – К.: Магістр–XXI сторіччя, 2006. – 384 с.
4. <https://mepr.gov.ua/news/38282.html>
5. <https://minagro.gov.ua/ua/tag/zroshennya>

Щербаков В.В.

*студент 4 курсу господарсько-правового факультету,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого¹*

ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ ШЛЯХ СТАНОВЛЕННЯ

Починаючи з часів досягнення Україною незалежності у 1991 році, в Україні існував мораторій на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що є вимушеною мірою, на думку законотворця, після розпаду СРСР.

Запроваджений він був Земельним кодексом 1991 року, де в статті 39 серед прав землевласників не було зазначено про їх права відчужувати відповідні земельні ділянки. Кожне нове скликання депутати щоразу відкладали питання скасування мораторію на відчуження земель, бо мали певні побоювання щодо наслідків прийняття змін до відповідного законодавчого акту. Ситуація не змінилася і після прийняття нового Земельного кодексу у 2001 році, хоча у статті 90 вже зазначалося про права землевласників продавати або іншим шляхом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину. В той же час чіткого механізму для такого продажу або відчужування запроваджено не було, що суперечило як статті 90 Земельного кодексу України, так і статтям 14 та 41 Конституції України, які гарантують право власності на землю та право приватної

¹ науковий керівник: **Кондратенко Д.Ю.**, к.ю.н., асистент кафедри земельного та аграрного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

власності. До того ж Земельний кодекс 2001 року відстрочив питання скасування земельного мораторію та поширив її як на земельні частки (паї), так і на земельні ділянки для ведення селянського (фермерського) господарства та іншого товарного сільськогосподарського виробництва незалежно від форми власності.

Певні зрушення щодо цього питання почали відбуватися у Верховній Раді IX скликання, коли у листопаді 2019 року був прийнятий за основу законопроект № 552-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення». Незважаючи на різні думки як науковців, дослідників, так і пересічних громадян України, які коливалися дуже сильно, відповідний закон, яким було скасовано вище зазначений мораторій, був прийнятий у цілому 31 березня 2020 року.

Цим законом було передбачено, що з набуття чинності цим Законом – тобто з 1 липня 2021 року – право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення площею до 100 гектарів можуть набувати виключно громадяни України. Дане застереження не розповсюджується на землі, право власності на які було оформлене до 1 липня 2020 року, проте існує імперативна норма про те, що загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності громадянина України не може перевищувати 10 тисяч гектарів. До того ж продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності забороняється. Іноземці та іноземні юридичні особи зможуть володіти правами на землі сільськогосподарського призначення лише в разі схвалення цього питання на всеукраїнському референдумі. Також встановлені певні заборони щодо придбання землі певними суб'єктами (іноземці; юридичні особи, учасниками або кінцевими бенефіціарами яких є держава-агресор чи держава-окупант; юридичні особи, де неможливо встановити кінцевого бенефіціара; терористи; юридичними особами, кінцеві бенефіціарні власники яких зареєстровані в офшорних зонах тощо).

Слід зауважити, що в Перехідних положеннях Земельного кодексу зазначається, що з 1 січня 2024 року буде дозволено: купівля-продаж або відчуження в інший спосіб на користь юридичних осіб земельних ділянок, які перебувають у приватній власності і віднесені до земель для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв) (до 10 тис. гектарів у сукупності).

Такі суттєві зміни у законодавстві потребують певного часу для належного впровадження їх у життя, а з часом коректування відповідно до здобутків та втрат. Проте вже на цьому етапі можна зазначити про певні переваги та недоліки такої земельної реформи, що простежуються.

Щодо переваг: найголовнішою перевагою є врегулювання статті 130 Земельного кодексу відповідно до інших його положень та Конституції України, що дає можливість громадянам України вільно розпоряджатися землею як відповідними майновими правами; також формування легального ринку землі; обмеження максимальної площі в одних руках (офіційно, проте на практиці може відбуватися інакше) тощо.

Щодо недоліків: 1) поглинання українських земель великими капіталами; 2) відсутність прямого антимонopolного врегулювання даного питання; 3) можливість окремих суб'єктів отримати сотні тисяч гектарів в одні руки через пов'язаних або третіх осіб; 4) фіктивність заборони придбання земель іноземцями. адже юридичним кінцевим бенефіціаром може іноземець і не бути, а фактично отримувати відповідні прибутки і керувати землею; 5) відмова оприлюднення інформації про ціни на ринку землі; 6) не запобігання монополізації ринку землі на окремих територіях – депутати відмовилися обмежувати максимальну кількість земель у власності на місцевому рівні до 35% територій місцевих громад тощо.

У підсумку слід зазначити, що на даний момент спостерігається більше недоліків, ніж переваг такої реформи, проте робити якісь висновки ще дуже передчасно, тому слід спостерігати за відповідними процесами і робити висновки, вчасно реагувати на зміни та належним чином врегулювати їх.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>

2. Земельний кодекс України: Закон України в ред. 1991 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-12/ed19901218#Text>

3. Земельний кодекс України: Закон України в ред. 2001 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/ed20011025#Text>

4. Земельний кодекс України: Закон України в ред. 2021 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/ed20211028>

СЕКЦІЯ 2.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Багай Н. О.

*суддя Верховного Суду,
доктор юридичних наук, доцент*

ЗАСТОСУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО, ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРИ ВИРІШЕННІ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ

Важливим у судовій практиці є питання щодо можливості застосування приписів цивільного та господарського законодавства до регулювання земельних відносин. Проблема щодо розмежування сфери дії Земельного, Цивільного та Господарського кодексів України є актуальною і в науці земельного та аграрного права.

Так, зокрема у постанові Верховного Суду від 22 червня 2020 р. у справі № 922/2155/18 [1] зазначено, що посилення судів попередніх інстанцій в оскаржуваних рішеннях на норми статей 15 та 16 Цивільного кодексу України, статті 20 Господарського кодексу України у визначенні неефективності способу захисту, ...за наявності спеціальних норм статті 152 Земельного кодексу України, а також статті 5 Господарського процесуального кодексу України, є зайвим, але не призвело до прийняття неправильного рішення, а тому рішення і постанову слід залишити без змін, а касаційну скаргу без задоволення. Таким чином визнано, що насамперед повинні застосовуватися норми земельного законодавства до регулювання земельних відносин [1].

Важливий висновок обґрунтовано також у постанові Верховного Суду від 03 червня 2020 р. у справі № 906/432/19 [2]. Зокрема, Верховний Суд зазначив, що відповідно до частини 1 статті 9 Цивільного кодексу України положення цього Кодексу застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства. Таким чином, до земельних правовідносин повинні застосовуватися норми земельного законодавства, як спеціального у регулюванні земельних відносин, а цивільне законодавство застосовується в субсидіарному порядку, тобто у разі, якщо відповідні земельні відносини не врегульовані положеннями земельного законодавства. Застосування норм

земельного і цивільного законодавства при регулюванні земельних правовідносин повинно базуватись на пріоритетності норм спеціального земельного законодавства перед нормами загального цивільного законодавства, а не навпаки. Зазначене відображає колізійний принцип *lex specialis derogat generalis* (лат. «спеціальний закон відміняє (витісняє) загальний закон») [2]. Аналогічний правовий висновок щодо застосування цивільного законодавства до врегулювання земельних відносин сформульовано також у постанові Верховного Суду від 01 жовтня 2020 р. у справі № 910/21935/17 [3].

Що стосується застосування господарського законодавства до регулювання земельних відносин, то, вирішуючи справу № 910/16771/19 [4] за позовом Приватного акціонерного товариства «ОТІС» до Київської міської ради, за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача, - Департаменту земельних ресурсів виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) про визнання договору оренди земельної ділянки укладеним, Верховний Суд дійшов висновку про можливість застосування приписів господарського законодавства до відносин, що виникають при укладенні договорів оренди землі.

Зокрема, у постанові від 03 листопада 2020 р. у справі № 910/16771/19 [4] Верховний Суд зазначив, що, враховуючи, що за чинним законодавством земельні відносини приватноправового характеру, які пов'язані з набуттям речового права (в тому числі права оренди) на земельну ділянку, виникають після укладення договору оренди землі та державної реєстрації відповідного речового права, Верховний Суд вважає, що переддоговірні відносини між сторонами щодо узгодження умов договору оренди землі можуть регулюватися статтями 179, 181, 187 Господарського кодексу України. По-перше, це відповідає положенням статей 648, 649 Цивільного кодексу України та статті 2 Закону України «Про оренду землі». По-друге, переддоговірні відносини, пов'язані з укладенням договорів оренди земельних ділянок, не врегульовані спеціальними нормами Земельного кодексу України, Закону України «Про оренду землі» [4].

Вирішуючи цю справу, Верховний Суд зауважив, що положеннями Земельного кодексу України та Закону України «Про оренду землі» як спеціальних нормативно-правових актів не визначено (крім обов'язкової наявності рішення відповідної ради для укладення договору оренди земельної ділянки) порядку вирішення переддоговірних спорів між сторонами з приводу розбіжностей щодо умов договору оренди земельної ділянки та порядку погодження

протоколів розбіжностей щодо умов договору оренди земельної ділянки, які безпосередньо пов'язані з укладенням договору оренди земельної ділянки. Отже, до зазначених правовідносин підлягають застосуванню норми глави 20 Господарського кодексу України, оскільки вони не регулюються іншими нормативно-правовими актами [4].

Проте вже у 2021 році підходи до застосування господарського законодавства при вирішенні земельних спорів зазнали змін. Важливе значення для розвитку судової практики у наведеному контексті мала постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 лютого 2021 р. у справі № 921/530/18, де Велика Палата Верховного Суду відхилила аргументи скаргника з посиланням на частину п'яту статті 188 ГК України та зазначила, що «спір у цій справі виник між сторонами у земельних відносинах, а згідно з частиною першою статті 4 ГК України не є предметом регулювання цього Кодексу земельні відносини» [5].

Таким чином, в сучасній судовій практиці сформовано два важливих підходи щодо розмежування сфери дії земельного, цивільного та господарського законодавства: 1) можливість застосування цивільного законодавства до регулювання земельних відносин у субсидіарному порядку; 2) неможливість застосування до земельних відносин приписів господарського законодавства.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 22.06.2020 р. у справі № 922/2155/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90154778> (дата звернення: 19.11.2021 р.).

2. Постанова Верховного Суду від 03.06.2020 р. у справі № 906/432/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89704749> (дата звернення: 19.11.2021 р.).

3. Постанова Верховного Суду від 01.10.2020 р. у справі № 910/21935/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82159932> (дата звернення: 19.11.2021 р.).

4. Постанова Верховного Суду від 03.11.2020 р. у справі № 910/16771/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92675755> (дата звернення: 19.11.2021 р.).

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від Суду від 16.02.2021 р. у справі № 921/530/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95849041> (дата звернення: 19.11.2021 р.).

Батигіна О.М.
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права,
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У 1990 році в Україні започатковано земельну реформу, яка перш за все спрямовувалася на припинення монополії державної власності на землю, створення умов для рівного розвитку всіх форм господарювання та власності, екологічного та раціонального використання земель, а також на формування та розвиток ефективного ринку земель сільськогосподарського призначення [1, 2, 3].

Але з прийняттям у 2001 році нового Земельного кодексу України значна частина громадян та юридичні осіб, які мали у власності земельні ділянки сільськогосподарського призначення, у тому числі власників земельних часток (паїв), позбавлено права на продаж або іншим способом відчуження належних їм земельних ділянок [4]. Так пунктом 15 Перехідних положень Земельного Кодексу України запроваджувався мораторій на продаж великої частини земель сільськогосподарського призначення, який багато разів пролонгувалася. У той же час існувала ст. 90 Земельного кодексу України, де закріплювалося право власників земельних ділянок на продаж або іншим шляхом відчуження земельних ділянок, передачу її в оренду, заставу, спадщину тощо.

З огляду на значну суспільну зацікавленість та тиск міжнародної спільноти питання зняття обмежень на вільний обіг земель сільськогосподарського призначення потребувало негайного вирішення. Важливу роль у прискоренні створення законодавчої бази для врегулювання ринку земель сільськогосподарського призначення та відповідно його відкриття здійснило рішення ЄСПЛ у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» [5], яким надано правову оцінку мораторію на відчуження сільськогосподарських земель в Україні. У рішенні встановлено, що запроваджений законодавством України мораторій порушує право власності на сільськогосподарські земельні ділянки (паї), оскільки позбавляє громадян України можливості розпорядитися землею в обсязі, визначеному законодавством України та

Європейською конвенцією з прав людини. Треба підкреслити, що з появою цього рішення у правовому режимі існуючого мораторію на обіг земель сільськогосподарського призначення нічого не змінилося. Рішення Європейського суду з прав людини не скасувало дію земельного мораторію.

Визначальним для України стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020 року [6], яким знято мораторій на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення. Законом № 552-IX визначено правила обігу земель сільськогосподарського призначення, зокрема окреслено хто може бути покупцями та продавцями, порядок формування ціни та проведення розрахунків, порядок укладання угод, обмеження тощо. Законом встановлено, що з 1 липня 2021 року, землі сільськогосподарського призначення можуть купувати лише громадяни України у розмірі не більше 100 гектарів. З 1 січня 2024 року і для юридичних осіб, створених і зареєстрованих за законодавством України, де засновниками є лише громадяни України, з'являється можливість купувати землі сільськогосподарського призначення. З 1 січня 2024 року дозволено купувати до 10 тисяч гектарів. Встановлюється заборона на продаж земель державної та комунальної власності, а також є обмеження можливості купівлі землі іноземними юридичними особами та іноземними громадянами, до поки це питання не буде вирішено на референдумі. Заборонено купувати землі і банкам, окрім можливості отримувати земельні ділянки на праві власності у межах стягнення застави, але не довше ніж 2 роки. Визначено, що розрахунки по угодам купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення повинні проводитися тільки у безготівковій формі. При набутті права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення за відплатними договорами потрібно документально підтвердити джерела походження коштів або інших активів, за рахунок яких набувається таке право.

Після відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення (після 1 липня 2021 року) виявилось, що існує багато неврегульованих на рівні законодавства питань пов'язаних з ринком земель. Зокрема не всі нотаріуси технічно та організаційно готові до правильного посвідчення договорів купівлі-продажу земель. Наступною прогалиною законодавства стало не врегулювання допустимого максимального розміру земельної ділянки, якщо вона купується у спільній сумісній власності членом подружжя. Також у законодавстві чітко не визначено чи потрібно дотримуватися строку повідомлення про намір продажу

земельної ділянки, якщо її купує володілець переважного права тобто орендатор. У законі не прописано форму та можливість відмови від переважного права для орендатора.

Не зважаючи на існуючі недоліки, ринок землі поступово розвивається, що є позитивним кроком на шляху до реформування аграрної сфери економіки України. Поступовість запровадження ринку землі дасть можливість правильно реагувати на виклики та запити суспільства та належним чином удосконалювання правове підґрунтя проведеної земельної реформи.

Список використаних джерел:

1. Про земельну реформу. Постанова Верховної Ради Української РСР від 18.12.1990 № 563-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 10, стор. 274, стаття 100.

2. Земельний кодекс України. Закон від 18.12.1990 № 561-ХІІ. Голос України від 11.01.1991.

3. Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі. Постанова Верховної Ради України від 13.03.1992 № 2200-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 25. стаття 355.

4. Земельний Кодекс України; Закон від 25.10.2001 № 2768-ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2002 р. № 3. стаття 27.

5. Справа «Зеленчук і Цицюра проти України» (Заяви № 846/16 та № 1075/16)

Європейський суд з прав людини. Рішення від 22.05.2018. Офіційний вісник України. 2018. № 73. стор. 52. стаття 2465

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення. Закон України від 31.03.2020 року № 552-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2020., № 20. стор. 13. стаття 142.

Гордєєв В.І.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ СТАТЕЙ ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Земельний кодекс України, як спеціальний нормативно-правовий акт, чітко закріплює підстави на порядок припинення права власності та права користування на земельну ділянку.

Між тим на практиці виникли питання щодо застосування статті 140, 141, 143 Земельного кодексу України відносно припинення права власності на земельну ділянку *у разі її використання не за цільовим призначенням*.

На нашу думку, у постанові Верховного Суду від 19 серпня 2020 у справі № 287/587/16 юридично не обґрунтовано вказується: «Використання переданої у власність земельної ділянки не за цільовим призначенням тягне за собою наслідки, передбачені статтями 141, 143 ЗК України, що полягають у припиненні права користування земельною ділянкою, або ж примусовому припиненні прав на землю *(у цьому випадку може йтися і про право власності)*» (пункт «г» частини першої статті 141, пункт «а» частини першої статті 143 ЗК України)»[5]. Тобто Верховний Суд вважає можливим припинення права приватної власності на земельну ділянку у разі її використання не за цільовим призначенням.

У зв'язку з чим потрібно вказати наступне. Перелік підстав припинення права власності на земельну ділянку, який закріплений в ст. 140 ЗК України, є вичерпним. Така підстава припинення права власності на земельну ділянку, як використання земельної ділянки не за цільовим призначенням в ст. 140 ЗК України відсутня. Відповідно до статті 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

В свою чергу стаття 141 ЗК України закріплює підстави припинення права користування земельною ділянкою. Пунктом «г» передбачено припинення права користування у разі використання земельної ділянки не за цільовим призначенням. Так, право користування за цією підставою може бути припинено у разі використання земельної ділянки на умовах оренди (ст.ст. 24, 32 Закону України «Про оренду землі») або на праві постійного землекористування (ст. ст. 96, 143, 144 ЗК України). Припинення права користування в такому випадку здійснюється в судовому порядку.

Під використанням земельної ділянки не за цільовим призначенням потрібно розуміти її використання з порушенням мети її передачі у власність або надання в користування. В цьому випадку порушуються правила щодо поділу земель на категорії, які передбачені у ст. 19 ЗК України.

Стаття 143 ЗК України має назву: «підстави для примусового припинення прав на земельну ділянку» При цьому вона закріплює, що примусове припинення прав на земельну ділянку здійснюється у

судовому порядку у разі: а) *використання земельної ділянки не за цільовим призначенням.*

Вказана стаття ЗК України містить перелік підстав припинення прав відповідних суб'єктів **в судовому порядку**: припинення як права власності на земельну ділянку, так і права користування. Між тим не кожна правова підстава, яка закріплюється в ст. 143 ЗК України, може бути застосована для припинення одночасно обох видів прав. Проте в окремих наукових коментарях статті 143 ЗК України (2001) вказується можливість припинення права власності у разі використання земельної ділянки не за цільовим призначенням [1, с. 429].

Аналізуючи положення ст. 143 ЗК України та ст. 140 ЗК України, професор П. Кулинич акцентує увагу, що водночас положення ст.143 ЗК України «Підстави для примусового припинення прав на земельну ділянку» не застосовуються при визначенні підстав припинення права власності на землю як така, що є загальною відносно ст.140 ЗК України «Підстави припинення права власності на земельну ділянку» [2, с.114]. Отже зазначені статті співвідносяться між собою як загальна (ст.143) та спеціальна (ст.140). Згідно з правилами тлумачення та застосування правових норм, якщо закон містить з одного і того самого питання дві норми (статті) з яких одна є загальною, а друга –спеціальною, то застосовується спеціальна норма (стаття). Тому П. Кулинич вірно підкреслює, що право приватної власності на землю може бути припинено з підстав, передбачених у ст. 140 ЗК України [3, с. 88].

Розглядаючи правові проблеми співвідношення статей 143 та 140 ЗК України, професор А. Мірошніченко також правильно вказує: «право власності на земельну ділянку не може бути припинено з підстав, передбачених у п.п. "а" та "б" ст. 143 ЗКУ». Такий висновок зроблений з урахуванням відсутності підстави (ст. 140 ЗК) та відповідної процедури припинення право власності на земельну ділянку з підстав, які передбачені пунктами "а" та "б" ст. 143 ЗК України [4, с.213-214].

Потрібно підтримати вказані висновки, так як стаття 153 ЗК України закріплює гарантії права власності на земельну ділянку. Власник не може бути позбавлений права власності на земельну ділянку, крім випадків, передбачених цим Кодексом та іншими законами України. А тому припинити право приватної власності на земельну ділянку у разі її використання не за цільовим призначенням не можливо, так як така підстава припинення відсутня в ст.140 ЗК України. При порушенні обов'язку щодо використання земельної ділянки за цільовим призначенням винні особи (власники) повинні бути притягнуті до адміністративної та/або цивільно-правової відповідальності.

Слід погодитись з постановою Верховного Суду України від 18 серпня 2010 у справі № 6-21895св09, в якій суд зазначив, що використання земельної ділянки не за цільовим призначенням та не усунення допущених порушень може бути підставою лише для примусового припинення права користування земельною ділянкою [6].

Таким чином, Верховному Суду необхідно відступити (конкретизувати) висновок у постанові від 19 серпня 2020 у справі № 287/587/16, виключивши можливість припинення права власності на земельну ділянку у разі її не використання за цільовим призначенням. В свою чергу потрібно внести відповідні зміни у ст. 143 ЗК України щодо примусового припинення у судовому порядку права власності та права користування на земельну ділянку.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: наук.-практ. коментар / за ред. В. І. Семчика. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2003. 680 с.
2. Земельне право: підруч. / за ред. М.В. Шульги. Харків: Право.2013. 520 с.
3. Земельне право України: підруч. / за ред. М.В. Шульги. Київ: Юрінком Інтер.2004. 368 с.
4. Мірошніченко А.М. Земельне право України: підручник. Київ: Алерта; ЦУЛ, 2011. 678 с.
5. Постанова Верховного Суду від 19 серпня 2019 у справі № 287/587/16. URL: [http // reyestr. court. gov.ua/ Review/91089291](http://reyestr.court.gov.ua/Review/91089291) (дата звернення 19.11.2021).
6. Постанова Верховного Суду України від 18 серпня 2010 у справі № 6-21895св09. URL: [http // reyestr. court. gov.ua/ Review/10940521](http://reyestr.court.gov.ua/Review/10940521) (дата звернення 19.11.2021).

Дейнега М.А.

доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ВІД ШКІДЛИВОЇ ДІЇ ВОД

Інтенсивність процесу підтоплення земель сільськогосподарського призначення в Україні, його катастрофічні наслідки, недосконалість

нормативно-правового забезпечення вимагають нагальності розв'язання даної проблеми. Підтоплення відбувається під дією природних і техногенних чинників унаслідок підвищення рівня ґрунтових вод, що призводить до порушення нормальних умов життєдіяльності населення та використання сільськогосподарських угідь. Підтоплення за поширенням та динамікою розвитку переважає серед екзогенних геологічних процесів і спричиняє зниження міцності ґрунтів, активізацію зсувних явищ, зростання агресивності ґрунтових вод, забруднення поверхневих і підземних водних об'єктів.

Основними причинами підтоплення сільськогосподарських земель є: зарегульованість річок водосховищами та ставками, що спричиняє підпір рівня ґрунтових вод і зниження природної дренажності території; порушення на забудованих територіях природного стоку; незадовільне функціонування чи повна відсутність відповідних меліоративних систем; зрошення орних земель без відповідного дренажу; скорочення площ лісових насаджень тощо.

Відповідно до Концепції Державної програми запобігання і боротьби з підтоплення земель, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.10.2003 р. № 606-р загальна площа земель сільськогосподарського призначення із сталими проявами підтоплення складає 12 % території України. За експертними оцінками економічні збитки внаслідок шкідливої дії вод, які оцінюються втратами від зниження обсягу виробництва продукції рослинництва і тваринництва, витратами на ремонт приміщень, техніки та інвентарю, пересівання сільськогосподарських культур тощо, становлять близько 205 млн. гривень щороку.

Тому охорона земель сільськогосподарського призначення від шкідливої дії вод є однією з найгостріших проблем сьогодення. Система охорони повинна мати комплексний характер, бути обов'язковою складовою формування і реалізації державної політики України на її шляху до сталого розвитку.

Згідно зі ст. 107 Водного кодексу України шкідливою дією вод є: наслідки повені, що призвели до затоплення і підтоплення земель та населених пунктів; руйнування берегів, захисних дамб та інших споруд; заболочення, підтоплення і засолення земель, спричинені підвищенням рівня ґрунтових вод внаслідок ненормованої подачі води під час зрошення, витікання води з водопровідно-каналізаційних систем та перекриття потоків підземних вод при розміщенні великих промислових та інших споруд; осушення земель, зумовлене забором підземних вод в кількості, що перевищує встановлені обсяги відбору води; забруднення (засолення) земель в районах видобування корисних

копалин, а також після закінчення експлуатації родовищ та їх консервації; ерозія ґрунтів, утворення ярів, зсувів і селей.

Земельним кодексом України від 25.10.2001 р. і Законом України «Про охорону земель» від 19.06.2003 р. визначено, що охорона земель сільськогосподарського призначення забезпечується на основі реалізації комплексу заходів щодо збереження продуктивності сільськогосподарських угідь, підвищення їх екологічної стійкості та родючості ґрунтів. Відповідно до ст. 36 Закону України «Про охорону земель» захист земель сільськогосподарського призначення від підтоплення здійснюється на основі реалізації заходів, передбачених державними і регіональними програмами, відповідно до схем землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, робочих проектів землеустрою.

Крім того, згідно зі ст. 38, 42 Закону України «Про охорону земель» при проведенні меліорації земель, розміщенні, проектуванні, будівництві, реконструкції та експлуатації водогосподарських об'єктів передбачаються заходи, спрямовані на запобігання підтопленню і заболоченню сільськогосподарських земель, погіршенню якості ґрунтів. Так, під час проектування водогосподарських та інших об'єктів повинна враховуватися можлива шкідлива дія вод, а під час експлуатації цих об'єктів – вживатися заходи щодо її запобігання, а саме: залуження та створення лісонасаджень на прибережних захисних смугах, схилах, балках та ярах; будівництво протиерозійних гідротехнічних споруд, земляних валів, водоскидів, захисних дамб, водосховищ-регуляторів; спорудження дренажу; укріплення берегів тощо (ст. 107 Водного кодексу України).

У 2016 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» від 04.10.2016 р. Водний кодекс України доповнено ст. 107-1, якою визначено механізм розроблення плану управління ризиками затоплення з метою зменшення потенційного негативного впливу затоплень на життєдіяльність людини і навколишнє природне середовище. Плани управління ризиками затоплення розробляються для окремих територій у межах району річкового басейну, які мають високий ризик затоплення.

На виконання вимог зазначеної статті у 2018 р. постановою Кабінету Міністрів України від 04.04.2018 р. № 247 затверджено Порядок розроблення плану управління ризиками затоплення, наказом Міністерства внутрішніх справ України від 28.02.2018 р. № 153

Методику розроблення карт загроз і ризиків затоплення, а наказом Міністерства внутрішніх справ України від 17.01.2018 р. № 30 Методику попередньої оцінки ризиків затоплення. План управління розробляється Державною службою України з надзвичайних ситуацій разом з Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, Державним агентством водних ресурсів України, іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади і погоджується з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, на території яких існує високий ризик затоплення, та затверджується Кабінетом Міністрів України. Державна служба України з надзвичайних ситуацій забезпечує проведення стратегічної екологічної оцінки проекту плану управління відповідно до Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті, ратифікованого Законом України від 01.07.2015 р.

З метою запобігання та ліквідація наслідків шкідливої дії вод, відновлення ролі меліорованих земель у продовольчому та ресурсному забезпеченні держави, а також впровадження системи інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом 24.05.2012 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року». У напрямі захисту сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод завданнями Програми визначено: будівництво, реконструкція та капітальний ремонт гідротехнічних споруд, захисних протиаводкових дамб, берегоукріплювальних споруд, розчищення та регулювання русел річок і водойм; застосування сучасних методів спостереження та прогнозування паводків, своєчасне, достовірне інформування населення та підприємств про можливість виникнення надзвичайної паводкової ситуації, а також про її наслідки; будівництво та реконструкція протизсувних і протиселевих споруд; виконання місцевих програм відродження малих річок і водойм; зменшення інтенсивності поверхневого стоку.

Однак, за підсумками Рахункової палати (рішення від 08.06.2021 р. № 12-3) Програма не виконується у запланованих обсягах та терміни. Заходи, які вживалися протягом 2013–2020 рр. її державними замовниками, а саме Міністерством екології та природних ресурсів України (і його правонаступниками) та Державним агентством водного господарства України, як на першому етапі реалізації Загальнодержавної програми (2013–2016 рр.), так і на другому (2017–2020 рр.), виявилися недостатніми для її виконання. Із запланованих

Програмою результативних показників за напрямом «Захист сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод» виконано 1, виконано частково 11, не виконано 1. Невиконання заходів, передбачених Програмою у визначених обсягах, створює високі ризики підтоплення сільськогосподарських угідь, внаслідок чого населення та економіка держави зазнає багатомільйонних збитків.

На вирішення окреслених проблем спрямовано і схвалення 14.08.2019 р. Кабінетом Міністрів України Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 р., метою якої є визначення стратегічних напрямів державної політики щодо зрошення та дренажу, забезпечення сталого екозбалансованого розвитку землеробства в Україні. Реалізація Стратегії спрямована на відновлення потенціалу зрошувальних та дренажних систем з метою подальшого нарощування площ поливу та водорегулювання як основи досягнення максимального рівня ефективності та екологічної безпеки сільськогосподарського виробництва. На виконання мети і завдань Стратегії 21.10.2020 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято розпорядження № 1567-р, яким затверджено План заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 р. Реалізація прийнятого Плану заходів має забезпечити розвиток землеробства у нашій державі, підвищення врожайності сільськогосподарських культур, збільшення площ земель із дренажними системами та розширення аграрного потенціалу України.

Засць О.І.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
земельного та аграрного права,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

РЕФОРМУВАННІ ІНСТИТУТІВ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА: НОВЕЛИ СУЧАСНОЇ РЕДАКЦІЇ ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Сучасний етап української земельної реформи привніс чимало новел у правове регулювання земельних відносин, тим самим закладаючи нові правові засади земельного ладу нашої держави. Один з ключових блоків правового регулювання, який зазнав суттєвих змін, є поділ земель на категорії за їх цільовим призначенням. Адже загальновідомо, що запозичена ще з радянської доби система суцільного поділу земель за цільовим призначенням, залишаючись і зараз одним з основних

принципів земельного права України, в той же час не відповідає потребам сьогодення.

В численних працях А.М. Мірошниченко доводив недоцільність цільового призначення і поділу земель на категорії. «Створити всеохоплюючий (тим більше, законодавчо закріплений) поділ земель на категорії, що охопив би будь-які можливі види цільового призначення, дуже важко і навряд чи доцільно Система законодавчо встановлених обмежень може доповнюватися обмеженнями, встановленими планувальною документацією, зокрема, в порядку зонування» [1, с. 43]. Проблеми поділу земель на категорії досліджувалися також у працях П.Ф. Кулинич, В.М. Правдюка, В.М. Шульги, В.В. Носіка та інших вчених.

Зміни до Глави 4 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ) були внесені Законами від 17 червня 2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель», від 28 квітня 2021 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин», від 15 липня 2021 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури приєднання до електричних мереж». Сутність цих змін полягає зокрема у наступному:

1. Законодавчо змінено термінологію даного інституту. Статтю 19 ЗКУ доповнено частиною третьою, згідно з якою земельна ділянка, яка за *основним цільовим призначенням* належить до відповідної категорії земель, відноситься в порядку, визначеному цим Кодексом, до певного *виду цільового призначення*, що характеризує конкретний напрям її використання та її правовий режим. Таким чином, передбачені раніше *види використання земельної ділянки в межах певної категорії земель* (ч. 5 попередньої редакції ст. 20 ЗКУ) замінені на *види цільового призначення*.

2. Важливим є правило ч. 1 ст. 20 ЗКУ, яке уніфікувало підхід до встановлення та зміни цільового призначення земельної ділянки. Так, при встановленні цільового призначення земельних ділянок здійснюється віднесення їх до певної категорії земель та виду цільового призначення. При зміні цільового призначення земельних ділянок здійснюється зміна категорії земель та/або виду цільового призначення. Отже, терміном встановлення/зміна цільового призначення земельної ділянки охоплюється тепер як встановлення/зміна категорії земельної ділянки (і разом з цим виду цільового призначення), так і встановлення/зміна тільки виду цільового призначення земельної ділянки. І далі ч. 2 ст. 20 ЗКУ передбачає, що встановлення/зміна цільового призначення земельної ділянки здійснюється власником

(користувачем) земельної ділянки або уповноваженими органами публічної влади по відношенню до земель державної та комунальної власності.

У цьому полягає суттєва відмінність від попередньої редакції ст. 20 ЗКУ, відповідно до якої зміна цільового призначення була не тотожна зміні виду використання земельної ділянки в межах певної категорії земель (за виключенням земель сільськогосподарського призначення і земель оборони). Тоді зміна цільового призначення земельної ділянки вимагала розробки і затвердження проєктів землеустрою щодо її відведення, в той час як встановлення/зміна виду використання земельної ділянки (окрім земель сільськогосподарського призначення та земель оборони) в межах певної категорії могла визначатися її власником/користувачем самостійно в межах вимог, встановлених законом до використання земель цієї категорії, з урахуванням містобудівної документації та документації із землеустрою. Як ми раніше зазначали, оскільки земельне законодавство не вказувало, яким способом землекористувач чи землевласник може змінювати вид використання, то наявна не лише законодавча прогалина, а й практична проблема [2, с. 83]. Адже судова практика до останнього моменту залишалася різною, подекуди суперечливою.

Так, у рішенні ВС від 1 червня 2021 р. у справі № 925/929/19 зазначено, що зміна цільового призначення земельних ділянок сільськогосподарського призначення на іншу категорію цільового призначення здійснюється за погодженими проєктами землеустрою щодо їх відведення. При цьому такої процедури для зміни виду використання земельної ділянки, зокрема на землі фермерського господарства, без зміни її категорії цільового призначення (землі сільськогосподарського призначення) чинним законодавством не передбачено. У цьому рішенні ВС відступає від висновку, викладеного у ряді постанов Верховного Суду про те, що зміна виду використання землі в межах її цільового призначення повинна проводитися в порядку, встановленому для зміни цільового призначення такої землі [3].

Отже, вищезазначені новели правового регулювання встановлення/зміни цільового призначення згодом позитивно вплинуть на практику у цій сфері, в тому числі судову. Але не забуваємо, що у цій сфері певний час діятимуть перехідні положення ЗКУ (п. 23). Зокрема, до внесення до Державного земельного кадастру відомостей про функціональні зони зміна цільового призначення земельних ділянок здійснюється за проєктами землеустрою щодо їх відведення. А з огляду на вищезазначене, це тимчасове правило стосується як зміни категорії, так і виду цільового призначення земельної ділянки. Тому воно, на нашу

думку, має сприяти уніфікації практики (в тому числі судової) у сфері встановлення/зміни цільового призначення земельних ділянок.

Список використаних джерел:

1. Мірошніченко А. М. Проблемні правові питання поділу земель на категорії. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2005. № 12(50). С. 42-51.
2. Заєць О., Чорний Є. Поділ земель за цільовим призначенням та видом використання: правові проблеми. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 1. С.82-87.
3. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97926626>

Земко А.М.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри права
Луцького національного технічного університету,*

Філюк О.С.

*к.ю.н., доцент кафедри права
Луцького національного технічного університету*

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕВАЖНОГО ПРАВА КУПІВЛІ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Реформування земельних відносин в Україні пройшло великий, більше, як тридцятилітній, складний шлях – від 15 березня 1991 року, коли Постановою Верховної Ради Української РСР «Про земельну реформу» було оголошено всі землі Української РСР об'єктом земельної реформи, і до сьогодні. Таким чином земельна реформа в Україні стала однією з найбільш тривалих в світі. Причин такої довготривалості є ряд і, зокрема, те, що за цей час було запропоновано декілька моделей відкриття ринку земель, починаючи від найбільш ліберальних, потім повним мораторієм і, зрештою, відкриття ринку землі сільськогосподарського призначення.

Із прийняттям Верховною Радою України 31 березня 2020 року Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», відповідно до якого з 01 липня 2021 року скасовується мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення, стартував новий етап земельної реформи в Україні. Для забезпечення реалізації цього етапу реформування земельних відносин прийнято ряд законодавчих і підзаконних актів.

Одним із таких актів є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» [1], який вносить певні зміни та доповнення в частині реалізації переважного права на придбання земель сільськогосподарського призначення та укладання угод купівлі-продажу. Цим Законом доповнено Земельний кодекс статтею 130-1, якою передбачено та врегульовано переважне право купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення. Крім Земельного кодексу, до положень законодавства, яким, сьогодні врегульовано переважне право на викуп цієї категорії земель, слід віднести статтю 777 ЦК України, статтю 9 ЗУ «Про оренду землі», договір оренди.

Відповідно до ч. 1 ст. 626 Цивільного кодексу України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Стаття 3 Цивільного кодексу України до загальних засад цивільного законодавства серед іншого відносить свободу договору. Відповідно до статті 627 Цивільного кодексу України сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору [2]. Аналіз наведених статей може створювати хибне враження про принцип свободи договору. Вона не є абсолютною і у випадках, прямо передбачених актами цивільного законодавства, підлягає певним обмеженням. Одним з таких обмежень є надання особі переважного права купівлі, що обмежує продавця в праві вибору сторони договору, а покупця – у визначенні умов договору.

Продовжуючи думку, наведемо положення ст. 130 -1 Земельного кодексу України [3], яка встановлює черговість переходу переважного права купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Так, у першу чергу переважне право купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення має особа, яка має спеціальний дозвіл на видобування корисних копалин загальнодержавного значення, якщо відповідно до інформації, отриманої з Державного земельного кадастру, така земельна ділянка знаходиться в межах ділянки надр, наданої такій особі у користування. Суб'єкти переважного права купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення першої черги встановлюються шляхом отримання витягу з Державного земельного кадастру про земельну ділянку.

До суб'єктів переважного права купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення другої черги земельне законодавство відносить орендарів земельної ділянки, при цьому встановлюючи, що такі суб'єкти можуть реалізувати це право у разі відсутності суб'єкта першої черги або відмови суб'єкта першої черги

від реалізації такого права. Суб'єкти переважного права купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення другої черги встановлюються шляхом отримання відомостей із Державного земельного кадастру та Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. У разі продажу земельної ділянки сільськогосподарського призначення з порушенням переважного права її купівлі суб'єкт переважного права, який відповідно до цієї статті може реалізувати таке право, має право пред'явити до суду позов про переведення на нього прав та обов'язків покупця.

Не дивлячись на те, що в законодавчих актах досить детально прописаний порядок реалізації переважного права на купівлю земельної ділянки, проблемних та спірних питань є досить багато, адже на сьогодні ще не усі наявні права оренди зареєстровані в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, що може позбавити орендаря можливості реалізувати своє переважне право. Крім того, законом не врегульовано питання з приводу того, чи може власник, який зареєстрував намір продати земельну ділянку, відкликати свою пропозицію укласти договір до моменту або в момент її одержання орендарем чи після одержання відповіді від орендаря, адже за загальним правилом пропозиція укласти договір, яка вже одержана адресатом, не може бути відкликана протягом строку для відповіді, якщо інше не вказане у пропозиції або не впливає з її суті чи обставин, за яких вона була зроблена [4].

Також не врегульованим залишається питання юридичних наслідків порушення строку повідомлення нотаріуса про свій намір придбати земельну ділянку особою, якій орендар передав своє переважне право на викуп ділянки.

Аналізуючи останні зміни, які відбулися в земельному законодавстві та пов'язані з відкриттям ринку земель сільськогосподарського призначення, можна резюмувати, що варто очікувати нового етапу змін до земельного законодавства, який, якщо не повністю забере, то хоча б мінімілізує ті помилки і прогалини, які сьогодні існують, з метою забезпечення зрозумілості і прозорості положень та правил, які визначають сучасний ринок землі.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 28.04.2021 р. № 1423-ІХ. Голос України від 26.05.2021 р. № 96.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 3-4. Ст. 27.
4. Олег Качмар. Як скористатись правом першим отримати пропозицію про продаж ділянки. Інтернет-ресурс. URL: <https://vkr.ua/publication/vidkrittya-rinku-zemli-perevazhne-pravo-na- विकуп-земельної-ділянки> (дата звернення 22.11.2021).

Зусв В.А.

*к.ю.н., доцент, суддя Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду*

ЗЕМЕЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЗАКОНОДАВСТВО В СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ: НА ШЛЯХУ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ

Побудова гармонійної системи законодавства можлива виключно за умови належного та ефективного регулювання та функціонування усіх її складових, максимальної уніфікації загальних правових приписів, визначення елементів, що вимагають диференціації та спеціального правового регулювання, узгодження їх між собою тощо. Повною мірою зазначене стосується й правового регулювання сфери поведження з відходами, яка з огляду на ряд факторів (історичні, економічні, соціальні, суспільно-моральні) набуває все більшого значення.

Враховуючи вищевикладене, та, прогнозуючи об'єктивний кількісний та якісний розвиток законодавства в цій сфері, не можна не звернути увагу на те, що хоча одним з основних принципів земельного законодавства і визначено поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва, зазначені питання фактично залишаються неврегульованими як земельним законодавством, так і законодавством в сфері поведження з відходами.

Так, Закон України «Про відходи» звертається до земельно-правового регулювання з питань пов'язаних з переходом права власності на відходи в результаті зміни власника чи користувача земельної ділянки, визначення права власності на безхазяйні відходи, повноважень уповноважених органів щодо виділення земельних ділянок, загальних вимог щодо дотримання земельного законодавства. Земельний кодекс України, в свою чергу, також акцентується на повноваженнях уповноважених органів, заборонах щодо впливу

відходів при використанні окремих категорій земель, відповідальності за шкоду завдану землям внаслідок порушення законодавства в сфері поводження з відходами. Тобто фактично можна констатувати як явну недостатність правового регулювання, так і його однобічність, превалювання заборонувально-охоронних норм, за відсутності визначення засад використання земельних ділянок в процесі здійснення господарської діяльності в сфері поводження з відходами.

Отже логічним є те, що розвиток правового регулювання земельних відносин в межах розвитку законодавства про відходи полягає також і у більш активному вирішенні питання щодо цільового використання земель. Так, наразі, Земельним кодексом України в статті 19 визначено основні категорії земель. При цьому, виходячи з аналізу існуючих категорій земель, можна зробити висновок про те, що цільове призначення земельних ділянок, які використовуються суб'єктами поводження з відходами або є фактично похідним від їх основного виду діяльності, або відповідає такій категорії як землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення (пункт «ж» частини першої статті 19 Земельного кодексу України).

Водночас статтею 65 Земельного кодексу України передбачено, що землями промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення визнаються земельні ділянки, надані в установленому порядку підприємствам, установам та організаціям для здійснення відповідної діяльності, а порядок їх використання встановлюється законом.

Вказана стаття змістовно розміщена в Главі 13 Земельного кодексу України «Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення», яка крім неї включає ще статтю 66 «Землі промисловості», статтю 66-1 «Землі індустріальних парків», статтю 67 «Землі транспорту», статтю 68 «Землі залізничного транспорту», статтю 69 «Землі морського транспорту», статтю 70 «Землі річкового транспорту», статтю 71 «Землі автомобільного транспорту та дорожнього господарства», статтю 72 «Землі авіаційного транспорту», статтю 73 «Землі трубопровідного транспорту», статтю 74 «Землі міського електротранспорту», статтю 75 «Землі зв'язку», статтю 76 «Землі енергетичної системи», статтю 77 «Землі оборони».

Слід відмітити, що, як і встановлено приписами статті 65 Земельного кодексу України, правовий режим окремих земель в межах цієї категорії врегульовано окремими законами, наприклад, Законом України «Про використання земель оборони», «Про правовий режим земель охоронних зон об'єктів магістральних трубопроводів», «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів».

Водночас, як вбачається зі змісту Глави 13 Земельного кодексу України, питання правового використання земель, які використовуються суб'єктами поводження з відходами залишаються поза межами її регулювання, а складова «інше призначення» фактично не має свого правового регулювання, ані приписами цього кодексу, ані в спеціальному законодавстві.

Побічно зазначена теза підтверджується й Класифікацією видів цільового призначення земель, затвердженою Наказом Державного комітету України із земельних ресурсів від 23.07.2010 № 548 та яка визначає поділ земель на окремі види цільового призначення земель, які характеризуються власним правовим режимом, екосистемними функціями, типами забудови, типами особливо цінних об'єктів та застосовується для використання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, організаціями, підприємствами, установами для ведення обліку земель та формування звітності із земельних ресурсів. Зокрема, у зазначеній Класифікації слово «відходи» взагалі не згадується, а в Секції J «Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення» знову таки об'єднує в собі 5 розділів (землі промисловості, землі транспорту, землі зв'язку, землі енергетики, землі оборони), які поділяються на підрозділи, при цьому розділ «землі іншого призначення» в ньому відсутні.

В такий спосіб, таке цільове призначення як «інше» в межах категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення фактично залишилось поза увагою законодавця, а отже і продовжує залишатися поза увагою та правовим регулюванням органів державної влади та місцевого самоврядування створюючи ситуації правової невизначеності, а також прогалини у законодавстві, що вочевидь є недопустимим як з теоретичної та практичної точки зору.

Ковач Б. Л.

*аспірантка кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ В КАНАДІ

Особливості реєстраційних систем світу зумовлені результатом історичного розвитку тієї чи іншої країни. Україна, яка чи не останньою в Європі створила Державну земельно-реєстраційну систему, на сучасному етапі свого історичного розвитку обирає оптимальну модель

впровадження ринкових відносин у земельній сфері. При цьому вона намагається врівноважити інтереси держави та бізнесу, а громадянам надати економічну свободу та гарантії прав на земельну нерухомість. У зв'язку з цим заслуговує на увагу канадський досвід в питанні державної реєстрації.

Реєстрація прав власності на нерухомість (земельних ділянок та об'єктів нерухомості) у Канаді здійснюється на основі законодавства провінцій і місцевих структур управління. Кожна провінція має свою систему, яка функціонує на місцевому рівні та відображає історичні умови цієї провінції. Наприклад, система провінції Квебек відображає її французький спадок і французьке цивільне право, виконуючи реєстрацію права власності способом, схожим на прийнятий у Франції. Водночас у провінції Онтаріо старій частині країни системи реєстрації ґрунтуються на реєстрації документів і схожі на систему Великобританії.

Оскільки реєстрація земельних ділянок складає компетенцію провінції, існують десять різних провінційних систем реєстрації прав власності. Окрім того функціонує федеральна система для земель, що становить власність Федерації, якими управляють на федеральному рівні і відносяться до двох основних типів.

Перший тип федеральної системи реєстрації землі діє в провінціях Ньюфаундленд, Нова Шотландія, Острів Принца Едуарда, Нью-Брансуїк і Квебек. Вона включає не тільки безпосередню реєстрацію земель, а і оприлюднює повідомлення про неї.

Другий тип реєстрації, який називають «системою Торренс», прийнятий у провінціях Манітоба, Саскачеван, Альберта, Британська Колумбія, на території провінції Юкон і північно-західних територіях. Ця система, окрім реєстрації землі забезпечує гарантії прав власників землі. Запис про реєстрацію землі проводиться за заявою зацікавленої особи, яка повинна подати всі документи, що стосуються її права, обмежень та обтяжень на ділянку. Крім цього до заяви додається детальний план земельної ділянки.

Реєстрацію здійснюють державні працівники у державному реєстраційному єдиному бюро, наприклад, провінції Альберта. При цьому уряд Канади гарантує достовірність права власності на землю. Теоретичні підвалини такої гарантії дає система Торренса, яка базується на наступних принципах:

Дзеркальний принцип – реєстраційний документ або свідоцтво про право власності достовірно відображає дані про право власності конкретного суб'єкта. Документ не відображає факти або зміни, які не зареєстровані, хоча могли бути такими. Іншими словами, суперечливі

претензії чи юридичні обтяження, які не зазначені у свідоцтві на право власності, не мають ніякого відношення до права власності.

Принцип завіси означає, що поточне свідоцтво про право власності містить всю інформацію про це право. Тому потенційний покупець не зобов'язаний цікавитись інформацією про попередні свідоцтва про право власності (щоб виключити недобросовісність чи юридичні помилки).

Слід зазначити, що провінція Альберта має дві системи реєстрації прав власності на землю. Система реєстрації права власності фіксує право власності й земельні сервітути щодо земель, які перебувають у приватній власності.

У Державному земельному реєстрі зберігають всі записи щодо оренди державних земель і державних корисних копалин (під поверхнею землі). Наявність двох систем фактично склалась в результаті історичного розвитку.

Система реєстрації прав власності на землю офіційно фіксує це право. Більшість юридичних і фізичних осіб використовують систему для реєстрації своїх прав і інтересів, оскільки ця система забезпечує їх захист.

Отже, земельно-реєстраційна система дозволяє отримати повну правову інформацію про земельну ділянку, а також виконати історичний пошук, тобто визначити всіх власників земельної ділянки від першого її власника до сьогоднішнього. Такого результату можна досягти, завдяки чіткій системі нумерації прав власності та наявності картографічного матеріалу на всі зареєстровані ділянки. Історичний пошук більшість покупців земельних ділянок здійснюють для того, щоб провести операцію купівлі землі з найменшим ризиком для себе.

Кожушний К. С.

*аспірант кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ПРИБУДИНКОВОЇ ТЕРИТОРІЇ

При дослідженні земельних ділянок, призначених для багатоквартирної забудови, окремої уваги заслуговує законодавче регулювання правового режиму прибудинкових територій, а також порядок їх використання.

Актуальність запропонованої теми дослідження зумовлена недостатнім правовим регулюванням правового режиму прибудинкових територій та існуванням законодавчої неузгодженості у визначенні суб'єктного складу таких територій.

Законодавче визначення прибудинкової території закріплено, зокрема, у Податковому кодексі України та Законі України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку». Так, законодавець визначив прибудинкову територію як територію навколо багатоквартирного будинку, визначену на підставі відповідної містобудівної та земельнопорядної документації в межах відповідної земельної ділянки, на якій розташовані багатоквартирний будинок і належні до нього будівлі і споруди, та необхідна для обслуговування багатоквартирного будинку та забезпечення задоволення житлових, соціальних і побутових потреб власників (співвласників) та наймачів (орендарів) квартир, а також нежитлових приміщень, розташованих у багатоквартирному будинку [1].

Нормами статті 42 Земельного кодексу України визначено, що прибудинкові території державної або комунальної власності можуть передаватися у власність або постійне користування.

Так, підприємствам, установам і організаціям, які здійснюють управління багатоквартирними будинками, прибудинкові території державної або комунальної власності, надаються в постійне користування (частина 1 статті 42 Земельного кодексу України).

Окрім цього, згідно з частиною 2 статті 42 Земельного кодексу України, прибудинкова територія, що перебуває у спільній сумісній власності власників квартир та нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку, передається безоплатно у власність або в постійне користування співвласникам багатоквартирного будинку в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Однак, на сьогодні відповідного порядку поки що не прийнято.

При системному аналізі статті 42 Земельного кодексу України напрашується висновок, що прибудинкова територія є не самостійним об'єктом правовідносин, а пов'язана з земельною ділянкою, на якій розташований багатоквартирний будинок. Так, визначено, у власність або користування передається не окремо прибудинкова територія, а «земельні ділянки, на яких розташовані багатоквартирні будинки, а також належні до них будівлі, споруди та прибудинкова територія» [2].

Єдність прибудинкової території та земельної ділянки під багатоквартирним будинком зумовлює і єдність суб'єктного складу правовідносин, що регулюють режим цих земель. Отже, оскільки земельна ділянка належить співвласникам жилого будинку на праві

спільної сумісної власності, то співвласники за взаємною згодою визначають порядок використання і прибудинковою територією.

В разі приватизації громадянами квартир у багатоквартирному будинку прибудинкова територія, може передаватися безоплатно у власність або надаватися у користування лише об'єднанню співвласників будинку, тобто юридичній особі.

Крім цього, на сьогодні все частіше виникає проблема використання прибудинкових територій не в інтересах співвласників будинку, а для будівництва комерційних автостоянок, або торговельних майданчиків. Це, в кінцевому рахунку, порушує права співвласників багатоквартирного будинку на користування землею.

До того ж, з розповсюдженням так званої «ущільнюючої» забудови у містах, під прибудинкову територію виділяється все менше площі. При цьому, така забудова здійснюється з порушеннями чинних санітарних, протипожежних та екологічних норм у зв'язку з недосконалістю законодавчого регулювання та відсутністю належних правових механізмів захисту інтересів мешканців як цих, так і прилеглих будинків.

Отже, на сьогоднішній день існують окремі невирішені питання правового режиму прибудинкових територій, які пов'язані, зокрема, з неузгодженістю норм, що визначають порядок передачі земельних ділянок у власність або користування, а також порушення прав співвласників багатоквартирних будинків при використанні цих територій.

Вищезазначені проблеми можуть бути вирішені шляхом усунення неузгодженостей і неточностей у чинному законодавстві, зокрема більш детальної регламентації відносин. Використання прибудинкових територій не за їх призначенням зумовлює необхідність виокремлення прибудинкової території в окремий об'єкт правовідносин, що надасть можливість поліпшити правовий режим захисту таких земель та прав громадян, що проживають у багатоквартирних будинках.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку»: Закон України від 14.05.2015 р. № 417-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 29. С. 1534. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-19#Text> (дата звернення: 19.11.2021).
2. Земельний Кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3. Ст. 27.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 19.11.2021).

Кондратенко Д. Ю.

к.ю.н., асистент кафедри

земельного та аграрного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

юрисконсульт РЕ «Bakor», LLC «Budenergomontazh», LLC

«Probudservice»

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

На сьогодні в Україні правову основу обліку земель складає низка чинних нормативно-правових актів, які регулюють ті чи інші питання, пов'язані з обліком земель. Передусім слід зазначити, що принципові положення, які стосуються обліку земель як правової категорії, закріплені в Земельному кодексі України. Так, стаття 203 Земельного Кодексу України [1] визначає, що облік земель – це обов'язкова складова Державного земельного кадастру. Якщо проаналізувати норми Земельного Кодексу України, то можна визначити, що існує як кількісний облік (зазначається, наприклад, склад земельних угідь), так і якісний (певні характеристики земельних угідь за природними властивостями, ступінь техногенного забруднення ґрунтів та ін.).

Деталізацію та конкретизацію положень щодо обліку земель, закріплених Земельним кодексом України, здійснює Закон України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 р. (№ 3613-VI), який визначає правові, економічні та організаційні основи діяльності у сфері Державного земельного кадастру [2].

Однією зі складових частин Державного земельного кадастру, відповідно до Земельного кодексу України, а також до вищевказаного Закону, є облік кількості та якості земель. Він має відображати відомості, які характеризують кожен земельну ділянку за площею та складом угідь, за природними та набутими властивостями, що впливають на родючість.

Державний земельний кадастр, як єдина державна геоінформаційна система відомостей, покликана забезпечити органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також зацікавлених фізичних та юридичних осіб інформацією про землі в межах державного кордону України. В даному випадку йдеться про відомості, які дають уявлення щодо наявності, стану та використання і відтворення земельних

ресурсів, визначення цінності земель, як цілісної складової частини природних ресурсів, та розміру плати за землю, контролю за охороною і використанням земельних ресурсів, економічного й екологічного обґрунтування проектів землеустрою і бізнес-планів.

Земельно-реформаційні перетворення актуалізують потребу в модернізації належного функціонування обліку земель та в удосконаленні існуючої кадастрової системи, процесу інвентаризації земель та природних ресурсів, а також інноваційне для нашої держави застосування геоінформаційних систем і комп'ютерних багатоаспектних програм для ведення обліку земель та земельних ресурсів.

Повнота й постійне оновлення бази даних щодо ведення обліку земель відіграє значну роль як для землекористувачів, так і для органів влади. Саме тому правове упорядкування системи обліку земель виступає ключовим елементом забезпечення точних відомостей про землі та земельні ресурси, більш ефективного регулювання земельних відносин, забезпечення раціонального використання та охорони земель, моніторинг і контроль за їх використанням, а також завершення процедури децентралізації управління в сфері земельних відносин у частині передачі повноважень щодо розпорядження землями за межами населених пунктів на місцевий рівень – об'єднаним територіальним громадам.

Реалізація земельної реформи безпосередньо пов'язана із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31 березня 2020 р. (№ 552), з огляду на який, відбувається актуалізація належного обліку сільськогосподарських земель та земельних ресурсів, що стають, по-суті, ринковим товаром і починають функціонувати у системі цивільного обігу. З іншого боку, ухвалення цього Закону торкається й наукового та експертного середовища, оскільки виникає необхідність перегляду чинних положень щодо обліку земель та розробки й подальшого впровадження новітніх більш ефективних механізмів.

У контексті викладеного потрібно навести положення ще одного нормативно-правового акту Закону України «Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин», від 28 квітня 2021 р. (№1423-IX), який передбачає передачу земель державної власності за межами населених пунктів до комунальної власності сільських, селищних, міських рад (об'єднаних територіальних громад). Законом передбачається закріплення

механізму фіксування у Державному земельному кадастрі меж громад, здійснюватиметься незалежний контроль документації із землеустрою за допомогою громадської експертизи або рецензування, відомості з документації набудуть статусу публічних та загальнодоступних даних, відбудуться процеси інтеграції та уніфікації землевпорядної, топографо-геодезичної та картографічної діяльності.

Не дивлячись на досить широке законодавче забезпечення відносин стосовно обліку земель, на практиці в зазначеній сфері існують суттєві недоліки, зокрема, система обліку кількості та якості земель не повністю відповідає умовам сьогодення, а також належним чином не впорядковані відносини щодо ведення інвентаризації природних ресурсів, планування, моніторингу, прогнозування. Загострюються існуючі проблеми щодо функціонування вітчизняної кадастрової системи в розрізі обліку земель. З цього приводу потрібно зазначити, що для ведення Державного земельного кадастру створені всі організаційно-технічні умови, а поновлення та внесення актуальних відомостей не відбувається на належному рівні. Це ускладнюється законодавчою розпорошеністю, яка і призводить до відсутності взаємоузгоджених дій. Наявна ситуація не лише ускладнює систему обліку, а й ставить під загрозу заходи щодо раціонального використання природних ресурсів.

Державна політика у сфері обліку земель, насамперед, повинна бути зорієнтована на створення єдиної системи ведення Державного земельного кадастру на всій території України, що надасть можливість формувати систему обліку, як основу інфраструктури ринку земель, шляхом приведення у відповідність вже існуючих даних задля забезпечення інтересів, перш за все, юридичних та фізичних осіб, для яких кадастрова інформація необхідна для належного інформаційного забезпечення, здійснення дій у сфері цивільного обігу земель, а також для захисту прав землевласників та землекористувачів.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3/4. Ст. 27.
2. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 60, Ст. 2405.

Кондратюк А.С.
аспірант кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Унікальний земельно-ресурсний потенціал України обумовлює її особливе місце серед інших європейських країн. Земля є обмеженим ресурсом, фактично не відтворюваним, виступає фундаментом не тільки для виробничої та іншої діяльності, а також об'єднує всі види природних ресурсів. Отже, дбаючи про успішне майбутнє країни, необхідно ощадливо відноситися до земельно-ресурсного потенціалу країни та забезпечувати ефективність його використання [1, с. 3].

Відповідно до ст. 5 Земельного кодексу України одним із головних принципів земельного законодавства є забезпечення раціонального використання та охорони земель [2]. Вимога раціонального використання земель поширюється на всі категорії земель, незалежно від форм власності і визначається, зазвичай, як досягнення максимального ефекту від використання землі з мінімальними витратами. В літературі нерідко принцип правового забезпечення раціонального використання земель розглядають разом із ефективним їх використанням. Дійсно, раціональність та ефективність використання земель взаємопов'язані поняття, проте не тотожні. В умовах сьогодення, на жаль, додержання принципів земельного законодавства на низькому рівні, так як земля, яка є національним багатством використовується з метою отримання прибутку без їх належного виконання.

Досліджуючи поняття «корисні властивості землі», як продукт природного походження, доводиться задуматися над питанням, що означає «ефективне» її використання, як завдання, що ставиться перед землекористувачами. Для останніх «ефективне», це коли продукт виробництва коштує більше, ніж витрати на його виготовлення та продаж. Отже, якщо мова йде про об'єкти основних засобів виробництва, що є результатом попередньої праці, питання вирішується через накопичення коштів амортизаційних відрахувань, що спрямовуються потім на їх відновлення та заміну. Земля ресурс іншого роду, її властивості природні, амортизація її не передбачена, але вона, як засіб виробництва, теж вимагає відновлення родючості. З цієї причини не слід ототожнювати такі поняття як «раціональне» та «ефективне» [1, с. 3].

Ефективне використання – це цільове та планове використання земель, з урахуванням довгострокових інтересів суспільства, з метою отримання прибутку при мінімальній кількості витрат праці та засобів, з урахуванням екологічних та соціальних потреб, які забезпечать збільшення кількості та модернізацію якісних характеристик земель, підвищення рівня життя населення, підтримання екологічної рівноваги [3, с. 91].

Забезпечити ефективне землекористування це організувати таке використання земель, за якого зберігаються площі сільськогосподарських угідь, не допускається зниження їх родючості, забезпечується належне використання земель, тобто землекористування, відповідно до вимог законодавства, здійснюється як компактна забудова, що не викликає погіршення стану інших природних об'єктів, забезпечує цільове та своєчасне використання земель, що найкращим чином відповідає природно-кліматичним та географічним властивостям конкретних земельних ділянок [4, с.1].

Дійсно, ефективне використання земель є досить складним поняттям, яке об'єднує значну кількість складових, систем, факторів тощо, але в простому розумінні являє собою здатність прибутковим чином інвестувати корисні якості земельних ресурсів у процес виробництва для досягнення поставлених цілей в необхідному масштабі [4, с. 2].

В реаліях сьогодення та з відкриттям ринку землі одним із основних завдань є відокремлення поняття ефективного використання земель від раціонального використання та його законодавче закріплення, з метою збереження земельного фонду України. Отже, вважаємо, що назріла потреба у розробці та затвердженні єдиного механізму з ефективного використання земель, загальнодержавних програм, які були б націлені на отримання високих результатів не лише в економічній сфері, а також в екологічній та соціальній.

Список використаних джерел:

1. Лазеба Є.С. Підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення в Україні. *Ефективна економіка*. 2014. №5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3062>.
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Дата оновлення: 28.10.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14?find=1&text=%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD#w1_1 (дата звернення 15.11.2021).

3. Кондратюк А.С. Понятие и содержание эффективного использования земель. *Legea si viata*. 2019. №5/2. С. 88-91. URL: https://ibn.idsi.md/ru/vizualizare_articol/77421.

4. Маркіна І.А., Кобченко М.Ю. Передумови ефективного землекористування аграрних підприємств у системі соціально-економічного розвитку України. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. №33. С. 95-101. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/33_2018/21.pdf.

Макаренко О.Ю.

д.ю.н., професор, професор кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики факультету №1 КННІ Донецького державного університету внутрішніх справ, адвокат,

Макаренко Н.А.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного та господарського права факультету №2 КННІ Донецького державного університету внутрішніх справ, адвокат

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ (ПАЙ) ДЛЯ ВЕДЕННЯ ТОВАРНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В ПОРЯДКУ СПАДКУВАННЯ

Наразі залишається проблемним питання щодо можливості спадкування права на земельну частку (пай) спадкоємцями колишніх членів колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, що набули право на таку земельну частку (пай) за Земельним кодексом України 1990 року (далі – ЗК України 1990 року).

Так, відповідно до ч.ч. 9, 10 статті 5 ЗК України 1990 року [1], кожний член колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства у разі виходу з нього має право одержати свою частку землі в натурі (на місцевості), яка визначається в порядку, передбаченому частинами шостою і сьомою статті 6 цього Кодексу. Право на земельну частку може бути передано у спадщину в порядку і на умовах, передбачених цивільним законодавством щодо успадкування майна, та статутом відповідного колективного

підприємства. За відсутності спадкоємців переважне право на земельну частку мають члени цих підприємств, кооперативів і товариств.

Відповідно до ч. ч. 1, 2 статті 2 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» [2] основним документом, що посвідчує право на земельну частку (пай), є сертифікат на право на земельну частку (пай), виданий районною (міською) державною адміністрацією. Документами, що посвідчують право на земельну частку (пай), також є рішення суду про визнання права на земельну частку (пай).

Пунктом 1 Указу Президента України від 08 серпня 1995 року № 720/95 «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» [3] встановлено, що паюванню підлягають сільськогосподарські угіддя, передані у колективну власність колективним сільськогосподарським підприємствам, сільськогосподарським кооперативам, сільськогосподарським акціонерним товариствам, у тому числі створеним на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств. Паювання земель радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств здійснюється після перетворення їх на колективні сільськогосподарські підприємства.

За змістом статей 22, 23 ЗК України (в редакції 1990 року) особа набуває право на земельний пай за наявності трьох умов: перебування в членах КСП на час паювання; включення до списку осіб, доданого до державного акту на право колективної власності на землю; одержання КСП цього акту.

При вирішенні спору про спадкування права на земельну частку (пай) основним документом, що посвідчує таке право, є сертифікат про право на земельну частку (пай). Виникає спірна ситуація: яким чином необхідно вирішити спір, якщо спадкодавець мав право на земельну частку (пай), але за життя не одержав сертифіката на право власності на земельну частку (пай) або помилково не був включений (безпідставно виключений) до списку, доданого до державного акту про колективну власність на землю відповідного сільськогосподарського підприємства, товариства тощо. В такому випадку при вирішенні спору про право спадкування на земельну частку (пай) суд застосовує положення чинного на час існування відповідних правовідносин Земельного кодексу України, Указу Президента України від 08 серпня 1995 року № 720/95 «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям»

Право на земельну частку (пай) мають члени колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського

кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, в тому числі пенсіонери, які раніше працювали в ньому і залишаються членами зазначеного підприємства, кооперативу, товариства, відповідно до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю.

Отже, особа набуває права на земельну частку (пай) у разі, якщо на момент одержання колективним сільськогосподарським підприємством акта на право колективної власності на землю вона працювала в цьому підприємстві, була його членом та включена до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю.

Так, в постанові Верховного Суду від 12.11.2020 року по справі № 564/361/19 [4] зроблено правовий висновок відносно того, що факт внесення спадкодавця до списків громадян-членів колективного сільськогосподарського підприємства лише вказує на наміри щодо виділення цій особі земельної ділянки. Аналізуючи правові підстави набуття такої земельної частки (паю) у приватну власність, колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду зазначає про неможливість наділення особи цим правом після її смерті. Таким чином, суд встановивши, що на момент включення спадкодавця до списку громадян-членів КСП, який є додатком до державного акту на право колективної власності на землю, виготовлення на його ім'я сертифікату сам спадкодавець помер, то такий спадкодавець право на земельну частку (пай) за життя не набув, а, отже, за позивачем в такому випадку не можливо визнати право власності в порядку спадкування на земельну частку (пай).

Натомість, не зважаючи на наявність вказаної вище позиції Верховного Суду, в Єдиному державному реєстрі судових рішень наразі є велика кількість рішень з аналогічних спорів, де позовні вимоги задовольняються і визнається право власності на земельну частку (пай) в порядку спадкування.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України : Закон України від 18 грудня 1990 р. № 561-ХІІ / Верховна Рада УРСР. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 10. Ст. 98.
2. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) : Закон України від 05 червня 2003 р. № 899-ІV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 38. Ст. 314.
3. Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям : Указ

Президента України від 08 серпня 1995 року № 720/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720/95#Text> (дата звернення: 19.11.2021).

4. Постанова Верховного суду від 12 листопада 2020 р., судова справа № 564/361/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92842333> (дата звернення: 19.11.2021).

Мороз Г.В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового,
екологічного та аграрного права
навчально-наукового юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*

ПРАВО ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Право постійного землекористування визначається як речове право постійного, виключного, оплатного характеру, що означає можливість використовувати земельну ділянку державної чи комунальної власності, тобто отримувати її корисні властивості відповідно до цільового призначення без встановлення конкретного строку такого користування. З такого розуміння даного правового титулу не складно відзначити достатньо спільних рис із правом власності. Водночас, обмеження суб'єктного складу, відсутність можливості розпорядження земельною ділянкою, виключна підстава виникнення права постійного користування земельною ділянкою – розпорядчий акт державного органу або органу місцевого самоврядування, дещо знижують актуальність інституту постійного користування землею. Найсуттєвіша незручність - обмеження щодо розпорядження об'єктом, саме тому, як зазначають фахівці, єдине, що при цьому залишається - обходити закон за допомогою прихованого відчуження земельних ділянок при відчуженні нерухомого майна, укладати різноманітні «хитрі» договори на зразок договорів про спільну діяльність, інвестиційних договорів тощо, які, по суті, є нічим іншим, як прихованими договорами про оренду або відчуження земель [1, с. 225].

На переконання деяких дослідників, існування права постійного користування з обмеженим суб'єктним складом знаходиться у суперечності із обов'язками України щодо адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС. Зокрема, з точки зору законодавства ЄС про конкуренцію (ст.86.1 Угоди про заснування ЄС)

надання права постійного користування може розглядатися як державна допомога. Така допомога допускається, але в обмежених випадках і для певної виправданої мети. На перший погляд, законодавець намагається забезпечити певні привілеї майнового змісту конкретно визначеному колу юридичних осіб. Йдеться про обов'язок цих осіб сплачувати земельний податок, розмір якого значно нижчий, ніж розмір орендної плати (у разі використання на умовах оренди земель державної та комунальної власності). В Україні ж надання земельних ділянок в постійне користування ніяк не прив'язується до певної мети – воно пов'язано виключно з організаційною формою суб'єктів [2, с. 155]. Слід підкреслити, що перелік суб'єктів права постійного землекористування впродовж останніх років суттєво розширився. Крім постійних землекористувачів в особі підприємств, установ та організацій державної та комунальної власності, додано й інших. Таку ситуацію науковці критично оцінюють та вказують, що це є проявом любощання інтересів конкретних суб'єктів, що цілому є негативним аспектом.

На підставі аналізу судової практики можна відзначити й те, що одним із проблемних аспектів інституту постійного землекористування є ситуації, коли уповноважені органи в односторонньому порядку припиняють надане раніше право постійного користування ділянкою. Під час прийняття таких рішень органи виконавчої влади та місцевого самоврядування в основному посилаються на систематичну несплату земельного податку, набуття іншою особою права власності на частину будівель і споруд, які розташовані на спірній ділянці, реорганізацію юридичної особи тощо [3]. Земельне законодавство України не містить як прямої норми, так і чіткої заборони щодо переходу права постійного користування земельної ділянкою в порядку правонаступництва до юридичних осіб. Натомість судова практика має правову позицію у спорах, котрі виникають щодо цього питання й закріплює право постійного користування земельною ділянкою за правонаступником у разі наявності такого [4, с. 116]. Всі окреслені питання вимагають чіткого законодавчого врегулювання.

В літературі зустрічаються дуже категоричні позиції, на зразок того, що «в цілому, право постійного землекористування все частіше розглядається як нежиттєздатний і неконкурентний (дискримінаційний) інститут, що підлягає вилученню із земельного законодавства» [5, с. 4].

Щодо перспектив існування даного правового інституту, то актуальною є думка науковців щодо переваг все таки земельно-орендних відносин [6, с. 119]. Про це свідчать також, у тому числі, напрями законопроектної роботи про скасування інституту права постійного користування землею. Однак, право постійного землекористування все

ще законодавчо закріплено, більше того, перелік його суб'єктів, як уже зазначалось, тільки збільшується.

Список використаних джерел:

1. Мірошніченко А.М. Земельне право України : підручник. 2-е видання, допов. і перероб. Київ, Алерта; ЦУЛ, 2011. 678 с.
2. Крупник Р. Законодавче регулювання статусу суб'єктів права постійного користування земельною ділянкою. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 154-160.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92096566>.
4. Тесля Л. В. Регламентация права постійного користування земельною ділянкою: деякі проблеми та перспективи кризь призму окремих правових позицій судової практики. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С. 111-117.
5. Куракова Л.Г., Астраханцев В.О. Право постійного користування в новостворених територіальних громадах. *Вплив кліматичних змін на просторовий розвиток територій Землі: наслідки та шляхи вирішення*: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції [Херсон, 10-11 червня 2021 року]. Херсон: ХДАЕУ, 2021. С. 18-21.
6. Кулинич П.Ф. Права на землю і володіння землею у земельному праві України: стан та перспективи. *Цивільне право і процес: витоки, здобутки та перспективи розвитку*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18–19 грудня 2020 р. Київ: Київський регіональний центр, 2020. Ч. 2. С. 119-123.

Настіна О. І.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
Білоцерківський національний аграрний університет*

ВИЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В РІШЕННЯХ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1] у ст. 33 використовує термін «повноваження» щодо компетенції органів місцевого самоврядування у сфері регулювання земельних відносин.

У законодавстві відсутнє розмежування повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад та разом з тим, на практиці це не є перешкодою для виконавчих комітетів приймати рішення щодо

земельних питань життя громади. Більш того, рада, як орган місцевого самоврядування, може приймати рішення про розмежування повноважень між її виконавчим комітетом, структурами влади – відділами, управліннями, департаментами. Постає наукове питання обґрунтованості суспільного інтересу та його обґрунтованості у таких рішеннях виконавчих органів рад та структур місцевого самоврядування.

Особливість реалізації владних прав органів місцевого самоврядування у сфері земельно-правового регулювання полягає у тому, що них відсутній вільний розсуд при їх реалізації, наявна лиш дискреція, тобто лише можливість обрати один із передбачених законом варіантів поведінки залежно від конкретних, але чітко визначених законом, обставин [2, с. 106].

Потребують розмежування та узгодження в аспекті взаємного співвідношення поняття «задоволення земельних потреб» та «земельні інтереси». М. В. Шульга вказує, що земельні інтереси існують поза волею та свідомістю людей, але з різноманітним ступенем усвідомлюються людьми і формуються та реалізуються з урахуванням сукупності об'єктивних та суб'єктивних чинників [3, с. 17]. Задоволення земельних потреб мешканців територіальних громади рішеннями органами місцевого самоврядування як суб'єктом права комунальної власності на землю спрямоване на чітко визначену мету, конкретний предмет втілення – здійснення своїх безпосередніх функцій.

Земельні повноваження органів місцевого самоврядування спрямовані на забезпечення регулювання земельних відносин у спосіб, що слугує збалансованості земельних потреб територіальної громади та власне кожного мешканця громади. Земельні ж потреби громади – поняття більш дискусійне, комплексне і потребує окремого наукового дослідження та глибокого теоретико-правового аналізу, адже баланс приватних та суспільних інтересів у сфері земельно-правового регулювання в сучасних умовах децентралізації обґрунтовує чи спростовує легітимність окремих рішень у сфері розпорядження земельними ділянками комунальної власності та здійснення права комунальної власності на землю.

Видається цікавими з теоретично точки зору аналіз судової практики в адміністративних справах за участю прокурора. У справі № 810/2500/16 [4] прокурор звернувся до суду з адміністративним позовом до сільської ради, в якому просив визнати протиправним та скасувати рішення сільської ради про надання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність,

обґрунтовуючи позовні вимоги наявністю в одного з депутатів, які приймали участь у розгляді оскаржуваного рішення, конфлікту інтересів.

Розглянувши у касаційному порядку адміністративну справу, Верховний Суд постановою від 31 жовтня 2018 року задовольнив касаційну скаргу прокурора, скасував рішення судів попередніх інстанцій, вказавши, що для встановлення порушення процедури прийняття рішення визначальним є сам факт участі депутата у голосуванні, а не вплив такого голосування на прийняте рішення з урахуванням наявності кваліфікованої більшості, необхідної для прийняття позитивного рішення колегіальним органом. Таким чином, у цій справі суд погодився з тим, що прокурор звернувся до суду з адміністративним позовом з метою захисту інтересів держави, які виразились у необхідності дотримання встановленого порядку виділення земельних ділянок, включаючи дотримання антикорупційного законодавства під час прийняття суб'єктом владних повноважень відповідного рішення.

Досліджуючи правові особливості використання земель через призму соціальної функції І.О.Костяшкін справедливо зазначає, що право власності має відображати не лише інтереси окремого суб'єкта відповідного права, але й гарантувати загальнонаціональні інтереси, пов'язані з використанням національного багатства – землі [5, с. 415]. Разом з тим зазначають, що реалізуючи повноваження, надані законом, державні органи та органи місцевого самоврядування вступають з юридичними та фізичними особами у цивільні та господарські правовідносини. У таких правовідносинах держава або територіальні громади є рівними учасниками земельних відносин [6, с. 135]. Поділяючи думки науковців, вважаємо, що інтереси територіальної громади можуть виражатися гарантуванні дотримання загальнонаціональних інтересів щодо дозволеного землекористування об'єктами комунальної власності та у забезпеченні дотримання суб'єктами владних повноважень визначеного законом земельно-правового порядку.

В цьому контексті в сфері земельних правовідносин важливу роль відіграє конституційний принцип законності набуття та реалізації права власності на землю в поєднанні з додержанням принципу: органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (статті 14, 19 Конституції України).

Тому здійснення права комунальної власності на землю потребує глибокого правового дослідження умов, вивчення форм і механізмів реалізації права власності на землю територіальної громади через призму публічних інтересів у прийнятті рішень відповідних органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 . №280/97-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4709-17>.
2. Потапенко С.А. Реалізація сільськими, селищними, міськими радами повноважень у сфері регулювання земельних відносин: теоретичний і практичний аспекти : монограф. Київ: Видавництво ЛРА-К, 2021. 322 с.
3. Шульга В.М. Актуальні проблеми правового регулювання земельних відносин в сучасних умовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право». Харків, 1998. 37 с.
4. Аналіз судової практики в адміністративних справах за участю прокурора. Офіційний сайт Верховного суду України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/946871/>
5. Костяшкін І.О. До питання соціальної функції права власності як умови забезпечення раціонального землекористування в Україні. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Том 26 (65). 2003. №2-1. (Ч.1.). С. 414-422.
6. Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 5. С. 132-136.

Одинцова В.І.

*аспірант кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого¹*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПЕРЕДАЧУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ІЗ ЗЕМЕЛЬ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Законодавством України гарантується право кожного громадянина на безоплатну передачу у його власність земельних ділянок із земель

¹ Науковий керівник: к.ю.н., доц. Санніков Д.В.

державної або комунальної власності. Однак, реалізація такого права органами місцевого самоврядування відносно всіх бажаючих одночасно – проблематична, у зв'язку з чим, приймається рішення про створення так званих «черг на землю», які поширено існують на практиці, але не мають жодного правового підґрунтя.

Земельним кодексом України детально регламентується порядок безоплатної приватизації земельних ділянок громадянами, за яким заінтересована особа повинна звернутися до відповідного органу, який передає земельні ділянки державної чи комунальної форми власності, з клопотанням в якому зазначаються цільове призначення, орієнтовні розміри, бажане місце розташування та, у разі вилучення земельної ділянки, що перебуває у користуванні інших осіб – погодження землекористувача. Таке клопотання розглядається у місячний строк, протягом якого відповідний орган має надати дозвіл на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки або відмову у його наданні, що може бути вмотивована лише невідповідністю місця розташування об'єкта вимогам нормативних документів.

Однак, крім вищенаведеного, порядок передачі земельних ділянок у власність громадян, деталізується на місцевому рівні відповідними положеннями органів місцевого самоврядування або виконавчої влади. Такими положеннями закріплюється порядок відведення земельних ділянок у власність відповідно до «черги», що формується за черговістю подачі клопотань громадян. Така практика місцевої влади, зумовлена метою раціонального використання та розпорядження землями комунальної власності, а також обмеженою кількістю земельних ділянок певного цільового призначення у територіальній громаді. Так, у порядку черги поданих громадянами клопотань формуються списки охочих приватизувати землю.

Як приклад, на офіційному веб-сайті Центру надання адміністративних послуг Хмельницької міської ради [1], міститься інформація про стан черги на надання земельних ділянок для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка). Так, станом на січень 2021 року, в загальній черзі на отримання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки наведеної категорії, знаходиться 16918 осіб. Громадянка, що займає перше місце в черзі, була поставлена до неї 07.07.1993 року, тобто 28 років тому.

На офіційному веб-сайті Томашпільської селищної територіальної громади, що розташована у Вінницькій області [2], міститься, у порядку черги, список громадян на виділення земельної ділянки, станом на 01.06.2021 року. У селищі міського типу Томашпіль, станом на

наведену дату, у черзі на отримання у власність земельної ділянки перебуває 803 особи, перше місце у черзі посідає громадянка, поставлення до неї 17.12.2004 року.

Наведені приклади, вказують на те, що проблема реалізації права громадян України на безоплатну передачу у власність земельних ділянок із земель державної або комунальної власності, постає як у великих так і у маленьких за кількістю населення територіальних громадах. Черга, що характеризується роками очікувань на реалізацію такого права, призводить до виникнення судової практики, за якою спадкоємці осіб, якими було почато процедуру приватизації земельної ділянки, проте право власності згідно статті 125 Земельного кодексу України не набуто, мають право звертатися до суду з позовами про визнання відповідного права у порядку спадкування, тобто права на завершення приватизації [3].

Згідно з Конституцією України, місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку та в межах повноважень встановленими законом, як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, рішення яких є обов'язковим до виконання на відповідній території.

Встановленням так званої «черговості» на реалізацію права безоплатної приватизації земельних ділянок громадянами, органи місцевого самоврядування виходять за межі своїх повноважень, адже формування таких списків та принципи за якими вони формуються – не передбачені жодним нормативно-правовим актом українського законодавства. Однак, багаторічна практика існування таких черг та фактична неможливість одночасної реалізації такого права кожного громадянина, що звернувся до відповідного органу, на мою думку вказує на необхідність законодавчого закріплення такого правового явища.

Таким чином, при деталізації на рівні законодавства України порядку безоплатної приватизації земельних ділянок громадянами, в частині встановлення органами місцевого самоврядування черговості на реалізацію такого права, регламентуватиме проблемні питання, що стосуються умов та норм просування у такій черзі, пільг чи виключних випадків.

Список використаних джерел:

1. Офіційний веб-сайт Центру надання адміністративних послуг Хмельницької міської ради. [Електронний ресурс] URL: <https://cnap.khm.gov.ua/cherga-na-zemelni-dilyanki/239-cherga-na-zemelni-dilyanki> (дата звернення: 15.11.2021 року).

2. Офіційний веб-сайт Томашпільської селищної територіальної громади. [Електронний ресурс] URL: <https://tomashpilska-gromada.gov.ua/spisok-gromadyan-yaki-stoyat-na-cherzi-na-vidilennyu-zemelnoi-dilyanki-09-01-50-23-02-2021/> (дата звернення: 15.11.2021 року).

3. Постанова Великої Палати Верховного суду по справі №350/67/15-ц від 20.03.2019 року. [Електронний ресурс] URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80854756> (дата звернення: 16.11.2021 року).

Савельєва О. М.

*кандидат юридичних наук,
асистентка кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,*

Чирик А. О.

*кандидат юридичних наук,
асистентка кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ЗЕМЕЛЬНА ДІЛЯНКА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ЧАСТКОВОЇ ВЛАСНОСТІ

В енциклопедичних джерелах стверджується, що основним об'єктом земельних прав виступає саме земельна ділянка [1, с. 304]. Відомий вітчизняний представник земельно-правової науки В. І. Андрейцев теж приходиться до висновку, що земельні правовідносини виникають щодо індивідуальної, конкретно визначеної на місцевості земельної ділянки конкретно встановленого розміру [2, с. 103]. Аналогічну позицію займає й професор М. В. Шульга [3, с. 16]. У юридичному значенні земельна ділянка може розглядатись як територіально-просторова, індивідуально-визначена і юридично відособлена поверхнева частина (разом з ґрунтовим покривом) відповідної категорії земель, межі якої встановлені на місцевості й зафіксовані в земельно-правових документах, що посвідчують її належність на відповідному юридичному титулі власникам або користувачам для її цільового використання як операційного базису, засобу, умови і джерела життєдіяльності й задоволення матеріальних, соціальних, екологічних, духовних та інших потреб та інтересів особи [4, с. 6]. Разом із цим дещо

інший підхід до розуміння земельної ділянки як об'єкта прав висловлюють цивілісти.

Українські науковці, представники науки цивільного права, розглядають земельну ділянку як особливий вид нерухомості. Остання не наділена споживчою вартістю, хоч і має визначену цінність для суспільства, задовольняючи різноманітні потреби як суспільства в цілому, так і окремих його суб'єктів. Цивілісти одностайні в тому, що лише земельні ділянки можуть виступати об'єктами цивільних прав та знаходитись у цивільному обігу. У юридичній літературі також підкреслюється, що об'єктом майнових (цивільних) прав особи виступає конкретна земельна ділянка, тоді як земля в цілому може бути лише об'єктом відносин, пов'язаних з використанням та охороною земель [5, с. 41]. На підставі викладеного слід прийти до висновку, що й об'єктом права спільної часткової власності може бути лише земельна ділянка, а не земля в цілому. Не випадково Законом України № 5245-VI від 6 вересня 2012 р. була змінена назва статті 85 Земельного кодексу України. У первісній редакції ця назва звучала як «Спільна власність на землю», чинна редакція даної норми має назву «Спільна власність на земельну ділянку». У зв'язку з цим обґрунтованим та слушним видається висновок професора П. Ф. Кулиничча, який підкреслював, що чисто цивілістичний підхід до врегулювання і регламентації правовими засобами суспільних відносин, які виникають щодо землі, не є прийнятним [6, с. 24].

У спільній частковій власності можуть перебувати сформовані земельні ділянки (наприклад, вільні від забудови), ділянки з природними об'єктами, та ділянки, зайняті будівлями та спорудами, тобто забудовані земельні ділянки. Спільна часткова власність на земельну ділянку, поміж іншого, виникає у випадку юридичної неподільності земельної ділянки. Неподільна, наприклад, успадкована земельна ділянка як єдиний об'єкт права спільної часткової власності перебуває у власності двох та більше суб'єктів (співвласників) та може використовуватися як самими співвласниками, так й іншими особами. Закон не виключає, наприклад, передачі її в оренду, чи використання цієї земельної ділянки на інших правових титулах. Прикладом неподільної земельної ділянки може виступати ділянка для індивідуального житлового будівництва, яка раніше була отримана в місті згідно зі ст. 88 Земельного кодексу УРСР і в подальшому була приватизована. Її розмір складає 0,03 – 0,06 гектара. Отже успадкування такої ділянки двома і більше спадкоємцями унеможливило її поділ та збереження цільового призначення, оскільки розмір поділеної ділянки для кожного із декількох спадкоємців становитиме менше 0,03 га, що

суперечить будівельним, санітарним та містобудівним вимогам. Тому в даному випадку земельна ділянка для індивідуального житлового будівництва при спадкуванні декількома особами з урахуванням її розміру повинна відноситись до юридично неподільних і перебувати у спільній частковій власності. Спільна власність, у тому числі й часткова, на приватну присадибну земельну ділянку виникатиме і за умови, коли декілька спадкоємців отримують у спадок індивідуальний житловий будинок.

Список використаних джерел:

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с.
2. Андрейцев В.І. Земельне право і законодавство суверенної України: *Актуальні проблеми практичної теорії*: моногр. Київ: Знання, 2005. 445 с.
3. Шульга М.В. Актуальні проблеми правового регулювання земельних відносин в сучасних умовах: автореф. дис. ... докт. юрид. наук : Нац. юридична академія ім. Ярослава Мудрого. Харків, 1998. 37 с.
4. Андрейцев В.І. Об'єкти земельних правовідносин за новим Земельним кодексом України. *Законодавство України: науково–практичні коментарі*. 2002. № 2. С. 3–19.
5. Колбасов О.С. Водное законодательство в СССР. Москва: Юрид. лит. 1972. С. 53–55.
6. Кулинич П. Право власності на землю: нові підходи до визначення змісту. *Право України*. 2004. № 9. С. 24–27.

Чоломбисько Ю.О.

*аспірантка кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ, НА ЯКІЙ РОЗТАШОВАНІ ОБ'ЄКТИ ПРИВАТИЗАЦІЇ

Виникнення права власності на земельну ділянку у юридичних осіб пов'язується із наявністю певних юридичних фактів, закріплених законом.

Загальний перелік підстав виникнення права власності юридичних осіб на земельні ділянки містить як земельне, так і цивільне законодавство.

Одним із видів набуття права власності на земельну ділянку юридичними особами є перехід права власності із державної або комунальної у приватну за відповідною процедурою.

Такий спосіб набуття права власності на земельну ділянку є в класичному розумінні «приватизацією державних або комунальних земель».

Відповідно до визначення приватизації за Законом України «Про приватизацію державного і комунального майна» приватизація державного і комунального майна – це платне відчуження майна, що перебуває у державній або комунальній власності, на користь фізичних та юридичних осіб, які відповідно до цього Закону можуть бути покупцями» [1].

Натомість, у Земельному кодексі України відсутня норма, яка надає безпосередню можливість приватизації земельних ділянок юридичними особами. Хоча право на придбання юридичними особами земельних ділянок державної та комунальної власності передбачається.

Відсутність права приватизації обумовлюється тим, що законодавцем розрізняється процедура приватизації земельної ділянки та процедура купівлі земельних ділянок державної та комунальної власності.

Таким чином, за земельним законодавством юридичні особи приватного права можуть набувати право власності на земельні ділянки державної та комунальної власності (що в класичному розумінні і є приватизацією), але не шляхом приватизації, процедура якої визначена Земельним кодексом України.

Натомість, у випадку приватизації юридичною особою єдиного майнового комплексу державного і комунального підприємства юридична особа набуває права, в тому числі, і право власності, на земельну ділянку, яка є складовою єдиного майнового комплексу. Отже, можна зробити висновок, що юридична особа набуває право власності на земельну ділянку в результаті приватизації єдиного майнового комплексу.

Вказана підстава є втіленням принципу єдиної юридичної долі земельної ділянки та розташованої на ній нерухомості.

Прогалиною у законодавстві та порушенням принципу слідування земельної ділянки за долею нерухомості, яка на ній розташована, є відсутність можливості переходу права власності на земельну ділянку у

разі приватизації окремого об'єкта нерухомості, що не знаходиться у складі єдиного майнового комплексу.

Законодавець у випадку приватизації окремо розташованої будівлі або споруди юридичною особою надає їй право лише на оренду земельної ділянки, яка необхідна для обслуговування такої нерухомості.

Крім того, законодавець, не виключив норму щодо порядку придбання земельних ділянок, які знаходяться під об'єктами приватизації (абзац 2 частини 6 статті 128 Земельного кодексу України), що відсилає до частини першої статті 128 Земельного кодексу України, яка фактично не працює. [2]

Таким чином, єдиною можливістю набуття права власності юридичною особою на земельну ділянку під окремо розташованим об'єктом приватизації є придбання її в загальному порядку вже в статусі власника об'єкта нерухомості.

Продовженням останніх змін законодавства щодо втілення принципу єдності юридичної долі земельної ділянки та нерухомості, що на ній розташована, було б прийняття норми, щодо переходу права власності на земельну ділянку у разі приватизації нерухомості на ній.

Включенням вказаної норми, законодавець зробить крок на шляху до забезпечення загального правового режиму об'єктів - земельної ділянки та нерухомості на ній, що є необхідною умовою для уникнення проблем в результаті реалізації власників таких об'єктів своїх прав.

Крім того, видається, що приватизація нерухомості із земельною ділянкою під нею як єдиного об'єкта правового режиму є відмінною від суті приватизації земельного фонду та жодним чином не порушує принципи земельного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна» від 18 січня 2018 року № 2269-VIII. Відомості Верховної ради України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 12, ст. 68) Дата оновлення 06.10.2021. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text> (Дата звернення 19.11.2021).

2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст.27). Дата оновлення 28.10.2021. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (Дата звернення 19.11.2021).

Яремак З. В.
*к.ю.н., доц., завідувач кафедри трудового,
екологічного та аграрного права,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника*

ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ І ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

У розд. V «Гарантії прав на землю» ЗК України самостійне місце займає гарантія вирішення земельного спору (глава 25). Ця гарантія є відображенням конституційної гарантії правового захисту прав і свобод людини, визначених ст. 55 Конституції України і передбачає можливість кожного захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами. Ст. 158 Земельного кодексу України дає перелік органів, уповноважених на розгляд та вирішення земельних спорів – суди та органи місцевого самоврядування (повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин скасовано відповідно до внесених змін у ЗК України від 28.04.2021 р.) (ч. 1) та визначає компетенцію кожного щодо вирішення земельного спору (ч. ч. 2–5). Таким чином, законодавець визначив загальні питання юрисдикції (підвідомчості) земельних спорів та основні форми врегулювання спору – судову та позасудову (адміністративну) та закріпив механізм реалізації цієї гарантії. Вирішення земельного спору органами місцевого самоврядування як позасудового порядку врегулювання земельного конфлікту регламентується саме нормами земельного законодавства на відміну від судової процедури, правове регулювання якої лежить в площині процесуальних галузей права. Так, ст. ст. 8, 9, 12 ЗК України передбачено повноваження у сфері вирішення земельних спорів обласних, Київської та Севастопольської міських рад, сільських, селищних, міських рад. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» деталізує, що повноваження щодо розгляду земельних спорів належать виконавчим комітетам сільських, селищних, міських рад та відносяться до категорії делегованих повноважень (підп. 5 п. «б» ч. 1 ст. 33). Варто відзначити, що компетенцію обласних рад у сфері врегулювання земельних спорів, цим законом не передбачено. Ст. ст. 159–161 ЗК України регламентовано процедуру вирішення земельного спору. На розвиток та виконання положень ЗК України, органами

місцевого самоврядування, як правило, приймаються локальні акти – Положення про узгоджувальну комісію виконавчого комітету міської ради по розгляду земельних спорів (до прикладу, Положення про узгоджувальну комісію виконавчого комітету міської ради по розгляду земельних спорів затверджено рішенням Івано-Франківської міської ради від 28.08.2014 р. № 1507-47 із наступними змінами та доповненнями від 08.07.2016 р. № 216-6).

В земельно-правовій доктрині для з'ясування особливостей відносин, що пов'язані з позасудовим порядком врегулювання спору, науковці визначають їх як окрему групу земельних правовідносин – земельні процесуальні відносини. Так, Д.В. Ковальський, предметно досліджуючи земельно-процесуальні правовідносини, що виникають при вирішенні земельних спорів у позасудовому порядку, визначає їх як урегульовані земельно-процесуальними нормами суспільні відносини, які складаються в результаті земельно-процесуальної діяльності органів місцевого самоврядування, органів виконавчої влади з питань земельних ресурсів та інших суб'єктів права, спрямованої на розгляд і ліквідацію розбіжностей, пов'язаних із порушенням прав та законних інтересів власників, користувачів із приводу власності, користування й оренди земельних ділянок [1, с. 169].

Аналізуючи зміст процесуальної діяльності органів місцевого самоврядування, в науковій літературі зазначається, що в межах наділених повноважень органи місцевого самоврядування здійснюють відповідні дії, які включають: встановлення фактичних обставин справи і пошук спеціальної правової норми для застосування в конкретній ситуації та конкретному випадку; виявлення юридичної значимості і масштабу дії цієї правової норми, з'ясування її змісту, тлумачення правової норми; прийняття рішення по справі, видання індивідуального акту управління; виконання правового акту і здійснення контролю за його виконанням [2, с. 413].

На практиці виникає багато проблем правозастосування, пов'язані з тим, що ЗК України містить ряд колізій, які зумовлюють складнощі правозастосування. Так, ч. 5 ст. 158 ЗК України зазначено, що у разі незгоди власників землі або землекористувачів з рішенням органу місцевого самоврядування спір вирішується у судовому порядку. Натомість ст. 160, визначаючи права і обов'язки сторін при розгляді земельних спорів, вказує на можливість сторін у випадку незгоди з цим рішенням, оскаржувати його в судовому порядку. Відтак виникає питання, чи в судовому порядку ми вирішуємо спір по суті, чи виключно оскаржуємо рішення органу місцевого самоврядування? Наступна проблема пов'язана з тим, що законодавчо чітко не

регламентовано порядок прийняття рішення. Аналізуючи ряд положень про узгоджувальні комісії виконавчих комітетів міської ради, у цих актах визначено різні механізми оскарження рішення: в одному випадку можемо оскаржувати до суду рішення узгоджувальної комісії, в іншому – виключно рішення сесії місцевої ради, якою затверджено протокол узгоджувальної комісії. Це зумовлює неоднозначність судової практики: одному випадку суд звертає увагу на те, що розглядаючи земельні спори, узгоджувальна комісія з питань вирішення земельних спорів ради діє від імені відповідної ради, у зв'язку з чим прийняті нею рішення у формі висновку по суті такого спору породжують певні права та обов'язки визначеного кола осіб, отже, можуть бути оскаржені в порядку та спосіб установлені для рішень, прийнятих безпосередньо самим органом місцевого самоврядування; в іншому випадку суд вказує на неможливість судового оскарження рішення, відсутність у справі юридичного спору, на який розповсюджується юрисдикція судів, пояснюючи тим, що комісія по розгляду земельних спорів не є юридичною особою, а є узгоджувальним колегіальним органом, створеним в межах юридичної особи – міської ради, а належним відповідачем є міська рада, якій підзвітна та підконтрольна комісія по розгляду земельних спорів з приводу суміжного землекористування. Ще одним проблемним аспектом правозастосування є питання виконання рішення органу місцевого самоврядування. Відповідно до ч. 2 ст. 161 ЗК України виконання рішення щодо земельних спорів здійснюється органом, який прийняв це рішення. Проблема полягає в тому, що виконання рішення органу місцевого самоврядування не забезпечено механізмом примусового виконання. Цю проблему можна усунути, якщо б доповнити статтю 161 ЗК України положенням про те, що рішення органу місцевого самоврядування є виконавчим документом. Це б дало можливість для застосування п. 7 ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження», відповідно до якого примусовому виконанню підлягають рішення інших державних органів, які законом визнані виконавчими документами.

З огляду на зазначене вище, на сьогодні актуальною залишається проблема ефективності вирішення земельних спорів та укріплення її значимості як гарантії захисту прав на землю. При цьому виникають практичні проблеми ефективності процедур розгляду справ органами місцевого самоврядування та виконання рішень в земельних спорах. Все це ускладнює захист земельних прав і вирішення спорів, що виникають із земельних правовідносин, а дана гарантія не отримує належної практичної реалізації та певною мірою носить декларативний характер.

Список використаних джерел:

1. Ковальський Д. В. Земельно-процесуальні правовідносини: дис... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 193 с.
2. Мірошніченко А.М., Марусенко Р.І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2011. 520 с.

Трибуна Молодого Вченого

Берега А.О.

*магістр 1 року навчання
юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹*

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Одним із основних причин недостатньої ефективності правового регулювання земельних відносин в Україні вважається нераціонально побудована система публічного адміністрування у сфері землекористування.

Фахівці відносять до недоліків сучасної системи державного контролю у сфері земельних відносин в Україні, наступні. По-перше, те, що діяльність органів, уповноважених на здійснення контролю, переважно є реакцією на зловживання у сфері землекористування, проте недостатньо проводяться превентивні заходи. По-друге, контрольні функції сфери земельних відносин досить часто покладаються на органи, які здійснюють управління ними. По-третє, відсутні дієвий механізм самоврядного контролю за використанням і охороною земель та належний державний контроль за особливо цінними ґрунтами [1, с. 70].

Земельна реформа в нашій державі стала одним із надзвичайних суспільно-політичних і соціально-економічних явищ. Земельна

¹ науковий керівник: **Новак Т.С.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

реформа – це зміна системи управління земельними ресурсами. Вона спрямована на запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення із конкурентними правилами гри на умовах, що сприятимуть розвитку сільських територій; рівні права та обов'язки для всіх учасників ринку, електронні торги для реалізації прав на землі державної та комунальної власності; завершення інвентаризації земель державної власності; дерегуляцію процедури погодження документації із землеустрою та оцінки земель, запровадження механізму консолідації земель сільськогосподарського призначення; припинення корупційних механізмів тіньової оренди земель державних та комунальних підприємств [2].

Наразі, можемо зазначити, що регламентовані законодавством нашої держави цілі земельної реформи було досягнуто лише частково. В свою чергу, це негативно вплинуло на подальше формування системи законодавства та земельних відносин в Україні (відсутність відповідного державного контролю за дотриманням земельного законодавства з питань раціонального природокористування; вирівнювання в правах різних форм господарювання на землі призвела до байдужості органів місцевого самоврядування до розмаїття форм господарювання; безсистемна приватизація земель територіальних громад).

Вищезазначене зумовило необхідність перегляду державної земельної політики в Україні щодо формування системи земельного законодавства, реформування системи управління земельними ресурсами та землекористуванням, а також заходів, які будуть спрямовані на завершення земельної реформи [3, с. 14].

Зміна системи земельних ресурсів та управління землекористуванням в Україні потребує відповідного покращення інституційного середовища, як на законодавчому та нормативному рівнях, так і функціонально для різних ієрархічних рівнів, особливо для територіальних громад.

Окрім, того вдала система управління земельними ресурсами місцевого рівня, як цілеспрямована діяльність органів місцевого самоврядування дозволяє досягти цілей спрямованих на формування економічно та ресурсно самодостатньої територіальної громади, забезпечення збалансованого розвитку територій, активізацію інвестиційної діяльності територіальної громади.

Управління земельними ресурсами об'єднаних територіальних громад потребує оцінки, аналізу та перспективного планування, що дасть змогу досягати рівноваги територіальної системи, збалансування її соціально-економічного розвитку. Ефективне управління природними

і соціально-економічними ресурсами територіальної громади неможливі без створення стратегічних планів територіального розвитку.

Значним кроком у напрямі покращення правового забезпечення управління земельними ресурсами об'єднаних територіальних громад стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» від 17.06.2020 р. № 711-ІХ. Даним нормативним актом зроблено спробу врегулювання питань встановлення меж громад; комплексного просторового планування територій громад; унормування питань, пов'язаних із затвердженням відповідної містобудівної документації та документації із землеустрою; нормування формування електронної картографічної основи для планування території; забезпечення реального зв'язку програм соціально-економічного розвитку із документацією із просторового планування; створення прозорого та неконфліктного механізму врахування громадських та приватних інтересів через прозорі громадські обговорення.

Ефективність цих нововведень покаже час. Однак, на нашу думку, такі зміни були однозначно потрібні для забезпечення ефективного використання та охорони земель у межах об'єднаних територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Паугова Т.О., Шарий Г.І. Земельна реформа в Україні: актуальність, проблеми та перспективи реалізації. Інвестиції: практика та досвід. № 15. 2017. С. 69–73.
2. Земельна реформа. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichnezrostannya/zemelna-reforma>
3. Третяк А.М., Третяк В.М., Третяк Н.А. Тенденції та наслідки земельної реформи в Україні у контексті якості життя і безпеки населення. Управління земельними ресурсами та землеустрій. № 2. 2018. С. 12–21.

Бутіна М.І.
студентка 4 курсу
юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ ТА ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Сьогодні ринок землі вийшов на позицію урегульованості з боку держави, законодавчо встановлені норми щодо безконтрольних операцій, пов'язаних з купівлею та продажем земель. Саме в цих умовах важливо при побудові власної моделі земельного ринку та обґрунтуванні його перспектив в Україні врахувати і європейський досвід функціонування ринку землі.

Для початку наведемо приклад функціонування ринку землі в країнах Центральної та Східної Європи.

Так, у Чехії розповсюджена така форма володіння землею на правах співвласників, що стримує розвиток ринку. У країні з 2011 року дозволено купувати землю іноземцям. У Польщі ж користуватися перспективами ринку можуть ті особи, які проживають у країні не менше 5 років або перебувають у шлюбі з громадянином Польщі. У країні іноземним інвесторам дозволено купувати землі з 2016 року. У цій країні біля 81% земель знаходиться у приватній власності. Максимальна площа на земельні ділянки, що можуть перебувати у власності в одних руках – 500 га [1].

Що стосується ринку землі в Естонії, то з 2004 року громадяни ЄС мають право там купувати землю. Функціонування ринку землі в цій країні характерне такими особливостями, використовувати землю в аграрних цілях не менше 5 років, іноземним інвесторам дозволено мати не більше 10 га землі на одну особу, в країні широко розповсюджені орендні відносини, що перешкоджає повноцінному функціонуванню ринку землі сільськогосподарського призначення та можливостям передавання земель у заставу. Ціна на ринку землі у Естонії є однією з найнижчих у ЄС, що пов'язано з надмірним регулюванням ринку ціни на сільськогосподарській землі [2].

¹ науковий керівник: **Лучко І.В.**, асистент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

У Хорватії іноземці взагалі не мають права купувати землі сільськогосподарського призначення. Через що ціни на землю у цій країні є одними з найнижчих у ЄС, а 1/3 приватних земель не обробляється.

У Данії стосовно ринку землі прийнято законодавчі норми, які спрощують купівлю землі в цій країні. Крім того, в країні розширено перелік осіб, які отримують право на придбання землі, а також скасовано норми до площ землекористування та інші вимоги щодо набуття освіти у галузі сільського господарства. В країні є лише вимога щодо того, що покупець земельної ділянки зобов'язаний осісти на придбаній землі [3].

Отож, виокремлення основних компонентів впровадження ринкового обігу в країнах Європи дає змогу виокремити його основні орієнтири і для України. Як зазначено в Конституції України, зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення – це такий крок, який надаватиме право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. В Україні з 1 липня 2021 року набрав чинності закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення». Цим документом скасовано мора торій на продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення. З урахуванням цього власники землі зможуть вільно розпоряджатися своєю власністю.

Вже з 2024 року землі сільськогосподарського призначення зможуть купувати як юридичні, так і фізичні особи з обмеженням до 10 тисяч гектарів. Що стосується іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, то вони зможуть отримати таке право виключно у тому випадку, якщо їм це буде дозволено на референдумі. Проте, якщо ця земельна ділянка розташована ближче 50 км від державного кордону України, то іноземні громадяни навіть після референдуму не зможуть її придбати [4].

Вищевказаний закон сприятиме забезпеченню реалізації права приватної власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення та забезпечить розширення інвестиційних можливостей для розвитку вітчизняного аграрного сектору.

Після вивчення європейського досвіду функціонування ринку землі слід виділити його перспективи і для України, зокрема, це:

- 1) відміна мораторію на український ринок землі простимулює загалом аграрний сектор та дозволить ринку встановити високі ціни на землю, що сприятиме не тільки розвитку бізнесу на землі, а й детінізації значної частини економіки України;

2) відкриття ринку землі дозволить підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва та забезпечить задоволення потреб населення у здійсненні ринкових операцій із землею;

3) відкриття ринку землі сприятиме надходженню в український бізнес іноземних інвестицій, що дозволить підвищити конкурентоспроможність економіки як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках, досягти позитивного соціально економічного ефекту задля економічного зростання [5]. Дотримання зазначених перспектив дозволять забезпечити перехід української економіки на провідний шлях розвитку з урахуванням європейського досвіду провідних країн.

Отже, проаналізувавши досвід міжнародних країн, можемо зробити висновок про те, що основними перспективами розвитку та функціонування ринку землі в Україні є надходження іноземних інвестицій в український простір, набуття можливості вільного розпорядження своїми земельними ділянками, залучення додаткових ресурсів для місцевих громад, стимулювання аграрного сектору економіки та в цілому підвищення ефективності виробництва на землі.

Список використаних джерел:

1. Земельна реформа нових країн членів ЄС – досвід Польщі. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/254zemelnareformanovihkrayinchlenivy esdosvidpolschi>
2. Обіг сільськогосподарських земель – досвід Латвії та п'ять паралелей для України. URL: <https://agropolit.com/blog/325obigsgzemeldosvidlatviiyitapyatparaleleydlya ukray>.
3. Ринок землі: як це працює в світі. URL: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/blog/ellina_yurchenko/rinok_zemli_yak_tse_pratsyue_v_sviti.
4. Шульга О. Формування ринку землі сільськогосподарського призначення в Україні. Вісник КНТЕУ. 2012. № 1. С. 20. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2012/01/2.pdf>.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» № 552 ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 20. Ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55220#Text>.

Демидова Д.А.
студентка 4 курсу
інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого¹

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

На сьогодні Україна перебуває на шляху побудови сучасної могутньої аграрної держави, так як аграрна політика є одним із пріоритетних напрямів розвитку сільського господарства. Особливе місце в сільському господарстві посідають саме фермерські господарства, які є прогресивною формою підприємницької діяльності громадян у галузі аграрного виробництва.

Як зауважив Джим Роджерс – відомий американський інвестор та аналітик: «У найближчі 30 років фермери стануть найбагатшими людьми на планеті. Якби я вирішив інвестувати в сільське господарство, я б став фермером або ж вклав гроші у фермера. Якщо уряд України захоче допомогти своїм аграріям – вони незабаром будуть їздити на люксових авто». Інтерес з боку науковців щодо дослідження теми фермерських господарств зумовлюється саме тим, що Україна має вагомий потенціал у розвитку аграрного сектору економіки [4, с. 1].

Тож для пізнання категорії фермерського господарства, треба встановити особливості його правового статусу та порядку набуття земельної ділянки для ведення фермерського господарства.

По-перше, відповідно до ст. 1 цього Закону, фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, зокрема й в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону [3].

Якщо звернути увагу на галузеве законодавство, то воно трактує поняття фермерське господарство відповідно до цілей та предмету регулювання. Для прикладу, у ст. 114 Господарського кодексу України

¹ науковий керівник: **Кондратенко Д.Ю.**, к.ю.н., асистент кафедри земельного та аграрного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

фермерське господарство визначено як форму підприємництва громадян із метою виробництва, переробки та реалізації товарної сільськогосподарської продукції [1].

Так, ст. 4 Регламенту Європейського Союзу Європейського Парламенту і Ради тлумачить поняття фермерського господарства щодо встановлення правил для прямих виплат фермерам згідно зі схемами підтримки як складника спільної аграрної політики та скасування Регламенту Ради №637/2008 і Регламенту Ради №73/2009, фермером є фізична чи юридична особа або група фізичних чи юридичних осіб, незалежно від правового становища, наданого такій групі і її членам за національним правом, які здійснюють сільськогосподарську діяльність [5].

Можемо зробити висновок, що як і національне, так і міжнародне законодавство допускає можливість існування сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи.

По-друге, необхідно встановити ключові ознаки фермерського господарства, які охоплюються предметом діяльності фермерського господарства – виробництво, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції та сімейно-трудоий характер.

Ми вважаємо, для більш точнішого розуміння та встановлення можливих суб'єктів фермерського господарства необхідно в чинному законодавстві України конкретно закріпити таку ознаку, як наявність сімейно-трудоого характеру.

По-третє, найголовнішою умовою для створення фермерського господарства є наявність земельної ділянки у користуванні або у праві власності. Так як саме земельна ділянка відіграє важливу роль і є юридичним фундаментом для створення, державної реєстрації, а також подальшого функціонування фермерського господарства. Якщо громадянин не має у власності або у користуванні земельної ділянки, він її може отримати пройшовши певні етапи: 1) обрання вільної земельної ділянки; 2) подання клопотання із графічними матеріалами та документами, що підтверджують досвід у сільському господарстві або наявність освіти; 3) отримання дозволу на розроблення проекту землеустрою; 4) розроблення проекту землеустрою; 5) погодження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки; 6) відкриття поземельної книги та реєстрація в Земельному кадастрі України; 7) одержання рішення про затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки; 8) державна реєстрація права власності в Державному реєстрі прав на нерухоме майно.

Наразі, через не дуже прозору та налагоджену систему підтримки держави фермерських господарств, існує загроза їх зменшення. Це

трапляється через те, що малі та середні товаровиробники, у зв'язку з відсутністю відповідних засобів сільськогосподарського виробництва, встановлення високих кредитних ставок, відсутності їх належного соціального захисту й державної підтримки не можуть у повному обсязі вийти на внутрішній та зовнішній ринок.

Потрібно зазначити, що Законом України «Про фермерське господарство» передбачається надання фермерським господарствам підтримки з боку держави через Український державний фонд підтримки фермерських господарств. Але ця норма на практиці або не виконується, або її виконання забирає багато часу, що є не дуже прийнятним для осіб, які мають зареєструвати фермерське господарство. Це трапляється через те, що фермерське господарство – юридична особа при отриманні державної підтримки стикається з низкою проблем, починаючи із труднощів, пов'язаних із матеріально-технічним забезпеченням, і закінчуючи наявністю корупційного складника у відносинах з органами державної влади, навіть щодо доступу до можливої законодавчо забезпеченої державної підтримки, попри ведення господарства відповідно до законодавства та належну сплату всіх податків. Також, на нашу думку, існують і багато інших проблем, які гальмують розвиток фермерського господарства України.

Таким чином, можна наголосити на необхідності розроблення чітких, прозорих та легких у виконанні систем щодо підтримки фермерських господарств.

Отже, на нашу думку, для того щоб фермерське господарство розвивалося, а масштаб їх створення зростав, необхідно удосконалити справді дієві й ефективні механізми, які змогли б забезпечити на практиці реалізацію всіх положень нормативно-правової бази щодо функціонування фермерських господарств в Україні, що в свою чергою, приведе до розвитку сільськогосподарського сектора економіки нашої держави.

Так, наразі, існує велике законодавче підґрунтя регламентації та визначення правового статусу фермерського господарства, але воно є недосконалим та має певні прогалини в механізмі реалізації норм на практиці.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: кодекс України від 16.01.2003 р. (у редакції від 06.10.2021 р.) № 436-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (дата звернення 07.11.2021).

3. Про фермерське господарство : Закон України від 19 червня 2003 р. № 973–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення: 07.11.2021)

4. Всеукраїнська газета асоціації фермерів та приватних землевласників України «Фермер України» №5 від 1-15 березня 2013 року. URL: <http://www.farmer-ukr.com/wp-content/uploads/%E2%84%965%D0%A4%D0%95%D0%A0%D0%9C%D0%95%D0%A0-1.pdf>

5. Regulation European Union No 1307/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 establishing rules for direct payments to farmers under support schemes within the framework of the common agricultural policy and repealing Council Regulation No 637/2008 and Council Regulation No 73/2009 // Official Journal of the European Union Legislation 347/608 20.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.

Кравченко В.В.

студент 4 курсу

юридичного факультету,

Національний університет біоресурсів і

природокористування України¹

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Питання правового регулювання зеленого туризму є актуальним, оскільки передбачає розвиток та нормативно-правове забезпечення у сфері соціального та економічного розвитку села. Останнім часом туризм в Україні визначається, як один з найбільш пріоритетних напрямів розвитку, проте сучасний стан законодавства у даній сфері не відповідає високому рівню, що на думку автора є великою проблемою.

Туризм – одна із найстрімкіших за розвитком галузей економіки сьогодишньої України. Невід’ємною його частиною є сільський (зелений) туризм.

На даний момент відсутнє офіційне визначення сільського зеленого туризму, нормативну базу у даній сфері складають Закон України «Про туризм» [1] та Закон України «Про особисте селянське господарство»

¹ науковий керівник: **Лучко І.В.**, асистент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

[2], які передбачають у своїх положеннях розвиток сфери сільського зеленого туризму.

Відповідно до положень пояснювальної записки до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про особисте селянське господарство» щодо розвитку сільського зеленого туризму»: «Під сільським зеленим туризмом у контексті статті 1 Закону України «Про особисте селянське господарство» слід розуміти специфічний різновид господарської діяльності у формі сільської гостинності, що уявляє собою надання послуг із забезпечення відпочинку міських жителів в приватних господарствах в сільській місцевості з використанням майна та трудових ресурсів членів особистого селянського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості, культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону [3].

У своїй дисертації Ю. Вишневська навела таке визначення сільського зеленого туризму – це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості, а також культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону [4].

На даний момент відсутнє законодавство, яке б закріплювало положення, що стосується зеленого туризму та чітко розмежовувало основні поняття та принципи ведення сільського зеленого туризму.

Сільський зелений туризм є галуззю, що має на меті розвиток сільських територій, передбачає збереження природного та культурного середовища, розвиток економіки сільських регіонів та громад, підтримка населення у сільській місцевості, останнє є особливо актуальним у зв'язку з низьким рівнем життя у сільській місцевості та високим рівнем безробіття.

В свою чергу, зелений туризм має на меті розвиток перспектив у сфері туризму та соціального розвитку села, а саме: підвищення попиту туристів на відпочинок у сільській місцевості, підтримка та розвиток історико-культурної спадщини, підтримка сільського населення та надання пільг для популяризації даного напрямку, розвиток сільської інфраструктури, збільшення надходжень до місцевих бюджетів сільських регіонів [5, с.185].

Також передбачено збільшення кількості робочих місць та відповідне зниження рівня безробіття у сільській місцевості, використання досвіду країн ЄС у сфері зеленого туризму, розвиток ринку туристичних послуг в Україні, сприяння розвитку

сільськогосподарських підприємств та можливість залучення нових інвестицій.

На нашу думку, впровадження вищевказаних перспектив та цілей призведе до значного розвитку у сфері сільського зеленого туризму, що робить дану галузь перспективною для розвитку в сучасних умовах.

Проте, існує ряд проблем, які перешкоджають розвитку зеленого туризму в Україні: відсутність належного правового забезпечення розвитку сільського зеленого туризму, низький рівень державної підтримки щодо розвитку зеленого туризму, низький рівень платоспроможності населення в Україні, відсутність механізму розвитку та взаємодії історико-культурної спадщини у сфері туризму, низький рівень інфраструктури та інформаційного забезпечення у даній сфері, нестача спеціалістів, що мають досвід та освіту у сфері організації сільського зеленого туризму, потреба інвестицій задля розвитку даної галузі, економічна нестабільність, що є перешкодою для популяризації зеленого туризму серед іноземців, а також низький рівень обізнаності населення у даній сфері.

Отже, можна зробити висновки, що питання правового регулювання зеленого туризму в Україні є актуальним та має велику кількість перспектив, проте також, потребує вирішення ряду проблем, задля популяризації та розвитку даної сфери в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про туризм: Закон України від 05.09.1995 р. №324/95-ВР, URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
2. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 р. № 742-IV, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15>.
3. Про внесення змін до Закону України «Про особисте селянське господарство» щодо розвитку сільського зеленого туризму: Пояснювальна записка до проекту Закону України від 02.07.2015 № 2232а, URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH1Q068A>.
4. Вишневська Ю.В. Адміністративно-правові заходи забезпечення діяльності у сфері сільського туризму в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К. 2011. 20 с.
5. Алексеева Ю.В. Державне регулювання соціального туризму в Україні. Збірник наукових праць НАДУ. 2009. № 1. С. 182–191.

*Лобков М.С.
магістр 1 року навчання
юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України¹*

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЯК ПРАВОВА ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ ОБЛІКУ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

Правові засади здійснення обліку земель в Україні визначені Земельним кодексом України, Законом України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 р., Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 р., постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру» від 17.10.2012 р. № 1051, постановою Кабінету Міністрів України «Про інформаційну взаємодію органу, що здійснює ведення Державного земельного кадастру, та органу державної реєстрації прав» від 22.02.2012 р. № 118 та іншими нормативно-правовими актами.

Дослідження правового забезпечення проведення обліку земель є вкрай актуальним питанням у сучасних умовах становлення ринку землі в Україні, у зв'язку з потребою отримання достовірної й точної інформації про якість, оцінку, стан та ефективність використання земельних ділянок. Тільки впорядкований та законодавчо унормований процес здійснення обліку земель може стати запорукою ефективного управління земельними ресурсами та землекористуванням.

У земельному законодавстві відсутнє визначення обліку земель. У літературі є різні позиції щодо визначення цього терміна, серед яких можна виділити науковий підхід Д.Ю. Кондартенко. Як зазначає науковець, облік земель – це унормована діяльність спеціально уповноважених державних органів, органів місцевого самоврядування, виконавців робіт із землеустрою й землеоцінювання, землевласників і землекористувачів, яка полягає в реалізації заходів, спрямованих на отримання достовірної інформації про кількісний і якісний стан земель, а також відображення її у відповідних відомостях і документах [1, с. 181–182].

¹ науковий керівник: *Дейнега М.А.*, д.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Правовими формами проведення обліку земель слід вважати врегульовані законодавством заходи, що реалізуються суб'єктами земельно-облікових правовідносин і спрямовані на отримання, систематизацію й аналіз відомостей про якісні та кількісні характеристики земельних ділянок. До правових форм цього процесу можна віднести: державну інвентаризацію земель, державну реєстрацію земельних ділянок і різного роду обстеження земель (агрохімічне, ґрунтове, геоботанічне та інші види).

Відповідно до ст. 35 Закону України «Про землеустрій» [3] інвентаризація земель проводиться з метою встановлення місця розташування земельних ділянок, їхніх меж, розмірів, правового режиму, виявлення земель, що не використовуються, використовуються нерационально або не за цільовим призначенням, встановлення кількісних та якісних характеристик земель, необхідних для ведення Державного земельного кадастру, виявлення та виправлення помилок у відомостях Державного земельного кадастру, здійснення державного контролю за використанням та охороною земель і прийняття на їх основі відповідних рішень органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Об'єктами інвентаризації земель є територія України, територія адміністративно-територіальних одиниць або їх частин, масив земель сільськогосподарського призначення, окремі земельні ділянки.

Постановою Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 р. № 476 затверджено Порядок проведення інвентаризації земель [2]. Згідно із зазначеною Постановою інвентаризація земель проводиться в межах адміністративно-територіальних одиниць, територій, межі яких визначені проектами формування територій і встановлення меж сільських, селищних рад, масивів земель сільськогосподарського призначення, окремих земельних ділянок.

Під час проведення інвентаризації масиву земель сільськогосподарського призначення здійснюються заходи, визначені ст. 35 Закону України «Про землеустрій»: внесення до Державного земельного кадастру відомостей про сформовані земельні ділянки, відомості про які не внесені до Державного земельного кадастру; формування невитребуваних (нерозподілених) земельних ділянок; формування земельних ділянок сільськогосподарського призначення під польовими дорогами; формування земельних ділянок сільськогосподарського призначення під ползахисними лісовими смугами та іншими захисними насадженнями, які обмежують масив та земельні ділянки, розташовані уздовж масиву; виправлення помилок,

допущених у відомостях Державного земельного кадастру щодо меж земельних ділянок та інших відомостей про земельні ділянки.

Підставою для проведення інвентаризації земель є рішення власників (розпорядників) земельних ділянок або рішення сільських, селищних, міських рад. Рішення про розроблення технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації масиву земель сільськогосподарського призначення приймається у порядку, визначеному ст. 35 Закону України «Про землеустрій». Так, підставою для проведення інвентаризації масиву земель сільськогосподарського призначення є: для земель державної власності – рішення органу виконавчої влади, уповноваженого здійснювати розпорядження земельною ділянкою; в інших випадках – рішення сільської, селищної, міської ради, яка представляє інтереси територіальної громади, на території якої розташований масив.

Для проведення інвентаризації земель замовник укладає з виконавцем договір про розроблення технічної документації. Виконавцями є: юридичні особи, що володіють необхідним технічним і технологічним забезпеченням та у складі яких працює за основним місцем роботи сертифікований інженер-землепорядник, який є відповідальним за якість робіт із землеустрою; фізичні особи – підприємці, які володіють необхідним технічним і технологічним забезпеченням та є сертифікованими інженерами-землепорядниками, відповідальними за якість робіт із землеустрою.

Роботи з інвентаризації земель, державної інвентаризації земель та земельних ділянок включають обстежувальні, топографо-геодезичні та проектно-вишукувальні роботи, складення і оформлення технічної документації в паперовій та електронній формі.

За результатами проведення інвентаризації земель, державної інвентаризації земель та земельних ділянок виконавцями розробляється технічна документація відповідно до ст. 57 Закону України «Про землеустрій». Технічна документація погоджується та затверджується в порядку, встановленому ст. 186 Земельного кодексу України.

Список використаних джерел:

1. Кондратенко Д.Ю. Правові засади обліку земель: дис. ... к.ю.н.: 12.00.06. Харків, 2021. – 221 с.
2. Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 р. № 476. Офіційний вісник України. 2019. № 47. Ст. 1613.

3. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. Ст. 282.

Овдей К.С.

*магістр 2 року навчання
Навчально-наукового інституту права,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка¹*

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬ ОБОРОНИ

Незважаючи на тенденцію звуження повноважень, залишається затребуваною та важливою діяльність органів прокуратури у сфері додержання земельного законодавства. Беручи до уваги, що в органах прокуратури регулярно виносяться внутрішні накази та розпорядження щодо представництва інтересів держава в суді, проводяться публічні наради стосовно охорони земель оборони, можна зробити висновок, що останні роки існує пильний нагляд за використанням земель оборони.

На думку В. Дяченка «найтипівішими порушеннями в окресленій сфері є безпідставне вилучення земель оборони» та наголошує, що «однією з підстав вибуття земель зі складу земель оборони є незаконні рішення органів місцевого самоврядування щодо вилучення з користування Міністерства оборони України та інших військових формувань вказаної категорії земель» [1, с. 100].

Згідно з Наказом Генерального прокурора від 21.08.2020 № 389 «Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді» зі змінами, внесеними згідно із наказом від 08.06.2021 № 191 керівникам спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері на правах обласних та окружних прокуратур наказано «забезпечувати організацію діяльності щодо представництва інтересів держави в суді з дотриманням засад, визначених цим наказом» [2].

Керуючись нормами ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» прокурор може представляти у суді законні інтереси держави при порушенні (чи виникненні загрози порушення) у випадках коли: 1) захист порушених інтересів не здійснюється, або здійснюється неналежним чином, компетентним органом державної влади, місцевого самоврядування, або іншим суб'єктом владних повноважень;

¹ науковий керівник: **Марченко С.І.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

2) відсутній орган, до компетенції якого належить захист певних законних інтересів держави. При цьому, вищевказані обставини підтверджуються в суді [3]. З моменту встановлення підстав для представництва прокурору надаються процесуальні права та обов'язки відповідної сторони.

Неправильне встановлення органу державної влади, що уповноважений на захист прав щодо земельної ділянки оборони, призведе до подання позову в інтересах неналежного позивача. В цивільному та господарському процесі заміна неналежного позивача не допускається, тому в господарському чи цивільному судочинстві за таких умов буде винесено рішення про відмову у задоволенні позовних вимог.

Проаналізувавши дані з Єдиного державного реєстру судових рішень щодо рішень судів першої інстанції по всій території України в період з 01.01.2021 по 01.01.2021, у справах за позовами прокурорів спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері стосовно захисту інтересів держави на землі оборони, нами було знайдено 8 таких рішень у справах №163/954/20, № 308/15144/18, №442/3458/17 . № 456/3221/21, № 922/2219/19, № 683/1024/17, № 916/3536/20, № 914/1302/19 [4].

Ми дослідили ці рішення на предмет ефективності судового захисту та вбачаємо необхідність проведення роз'яснювальної роботи з прокурорами, що здійснюють представництво інтересів держави в особі органів державної влади. Звертаємо увагу, що прокурорами спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері під час представництва інтересів держави у справах пов'язаних із захистом речових прав на землі оборони допускаються серйозні помилки при виборі способу захисту. Найпоширенішими помилками є некоректне застосування віндикаційних та негативних вимог, обрання способів захисту які юридично неможливо виконати (найпоширеніше – скасування державного акту на право власності на земельну ділянку); подання позовів на користь неналежних позивачів.

Отже, виражаємо стурбованість значною кількістю помилок при встановленні прокурорами способів захисту речових прав на землі оборони. Їх наслідком зазвичай є неефективність та інколи навіть неможливість захисту речових прав. Подання позовів на користь неналежних позивачів призводить до відмови у задоволенні позовних вимог. Багатоаспектність теми залишає великий простір для подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Diachenko V. Representative Activities of Military Prosecutor's Office in the Field of Compliance with the Legislation when Using Land of Defense. Journal of the National Prosecution Academy of Ukraine. 2019. Т. 2019, № 2. С. 97–111. URL: <https://doi.org/10.34285/visnyknapu2019.02.097> (дата звернення: 08.11.2021).
2. Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді: Наказ Офісу Генерального прокурора від 21.08.2020 № 389: станом 9.10.202. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0389905-20#Text> (дата звернення: 08.10.2021)
3. Про прокуратуру: Закон України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/conv#n1192>.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://reyestr.court.gov.ua>.

Оленіч І.В.

*студентка 2 курсу
юридичного факультету,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича¹*

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ

Земельні правовідносини є достатньо складним явищем, яке рідко обходиться без конфліктів. Тож здійснення ефективного захисту земельних прав завжди залишатиметься актуальною проблемою.

Існують такі способи врегулювання земельних спорів: юрисдикційний і неюрисдикційний. До останнього належать альтернативні методи вирішення справ, включаючи медіацію. У багатьох державах інститут медіації уже давно законодавчо врегульований, тим часом в Україні він проходить етап становлення. 16 листопада 2021 року було прийнято Закон України «Про медіацію», який, сподіваємось, надасть поштовх для подальшого розвитку медіації.

¹ науковий керівник: **Козмуляк К.А.**, к.ю.н., асистент кафедри публічного права, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Під медіацією вважається позасудова процедура вирішення спору з використанням неупередженого посередника, який допомагає сторонам владнати конфлікт шляхом переговорів. Основною перевагою цього способу врегулювання конфліктів є досягнення порозуміння між сторонами.

Медіація можлива у спорах, що виникають із земельних правовідносин щодо: надання або передачі земельної ділянки; усунення порушення прав власника земельної ділянки чи землекористувача; усунення перешкод в користуванні земельною ділянкою; встановлення сервітуту, тощо [1, с. 215].

Найпоширенішим спором у земельних правовідносинах, який, на нашу думку, потребує втручання медіатора є спір щодо визначення меж земельної ділянки. Саме межові спори потребують якнайбільшої терпимості між сторонами, яку повинен забезпечити медіатор, адже дані відносини мають не лише правовий, а й набагато глибший міжособистісний характер. Сторони таких конфліктів змушені роками проживати або вести господарство поряд, що змушує їх діяти таким чином, щоб задовольнити власний інтерес і залишитися в гарних стосунках. Тому звернення до суду в таких спорах є не завжди ефективним, особливо через наявність принципу змагальності в судовому процесі, який передбачає, що одна сторона повинна перемогти іншу. В такому випадку неможливо говорити про компроміс. Намагаючись перемогти у спорі, сторони забувають про врегулювання реальних інтересів.

Саме медіація врегулює спір таким чином, щоб задовольнити істинні інтереси сторін, але не завжди усі їхні вимоги. Існують випадки, коли предмет позову лише опосередковано пов'язаний з реальним інтересом. Так, подача позовної заяви про встановлення примусового сервітуту може переслідувати різні цілі: як дійсне бажання мати можливість користуватися ділянкою, так й ірраціональні, що виходять з міжособистісних конфліктів. В цьому випадку судові рішення внесе правову визначеність у відносини, але не врегулює сам конфлікт, який має більш глибокі підстави [2, с. 92]. Тому медіація є тим шляхом вирішення конфлікту, який є не просто економічно вигідним, а й позбавляє сторін зайвого клопоту доставлення опоненту неприємностей, а фокусує увагу на істинно важливих аспектах справи.

Проте, медіація як спосіб вирішення земельного спору має і ряд недоліків. Хоча теоретично коло земельних відносин, в яких можливо застосовувати медіацію є дуже широким, насправді це не зовсім так, і проблема виявляється в тому, що на даний момент в Україні можливий процес вирішення спору шляхом користування послугами медіатора

лише за добровільної ініціативи самих сторін конфлікту. Таким чином, якщо сторони разом змогли домогтися консенсусу щодо застосування такого способу врегулювання спору, то між ними вже наявне в деякій мірі прихильне ставлення один до одного та готовність до поступок, а посередництво медіатора лише підштовхне їх до тих дій, які, можливо, вони вже обдумували раніше. Але виникають випадки, коли справа не складна та є можливість врегулювати конфлікт шляхом переговорів, проте сторони кардинально проти мирного та спільного вирішення ситуації. В такому випадку доцільне було би запровадження обов'язкової присудової медіації.

Наприклад, якщо справа дійшла до судового розгляду суддя може призупинити слухання по справі і дати сторонам час на звернення до медіатора. За такої моделі медіації сторони зобов'язані спробувати домовитися щодо вирішення правового конфлікту, взяти участь у медіативному процесі [3, с. 16-17]. Таким чином, суд, хоча й опосередковано, але може домогтися примирення сторін, що є дуже актуальним саме в тих земельних спорах, де важливо зберегти подальші відносини сусідів-власників земельних ділянок.

Проте, серед необізнаного населення така практика може викликати спротив, адже значній частині населення неможливо знайти професійного медіатора через недоступність такого, наприклад, в сільській місцевості. Також є висока ймовірність недовіри таких осіб до медіатора як до когось стороннього та незнайомого з особливостями взаємовідносин в певній місцевості. Тому найбільш ефективним видається проведення медіації не професійним медіатором, а особою, яка проживає в цій місцевості, є обізнаною стосовно специфіки побуту та взаємин між сторонами спору, користується повагою та довірою громади. Схожим чином медіація працює в Казахстані [4, с. 172].

Отже, враховуючи наведені аргументи за і проти медіації як способу врегулювання земельних спорів, можна стверджувати, що, в основному, її недоліки є наслідком тривалої неврегульованості такого альтернативного методу вирішення спорів. Тож на даному етапі становлення медіації в Україні, а також, враховуючи складність та багатоаспектність земельних відносин, вважаємо за необхідне законодавцю окремо приділити увагу медіації в даній сфері та сприяти веденню просвітницької діяльності серед необізнаного населення задля поширення медіації як мирного вирішення конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Федчишин Д.В. Медіація як альтернативний спосіб захисту прав на землю. Публічне право №3 (31) / 2018. С. 211–218.

2. Кононов В.В., Петровська М.П. Критерії медіабельності земельних спорів. Юридичний науковий електронний журнал №4 / 2016. С. 90–93.

3. Ристин Г. Ещё не всё потеряно... Альтернативное разрешение споров на уровне апелляции. Медиация и права. 2010. № 4. С. 16–17.

4. Федчишин Д.В. Практика медіації за законодавством зарубіжних країн як спосіб захисту прав на землю. Науковий вісник УжНУ Серія: Право. Випуск 51. Том 1. 2018. С. 170–173.

Петровська Ю.Ю.

студентка 4 курсу

факультету бізнесу та права,

Луцький національний технічний університет¹

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Відповідно статті 13 Конституції України земля є об'єктом права власності Українського народу [1]. Громадяни України можуть реалізувати це право відповідно до статтею 116 Земельного кодексу України, яка визначає підстави набуття права на землю із земель державної та комунальної власності. Крім того, статтею 121 ЗКУ передбачені норми безоплатної передачі земельної ділянки громадянам.

Порядок безоплатної приватизації земельних ділянок громадянам регулюється статтею 118 Земельного кодексу України [2] і включає в себе кілька етапів, зокрема, громадянин має визначитися, де саме він хоче отримати земельну ділянку та для яких цілей. У цьому може допомогти публічна кадастрова карта. Потім слід звернутися до сільської, селищної, міської ради або до Держгеокадастру, подавши необхідні документи: заяву, копію документа, що посвідчує особу, карту платників податків, клопотання із зазначенням цільового призначення ділянки та її орієнтовні розміри, графічне місце розташування ділянки. Наступними кроками є розроблення проекту землеустрою у землепорядній організації, реєстрація ділянки у Державному земельному кадастрі, затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки. Закінчується ця процедура державною реєстрацією права власності у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Реєстрацію здійснюють виконавчі органи сільських, селищних та міських рад,

¹ науковий керівник: *Земко А.М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри права, Луцький національний технічний університет*

державні адміністрації, у тому числі через центри надання адміністративних послуг, а також нотаріуси на підставі заяви. Після реєстрації у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно особа стає повноправним власником земельної ділянки.

Не дивлячись на те, що процедура безоплатної приватизації земельних ділянок є доволі складною, найбільшою проблемою залишається пошук вільної земельної ділянки.

З 2013 по 2020 роки передано у власність громадян 700 тис. гектарів землі за механізмом безоплатної приватизації. Землю отримав фактично кожен сотий українець. З 2013 по 2020 рік 445 486 громадян України отримали землю за безоплатною приватизацією. Більша частина виділених земельних ділянок (це загалом 570 тис. гектарів землі) були надані українцям для ведення особистого селянського господарства. Та кількість отриманих земель могла б бути значно більшою. Велика кількість громадян України не можуть реалізувати своє право на безоплатну приватизацію земельної ділянки через обмежену кількість вільних земельних ділянок, а також тому що багато громадян всупереч закону неодноразово скористалися правом безоплатної приватизації землі. За даними Мінагрополітики, яке презентувало на базі Націнфраструктури геопросторових даних відповідну інформацію, станом на кінець вересня 2021 року таких осіб налічується 4007 [5].

За словами експертів, [3] після прийняття Земельного кодексу, який гарантує право кожного громадянина на землю, першу хвилину бажаючих приватизувати ділянку зупинила бюрократія, яка в підсумку породила корупцію і міфи про те, що отримати землю законним шляхом неможливо, оскільки на практиці дев'ятьом з 10 громадянам не вдається пройти весь процес від початку і до кінця, і приватизувати землю. Звичайна процедура для отримання землі не завжди приводить до успіху. В такому разі громадяни можуть захистити своє право на безоплатне отримання земельної ділянки в судовому порядку. Аналіз судової практики свідчить про те, що основними підставами для звернення до суду є наступні факти:

1) ігнорування і відсутність розгляду відповідним управлінням Держгеокадастру заяви особи про надання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки державної або комунальної власності безоплатно у власність особи, що перебувають у запасі;

2) відмова в наданні дозволу на виготовлення проекту землеустрою щодо відведення у власність земельної ділянки.

При задоволенні позовів судова практика розділяється на два види судових рішень: 1) якими частково задовольняють позов та зобов'язують відповідне управління Держгеокадастру повторно розглянути клопотання особи; 2) якими задовольняють позов повністю та зобов'язують відповідне управління Держгеокадастру надати особі дозвіл на розробку проекту землеустрою [4].

Аналізуючи зазначену проблему можна дійти висновку, що земельне законодавство України не містить чітких юридичних гарантій реалізації права на землю громадянам.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996. – № 30 (Редакція станом на 01.01.2020 р.).
2. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002 – № 3-4 (Редакція станом на 08. 10. 2021 р.).
3. AgroPolit.com. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/770-derjgeokadastr-vidbilyuyetsya-promijni-rezultati-auditu-derjavnih-zemel-pid-bezkoshtovnu-privatizatsiyu-za-2013-2020-roki>
4. Ліга закон. URL: https://biz.ligazakon.net/analytcs/199229_bezkoshtovna-zemelna-dlyanka-v-ukran-analz-sudovo-praktiki
5. Земельний довідник України 2020 – база даних про земельний фонд країни. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelniy-dovidnik-ukrayini--baza-danih-pro-zemelniy-fond-krayini>

Скороход К.В.

студентка 2 курсу

факультету прокуратури та слідства,

Національний університет

«Одеська юридична академія»¹

САМОВІЛЬНЕ ЗАНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА ЙОГО ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Конституція України встановлює, що земля є власністю українського народу та його головним багатством, а тому вона перебуває під особливим захистом держави [1]. Проте, недосконале

¹ науковий керівник: *Гавриш Н.С.,* д.ю.н., доцент, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права, Національний університет «Одеська юридична академія»

правове забезпечення процедури набуття права власності на землю в Україні, відсутність правових норм, що регулюють земельні відносини у цій сфері, створюють умови для численних порушень земельного законодавства. Цим обумовлюється необхідність актуалізації питання про порушення земельного законодавства, що посягають на права та законні інтереси власників земель, землекористувачів.

Одним з найпоширеніших правопорушень є самовільне зайняття землі. Відповідно до статті 211 Земельного кодексу, за порушення земельного законодавства для громадян та юридичних осіб настає кримінальна, цивільна чи адміністративна відповідальність відповідно до закону. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» розглядає самовільне зайняття земельної ділянки, як абиякі дії, які вказують про фактичне використання земельної ділянки у разі відсутності рішення виконавчої або місцевої влади про передачу її у власність або користування, або за відсутності правочину щодо такої земельної ділянки. Несанкціоноване зайняття земельної ділянки передбачає посягання на суб'єктивні права та законні інтереси власника землі (фізичної або юридичної особи, територіальної громади чи держави в особі відповідних органів) [2].

Проаналізувавши визначення, можна зробити висновок, що особливостями самовільного зайняття земельної ділянки є:

1) практична експлуатація правопорушником не наданої йому земельної ділянки, іншими словами, особа не володіє достатніми правовими підставами для її використання;

2) фізична або юридична особа може виступати суб'єктом несанкціонованого зайняття земельної ділянки та використовувати земельну ділянку з метою видобування її корисних копалин, а також для задоволення власних інтересів;

3) фактичне використання землі повинно мати активний характер. Зрештою, навмисне порушення суб'єктивних прав та законних інтересів власника землі є лише активною дією, воно не може бути наслідком бездіяльності. Здійснення цих дій повинно свідчити про вилучення корисних властивостей з певної земельної ділянки та задовольняти будь-які інтереси незаконного фактичного користувача;

4) закон пов'язує самовільне зайняття земельної ділянки з її фактичним використанням. Якщо логічно узгодити відомі нам уже факти, ми можемо запевнити, що сам факт незаконного володіння особою земельної ділянки, яка в установленому порядку не надана у користування, власність, не може вважатися самовільним зайняттям землі. Незаконне заволодіння землею ще не свідчить про її фактичне використання.

Можна зазначити, що несанкціоноване зайняття землі представляє загрозу не лише правам власників земель, але й правам зацікавлених сторін.

На сучасному етапі розвитку земельного законодавства, ми можемо виявити такий вид самовільного зайняття земельної ділянки, як намір особи використовувати землю до моменту її державної реєстрації [3, с. 10].

Іншими словами, потенційний власник земельної ділянки використовує її, не маючи на це достатніх прав. При цьому треба враховувати те, що, звичайно, самовільне використання земельної ділянки являє собою порушення встановленого порядку передачі земельної ділянки у власність або надання її в користування. Але річ у тім, що цей порядок включає кілька відносно самостійних стадій виникнення земельних прав: права власності на земельну ділянку або права землекористування. На цих етапах уповноважений орган приймає рішення про передачу землі у власність або користування, відводиться земельна ділянка та остаточно проводиться державна реєстрація прав на неї.

Державна реєстрація земельної ділянки здійснюється за відповідною заявою шляхом відкриття поземельної книги на таку ділянку. На підтвердження факту реєстрації заявнику безкоштовно видається витяг з кадастру, що містить усі відомості про земельну ділянку, внесені до поземельної книги. Складовою частиною витягу є кадастровий план земельної площі. Останнім етапом реєстрації є внесений запис до держреєстру. Отже, з моменту державної реєстрації права на земельну ділянку за конкретною фізичною чи юридичною особою вона може приступати до її використання. У всіх інших випадках фактичне використання такої ділянки буде неправомірним, тобто воно здійснюється з порушенням вимог встановленої процедури.

Отже, можна зробити висновок, що самовільне зайняття земельних ділянок призводить до деформації суспільних відносин щодо володіння, користування та розпорядження земельними ділянками, порушує суспільні відносини, що регулюють порядок набуття права власності (користування) на земельну ділянку, її раціонального використання та охорони земель.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 року. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 350.

3. Шульга М. Самовільне зайняття земельної ділянки / М. Шульга. Юридичний вісник України. 2004. № 32. С. 9–13.

Федорович А.В.

студентка 4 курсу

юридичного факультету,

Національний університет біоресурсів

і природокористування України¹

НОВЕЛИ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ АУКЦІОНІВ

З набуттям чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продажу земельних ділянок та набуття права користування ними через електронні аукціони» №1444-ІХ від 18.05.2021 року та прийняттям Кабінетом Міністрів України Постанови «Деякі питання підготовки до проведення та проведення земельних торгів для продажу земельних ділянок та набуття прав користування ними (оренди, суперфіцію, емфітевзису)» №1013 від 22.09.2021 року, землі державної та комунальної власності промислового і сільськогосподарського призначення чи для забудови продаватимуть та орендуватимуть виключно на електронних аукціонах в електронній торговій системі.

Правознавці вважають, що такий формат торгів збільшить не тільки кількість проданих чи орендованих земельних ділянок, але й зросте вартість земельної ділянки, як об'єкта, під час аукціону завдяки добросесній конкуренції. Як наслідок – додаткові кошти до бюджету громади, у власності якої перебуває земельна ділянка.

Постанова Кабміну №1013 від 22.09.2021 року регулює технічні вимоги до підготовки та проведення електронних торгів. Організатори та учасники торгів, працюють у системі «ProZorro.Продажі» через особисті кабінети, зареєструвавшись в авторизованій системі. Також зазначається, що будь-яка особа, може ознайомитися з умовами проведення земельних аукціонів та

¹ науковий керівник: *Дейнега М.А., д.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України*

результатами безпосередньо, на сайті вищевказаному електронному ресурсі.

Суб'єктами земельного аукціону є:

- організатор земельного аукціону;
- оператор електронного майданчика;
- особа, яка має право на купівлю лота;
- учасники, якими сплачено всі необхідні платежі та подані документи, згідно з вимогами чинного законодавства.

Продавець чи орендодавець земельної ділянки державної чи комунальної власності оприлюднює у системі «ProZorro.Продажі» оголошення про проведення торгів не пізніше ніж через 90 календарних днів після прийняття рішення про проведення аукціону, відповідно до ч.4 ст.136 Земельного Кодексу України.

Всі необхідні документи для участі в земельних торгах подаються в електронній формі, шляхом кваліфікованого електронного підпису. Також організатор зобов'язаний укласти угоду з оператором «ProZorro.Продажі», що підключений до торгової електронної системи.

Законом передбачено, що об'єктом аукціону виступає одна земельної ділянки або право на неї. Оголошення про проведення земельних торгів публікує через особистий кабінет організатор, до опису лота додає документи та матеріали про ділянку, її фотографії. В оголошеннях про продаж зазначається та особа, яка має переважне право на купівлю земельної ділянки.

Дату проведення торгів визначається безпосередньо організатором, в загальних правилах кількість днів може змінюватися від 30 до 45 днів, з моменту публікації оголошення, проте час проведення аукціону визначається на електронному майданчику автоматично.

У разі потреби організатор в оголошенні, зазначає рахунки на витрати, що здійснені при підготовці лота до продажу, проте не сплачує жодних коштів за користування системою «ProZorro.Продажі». Всі вищевказані витрати здійснені на підготовку лота, що стосуються земельної ділянки, відшкодовуються переможцем торгів.

Організатор має право протягом 2 робочих днів, з моменту оприлюднення оголошення, виправити технічні помилки чи описки, у разі їх наявності.

Протягом 5 робочих днів, продавець зобов'язаний надати відповідь потенційному покупцеві до електронної торгової системи запитання щодо лоту. Не пізніше, ніж протягом наступного робочого дня, після отримання оплати, організатор повинен оприлюднити в систему «ProZorro.Продажі» відомості про здійснення оплати

переможцем за придбаний лот та витрати, що були здійсненні в ході підготовки лота до продажу. Після оприлюднення підписаного договору, а також відомостей про здійснення оплати, системою автоматично присвоюється статус аукціону статус завершеного, а договору – підписаного.

Отже, модернізована модель земельних торгів є затратною та потребує чимало часу для його організації. Проте суб'єкти аукціону беруть участь дистанційно, без виїзду з місця проживання. Також застосування електронних торгів дозволяє пришвидшити конкуренцію купівлі-продажу земельної ділянки державної чи комунальної власності та права на неї.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Закон України № 2768-III від 25.10.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продажу земельних ділянок та набуття права користування ними через електронні аукціони: Закон України № 1444-IX від 18.05.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1444-20#Text>
3. Деякі питання підготовки до проведення та проведення земельних торгів для продажу земельних ділянок та набуття прав користування ними (оренди, суперфіцію, емфітевзису): Постанова Кабінету Міністрів України № 1013 від 22.09.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2021-%D0%BF#Text>

Шептун Н.С.

студентка 4 курсу

юридичного факультету

Національний університет біоресурсів

і природокористування України¹

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРАРНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія, викликана вірусом COVID-19, і пов'язані з нею карантинні заходи завдають великих економічних збитків практично для всіх галузей економіки. Не виключенням є і аграрна сфера.

¹ науковий керівник: *Ліхтер М.П., к.ю.н., старший викладач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Так історично склалося, що основним інструментом підтримки агросфери були податкові пільги залежно від площі землі в обробітку та пільги з податку на додану вартість. Прямі субсидії стали основним інструментом підтримки сільгоспвиробників в Україні після скасування пільг із ПДВ.

Щорічно Законом України «Про Державний бюджет» визначається перелік програм, об'єктів та структура видатків на сільське господарство, що фінансуються за рахунок бюджетів усіх рівнів.

У проекті закону про Державний бюджет України на 2021 рік № 4000 від 14 вересня 2020 року передбачався розвиток вітчизняної економіки в умовах пандемії. Однак, коштів на підтримку агросфери закладено стільки ж, як у 2020-му році, зокрема: фінансова підтримка розвитку фермерських господарств – 380 млн грн.; фінансова підтримка на поворотній основі (безвідсоткові кредити) через Український державний фонд підтримки фермерських господарств – 67 млн грн.; державна підтримка через доплати на користь застрахованих осіб – членів/голів сільських (фермерських) господарств – 20 млн грн.; державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції – 1 млрд грн.; фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства – 400 млн грн.; часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва – 437 млн грн.; фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів – 1,2 млрд грн [1].

5 листопада 2020 року був прийнятий Закон про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» та інших законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції, у якому було запропоновано створення єдиного аграрного реєстру як єдиної державної інформаційної системи, що міститиме відомості про виробників сільськогосподарської продукції та забезпечуватиме ефективне адміністрування державної підтримки.

До того ж, основні положення закону передбачають: а) виключення положень із закону, які стосуються врегулювання питань державної аграрної інтервенції як форми державного втручання; б) надання визначень, які необхідні для належного функціонування системи державної підтримки (виробник сільськогосподарської продукції; сільськогосподарська діяльність, сільськогосподарський товаровиробник тощо); в) визначення принципів, на яких надається державна підтримка (прозорість, публічність, цільове використання

наданих коштів); г) запровадження законодавчих підстав для функціонування Державного аграрного реєстру; г) виключення положень, які стосуються державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію та державних заставних закупівель зерна; д) надання права на отримання бюджетної тваринницької дотації суб'єктам, які займаються козівництвом та аквакультурою; е) уточнення положень щодо виправлення помилок Державного земельного кадастру з використанням програмного забезпечення Державного аграрного реєстру [2].

Необхідно зазначити, що державна підтримка селянських (фермерських) господарств для подолання наслідків пандемії COVID-19 має полягати у повноцінній системі скоординованих заходів. Основні державні програми мають бути орієнтовані на підтримку, в першу чергу, малих сільгоспвиробників та фермерів, розвиток локальних ринків збуту та відкриття нових експортних ринків.

Деякі науковці стверджують, що малому бізнесу із статусом юридичної особи, допоможуть податкові канікули на кілька місяців у вигляді звільнення від сплати єдиного податку четвертої групи, а також підтримка в частині зниження єдиного соціального внеску на період карантину, а також сприяння більш ефективному використанню коштів міжнародної допомоги для малого аграрного бізнесу, що виділяється для України міжнародними фондами [3].

Також необхідно врахувати, що підтримка селянських господарств значною мірою стосується підтримки розвитку сільських територій, тому варто розділяти кошти підтримки на виробництво і на сільський розвиток.

Список використаних джерел:

1. Коштів на підтримку українського АПК у 2021 році закладено стільки ж, як у 2020-му. URL: <https://agropolit.com/news/18087-koshtiv-na-pidtrimku-ukrayinskogo-apk-u-2021-rotsi-zakladenostilki-j-yak-u-2020-mu>

2. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» та інших законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції. *Верховна Рада України.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68504

3. Тулуш Л. Д., Радченко О. Д. Державна підтримка фермерських та селянських господарств для подолання наслідків пандемії COVID-19. URL: <https://www.ndifp.com/1483/>

Яшук В.М.
студент 4 курсу
факультету бізнесу та права,
Луцький національний технічний університет¹

НАБУВАЛЬНА ДАВНІСТЬ У ЗЕМЕЛЬНОМУ ПРАВІ

Статтею 119, а саме частиною 1, Земельного кодексу України передбачено, що громадяни, які добросовісно, відкрито і безперервно користуються земельною ділянкою протягом 15 років, але не мають документів, які б свідчили про наявність у них прав на цю земельну ділянку, можуть звернутися до органу державної влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування з клопотанням про передачу її у власність або надання у користування. Розмір цієї земельної ділянки встановлюється у межах норм, визначених цим кодексом [1].

Як ми бачимо із положень норми якої були вище зазначені, право на земельну ділянку за давністю користування не виникає просто так, не виникає автоматично. Також окрім цього, нормою Земельного кодексу України визначено низку необхідних критеріїв, які є невід'ємними ознаками давності користування. Одними з умов набуття визначеними суб'єктами такого права є добросовісне, відкрите і безперервне користування обраною, відповідною ділянкою впродовж 15-ти років.

В цивільному законодавстві розрізняють дві категорії добросовісного і недобросовісного володіння майном. В зазначеній земельно-правовій нормі йдеться мова про добросовісне користування земельною ділянкою, під якою ми повинні розуміти здійснення обробки та присвоєння корисних властивостей земельної ділянки без належних на це правових підстав, яким громадянин не надавав значення, вважаючи своє землекористування правомірним. Суб'єкти повинні користуватися земельною ділянкою так, щоб не порушувати законні права та інтереси суміжних землекористувачів або власників інших земель. Окрім вищезазначених законодавств користування землею повинне здійснюватися також з дотриманням всіх вимог і екологічного законодавства. Стосовно «відкритого» використання земельної ділянки, то воно полягає в наступному: користування землею здійснюється без приховування цього ж факту від органів державної влади чи від третіх осіб або місцевого самоврядування. «Відкрите» користування

¹ науковий керівник: **Земко А.М.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри права, Луцький національний технічний університет

земельною ділянкою передбачає, що інформація про таке користування була відома всім уповноваженим органам, але вони не порушували питання про «самовільне» використання цієї земельної ділянки. Безперервне користування упродовж 15 років означає, що за цей час громадянин, який здійснював експлуатацію земельної ділянки, не залишив її без використання, тобто користування не переривалось протягом всього строку набувальної давності [3].

Відсутність хоча б одного з перелічених елементів говорить нам про відсутність достатніх підстав для реалізації норм інституту набувальної давності. І зрештою, неприсутність у громадянина або хоча б одного з членів його сім'ї документів, що посвідчували б наявність в них прав на земельну ділянку, також є самостійною вимогою, умовою набувальної давності. Присутність всіх наведених умов свідчить про те, що у громадянина є право на звернення до уповноваженого органу з клопотанням (проханням) про передачу відповідної земельної ділянки йому у власність або ж надання цієї земельної ділянки у розпорядження. Також не менш важливим є питання щодо визначення моменту початку зазначеного 15-річного строку.

Одразу ж після введення у дію Земельного кодексу України зустрічалися звернення громадян стосовно надання їм права власності на земельну ділянку або передачі її на умовах оренди на підставі підрахування перебігу набувальної давності з моменту саме фактичного започаткування розпорядження землею. Хоча органи державної влади та місцевого самоврядування нерідко й відмовляли у задоволенні таких клопотань (прохань) на тій умові, що земельно-правовий інститут набувальної давності виник з моменту введення у дію чинного Земельного кодексу. Так як Земельний кодекс набрав чинності 1 січня 2002 року, тож саме з цього моменту повинен починатися перебіг строку набувальної давності.

Отож право на звернення до уповноважених органів, у розпорядженні якого перебуває земельна ділянка, виникає у суб'єктів з моменту закінчення 15-річного строку того ж добросовісного, відкритого і безперервного користування земельною ділянкою, але не раніше 1 січня 2017 року. Але потрібно зауважити, що початок цього строку повинен бути пов'язаний з моментом, коли суб'єкт приступив до користування земельною ділянкою. В знак підтвердження цього, слід посилатися на лист Голови Верховного Суду України від 29 жовтня 2008 року. В п. 3 цього листа зазначено, що норма ст. 119 Земельного кодексу України щодо набуття права власності на земельну ділянку за набувальною давністю може застосовуватися з 1 січня 2017 року, тобто після спливу 15-ти років з моменту введення у дію чинного Земельного

кодексу України [2]. Тому саме на цей вищенаведений інформаційний лист і посилається Державне агентство земельних ресурсів України, коли надає відповіді на численні запити громадян з проханням пояснити їм саме процедуру реалізації набуття прав на земельну ділянку за давністю користування.

Окрім посилання на вищезазначений інформаційний лист Верховного Суду України спеціалісти Державного агентства земельних ресурсів України зазвичай керуються статтею 119 частиною 2 Земельного кодексу, відповідно до якої передача земельної ділянки у власність або у користування громадян на підставі набувальної давності здійснюється в порядку, встановленим кодексом України. Зазначений порядок передачі земель у власність або надання у користування на підставі набувальної давності охоплює не лише строки звернення, а й прийняття рішень та надання таких ділянок. Сама процедура передачі земельної ділянки у власність на підставі набувальної давності вважається здійсненою з моменту реєстрації права власності на землю, а от вже надання її у користування громадянину – лише після реєстрації відповідного договору оренди земельної ділянки.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. №3-4. Ст. 27.
2. Лист ВСУ від 29.10. 2008 №19-3767/0/8-08 «Щодо розгляду земельних спорів». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v3767700-08>
3. Постанова ВСС з розгляду цивільних та кримінальних справ від 07.02.2014р №5 «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав». URL: <http://sc.gov.ua/ua>

СЕКЦІЯ 3.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ ТА ІНШИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

*Асатрян Є. М.
аспірантка кафедри цивільного права,
Запорізький національний університет*

ДО ПИТАННЯ ПРО ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ТУРИЗМУ

Новітня земельна реформа на вітчизняних теренах є складним і багатоаспектним процесом. За слушним твердженням О. Г. Бондаря, «одним із головних векторів трансформації земельного ладу в Україні, яка розпочалася зі здобуттям незалежності, є кардинальна модернізація системи публічного управління у сфері використання та охорони земель» [1, с. 44]. Попри всі складнощі та прорахунки, які мали місце за тридцять з лишком років у цій царині, мусимо відзначити, що вказана система дійсно була «перезавантажена», причому оновлення зачепили як органи спеціальної компетенції (на сьогодні це вертикаль Держгеокадастру та його територіальних органів), так і органи галузевої компетенції. Останні у тій частині, яка стосується питань забезпечення раціонального використання та ефективної охорони земель у межах підпорядкованих їм галузей, становлять невід'ємну інституційну складову публічного земельного управління у державі.

У навчальній земельно-правовій літературі, коли наводяться приклади таких органів, ідеться, здебільшого, про сфери, де певній галузі економіки (оборони, гуманітарного блоку тощо) відповідає та чи інша категорія (чи, принаймні, підкатегорія) земель. Скажімо, система оборони держави, де ми маємо достатньо чітко визначену у ст. 77 Земельного кодексу України (далі – ЗК України) підкатегорію земель, Міністерство оборони України як орган галузевої компетенції і, більше того, спеціальний Закон України «Про використання земель оборони». Разом із тим, є сфери, де такої прямої кореляції немає, зокрема, галузь туризму. Зайве говорити про її важливість для держави та суспільства, про показники зростання туристичної індустрії у світовому масштабі, про більш ніж потужний туристичний потенціал України. Акцентуємо увагу, тим не менш, на тому, що туристична діяльність, як і будь-який

інший вид господарської діяльності, потребує відповідного ресурсного забезпечення. Туристичні ресурси – поняття комплексне, але ключову роль у цій системі відіграють ресурси природні, зокрема земельні. Своєю чергою, вони потребують належного організаційно-управлінського забезпечення їх раціонального використання та ефективного охорони.

Землі для туризму – це, передусім, земельні ділянки категорії земель рекреаційного призначення, до складу якої загалом відповідно до ст. 50 ЗК України належать землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів [2]. Втім, виходячи з нормативного визначення поняття «туризм» та переліку організаційних форм та видів туризму відповідно у статтях 1 та 4 Закону України «Про туризм» [3], є достатні підстави стверджувати, що землями рекреаційного призначення ця галузь не обмежується, а тому землі для туризму – це міжкатегоріальна група земель, що об'єднані спільним спеціальним цільовим призначенням і мають комплексний правовий режим, який формується на підставі норм не лише земельного, але й господарського, екологічного, рекреаційного законодавства.

Так само у системі інституційного забезпечення публічного управління щодо земель для туризму важливим вбачається забезпечення оптимального поєднання завдань, функцій та повноважень як Держгеокадастру, так і центральних органів виконавчої влади (далі – ЦОВВ) туристичного профілю. Наразі таким органом є Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ). Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1162 «Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму» ДАРТ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра інфраструктури і який реалізує державну політику у сфері туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів). У Положенні про ДАРТ є лише одна позиція, у якій безпосередньо йдеться про земельні питання, а саме підпункт 1б пункту 4, де серед завдань цього органу передбачене погодження клопотання про оголошення природних територій курортними з власниками чи користувачами земельних ділянок [4]. Тим не менш, ціла низка завдань Агентства, на наш погляд, так чи інакше дотична до питань забезпечення раціонального використання та охорони туристичних природних ресурсів, зокрема: розробка пропозицій щодо організації обліку туристичних ресурсів України, порядку створення та ведення Державного кадастру природних територій курортів,

розроблення програм облаштування транспортних магістралей об'єктами туристичної інфраструктури та ін.; забезпечення створення та ведення Державного кадастру природних територій курортів та участь у створенні та веденні Державного кадастру природних лікувальних ресурсів; забезпечення розгляду клопотань про оголошення природних територій курортними та розроблення відповідних проектів тощо [4]. Відзначимо, однак, певну однобокість підходів до визначення складу туристичних природних ресурсів і, відповідно, земель, на яких вони знаходяться, бо все вищепераховане стосується переважно курортів і лікувально-оздоровчих місцевостей. У цьому контексті доречно звернутись до глибокої тези А. Г. Бобкової про необхідність розмежування використання ресурсів рекреаційного фонду, стосовно яких встановлено спеціальний правовий режим, зокрема, рекреаційних зон, і використання природних ресурсів у рекреаційних цілях, тобто тих, що знаходяться за межами таких зон [5, с. 198–199].

Наголосимо, що ДАРТ є досить «компактним» органом публічної адміністрації, оскільки у його штатному розписі станом на 01.01.2021 р. передбачено лише 30 штатних одиниць [6]. Вбачається, що галузь туризму, попри необхідність перманентного дотримання підходів щодо економії бюджетних коштів, все ж потребує більших кадрових управлінських ресурсів. Втім, не варто забувати, що й саме Міністерство інфраструктури України з вересня 2021 р. має низку завдань та повноважень у сфері туризму [7]. Тому, підсумовуючи, зазначимо, що з метою належного інституційного забезпечення розвитку мережі земель для туризму в Україні вбачається доцільним у складі ЦОВВ у сфері туризму створити департамент (управління) туристичних природних ресурсів, який був би покликаний, окрім іншого, реалізовувати державну політику у сфері раціонального використання та охорони земель для туризму у взаємодії із Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру і Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України.

Список використаних джерел:

1. Бондар О. Публічне управління у сфері використання та охорони земель в Україні: актуальні проблеми правового та інституційного забезпечення *Право України*. 2020. № 5. С. 43–62.
2. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 18.11.2021).

3. Про туризм : Закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР (в ред. Закону України від 18 листопада 2003 р. № 1282-IV). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.11.2021).

4. Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму: постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-п#Text> (дата звернення: 18.11.2021).

5. Бобкова А. Г. Правовое обеспечение рекреационной деятельности : дисс. ...д-ра юрид. наук : 12.00.04, 12.00.06. Донецк, 2001. 466 с.

6. Штатний розпис Державного агентства розвитку туризму України на 01.01.2021. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ItST6nVoHYGVbnTLe-tRgxZc6iIQk60/view> (дата звернення: 18.11.2021).

7. Про затвердження Положення про Міністерство інфраструктури України: постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 460. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/937-2015-п#n2> (дата звернення: 18.11.2021).

Большотенко А.Р.

*аспірантка кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства Національного
університету біоресурсів та природокористування України*

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОБМЕЖЕНЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК

На сьогоднішній день з урахуванням тенденцій розвитку відносин приватної власності на землю в Україні постає питання комплексного використання земель. В той же час чинним законодавством України, а саме статтею 18 Земельного кодексу України закріплюється, що до земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії. Тому можна зробити висновок, що кожній категорії земель притаманні свої особливості щодо її використання, що у свою чергу значно обмежує право на користування нею та приводить до використання її виключно за цільовим призначенням.

В залежності де розташована земельна ділянка (наприклад, існують: охоронні зони, зони санітарної охорони, санітарно-захисні зони та зони

особливого режиму використання земель) або які об'єкти знаходяться на земельній ділянці на використання власником земельної ділянки або її частини може бути встановлено обмеження, які підлягають державній реєстрації в Державному земельному кадастрі у порядку, встановленому законом, і є чинними з моменту державної реєстрації. Так як не зареєстровані у Державному земельному кадастрі обмеження у використанні земельних ділянок фактично можуть вважатися юридично нікчемними.

Відділи Головного управління Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру на місцях в межах своїх повноважень здійснюють державну реєстрацію обмежень у використанні земель, вносять до Державного земельного кадастру відомості про обмеження у використанні земель, встановлені законами та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами, а також надають відомості з Державного земельного кадастру у формі витягу з Державного земельного кадастру про обмеження у використанні земель.

Право скористатись адміністративною послугою та отримати інформацію про встановлені обмеження щодо використання земельної ділянки мають власники (користувачі) землі або ж уповноважені ними особи, їхні спадкоємці та правонаступники (юридичні особи), громадяни, в інтересах яких встановлено згадані обмеження на ділянці, а також землевпорядні організації, які працюють за дорученням і в інтересах замовника розробки проектної/технічної документації.

Проте постає проблема, оскільки значна кількість земельного фонду держави перебуває у приватній власності, тому встановити та зареєструвати обмеження у використанні земельної ділянки можна лише з дозволу її власника. Якщо ж такої згоди не можливо отримати, то потрібно довести необхідність такого встановлення обмеження у судовому порядку. Крім того, особа, котра зацікавлена у встановленні таких обмежень, зобов'язана відшкодувати власнику земельної ділянки або землекористувачу відповідні збитки пов'язані з реєстрацією такого обтяження.

Відомості про такі обмеження у використанні земель зазначаються у схемах землеустрою і техніко-економічних обґрунтуваннях використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, проектах землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів, проектах землеустрою, що забезпечують

еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, проєктах землеустрою щодо відведення земельних ділянок, технічній документації із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості), містобудівній документації [1].

Наявність законодавчих обмежень щодо здійснення права власності на земельні ділянки під час їх використання покликані насамперед задля забезпечення дотримання цільового призначення землі, адже такі обмеження щодо здійснення права власності на земельні ділянки існують відносно кожної категорії землі. В той же час цільове призначення земельної ділянки може бути змінено лише в межах дозволених видів використання земель, які встановлені комплексним планом просторового розвитку громади.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: закон України від 25.10.2001 р. № 2768, в ред. від 24.09.2021 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

Брінцов А. І.

*кандидат юридичних наук,
начальник відділу правового забезпечення,
Вищий антикорупційний суд*

ЕКОЛОГІЧНИЙ СПІР ЯК ПРЕДМЕТ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Ефективний судовий захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, які виникають з екологічних правовідносин, є одним з індикаторів успішності кожної сучасної країни, для якої безпечне та захищене довкілля є одним із пріоритетів стратегічного розвитку.

За таких умов розуміння однієї з базових у відповідних правовідносинах категорії «екологічний спір» набуває основоположного значення, оскільки дозволяє розкрити суть матеріально-правової складової, з приводу якої виник екологічний конфлікт, окреслити коло можливих учасників відповідних спірних правовідносин, а також ідентифікувати вид судочинства, за правилами якого має розглядатися конкретний екологічний спір.

Як слушно зазначила З.В. Яремак «чинне національне законодавство не містить легального визначення ані поняття конфлікту,

ані спору, та, разом з тим, використовує саме категорію «спір». На думку вченої екологічній спір доцільно розглядати як категорію, в яку трансформується екологічний конфлікт на стадії врегулювання конфліктної ситуації правовими засобами в межах спеціальної юридичної процедури [1; 2, с. 252].

Виходячи з наведеного, визначимо, що екологічний спір як предмет судового розгляду є екологічним конфліктом, що виник з екологічних правовідносин між відповідними позивачем і відповідачем та знаходиться на стадії врегулювання конфліктної ситуації шляхом звернення до суду з відповідним позовом у порядку, встановленому процесуальним законодавством України.

За змістом частин першої та другої статті 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в Україні суди спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

Як зазначалося нами раніше, існуюча система судоустрою України дозволяє безперешкодно (без внесення додаткових змін у чинне законодавство) запровадити в судах спеціалізацію суддів з розгляду екологічних спорів.

Однак, судовий розгляд екологічних спорів, навіть за наявності вказаної спеціалізації суддів, відповідно до вимог чинного законодавства України має здійснюватися в межах і за правилами існуючих спеціалізацій судів.

Так, порядок здійснення судочинства, а також юрисдикція та повноваження судів на території України, у тому числі й щодо розгляду екологічних спорів, визначаються відповідними процесуальними законами, а зокрема: Господарським, Цивільним процесуальними кодексами України та Кодексом адміністративного судочинства України.

За змістом вказаних кодексів, критеріями розмежування судової юрисдикції, тобто передбаченими законом умовами, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства, є суб'єктний склад спірних правовідносин, предмет спору та характер спірних матеріальних правовідносин у їх сукупності, а також, за наявності, пряма вказівка в законі на вид судочинства, у якому розглядається визначена категорія справ.

Відтак, правильне визначення складових екологічного спору – суб'єктного складу, його предмета та характеру матеріальних правовідносин, безпосередньо впливає на правильне визначення виду судочинства, за правилами якого підлягає розгляду відповідний екологічний спір.

Доцільно зауважити, що Т.В. Єрмолаєва серед найбільших перешкод у швидкому та ефективному розгляді природоохоронних справ у судах станом на сьогодні на сьогодні серед інших виділяє саме розгляд екологічного спору із застосуванням принципу підсудності; перевантаженість судів іншими категоріями справ і відсутність професійної кваліфікації суддів у розгляді екологічних спорів [3, с. 73].

Визнаючи доречність таких пропозицій вченої, варто відмітити, що наведена вище «конкуренція» юрисдикції вітчизняних судів щодо розгляду екологічних спорів створює практичні передумови для потрапляння, наприклад, тотожних за предметами екологічних спорів, але з різними суб'єктними складами, одночасно на розгляд судів різних спеціалізацій, що потенційно не сприяє як сталості судової практики з розгляду подібних справ, так і дотриманню принципів їх своєчасного та професійного розгляду.

Відтак необхідно більш детально розглянути вказані складові екологічного спору, окреслення яких є важливим для можливості визначення виду судочинства, за правилами якого підлягає розгляду відповідний екологічний спір.

Так, предметом спору є сам об'єкт спірних правовідносин. Виходячи з цього, предметом екологічного спору можуть бути такі права, свободи чи інтереси, порушення, невизнання або оспорювання яких викликало відповідний спір, а зокрема: право суспільства та громадян на безпечне довкілля; права на природні об'єкти; право на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та майну громадян внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище; інтереси, пов'язані з експлуатацією природних ресурсів; потреба в захисті від шкідливого впливу на навколишнє природне середовище та людину і його мінімізації; необхідність забезпечення заходів щодо охорони, використання і відтворення природних ресурсів; потреба в забезпеченні екологічної безпеки тощо.

На жаль, чинне законодавство України не містить прямих вказівок на вид судочинства, у якому мають розглядатися справи, які виникають з екологічних правовідносин, що дозволило б, визначивши за предметом екологічний спір, віднести його до конкретного виду судочинства.

Водночас, характер спірних правовідносин в екологічних спорах, який фактично є визначальним критерієм, покладеним в основу розмежування юрисдикцій судів щодо розгляду відповідних спорів, визначається у кожній конкретній судовій справі окремо та загалом диференціює екологічні спори на публічно- та приватноправові.

Розглядаючи суб'єктний склад екологічних спорів, варто звернути увагу, що суб'єктами таких спорів можуть бути громадяни, юридичні особи, держава, органи державної влади та місцевого самоврядування тощо, що є властивим не тільки екологічним спорам. При цьому, суб'єктний склад екологічних спорів має і свої особливості. Так, згідно з позицією Великої Палати Верховного Суду, викладеної у постанові від 11 грудня 2018 року у справі № 910/8122/17 (провадження № 12-186гс18), право на захист порушеного конституційного права на безпечне довкілля належить кожному та може реалізовуватися як особисто, так і шляхом участі представника громадськості. Крім того, у вказаному судовому рішенні Верховний Суд установив, що у природоохоронній громадській організації наявне право на звернення до суду з позовом про усунення допущених суб'єктом господарювання порушень щодо використання диких живих тварин, яким фактично реалізуються повноваження органів державної влади із здійснення контролю за дотриманням суб'єктами господарювання вимог законодавства щодо захисту тваринного світу.

Указане свідчить про позитивний розвиток підходів до розгляду екологічних спорів, що створює передумови для наступних зрушень у цьому напрямі, одним з яких убачається запровадження в Україні інституту колективних екологічних позовів як перспективного інструменту захисту екологічних прав, свобод чи інтересів одразу широкого кола громадян.

Таким чином, з наведеного вбачається, що диференціація екологічних спорів як предмету судового розгляду відбувається за приналежністю до тієї чи іншої спеціалізації судів, що призводить до «розпорошування» екологічних спорів в судах різних юрисдикцій, що не сприяє сталості підходів та якості їх розгляду.

Натомість питання наявності в екологічного спору специфічних (властивих тільки йому) ознак є актуальним напрямом подальших наукових досліджень, які можуть дати відповідь на питання необхідності та доцільності запровадження екологічного судочинства в Україні, за правилами якого відбуватиметься розгляд відповідних спорів судами визначеної спеціалізації.

Список використаних джерел:

1. Яремак З.В. Юридичний механізм врегулювання еколого-правових конфліктів (постановка проблеми). URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8380/1/1099-Article%20Text-2280-1-10-20191101.pdf> (дата звернення: 18.11.2021).

2. Яремак З.В. «Екологічний конфлікт» та «екологічний спір»: співвідношення понять. Теоретичні та практичні аспекти реалізації екологічного, земельного, аграрного права в умовах сталого розвитку України: матер. Засідання «круглого столу» (м. Харків, 2 грудня 2016 р). Харків: НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2016. С. 248–252.

3. Єрмолаєва Т.В. Проблеми розгляду судами екологічних спорів. URL: [https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i2\(31\).569](https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i2(31).569).

Бузунко О.А.

аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРИНЦИП МАЙНОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЗА ЗАВДАНУ ЕКОЛОГІЧНУ ШКОДУ

Виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них (п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України); кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 56 Конституції України) [1].

Механізм відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування; відшкодування шкоди, завданої посадовою або службовою особою органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування регулюється статтями 1173-1174 Цивільного кодексу України) [2], а порядок пред'явлення позовів і розгляду справ регулюється процесуальним законодавством України.

Екологічна шкода підлягає відшкодуванню відповідно до загальних норм цивільного законодавства про договірну і деліктну відповідальність, а також норм екологічного права. Право на відшкодування екологічної шкоди виникає за наявності передбачених законом умов (підстав) відповідальності за заподіяну шкоду. Для настання цивільно-правової відповідальності необхідна наявність

складу екологічного правопорушення. Відповідно до загальних підстав цивільно-правової відповідальності обов'язковому з'ясуванню при вирішенні питання про відшкодування екологічної шкоди підлягають: наявність такої шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправною поведінкою заподіювача та вини останнього в її заподіянні [3, с. 321].

Згідно зі ст. 24 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» № 2493-III від 07 червня 2001 року матеріальна шкода, завдана територіальній громаді незаконними рішеннями сільських, селищних, міських голів, голів районних у місті, районних та обласних рад, їх заступників, керівників управлінь, відділів, інших структурних підрозділів виконавчих органів місцевого самоврядування, діями чи бездіяльністю посадових осіб місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок місцевого бюджету в порядку, встановленому законом. Сільські, селищні, міські, районні у місті, районні та обласні ради, сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної та обласної ради мають право зворотної вимоги (регресу) до посадової особи місцевого самоврядування, яка заподіяла шкоду територіальній громаді, у розмірах і порядку, визначених законами України та статутами територіальних громад, прийнятими відповідно до законів України [4].

На відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед юридичними і фізичними особами вказує і ст. 77 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», відповідно до якого шкода, заподіяна юридичним і фізичним особам в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування, відшкодовується за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування – за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом [5], а також ст. 49 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», відповідно до якого посадові особи місцевих державних адміністрацій несуть матеріальну відповідальність у порядку, передбаченому Законом України «Про державну службу» [6].

Незважаючи на те, що Цивільний кодекс України регулює приватно-правові відносини, його положення можуть застосовуватися і до споріднених відносин. Вказівка на це міститься у Роз'ясненні Вишого Арбітражного Суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища» № 02-5/744 від 27 червня 2001 року, відповідно до якого у вирішенні спорів, пов'язаних із

застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, слід керуватися нормами природноресурсового, природоохоронного законодавства про забезпечення екологічної безпеки, а з питань, не врегульованих цим законодавством, – відповідними правилами цивільного законодавства. Шкода, заподіяна внаслідок порушення цього законодавства, повинна відшкодовуватись у розмірах, які визначаються на підставі затверджених у встановленому порядку такс і методик обрахування розмірів шкоди, що діють на час здійснення порушення або, у разі неможливості встановлення часу здійснення порушення, – на час його виявлення. Відсутність таких такс або методик не може бути підставою для відмови у відшкодуванні шкоди [7].

Судовий захист є одним із найефективніших правових засобів захисту інтересів фізичних та юридичних осіб у галузі екологічних правовідносин, тому принцип майнової відповідальності посадових осіб органів виконавчої влади, за завдану екологічна шкоду, є необхідним в діяльності вказаних посадових осіб.

Враховуючи вищевказане, принцип майнової відповідальності посадових осіб органів виконавчої влади, за завдану шкоду, є одним із ключових у формуванні відповідальності посадових органів виконавчої влади. Не є виключення майнова відповідальність посадових осіб органів виконавчої влади, за завдану екологічна шкоду.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
3. Калишук Л.А. Окремі аспекти захисту прав громадян України. URL: <http://www.apdp.in.ua/v46/56.pdf>. С. 318–323.
4. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
6. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст.190.
7. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного

середовища: Роз'яснення Вищого Арбітражного Суду України від 27.06.2001 р. № 02-5/744. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_744800-01#Text.

*Голуб С.М.
аспірант 1 року навчання кафедри аграрного,
земельного та екологічного права ім. акад. В.З. Янчука
юридичного факультету НУБіП України*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ БІОЕНЕРГЕТИКИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Все частіше в засобах масової інформації можна почути про альтернативні джерела енергії, відновлювальну енергетику, зелену енергетику чи біоенергетику. На характеристиці правових засад використання останньої зупинимося більш докладно.

Що таке біоенергетика? В українському законодавстві поняття «біоенергетика» відсутнє. У науковій доктрині це поняття трактується, як використання енергії біомаси (органіки, яка утворюється за рахунок фотосинтезу) [1]. В свою чергу, в законодавстві України закріплено лише поняття біомаси - це невикопна біологічно відновлювана речовина органічного походження, здатна до біологічного розкладу, у вигляді продуктів, відходів та залишків лісового та сільського господарства (рослинництва і тваринництва), рибного господарства і технологічно пов'язаних з ними галузей промисловості, а також складова промислових або побутових відходів, здатна до біологічного розкладу (ст. 1) [2].

Здавалося би, використання енергії біомаси є гарною альтернативою для багатьох сільськогосподарських підприємств. Проте, станом на 2021 рік ця практика не є поширеною в Україні. Можливо секрет полягає в зацікавленості самої держави у підтримці такого альтернативного джерела енергії.

Що ж стосується ЄС, то за статистичними даними, біоенергетика виступає провідним джерелом відновлюваної енергії для опалення та охолодження (88% всіх ВДЕ), що становить 16% загального європейського кінцевого споживання енергії в цьому секторі. До прикладу, лідерами енергетичного використання біомаси в Європі є Литва (33,6%), Фінляндія (33,5%), Швеція (31,9%), Естонія (26%), Латвія (22,9%). Найбільша частка біомаси у загальному внеску всіх

відновлюваних джерел енергії має місце в Естонії (93,1%), Латвії (87,6%), Польщі (87,3%), Фінляндії (86,3%), Угорщині (85,7%) [3, с. 6].

На сьогоднішній день, правове регулювання у вказаній сфері здійснюється на підставі Директиви (ЄС) 2018/2001 Європейського Парламенту та Ради від 11 грудня 2018 р. про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел (далі – Директива ЄС 2018/2001) [4] та Директиви 2009/30/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2009 р. [5].

Слід звернути увагу на основоположні засади щодо використання біоенергетики, які закріплені у законодавстві ЄС. По-перше, це принцип сталого виробництва та споживання біомаси (ст. 102 Директиви ЄС 2018/2001), по-друге, пропрацьовано запобіжники, щодо скорочення негативних наслідків при використанні цього ресурсу (ст. 21, 44, 78 частки Директиви ЄС 2018/2001), по-третє, обрано ціль на збільшення частки використання альтернативних джерел енергії до 75% кінцевого споживання енергії до 2050 року (ст. 19 Директиви ЄС 2018/2001) [4]. При цьому, слід нагадати, що біомаса - це додаткове альтернативне джерело для енергетики, яке з однієї сторони має свою користь, а з іншої може мати негативні наслідки при бездумному використанні.

Хотілось би окремо звернути увагу на аналізі положень, які містяться у Директиві (ЄС) 2018/2001, і згідно з якими виробництво біопалива повинно бути сталим. Насамперед, слід зазначити, що критерії сталості поширюються не на всі види біопалива, а виключно на транспортне біопаливо та «біорідину», що має енергетичне використання, не пов'язане із транспортом. Вказаний принцип застосовуються незалежно від того, де була вирощена сировина - усередині чи поза межами ЄС. Також, документом встановлюються вимоги до скорочення викидів парникових газів, пов'язаних із використанням біопалива (ст. 2 Директиви ЄС 2018/2001), обмеження щодо вирощування біомаси на окремих категоріях земель (землі з підвищеним значенням для біорізноманіття, землі з високими вуглецевими запасами та торф'яні землі), (ст. 81 Директиви ЄС 2018/2001) екологічні вимоги до вирощування сільськогосподарської сировини, яка переробляється на біопаливо, зобов'язання соціального характеру (забезпечення продовольчої безпеки під час виробництва біопалива та ін.) (ст. 82 Директиви ЄС 2018/2001) [4].

Таким чином, правове регулювання відносин щодо виробництва і використання альтернативних джерел енергії, у т.ч., і біологічної енергії, в ЄС базується на засадах сталості. Вказаний принцип має бути закріплено і у законодавстві нашої країни, що сприятиме забезпеченню

стійкості економіки, зменшить негативний вплив на екосистеми та забезпечить енергетичну незалежність аграрного сектору.

Список використаних джерел:

1. Олійник Я.Б., Шищенко П.Г., Гавриленко О.П. Основи екології : підручник. Київ: Знання, 2012. 558 с.
2. Про альтернативні види палива: Закон України від 14.01.2000 р. 1391-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14#Text> (дата звернення: 10 листопада 2021 року).
3. Перспективи розвитку ринку біомаси в ЄС і Україні. Вплив використання біомаси на зміну клімату. Посібник: Openeurope, 2019 р. URL: https://uabio.org/wp-content/uploads/2020/05/USPP_Biomass.pdf (дата звернення: 10 листопада 2021 року).
4. Directive 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of December 11, 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L2001&from=fr> (дата звернення: 10 листопада 2021 року).
5. Directive 2009/30/EC of the European Parliament and of the Council of April 23, 2009 amending Directive 98/70/EC as regards the specification of petrol, diesel and gas-oil and introducing a mechanism to monitor and reduce greenhouse gas emissions and amending Council Directive 1999/32/EC as regards the specification of fuel used by inland waterway vessels and repealing Directive 93/12/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/30/oj> (дата звернення: 10 листопада 2021 року).

Суханова О.А.

*к. с.-г.н., доцент, доцент кафедри
ландшафтної архітектури та фітодизайну
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Згідно зі ст. 14 Конституції України та ст. 1 Земельного кодексу України землю вважають основним національним багатством. Земля є різновидом об'єктів матеріального світу, але особливим за своїм походженням, що потребує особливого режиму охорони в процесі використання саме з боку держави [3].

Землі природно-заповідного фонду – це ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Землі природно-заповідного фонду України, а також землі територій та об'єктів, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську цінність і є об'єктами комплексної охорони, належать до земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного або історико-культурного призначення [1].

До об'єктів природно-заповідного фонду належать: природні території та об'єкти – природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища; штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової, історико-культурної цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.

Відносини в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів регулюються Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», Законом України «Про природно-заповідний фонд України» та іншими актами законодавства України [1, 2, 3].

Законодавством України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Завданням законодавства України про природно-заповідний фонд України є регулювання суспільних відносин щодо організації, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення їх природних комплексів, управління в цій галузі.

Завдання, науковий профіль, характер функціонування і режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду визначаються у положеннях про них, які розробляються відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [1].

Забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення – центральний орган виконавчої влади та обласні, Київська та

Севастопольська міська державні адміністрації – щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

Впродовж 30 років незалежності Україна утверджує правову, демократичну державу, приймаючи закони та інші нормативно-правові акти з різних сфер суспільного життя Українського народу. Не є винятком і сфера використання земель, здійснення прав на землю, збереження довкілля тощо. Прийняті за часи незалежності України нормативно-правові акти складають досить значний законодавчий масив. За кількісними показниками структура земельного законодавства України налічує понад 90 законів, серед яких правову основу формування юридичної природи інституту ландшафтного використання та охорони земель складають близько 20, за допомогою яких термін «ландшафт» згадується понад 100 разів [4].

Згідно проведених досліджень з питань правового регулювання охорони та використання об'єктів природно-заповідного фонду України з'ясовано, що правовий режим щодо земель природно-заповідного фонду України є достатньо законодавчо-регламентованим, що не можна стверджувати стосовно інших різновидів ландшафтів. В чинному законодавстві України переважають норми, які мають загальний або бланкетний характер і не відображають особливостей правового режиму земель з точки зору їх раціонального використання, збереження довкілля, забезпечення реалізації основного конституційного принципу – «земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави» [3] тощо.

Список використаних джерел:

1. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 червня 1992 р. № 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 15.11.2021)
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення проєктів створення природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : наказ М-ва охорони і природних ресурсів України від 21 серпня 2018 р. № 306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0306737-18#Text> (дата звернення: 15.11.2021)
3. Суханова О.А. (2015). Нормативно-правове забезпечення України щодо охорони ландшафтних об'єктів охоронних категорій. *Науковий вісник НУБіП України: Серія «Лісівництво та декоративне садівництво»*. Вип. 229. С. 206-216.

4. Енциклопедичний словник-довідник ландшафтника / Кушнір А.І., Пушкар В.В., Суханова О.А., Вакулик І.І. Київ: ЦП «Компринт», 2021. 720 с.

Федчишин Д.В.

*доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
науково-дослідної частини,
Запорізький національний університет,*

Ігнатенко І.В.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ

На сьогоднішній час на багатьох водоймах нашої країни з метою забезпечення охорони, раціонального використання окремих видів водних біоресурсів затверджується режим рибогосподарської експлуатації водного об'єкта. Відповідно до Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» режим рибогосподарської експлуатації водного об'єкта – установа на відповідний термін сукупність вимог, умов та заходів щодо обсягів робіт з відтворення водних біоресурсів за їх віковими та видовими характеристиками, строків лову, типів і кількості знарядь та засобів лову, обсягів вилучення, регламентації любительського і спортивного рибальства, ощадливого використання водних біоресурсів рибогосподарського водного об'єкта (його частини).

Режим рибогосподарської експлуатації водного об'єкта (далі – Режим) було погоджено Державним агентством меліорації та рибного господарства України (далі – Держрибагентство) у встановленому законодавством порядку в межах його повноважень. Останнє є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів.

Практика використання водних біоресурсів на підставі режиму рибогосподарської експлуатації є загальнопоширеною в Україні: на початок 2020 року в межах країни діяло 398 таких режимів. Правовим підґрунтям для встановлення режиму є Закон України «Про рибне

господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» та Інструкція про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах, що затверджена Наказом Державного комітету рибного господарства України 15.01.2008 р. № 4 (Інструкція № 4). Також варто зазначити, що на сьогодні правове регулювання зазначеної сфери здійснюється постановою Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 року № 1138, якою встановлено що з 1 січня 2020 р. до 31 грудня 2021 р. діє експериментальний проект із запровадження порядку здійснення штучного розведення, вирощування водних біоресурсів та їх використання у СТРГ та проведення аукціонів з продажу режимів СТРГ шляхом електронних торгів (далі – Тимчасовий порядок). Цим порядком передбачається проведення аукціону для надання режиму рибогосподарської експлуатації. Проте ані в 2020, ані в 2021 роках жодного аукціону не було проведено, наслідком чого було незатвердження жодного режиму. Тому можна зробити висновок, що запровадження зазначеного Тимчасового порядку не принесло позитивних змін у галузь, а тому цілком виправданим буде не продовження його дії. Крім того, законність встановлення режимів рибогосподарської експлуатації підтверджується практикою Верховного Суду, зокрема, рішенням Верховного Суду України у справі № 806/449/15 від 23.11.2018 р., рішенням Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі №802/1145/17-а від 29 квітня 2020 р., ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 910/5640/18 від 23 червня 2020 р.

Однак, незважаючи на значну поширеність режимів та наявність відповідної законодавчої бази для їх правового регулювання, на практиці користувачі, яким надаються режими, зіштовхуються з різноманітними проблемами, що негативно впливають на їх господарську діяльність. Однією з таких проблем є намагання працівників органів внутрішніх справ та прокуратури притягнути таких користувачів до кримінальної відповідальності за самовільне зайняття земельної ділянки, що передбачено статтею 197-1 Кримінального кодексу України. Обґрунтовується така позиція тим, що водойма використовується, а орендна плата за використання відповідною земельною ділянкою не сплачується.

З цього приводу варто навести, в першу чергу, положення Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», яким передбачено, що самовільне зайняття земельної ділянки – будь-які дії, які свідчать про фактичне використання земельної

ділянки за відсутності відповідного рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування про її передачу у власність або надання у користування (оренду) або за відсутності вчиненого правочину щодо такої земельної ділянки, за винятком дій, які відповідно до закону є правомірними. В контексті зазначеної законодавчої норми варто відзначити, що режим має правомірний характер, адже погоджується відповідним державним органом в межах його повноважень та відповідно до чинного законодавства.

Верховним судом України у вищезазначеному рішенні у справі № 806/449/15 від 23.11.2018 р. встановлено, що положення законодавства, що регулюють порядок встановлення режимів рибогосподарської експлуатації, не містять обов'язкової умови про необхідність мати правовстановлюючі документи на право користування водним об'єктом та земельною ділянкою для отримання погодження Режиму. Крім того, у цій справі суд виходить з того, що при отриманні Режиму рибогосподарської експлуатації водного об'єкта користувачам надаються у користування лише водні біоресурси, а не водний об'єкт чи земля під водою.

Отже, можна зробити висновок про безпідставність та необґрунтованість намагань певних державних органів притягнути до кримінальної відповідальності користувачів, які здійснюють діяльність на водоймах відповідно до режиму рибогосподарської експлуатації водного об'єкта, в результаті чого здійснюється протиправний вплив на законну господарську діяльність суб'єктів рибного господарства.

Фелонюк Д.Л.

*здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинського національного
університету імені Лесі Українки*

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Будучи одним із найнеобхідніших демократичних засобів реалізації принципу народовладдя, громадськість є важливим суб'єктом вирішення глобальних проблем сучасності, у тому числі шляхом її залучення до участі у формуванні та здійсненні екологічної політики. Ефективність взаємодії держави та громадськості у цій сфері, досягнення високих результатів у питаннях збереження і захисту довкілля, раціонального природокористування, забезпечення екологічної безпеки та нормальної життєдіяльності людства напряму

залежить не тільки від наявної в країні нормативно-правової бази, але й від дієвості механізмів їх втілення на практиці.

Вітчизняна правова база з питань участі громадськості у формуванні та реалізації екологічної політики України є досить розгалуженою та в цілому відповідає основоположному міжнародному акту в цій сфері – Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуській конвенції) від 25.06.1998, ст. 1 якої встановлено, що «З метою сприяння захисту права кожної людини нинішнього і прийдешніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту, кожна зі Сторін гарантує права на доступ до інформації, на участь громадськості в процесі прийняття рішень і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, відповідно до положень цієї Конвенції» (Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція), 1998) [1, с.236].

Разом з тим, попри належну правову регламентацію участі громадськості у формуванні та реалізації екологічної політики в Україні практичне втілення відповідних правових норм та, власне, активність представників громадськості у вирішенні питань охорони і захисту навколишнього природного середовища, ефективного й раціонального природокористування, забезпечення екологічної безпеки характеризується недостатнім рівнем ефективності.

Саме на недостатню ефективність та результативність взаємодії громадськості з органами державної влади в екологічній сфері було вказано в аналітичній записці «Взаємодія громадськості з органами державної влади в екологічній сфері: оцінка сучасного стану» Національного інституту стратегічних досліджень [2]. Такий стан речей, на думку дослідників, пояснювався наступним чином: а) частина представників організацій, громадських активістів, створюючи резонансний фон, спонукають органи державної влади до розв'язання лише окремих екологічних завдань. Якщо ж застосовуються неконструктивні методи і маніпуляції, бракує фахової аргументації, що призводить до дискредитації інших представників екологічної громадськості; б) спостерігається тенденція до монополізації цієї сфери окремими громадськими організаціями, які діють «від імені усієї громадськості», та «статичності» екологічного громадського середовища в умовах обмеженості кадрово-організаційних та фінансових ресурсів; в) у профільних органах державної влади, відповідальних за екологічну політику, спостерігається пришвидшена

зміна кадрового складу, їм бракує професійно-фахової підготовки, що негативно позначається на цілісності формування та якості реалізації державної політики в екологічній сфері. При цьому ризики прийняття хибних рішень та їх небезпечних наслідків можуть збільшуватися, оскільки часто ігноруються ґрунтовні експертні висновки, суспільний інтерес, громадська думка; г) громадські організації, здатні артикулювати інтереси суспільства, місцевих громад, та, водночас, на фаховому рівні представляти суспільні інтереси при взаємодії з органами державної влади, здебільшого не справляють відчутного впливу на формування порядку денного державної екологічної політики. В екологічній сфері, як і в інших сферах, при остаточному прийнятті рішень переважно не враховуються громадська думка та результати консультацій з громадськістю; г) формування державної екологічної політики та реалізація її завдань на всіх рівнях часто ґрунтується не на пріоритеті національних інтересів та екологічної безпеки, а на групових (корпоративних) інтересів та ін. (Взаємодія громадськості з органами державної влади в екологічній сфері: оцінка сучасного стану). Можна з упевненістю стверджувати, що значна частина названих проблем залишається актуальною і нині.

У цьому контексті варто згадати й про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років», схвалені Постановою Верховної Ради України від 14.01.2020 [3]. В даному документі констатується необхідність розробки ефективної системи захисту довкілля, а разом з тим і захисту людини як його частини, й вказується на важливість такого завдання, яке стоїть на сьогодні перед українськими парламентом і урядом, органами місцевого самоврядування, однак участь громадськості у його виконанні залишилася поза увагою законодавця. У той же час акт містить таке положення: «Вирішення багатьох проблем захисту довкілля можна досягти шляхом запровадження потужного та ефективного природоохоронного нагляду, базованого на державному моніторингу навколишнього природного середовища. При цьому вирішення проблем забруднення повинно відбуватися у постійному конструктивному діалозі влади і бізнесу» [3].

Вважаємо, що серед перспективних пріоритетів на найближчі кілька років варто було б окреслити заходи з активізації залучення громадськості до формування та здійснення національної екологічної політики держави. Необхідно активізувати зусилля держави у напрямі реальної співпраці з громадськістю та якнайповнішого залучення її представників до участі у формуванні та здійсненні національної

екологічної політики як на загальнодержавному, так і на регіональному й місцевому рівнях.

Список використаних джерел:

1. Фелонюк Д.Л. Правове регулювання участі громадскості у формуванні та здійсненні екологічної політики України: деякі аспекти. KЕLM. NAUKA. OSWIATA. PRAWO. ZARZADZANIE. № 4 (40). 2021. С. 234-238
2. Взаємодія громадськості з органами державної влади в екологічній сфері: оцінка сучасного стану: Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1435/>
3. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років», схвалені Постановою Верховної Ради України від 14.01.2020 № 457-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-20#Text>

Чумаченко І.Є.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного,
земельного та екологічного права,*

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ¹

Альтернативні джерела енергії мають скласти основу природно-ресурсного потенціалу, що стане вирішальним чинником у формуванні «зеленої» економіки та забезпеченні сталого розвитку. Основним напрямом використання альтернативних (відновлюваних) джерел енергії в Україні є сонячна енергія. За офіційними даними НЕК «Укренерго» сонячна енергетика залишається першою в країні технологією за встановленою потужністю серед відновлюваних джерел енергії. Основною перевагою використання енергії Сонця є її невичерпність та екологічна чистота, що сприяє поліпшенню екологічного стану і не призводить до зміни енергетичного балансу на планеті. Також, при використанні сонячної енергії відпадає необхідність у її видобуванні, переробці, збагаченні та транспортуванні

¹ Дослідження здійснене в рамках виконання проекту «Альтернативна енергетика в Україні: шляхи системного законодавчого стимулювання» за фінансової підтримки Національного фонду досліджень України (договір № 83/02.2020 від 29 жовтня 2020 р.)

палива, знімається проблема утилізації або захоронення шкідливих відходів традиційних енергетичних виробництв.

З проголошенням незалежності України було прийнято низку законодавчих актів, що сформували правовий фундамент використання сонячної енергії. Одним із перших став ЗУ «Про енергозбереження» від 1 липня 1994 р. Цей закон розглядає енергозбереження як такий вид діяльності, що спрямований на раціональне використання й бережливе витрачання первинної та перетвореної енергії та природних енергетичних ресурсів. Акцент у цьому законі робиться на стимулюванні розвитку «нетрадиційних та поновлювальних джерел енергії», під якими розуміються джерела, що постійно існують або періодично з'являються в навколишньому природному середовищі у вигляді потоків енергії Сонця, вітру, тепла Землі, енергії морів, океанів, річок, біомаси.

Значним кроком в регулюванні використання сонячної енергії стало прийняття ЗУ «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 р. Цим законом було закріплено правові, економічні, екологічні та організаційні аспекти використання сонячної енергії та сприяння розширенню її використання в енергетичному комплексі. Нормами зазначеного закону передбачено встановлення «зеленого» тарифу, тобто спеціального тарифу, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, зокрема на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), з альтернативних джерел енергії. «Зелений» тариф – це гарантії держави виробникам, що енергія, вироблена ними, буде придбана за вищими цінами, ніж у виробників традиційної енергії. Такий підхід дає змогу державі залучити в галузь приватних інвесторів. З 2008 року «зелений» тариф був основним стимулюючим засобом розвитку альтернативної енергетики, в тому числі сонячної.

Важливим для розвитку сонячної енергетики є і прийняття ЗУ «Про ринок електричної енергії» від 13 квітня 2017 р. Цей закон забезпечує формування якісно нової моделі енергоринку в Україні, що передбачає впровадження конкурентних правил гри на всіх рівнях, які будуть розділені за періодами часу: ринок двосторонніх договорів, на якому споживачі або трейдери зможуть купувати електроенергію безпосередньо у генеруючих компаній; ринок «на добу наперед», на якому мають укладатися контракти з поставкою на наступну добу; внутрішньодобовий ринок для торгів обсягів електроенергії в межах доби; балансуєчий ринок, який дозволить докупити або продати обсяги електроенергії для збалансування графіку навантаження. Відповідно до цього закону можна укладати довгострокові договори до 2030 року на

закупівлю електроенергії, виробленої з сонячної енергії за «зеленим» тарифом. Також слід нагадати, що цим законом було скасовано норму, яку було запропоновано у 2013 р., за якою 50 % обладнання, потрібного для будівництва СЕС, має бути вироблено в Україні, замінивши на заохочення використовувати таке обладнання.

Суттєвим є і прийняття ЗУ «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» від 9 липня 2010 р., яким визначено механізми організаційно-правового забезпечення щодо надання і використання земельних ділянок для розміщення об'єктів енергетичної інфраструктури, в тому числі СЕС, встановлення та дотримання правового режиму земель спеціальних зон об'єктів енергетики з метою забезпечення безперебійного функціонування цих об'єктів, раціонального використання земель, а також безпечної життєдіяльності та захисту населення і господарських об'єктів від впливу можливих аварій.

Неможливо залишити без уваги Енергетичну стратегію України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схвалену розпорядженням КМУ від 18 серпня 2017 р. № 605-р. Цей стратегічний документ ставить завдання перед сонячною енергетикою – за умови подальшого здешевлення сонячної енергії її економічно обґрунтований потенціал повинен зростати. При цьому розширення використання відновлюваної енергетики безпосередньо у споживача не підпадає під обмеження енергосистеми і формує перспективу динамічного розвитку на місцевому рівні. Державна політика має бути орієнтована на стимулювання первинної ініціативи приватних гравців ринку. Має стимулюватися також розвиток децентралізованої відновлюваної енергетики (наприклад, фотоелектричні системи та сонячні колектори на дахах житлових будинків тощо), потенціал якої оцінюється у 5% споживання електроенергії населенням.

Отже, слід відзначити, що правове забезпечення використання сонячної енергії загалом формується з норм законодавства про альтернативну енергетику та має подекуди фрагментарний характер. Проте, з погляду на переважні перспективи використання сонячної енергії, механізм державно-правового регулювання з цього питання повинен бути чітким, виваженим та враховувати специфічні аспекти використання такого альтернативного ресурсу енергії.

Шаповал Н. В.
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
фундаментальних та галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету імені
Михайла Остроградського*

МУНІЦИПАЛЬНА ТА ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Україна переживає процес активного реформування у різних сферах суспільного життя, що суміщається в часі з низкою реформ – адміністративною, судовою, парламентською та земельною. Що стосується особливо земельної реформи то на наш погляд цьому правовому феномену необхідно приділити особливу увагу.

В історичній ретроспективі розвиток земельної реформи сучасної України розпочинається з оприлюднення намірів української влади наприкінці ХХ століття провести земельну реформу, яка була затверджена Постановою Верховної Ради РСР від 18 грудня 1990 р. [1].

Ця Постанова визначала, що земельна реформа є складовою економічної реформи, здійснюваної в Україні у зв'язку з переходом економіки до ринкових відносин [2, с. 48]. Того ж дня було прийнято і Земельний кодекс України [3].

30 січня 1992 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про форми власності на землю» [4], увівши поряд із державною колективну і приватну форми власності на землю. А 13 березня 1992 ВРУ ухвалила новий Земельний кодекс України.

Того ж 13 березня 1992 року Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі» № 2200-ХІІ. У ній зазначалося: «...через відсутність належної координації контролю з боку державних органів за ходом реформи, несвоєчасне вирішення ряду організаційних і правових питань реформування земельних відносин реалізація земельної реформи стримується, її темпи залишаються незадовільними» [5].

Вважаємо, що саме з прийняттям цього документу почалося роздержавлення, паювання і приватизацію землі мешканцями міст та селищ для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва, надання підприємствам, установам і організаціям земельних ділянок для колективного городництва за рахунок існуючих земель запасу.

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020 р. з 1 липня можуть продаватися виключно землі сільськогосподарського призначення приватної форми власності. Винятком є можливість громадян викупити земельні ділянки, які належать їм на праві постійного користування, на праві довічного успадкованого володіння або оренди (якщо така оренда виникла шляхом переоформлення права постійного користування до 2010 року), із державної або комунальної власності, якщо такі земельні ділянки були надані їм для ведення селянського (фермерського) господарства.

Передача державних земель у власність громад – процес важливий та історичний. Територіальні громади зможуть забезпечити кращий контроль та управління землями, а надходження до місцевих бюджетів покращать добробут містечок і сіл. Утім за довгі роки хаотичного централізованого управління, панування тіньової економіки та корупційних схем люди розучилися почуватися господарями на власній землі та мають безліч питань і навіть побоювань щодо земельної реформи. У цьому документі зібрано найпопулярніші та найважливіші питання, які виникають у громад щодо земельного законодавства. Дати відповіді взялися експерти із земельних питань, юристи, фахівці Держгеокадастру.

Прийняття Конституції України у 1996 році зумовило потребу актуалізувати попередньо прийнятий Земельний кодекс України від 1992 року у відповідності до її положень. Враховуючи це, Верховна Рада України 11 січня 2000 р. в постанові «Про виконання земельного законодавства при реформуванні аграрного сектора економіки» доручила Кабінету Міністрів України до 30.04.2000 р. внести на розгляд Верховної Ради України проект нового Земельного кодексу України. Новий проект було внесено до ВРУ 25 травня, але прийнятий він був лише через півтора роки, 25 жовтня 2001 р. [1].

Цей Земельний кодекс України чинний досі. Головними заслугами нової редакції є те, що в ній було закладено правове підґрунтя земельної реформи та закріплено напрацьовану практику приватизації земель с/г призначення, зокрема і сертифікат на право на земельну частку (пай).

Прикінцевими положеннями кодексу передбачалася розробка законів: «Про землеустрій», «Про державний земельний кадастр», «Про оцінку земель», «Про охорону земель», «Про розмежування земель права державної та комунальної форм власності», «Про державний земельний (іпотечний) банк», «Про ринок землі», «Про визначення правових засад вилучення земель права приватної власності» та ін.

На нашу думку проблематика земельної реформи в умовах проведення муніципальної реформи останнім часом переміщається «в епіцентр наукових і політичних дискусій». При цьому дискурс щодо цієї цих реформ зумовлений якісно новими інновативними підходами до осмислення ключових земельних та муніципально-правових явищ, процесів та інститутів, що поступово починають розглядатися в динамічній перспективі.

В юридичній літературі цілком правомірно ми спостерігаємо певний організаційно-правовий дуалізм реформування цих правових категорій як комплексного політико-правового феномену: з одного боку, цим явищам властиві консерватизм, усталеність їхніх з завдань, принципів, функцій і самої системи землевпорядкування, а, з другого боку, і земельна реформа і муніципальна реформа є динамічними явищами, у край сприятливими для проведення потрібних поліпшення повсякденного життя громадян реформ.

Список використаних джерел:

1. Про Земельну реформу: Постанова Верховної Ради Української РСР. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991. № 10. Ст. 100.
2. Пакулько, Валентина (2012). ЗЕМЛЯ – СЕЛО – ЛЮДИ – РЕФОРМА. *Збірник аналітичних матеріалів Експертного форуму з питань земельної реформи* (українська). М. Київ, бульв. Дружби народів, 22, к. 21: Легальний статус. С. 48.
3. Про внесення змін і доповнень до Земельного кодексу Української РСР. <https://uk.wikipedia.org> (Дата звернення 24.11. 2021р.).
4. Про форми власності на землю Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВРУ), 1992, №18, ст. 225)
5. Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі. *Офіційний вебпортал парламенту України* (uk). <https://uk.wikipedia.org> (Дата звернення 24.11. 2021р.).

Шаранова С.В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
земельного та аграрного права,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ

В умовах глобальної нестачі природних ресурсів, зменшення їх запасів, погіршення якості як земельних ресурсів, так і навколишнього

середовища в цілому, назріла необхідність належної уваги до проблем комплексного використання та охорони земель.

Взаємопов'язаність природних ресурсів у їхньому природному стані означає, насамперед, взаємозалежність якості та стану одного їх виду від стану інших видів. Використання ресурсів має здійснюватися комплексно, з урахуванням цієї взаємозалежності, а також того, що хибне використання одних природних ресурсів може завдати непоправної шкоди іншим [1, с. 60]. Таким чином, в умовах сьогодення дослідження питання комплексного використання земель є актуальним та важливим, крім цього, представники сучасної науки земельного, природоресурсного, екологічного права, на жаль, не приділяють належної уваги проблемам комплексного використання земель та формуванню єдиного підходу до визначення цього поняття.

У юридичній літературі минулого століття, активно досліджувалися тільки питання щодо комплексного використання природних ресурсів. При цьому, комплексне використання розглядалося у кількох аспектах. Основними з них виступали: це комплексне використання одного виду природного об'єкту як багатocільове, тобто використання кількома суб'єктами для різних цілей. І другий аспект, за якого комплексне використання розглядалося як використання одного об'єкта з урахуванням впливу його використання на стан навколишніх, суміжних об'єктів [2, с.122].

Як бачимо з наведених точок зору, єдиний підхід до визначення поняття комплексного природокористування також відсутній. Крім того, кожен автор у зміст такого поняття вкладає різноманітні складові. Так, на думку деяких вчених, комплексне використання полягає у повному залученні всіх компонентів природного ресурсу і в цьому випадку, як правило, йдеться лише про задоволення економічних інтересів, повністю ігноруючи питання охорони навколишнього середовища. Позиція інших авторів зводиться до того, що комплексне природокористування має здійснюватися не тільки з урахуванням охорони навколишнього середовища, а також й з дотриманням вимог раціонального використання.

Проте, основним природним ресурсом, все ж таки, виступає саме земля, яка є «фундаментом» для будь-якого виду природокористування та з якою пов'язані всі інші природні ресурси. Незважаючи на те, який саме природний ресурс задіяний в експлуатацію, він у будь-якому випадку пов'язаний із конкретною земельною ділянкою та має екологічний взаємозв'язок із землею.

Як справедливо підкреслюється в юридичній літературі, земля це особливий об'єкт з погляду її економічної ролі у житті суспільства та її

місця серед інших елементів природного комплексу. Земля є одним із компонентів природно-територіального комплексу, який тісно пов'язаний з іншими його компонентами: кліматом, водними ресурсами, рослинним покривом тощо. Природа – не просто сукупність різних об'єктів, а система взаємопов'язаних елементів і явищ. Заподіяння шкоди одному з них може призвести не тільки до кількісних, а й до серйозних (іноді необоротних) якісних змін в інших елементах [3, с. 47].

Крім того, використання надр, вод, лісів та інших об'єктів природи відбувається у межах відповідних категорій земель, виділених за основним господарським призначенням та щодо яких встановлено певний правовий режим [4, с. 5-6].

Таким чином, комплексне використання земель це взаємодія землі, у процесі її використання, з іншими природними ресурсами, з урахуванням їх особливостей. Комплексне використання землі, як і будь-яке інше використання природних ресурсів, це насамперед задоволення потреб суспільства у певних видах природних ресурсів, що ґрунтується на економічно та екологічно виправданому використанні всіх їх корисних властивостей. Ґрунтуватись таке використання повинно на особливих вимогах – це раціональне використання, ефективне, невиснажливе використання як землі, так і інших природних ресурсів, з максимальним обмеженням можливих негативних наслідків антропогенного впливу на навколишнє середовище, збереження якісних та кількісних показників природних ресурсів, їх відтворення та відновлення. Тільки за дотримання всіх вимог можна досягти основної мети – збереження природно-ресурсного потенціалу України.

Список використаних джерел:

2. Аксененко Г.А. Природа и человек в условиях научно-технического прогресса. *Вопросы философии*. 1973. № 10. С. 60-61.
3. Право природопользования в СССР. Москва: Наука, 1990. 196с.
4. Правовая охрана природы в СССР. Учеб. Пособие. Под ред. В.В. Петрова. Москва: Юрид. лит., 1976. 352 с.
5. Забельшенский А.А. Природоохранительная функция Советского земельного права: конспект лекций /А.А. Забельшенский. М-во высш. И сред. Спец. Образования РСФСР, Свердлов. Юрид. ин-т им. Р.А. Руденко. Свердловск: Свердлов. Юрид. ин-т, 1982. 44с.

Шульга Є.В.
*д.ю.н., доцент, професор кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ДИРЕКТИВ ЄС В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Україна з 1 лютого 2011 р. стала повноправним членом Енергетичного співтовариства та взяла на себе зобов'язання щодо імплементації в національне законодавство основних актів енергетичного законодавства ЄС [1]. Вступ України до Енергетичного співтовариства надав можливості та інструменти для проведення структурної реформи в галузі енергетики. Впровадження європейських норм та стандартів – *acquis communautaire* («доробок спільноти» – основні акти енергетичного законодавства ЄС) в енергетичній галузі, а також у галузі охорони навколишнього середовища дозволяє нашій державі поступово здійснювати перебудову економіки та ставати на шлях сталого розвитку.

Процес імплементації енергетичних пакетів в Україні є розпочатим. За останні роки ми спостерігаємо активне прагнення України до співробітництва з ЄС і у питаннях енергобезпеки, але передусім він (процес) проходить у рамках економіко-політичної сфери. Адаптація правового регулювання досліджуваної царини на сьогоднішній день виконана фрагментарно, несистематично, що наслідково, деякою мірою знівельовало загальну їх мету. Дане твердження підтверджується рядом прийнятих Українським парламентом нормативних актів, котрі спрямовані на реформування енергетичного сектору. Так, прийняття ЗУ «Про ринок природного газу» (2015) [2], декларував імплементацію вимог Третього енергетичного пакета ЄС (Директиви 2009/73/ЄС «Щодо спільних правил для внутрішнього ринку природного газу» та Регламенту ЄС 715/2009 «Про умови доступу до мереж транспортування природного газу») в межах підписаного Україною договору про заснування Енергетичного Співтовариства і передбачав собою прагнення лібералізації та реформування ринку природного газу, усунення єдиного масштабного гравця останніх років ПАТ «НАК «Нафтогаз України», що одноосібно здійснював видобування нафти та газу, їх переробку, транспортування та зберігання тощо. Вказаний закон запровадив створення нової моделі ринку природного газу, спрямовану

на забезпечення вільної конкуренції та ефективного захисту прав та інтересів всіх учасників ринку газу, не залежно від форми власності. Однак, на сьогоднішній день не можна сказати, що його положення були в повній мірі реалізовані, оскільки тепер, крім вказаної компанії-монополіста у конкурсах з видобутку, переробки та інших маніпуляцій з енергоресурсами беруть участь і його дочірні компанії та компанії партнери, такі як ПАТ «Укртрансгаз» та ПАТ «Укргазвидобування». Тобто, очікуваного результату у вигляді демонополізації отримано не було.

В межах Третього енергетичного пакета ЄС, українським парламентом було прийнято ЗУ «Про ринок електричної енергії» (2017) [3], що запроваджував з 2019 року можливість вибору постачальника енергетичних послуг, конкуренцію та зниження цін для покупця електроенергії. Однак, виконання вказаного закону гальмується з об'єктивних та суб'єктивних причин, до яких в тому числі можна віднести нормативну неврегульованість питання впровадження паралельних ринків, генеруючих потужностей та проблему накопичення боргів, детальна регуляторна та технічна інфраструктура. Зважаючи на ці та інші причини Представництво Європейського Союзу та ЄБРР рекомендували відтермінувати впровадження нового ринку електроенергії в Україні¹.

Окрім того, на виконання вказаних законів було розроблено Нову Енергетичну стратегію України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» від 18 серпня 2017 року, що ґрунтується на засадах посилення розвитку відновлюваної енергетики, зокрема збільшення частки використання “зеленої енергії”, тобто сприяння використанню з боку населення та підприємств зеленого тарифу. З метою стимулювання розвитку відновлюваної енергетики було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії», відповідно до якого: «зелений» тариф прив'язаний до курсу євро; «зелений» тариф для електроенергії з біомаси та біогазу збільшений на 10 %; скасовані вимоги щодо місцевого складника та введена надбавка до «зеленого» тарифу в розмірі 5 % та 10 % за використання обладнання українського виробництва на рівні 30 % та 50 %; введений «зелений» тариф для геотермальних електроустановок, для сонячних та вітрових електростанцій приватних домогосподарств потужністю до 30 кВт [4].

¹ В ЄС рекомендують Україні відкласти впровадження нового ринку електроенергії. Українська правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/05/24/648125/>

Окрім того з 1 січня 2019 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо поліпшення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів», в якому виписані основні положення, покликані сприяти розвитку сфери відновлюваної енергетики, а саме:

– у Податковому кодексі України зазначається, що до 31 грудня 2022 р. звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції із ввезення на митну територію України таких товарів: вітроенергетичні електрогенераторні установки, сонячні фотоелектричні панелі, інвертори та трансформатори відповідних потужностей;

– Законі України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» містить положення, відповідно до якого на землях (промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення) можуть розміщуватися об'єкти альтернативної енергетики, що використовують відновлювані джерела енергії незалежно від цільового призначення таких земельних ділянок [5]. Всі ці заходи спричинили стрімкий зріст зеленої енергетики, що обумовило перевиробництво енергетики загалом, а з огляду на те, що держава в особі державної компанії «Гарантований покупець» змушена викуповувати зелену енергію у повному обсязі за фіксованим «зеленим» тарифом, який на сьогодні є одним із найвищих у Європі [6].

Слід звернути увагу також на відсутність важливого курсу держави на дерегуляцію енергетичної сфери, тобто зменшення державного впливу на енергетичний сектор України. Так прийняття ЗУ «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики і комунальних послуг» (2016) [7] ознаменувало продовження курсу на державне управління енергетичним сектором, що на нашу думку не корелюється з європейськими стандартами. Проголошеною метою прийняття вказаного акту є усунення монополій та здійснення державного регулювання діяльності учасників енергетичного ринку України, однак очевидно на думку законодавця держава має здійснювати управління енергетичним сектором безпосередньо. Законом визначається правовий статус державного регулятора у сфері енергетики та комунальних послуг, що здійснює регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Тобто держава користуючись імперативним впливом здійснює регулювання енергетичного сектору замість створення однакових умов для всіх суб'єктів енергетичної сфери та зменшення впливу на ціноутворення.

На нашу думку держава має створити прозорі умови та однакові правила для всіх гравців енергетичного ринку, тим самим зменшивши власний вплив на ринок енергетичних ресурсів.

Нещодавно було прийнято закон «Про енергоефективність», що виступає важливим кроком до імплементації третього енергетичного пакету, а саме Директиви Європейського Союзу 2012/27/ЄС «Про енергетичну ефективність». Закон передбачає: появу Національного та місцевих планів з енергоефективності. Крім того, буде впроваджено моніторинг виконання Національного плану, тож усі охочі матимуть доступ до офіційних результатів цього моніторингу; появу у містах та органах державної влади системи енергетичного менеджменту, тобто спеціальних підрозділів та фахівців, що здійснюватимуть енергетичний моніторинг будівель, виявлення та вирішення проблем енергоефективності тощо; купівлю та оренду за державні кошти лише енергоефективного обладнання та приміщень; зобов'язання модернізацію енергопостачальними компаніями обладнання та мережі; створення відкритої онлайн-платформи з енергоефективності. Закон також встановлює, на скільки має скорочуватися споживання енергії щороку.

Закон передбачає фокус на середньострокове та довгострокове планування енергоефективних заходів. Так Міністерство розвитку громад і територій України має розробити довгострокову Стратегію термомодернізації будівель, що має позитивно вплинути не лише на заощадження коштів, що через застарілі системи втрачаються даремно разом із втраченим теплом, а також на покращення стану навколишнього середовища.

Однак, вказаний закон потенційно містить ряд недоліків. Ряд положень закону носять декларативний характер, передбачається прийняття численного ряду (близько 50) підзаконних нормативно-правових актів: стратегій, національних планів дій, муніципальних енергетичних планів, звітів про потенціал енергоефективності енергопостачальних компаній протягом річного терміну, без чого закон залишиться декларацією позитивних намірів. Досить абстрактно розподілена відповідальність стосовно питань енергоефективності загалом та енергоефективності між Міністерством енергетики та Міністерством розвитку громад та територій України, що не сприятиме досягненню мети підвищення енергоефективності. Окрім того, реалізація положень закону потребує залучення коштів, зокрема, для створення системи енергетичного менеджменту, виконання енергетичних планів міст, енергетичних аудитів тощо.

Можна зробити висновок, що процес імплементації енергетичних Директив ЄС в Україні відбувається фрагментарно, безсистемно, без чітких економічних прорахунків та очікуваного результату, що нівелює їх загальну мету забезпечення енергетичної безпеки України. Так прийняття Закону України «Про ринок природного газу» на виконання Директиви 2009/73/ЄС «Щодо спільних правил для внутрішнього ринку природного газу» та Регламенту ЄС 715/2009 «Про умови доступу до мереж транспортування природного газу» по факту не сприяли демонополізації у газовій сфері. Попри прийняття Закону України «Про ринок електричної енергії» фактично залишилася нормативна неврегульованість питання впровадження паралельних ринків, генеруючих потужностей та проблема накопичення боргів, детальна регуляторна та технічна інфраструктура.

Список використаних джерел:

1. Про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства: протокол від 15 груд. 2010 р. № 2787-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a27?find=1&text=імплементац#w11 (дата звернення: 20.09.2019).
2. Закон України «Про ринок природного газу» Відомості Верховної Ради. 2015. № 27 р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19>.
3. Закон України «Про ринок електричної енергії» Відомості Верховної Ради. 2017. № 27-28 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19>.
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії: Закон України від 4 черв. 2015 р. № 514-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-19?lang=en> (дата звернення: 20.10.2019).
5. Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 1, ст.1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2480-17#Text>
6. Драпак М. Тарифи для підтримки «зеленої енергетики». Тексти. Енергетика. 26.04.2018. URL: <http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/84623/>
7. Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики і комунальних послуг». Відомості Верховної Ради. 2016. № 51 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19>.

Shovkun Yu.V.

Ph.D. in Law, Senior Lecturer, Department of Agrarian, Land and Environmental Law named after Academician V.Z. Yanchuk, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

GENESIS OF LEGISLATION ON THE RENTAL OF WATER BODIES FOR AQUACULTURE

Until recently, many conflicts and inconsistencies could be observed in regulations governing the legal provision of the lease of a water body through the prism of years, which in turn led to difficulties in the implementation of procedure for issuing title documents for the use of a water body and land plot around it. Ukraine is at the stage of improvement and development of aquaculture (fishing), in connection with which the consideration of the issue of legal regulation of the lease of a water body is relevant in the conditions of present, we will try to analyse it.

In the disclosure of one of the issues in scientific study, M.S. Kostiuhenko proposes the periodization of the development of Ukrainian legislation depending on the object of rental legal relations in context of the use of water bodies: August 24, 1991 (Ukraine gaining independence) – June 6, 1995 (before adoption of the Water Code of Ukraine) – the object of rental legal relations was the land plot of the water fund; 6.06.1995 (adoption of the Water Code of Ukraine) – 1.07.2013 (before entry into force of certain provisions of the Law of Ukraine «On aquaculture for the rental of water bodies) – water bodies and land plots of water fund are objects of separate rental legal relations; 1.07.2013 (entry into force of certain provisions of the Law of Ukraine «On Aquaculture» on the rental of water bodies) – to this day -complex object of rental legal relations is a water body with a land plot of water fund [1; 6]. Taking as a basis the distinction between the above-mentioned periods, we will analyse them with a view to highlighting the shortcomings in the legislation and in addition considering the legislative changes of the present one.

The first period 24.08.1991 (independence of Ukraine) – 6.07.1995 (before adoption of the Water Code of Ukraine) is characterized by numerous inconsistencies, in particular, the legislation did not define: clear procedure for the lease of water bodies (registration of the right to use water bodies and land) under them was carried out separately: the lease of a water mirror was certified by contract for the lease of a water body and lease of a land plot of the bottom of this by a body and lease agreement); list of documents to be submitted by interested persons in the acquisition of a water body for rent to

the authorized body for the provision of these two bodies for rent; duties of the authorized body for the provision of two bodies for rent to check whether the interested person receives the land lease of water fund in the manner prescribed by law, not the obligation to refuse the interested person to lease the water body on the grounds of non-receipt of the land lease of the water fund land plot on which the suitable water body is located. In addition, the authority to lease the water mirror and land plot of the bottom of this body belonged to different authorities.

The adoption of the Law «On Aquaculture» №5293-VI, 18.09.2012 (entered into force on 01.07.2013) marked shift in the formation of regulatory framework not only in the issue of the lease of a water body, but also in the regulation of public relations in the field of fish farming as a whole. 2013) [2] and several regulations aimed at resolving the above-mentioned inconsistencies characteristic of the previous period. Orders of the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine: dated 28.05.2013 № 236, which establishes the Methodology for determining the amount of fees for leased water bodies and dated 18.03.2013 № 99, which defines the procedure for developing a water body passport, as well as Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 29.05.2013 № 420, which approved the Model Water Bodies Lease Agreement. According to the content of the Law of Ukraine «On Aquaculture» then procedure for transferring leases and identity of landlords was determined, but the Water Code of Ukraine continued to provide for the conclusion of a lease agreement for a water body, and not a land plot.

From 04.11.2020 to the present, we can already allocate a new period of development of Ukrainian legislation depending on the body of rental legal relations in the context of use of water bodies, which marks improvement of the legislative framework and determination by the object of rental legal relations of a land plot in complex with a water body located on it. The Verkhovna Rada of Ukraine adopted 04.11.2020 the Law of Ukraine «About Introduction of Amendments to Some Acts of Ukraine for Specification of Order of Transfer to Rent of Water Bodies in Complex with the Land Plots» № 963-IX, [3] (it came into force only 02.03.2021). Perhaps one of the most decisive steps of the legislator is change in approach to the provision of a water object for rent, which consists in concluding a land lease agreement in conjunction with a water body located on it. Thus, as noted, the right to lease a land plot under a water body extends to such a water body. The model land lease agreement in complex with the water facility located on it was approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 22.06.2021 № 572 [4]. Among the innovations introduced in this agreement in comparison with the Model Lease Agreement as amended in 2013 (which is

no longer valid) we can note the following: possibility of the lessor revising the rent amount in case of change in the normative monetary assessment of the land plot of state and communal forms of ownership; introduction of the Tenant's obligation to implement measures to improve and protect the water body and prohibition of obstruction of access to water bodies in public use; change of approach to determining the moment of entry into force of the land lease agreement in conjunction with the water facility located on it, namely the reference to «moment of conclusion of the Agreement»; direct indication of the rights and obligations of the parties to contract by their written incorporation therein; reducing the list of documents when concluding a land lease; prohibition of the transfer of land in combination with a water body located on it to other persons for sublease and others.

In addition, among the changes that were made to Art. 51 of the Water Code of Ukraine there are, in particular, according to the Tenant, obligations to provide other users with the opportunity to carry out special water use (except in cases of exclusion established by law). Also, legislative initiative of modification of the brought-up question also concerned the Law «About Land Lease» of Ukraine № 61-XIV, 06.10.1998 that is quite logical, now as it was already underlined, the land lease agreement in complex with located on is signed a water body therefore the provisions of the law were complemented with essential conditions which need to be specified surely at the conclusion of this contract.

Thus, we see that the changes in the legislation that have been introduced over a long period have nevertheless led to improvement and the latter provide for a significant simplification of the procedure for leasing water bodies for aquaculture, elimination of conflicts between certain provisions of the Water Code of Ukraine and as a result anticipation of fish production in the increase direction.

References

1. Kostiuchenko M.S. (2018). Pravove reguliuvannya orendy vodnykh ob'ektiv v Ukraini [Legal regulation of the lease of water bodies in Ukraine: abstract. Dis... Cand. Jurid. Sciences: 12.00.06. National Law Academy named after Ya. Mudryi. Kharkiv]: 24 (in Ukrainian).
2. Pro akvakulturu: Zakon Ukrainy № 5293-17, 18.09.2012 [On aquaculture: Law of Ukraine № 5293-17, 18.09.2012] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5293-17#Text> (case date: 17.11.2021) (in Ukrainian).
3. Pro vnesennia zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo utochnennia poriadky peredachi v orendu vodnykh ob'ektiv u kompleksi z zemelnymy diliankami: Zakon Ukrainy № 963-IX, 04.11.2020

[On amendments to certain legislative acts of Ukraine on clarifying the procedure for leasing water bodies in complex with land plots: Law of Ukraine № 963-IX, 04.11.2020] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-20#Text> (case date: 17.11.2021) (in Ukrainian).

4. Pro zatverdzhennia Typovoho dohovoru orendy zemli v kompleksі z roztashovanyim na niy vodnym obiekto: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 572, 02.06.2021 [On approval of the Model Land Lease Agreement in conjunction with the water body located on it: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 572, 02.06.2021] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/572-2021-%D0%BF#Text> (case date: 17.11.2021) (in Ukrainian).

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Дранко І.С.

студентка 4 курсу,

навчально-науковий інститут неперервної освіти і туризму,

Національний університет біоресурсів

і природокористування України¹

ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ КУОРТУ КУЯЛЬНИК ТА ІНКЛЮЗИВНИЙ КУОРТНИЙ РОЗВИТОК: ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ

В сучасному світі все більшої популярності набуває концепція інклюзивного розвитку або інклюзивного сталого зростання, яка базується на збільшенні ступеню участі усіх громадян соціуму у процесі економічного зростання та справедливому розподілі його результатів. Наша держава теж зацікавлена у цьому напрямі розвитку, що видно з законотворчих ініціатив. А саме, проектом «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року» інклюзивно збалансоване економічне зростання визначено як стратегічну ціль 1 [1].

Одним із векторів такого інклюзивного сталого зростання є забезпечення екологічно збалансованого використання природних ресурсів, у тому числі в оздоровчих цілях. Особливої актуальності це питання набуло зараз в період пандемії.

¹ науковий керівник: *Новак Т.С.* к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Регіони України багаті своїм природно-ресурсним рекреаційним, оздоровчим потенціалом. Для України одним із таких ресурсів є курорт Куяльник, який отримав відповідний статус відносно недавно – у 2018 році [2]. Територія курорту має рекреаційно-бальнеологічний потенціал. Особливий інтерес представляють лікувальні грязі, які характеризують як грязі Мертвого моря. Маючи значні можливості для досягнення цілей сталого розвитку в районі, відсутність управління диверсифікацією призвело до погіршення якості рекреаційної зони та Куяльницького лиману.

Відзначимо, що в українському законодавстві екологічна безпека визначена в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» як основний принцип, що вимагає обов'язкового дотримання екологічних стандартів, норм і правил при використанні природних ресурсів та підтримці їх у належному стані [3].

А в інклюзивному та безпечному середовищі добробут населення є одним із головних чинників, оскільки він визначає такі важливі характеристики соціального розвитку, як охорона здоров'я та освіта. Так, за даними ВООЗ, щорічно від інфекцій нижніх дихальних шляхів помирає від 0,2% до 0,5% населення Землі, а від забруднення навколишнього середовища – 96 осіб на 100 тис., що свідчить про високий вплив екологічної безпеки на добробут населення. Все це призвело до обґрунтування доцільності формування резервів використання природного ресурсу в рамках сталого та інклюзивного розвитку [4, с. 200].

Курорт Куяльник розташований на півдні України, в Одеській області і характеризується високим природно-рекреаційним потенціалом. Майже п'ятдесят відсотків усіх рекреаційних угідь Одеської області розташовані в Одесі – 22,10% та Комінтернівському районі – 24,36%. Серед інших – місто Білгород-Дністровський – 12,55% та Овідіопольський район – 10,17%. Однак не зважаючи на те, що п. 1 ст. 58 та п. 4 ст. 59 Земельного кодексу України відносить прибережні захисні смуги до земель водного фонду, які можуть бути передані лише на умовах оренди для сінокошіння, рибогосподарських, культурно-рекреаційних потреб, спортивно-туристичних цілей, проведення науково-дослідних наук, власники або орендарі ведуть сільськогосподарську діяльність на заповідних територіях Куяльницького лиману, що суперечить нормам законодавства. Так, за кадастровими даними, на території Комінтернівського, Біляївського та Лиманського районів на площі понад 3000 га сільськогосподарські суб'єкти працюють на умовах оренди, а на площі понад 3520 га – землевласники для сільськогосподарської діяльності. На правах

суборенди комунальної власності на 2,4 га розташоване підприємство високого ступеня ризику по виготовленню готових до використання бетонних розчинів [5].

Проблемним аспектом є перерозподіл прибутків від продажу запасів природних ресурсів до інфраструктури курорту Куяльник. Принципово важливим є перерозподіл прибутків і податків від господарської діяльності для відновлення рекреаційних ресурсів на регіональному рівні. Сподіваємось, ці питання знайдуть своє вирішення внаслідок проведеної реформи щодо децентралізації влади.

Отримані на сьогодні результати свідчать про повне ігнорування законодавства про господарську діяльність у прибережній захисній зоні Куяльницького лиману, що спричиняє велике навантаження на природно-ресурсний потенціал території та впливає на її якісні характеристики для формування заповідників.

Дослідження доводить, що в умовах інклюзивного розвитку держава має всі вихідні дані для формування природно-ресурсних запасів на основі принципів екологічної безпеки, як таких, які забезпечать сталий та інклюзивний розвиток території. Вирішення цього питання полягає в децентралізації повноважень місцевих органів влади щодо контролю якості природно-ресурсних активів.

Список використаних джерел:

1. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332>
2. Про оголошення природних територій Куяльницького лиману Одеської області курортом державного значення: Закон України від 5.12.2018 р. № 2637-VII. Відомості Верховної Ради. 2019. № 10. Ст. 55.
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Відомості Верховної Ради. 1991. № 41. Ст. 546.
4. Arsawan, I.W.E., Koval, V., Rajiani, I., Rustiarini, N.W., Supartha, W.G. and Suryantini, N.P.S. Leveraging knowledge sharing and innovation culture into SMEs sustainable competitive advantage. *International Journal of Productivity and Performance Management*. 2020. № 198-203.
5. Геопортал міського кадастру. Режим доступу: http://map.gradportal.od.ua/index.php?layer=Gran_r_

Кравченко В.В.
студент 4 курсу
юридичного факультету
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКУВАННЯ ПРАВА ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ

Питання правового регулювання спадкування права постійного користування земельною ділянкою є актуальним і набуло особливо важливого значення в умовах початку роботи ринку землі. Проте дане питання має ряд проблем, які виникли внаслідок різних факторів.

Відповідно до положень ст. 92 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ), право постійного користування земельною ділянкою – це право володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності, без встановлення строку [1].

В сучасних умовах визначено вичерпний перелік суб'єктів права постійного користування землею і громадяни як фізичні особи не входять до нього з моменту прийняття чинної редакції ЗКУ. У результаті цього вже протягом майже 20-ти років формується судова практика, яка передбачає різні правові позиції стосовно спадкування права постійного користування.

Слід зазначити, що після внесення змін до положень ст. 91 ЗКУ громадяни, які отримали земельну ділянку до прийняття цієї норми, не втрачають право постійного користування земельними ділянками, набуте ними в установлених законодавством випадках.

На даний момент в рамках судової практики існує ряд актуальних питань, пов'язаних з правом постійного користування земельною ділянкою, а саме: спадкування права постійного землекористування; перехід права постійного користування при реорганізації, зміні організаційно-правової форми, правонаступництві юридичних осіб; перехід права постійного користування до фермерських господарств після їх створення на підставі акту на постійне користування, виданого фізичній особі. Всі вони потребують чіткого нормативного врегулювання.

¹ науковий керівник: **Ліхтер М.П.**, к.ю.н., старший викладач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проаналізувавши судову практику, можна розділити її на дві частини: постанови, що наголошують на припиненні відповідного права, та постанови, у яких спадкування права постійного користування є можливим.

Прикладом першої частини є постанова Верховного Суду України від 25 квітня 2018 року, в якій зазначено, що право користування земельною ділянкою, що виникло у особи на підставі державного акта на право користування земельною ділянкою, не входить до складу спадщини і припиняється зі смертю особи, якій належало таке право [2].

Проте останнім часом було прийнято ряд постанов, що заперечують вищевказане твердження. Прикладом таких є постанова Верховного Суду України від 23 червня 2020 року, в якій визначено, що право постійного користування земельною ділянкою не припиняється зі смертю фізичної особи, якій було надане таке право, незалежно від цільового призначення відповідної ділянки [3]. На основі наведеного можна зробити висновок, що спадкування права постійного користування земельною ділянкою є правомірним.

Відтак питання проблем правового регулювання спадкування права постійного користування земельною ділянкою є актуальним та передбачає собою необхідність нормативного забезпечення можливості спадкування права постійного користування.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/conv#Text>
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 квітня 2018 р. у справі № 1522/18417/12-ц. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/c005594>
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 червня 2020 р. у справі № 179/1043/16-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/90458952>

Пешков Д.Ю.
магістр 1 року навчання
юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹

ПОРЯДОК ОТРИМАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ПІД ЖИТЛОВЕ БУДІВНИЦТВО НА СЕЛІ

Питання порядку отримання земельної ділянки під житлове будівництво є актуальним і має важливе значення, оскільки в сучасних умовах соціальний розвиток інфраструктури та житлового будівництва на селі є перспективним та важливим напрямком для розвитку, проте, існує ряд чинників, що наголошують на проблемах у сфері.

Законодавством передбачається, що саме селу має надаватись перевага над містом (з розрахунку на душу населення) у спорудженні житла та інших об'єктів соціально-культурного й побутового забезпечення. На жаль, на практиці цього не відбувається. Як слушно зазначає О.В. Гафурова, для стимулювання розвитку житлового будівництва в селі необхідно насамперед забезпечити належний рівень державної підтримки сільських забудовників [1, с. 54].

Регулювання суспільних відносин, що мають місце в процесі житлового будівництва в сільській місцевості, здійснюється, насамперед, згідно Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [2]. Зокрема ст. 11 зазначає, що уряд України та місцеві державні адміністрації мають сприяти розвитку індивідуального житлового будівництва як в межах населених пунктів так і поза їх межами, тобто у фермерських садибах, створювати пільгові умови місцевому населенню й громадянам, котрі переселяються на постійне місце проживання до сільської місцевості стосовно забезпечення будівельними матеріалами й обладнанням, наданням послуг й пільгових довгострокових державних кредитів.

Ще однією проблемою є забезпечення системного підходу до облаштування сільських територій, який буде мати на меті побудову такої моделі, яка б враховувала умови проживання осіб, зайнятих у сільському господарстві або соціальній сфері села [3, с. 221].

¹ науковий керівник: **Гафурова О.В.**, д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розглянемо більш детально порядок отримання земельної ділянки під житлове будівництво. Він регулюється Земельним кодексом України [4] та Законами України «Про землеустрій» [5], та «Про регулювання містобудівної діяльності». [6]

Згідно зі статтею 40 Земельного кодексу України, громадянам України за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування можуть передаватися безоплатно у власність або надаватися в оренду земельні ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і гаражного будівництва. Щодо норм безоплатної передачі, то вони визначені пунктом «г» ч.1 ст.121 вищезазначеного кодексу. Відповідно, для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) вони становлять: у селах – не більше 0,25 гектара, в селищах – не більше 0,15 гектара, в містах – не більше 0,10 гектара.

Дані про вільну земельну ділянку для будівництва і обслуговування житлового будинку можна отримати у відповідних органах з питань містобудування та архітектури.

Після отримання дозволу на розроблення документації з землеустрою, особі необхідно звернутися до органу землевпорядкування та замовити розроблення документації. Порядок, строки, права та обов'язки розробника та замовника це все визначається відповідно до положень Закону України «Про землеустрій». Наступний крок – подання проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки на погодження. Потім – затвердження документації із землеустрою, подання клопотання до органу місцевого самоврядування, яким було надано дозвіл на розробку документації.

У випадку прийняття рішення про затвердження технічної документації із землеустрою щодо відведення земельної ділянки та надання її у власність особі, необхідно провести реєстрацію земельної ділянки у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Для цього необхідно звернутися до суб'єкта надання адміністративної послуги з метою отримання Витягу з державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень про реєстрацію права власності. Після подання необхідних документів та сплати адміністративного збору, відбувається процес державної реєстрації, після проведення якого особа отримує право власності на земельну ділянку під житлове будівництво.

Отже, питання отримання земельної ділянки під житлове будівництво передбачає собою чітко визначену процедуру. Його

дотримання всіма суб'єктами вказаних правовідносин є гарантією реалізації прав на житло населення, особливо сільського.

Список використаних джерел:

1. Гафурова О.В. Правове регулювання індивідуального житлового будівництва на селі. Вісник Академії адвокатури України. 2012. № 1. С. 54.
2. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17 жовтня 1990 р. № 400-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Латишева В.В. Правові аспекти житлового будівництва в сільській місцевості. Агросвіт. 2014. С. 220–224.
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001, №2768-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 № 858-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
6. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

Сокол О.М.

студентка 4 курсу

юридичного факультету,

Національний університет біоресурсів

і природокористування України¹

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ПОДАТКУ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 1 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ), земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Ст. 206 цього акта містить положення, згідно яких використання землі в Україні є платним, об'єктом плати за землю виступає земельна ділянка, а плата за землю справляється відповідно до закону [1].

Платою за землю вважається обов'язковий платіж у складі податку на майно, що справляється у формі земельного податку або орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної власності, а

¹ науковий керівник: *Ліхтер М.П.*, к.ю.н., старший викладач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

земельний податок – це обов'язковий платіж, що справляється з власників земельних ділянок та земельних часток (паїв), а також постійних землекористувачів (пп. 14.1.147, 14.1.72 Податкового кодексу України (далі – ПКУ)) [2].

Одними з основних юридичних ознак земельного податку, що впливають із положень чинного законодавства, є специфічні об'єкти оподаткування та платники податку, а також правила обчислення земельного податку.

Згідно ст. 270 ПКУ, до об'єктів оподаткування земельним податком належать земельні ділянки або земельні частки (паї), які перебувають у власності або користуванні [2]. Ці положення не узгоджені з ч. 1 ст. 206 ЗКУ (об'єктом плати за землю є земельна ділянка) [1], проте саме вони підлягають застосуванню, оскільки ПКУ прийнятий пізніше від ЗКУ.

Платниками податку, відповідно до ст. 269 ПКУ, є власники земельних ділянок, власники земельних часток (паїв) та землекористувачі. Це положення видається не зовсім коректним, адже орендарі теж належать до землекористувачів. Відтак останню категорію суб'єктів слід розглядати звужено, з урахуванням наведеного у ст. 14 ПКУ визначення земельного податку, згідно якого податок повинні сплачувати лише постійні землекористувачі.

У переважній більшості випадків земельний податок встановлюється у певному процентному відношенні до нормативної грошової оцінки земельних ділянок (ст. 201 ЗКУ), що оподатковуються, або оцінки одиниці площі ріллі по області. Тут і виникає проблема, адже у правозастосовчій практиці виникають питання щодо того, як повинні застосовуватися положення кодексу у випадках, коли встановлення зниженої чи підвищеної ставки пов'язується із певним об'єктом (будівлею, спорудою тощо), розміщеним на земельній ділянці (наприклад, п. 276.1 ст. 276 ПКУ); чи повинна знижена чи підвищена ставка застосовуватися виключно щодо частини земельної ділянки під плямою забудови, чи вона повинна застосовуватися щодо земельної ділянки в цілому? На наш погляд, знижена ставка повинна застосовуватися щодо усієї земельної ділянки, якщо ця земельна ділянка призначена саме для розміщення відповідного об'єкту. Такою є і позиція відповідних державних органів [3].

За несплату або несвоечасну сплату земельного податку може наставати фінансова (господарсько-правова у вигляді адміністративно-господарських санкцій), адміністративна, кримінальна та так звана земельно-правова відповідальність – відповідно до п. «д» ст. 141 ЗКУ у разі систематичного невнесення земельного податку може бути

припинене право користування земельною ділянкою. Систематичною раніше законодавчо була визначена несплата виробниками сільськогосподарської і рибної продукції та громадянами протягом року, іншими платниками – протягом півроку (ч. 5 ст. 17 ЗУ «Про плату за землю», який втратив чинність [4]). Після прийняття ПКУ відповідне положення у ньому відтворене не було, тому пропонується вважати, що систематичність буде наявна уже при відсутності третього щомісячного платежу.

Також варто зазначити, що натепер не усунуті деякі проблеми, пов'язані з забезпеченням справедливого розподілу податкового навантаження та досягненням рівномірності та загальності в оподаткуванні. Гострою проблемою так само залишається нерозвиненість земельного ринку, використання у якості бази оподаткування грошової оцінки, а не ринкової вартості земельної ділянки, а також низька економічна ефективність податкових пільг. Зазначені проблеми потребують розв'язання задля досягнення справедливих відносин між державою та платниками податків у процесі їх справляння, що робить їх перспективним напрямом подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2000 р. № 2768-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/conv#Text>
2. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#Text>
3. Щодо питань, пов'язаних із платою за землю при користуванні земельною ділянкою під багатопверховим житловим будинком: Лист Державної податкової адміністрації України від 28.03.2003 р. № 3194/6/15-4416. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3194225-03#Text>
4. Про плату за землю: Закон України від 3.07.1992 р. № 2535-XII (втратив чинність). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2535-12#Text>

Цвид А.В.

*студент 4 курсу факультету бізнесу та права,
Луцький національний технічний університет¹*

ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Останнім часом все частіше практика використання земель стикається з проблемою самовільного зайняття та використання земель, що належать суб'єктам земельних правовідносин. Найчастіше це правопорушення стосується земель сільськогосподарського призначення, що надаються громадянам для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Власники як земельних часток (паїв), так і земельних ділянок, відповідно до чинного законодавства можуть господарювати на своїй землі самостійно, так і передавати це право іншим суб'єктам – орендарям.

Законодавче визначення поняття самовільного зайняття земельної ділянки міститься у Законі України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 19 червня 2003 року [1]. Відповідно до зазначеного закону самовільне зайняття земельних ділянок – це будь-які дії особи, які свідчать про фактичне використання не наданої їй земельної ділянки чи намір використовувати земельну ділянку до встановлення її меж у натурі (на місцевості), до одержання документа, що посвідчує право на неї, та до його реєстрації.

Сутність самовільного зайняття земельної ділянки, як правило, вбачається у самовільному зайнятті винною особою чужої земельної ділянки і використанні її без наявності законних підстав, тобто за відсутності оформленого у встановленому порядку права власності чи іншого передбаченого чинним законодавством права на землю, наприклад, договору оренди землі. Іноді самовільним зайняттям земельної ділянки вважають таке заволодіння нею, яке не спирається на закон і відбувається з порушенням визначеного порядку надання земельних ділянок, що здійснюється без відведення землі в натурі (на місцевості) й одержання документа, що посвідчує право приватної власності на землю – державного акту на право приватної власності на землю.

Актуальність порушеного питання обумовлена тим, що земля для людини – це об'єкт природи, об'єкт господарювання, об'єкт власності

¹ науковий керівник: *Земко А.М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри права, Луцький національний технічний університет*

тощо. Важливість землі для людини та поширеність такого правопорушення, як самовільне зайняття земель, спричинило повернення у чинний КК України норми – заборони щодо самовільного зайняття та використання чужої землі. На сьогоднішній день встановлена перш за все адміністративна відповідальність за самовільне зайняття земельних ділянок. Так, згідно зі статтею 53 КУпАП за самовільне зайняття земельної ділянки передбачається адміністративне стягнення у вигляді штрафу на громадян від 10-ти до 50-ти неоподатковуваних мінімум доходів громадян і на посадових осіб – від 20-ти до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Законом передбачена і цивільно-правова відповідальність за це правопорушення, але її результатом є лише відшкодування збитків власнику самовільно зайнятої земельної ділянки чи законному землекористувачу, а не покарання винної у цьому особи. Функцію охорони найважливіших суспільних відносин, благ, соціальних цінностей, а також покарання винних у вчиненні суспільно небезпечних діянь виконує лише кримінальне право [2]. Факти самовільного зайняття та використання земельних ділянок засвідчуються службовими особами Державної інспекції з контролю за використанням і охороною земель. Цей орган виконавчої влади наділений компетенцією давати обов'язкові для виконання вказівки з питань використання та охорони земель і дотримання вимог земельного законодавства. З цією метою державні інспектори з контролю за використанням і охороною земель діють у правовому полі Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель».

Порядок проведення таких перевірок затверджено наказом Державного комітету України по земельним ресурсам від 12.12.2003 р. за №312. Згідно з цим наказом у випадку виявлення порушення земельного законодавства державний інспектор складає протокол про адміністративне правопорушення та, з метою усунення наслідків виявленого порушення, видає припис про його усунення. Але, як свідчить практика, засоби адміністративного впливу на правопорушників є не досить дієвими. Значна кількість так званих орендарів використовує тисячі гектарів земель сільськогосподарського призначення, які належать землевласникам та законним землекористувачам. Проте, всупереч земельному законодавству, вони ухиляються від укладання договорів оренди або умисно порушують укладені договори оренди та самовільно використовують протиправно зайняті земельні ділянки. Мета таких дій – ухилення від сплати орендної плати та отримання прибутку від протиправного використання таких

ділянок. У свою чергу, державний та місцеві бюджети недоотримують сотні тисяч гривень податку через не оформлення орендних відносин.

Аналізуючи чинне законодавство, простежується недосконалість правових норм в сфері регулювання прав осіб на земельні ділянки – права власності чи права землекористування. Неоднозначність норм права, зокрема цивільного та земельного, породжують зловживання в цій сфері. Аналіз теоретичних, законодавчих положень щодо самовільного зайняття земельних ділянок, а також правозастосовної практики може свідчити про неоднорідність підходів праворозуміння висвітленого питання. Тому доцільним є приведення норм законодавства до єдиного розуміння правозастосування положень приписів законодавства, а також централізованого визначення повноважень керівництва органами, які мають повноваження з захисту, контролю за використанням земельних ділянок та їх охорони.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель»: за станом на 19 червня 2003 р. від 19.06. 2003 р. / Верховна Рада України. – Офіц. видання. – К.: Офіц. вісн. України. – 2003. – № 49. – Ст. 2.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: за станом на 1 вересня 2008 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2008. – 295 с.

СЕКЦІЯ 4.

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ ВИМОГИ ЩОДО ОХОРОНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ

Буцмак А.Ю.

*аспірант кафедри аграрного,
земельного та екологічного права
імені академіка Василя Зіновійовича Янчука
Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК КОРИСТУВАЧІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятий 25.06.1991, встановив вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічної інформації) та право на вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації громадянами, за винятком обмежень, встановлених законом (п. «е» ст. 9).

Пізніше, у Конституції України, у ст. 50, також закріплено право кожного на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право кожного на її поширення. Також встановлено, що така інформація ніким не може бути засекречена.

Аналізуючи закріплені права в контексті кола користувачів інформації, звертає на себе увагу те, що Конституцією закріплено ширший підхід до визначення суб'єктів користувачів екологічної інформації – таке право надається не лише громадянам України, а й кожному індивіду – іноземцю, особі без громадянства, юридичній особі, громадському формуванню тощо.

У науковій літературі навіть існує думка, що вживане поняття «кожен» охоплює навіть інститути державної влади.

Прикладом є позиція А. Марущака, який вказує, що в широкому розумінні доступ до інформації – це гарантована державою можливість фізичних, юридичних осіб і держави (державних органів) вільно діставати відомості, необхідні їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій, що не порушує права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та законні інтереси юридичних осіб [1].

Однак, з таким підходом не можливо погодитися, адже він є теоретичною помилкою, оскільки, беручи до уваги загальну теорію конституційного права, державні органи на мають праві свобод, а наділені компетенцією, що закріплена в нормативно-правових актах, та визначає конституційний статус органів державної влади.

Так, відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень і в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Доречним є і аргумент С. Белова, який вказує, що на сьогоднішній день у науці публічного права є загальновизнаним, що повноваження та інші елементи компетенції державних органів не можуть розглядатися як його суб'єктивні права. Компетенція утворює публічно-правову функцію кожного органу – основну мету його існування. Тому повноваження, як і інші елементи державного органу не можуть розглядатися як його суб'єктивні права [2].

Таким чином, органи державної влади не можуть бути наділені суб'єктивними правами, у тому числі на отримання інформації про стан навколишнього природного середовища, адже вони зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень і в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, тобто лише у межах своєї компетенції.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Марущак А. Правомірні засоби доступу громадян до інформації: Наук.-практ. посіб. Біла Церква: Буква, 2006.
4. Белов С.А. О характере споров, рассматриваемых Конституционным судом России // Модели конституционной юстиции в современном мире: Материалы научной конференции, проведенной 25-26 мая 2006 года юридическим факультетом СПбГУ совместно с Конституционным судом РФ / Сост. Н.А. Шевелева, Е.В. Грищенко, С.А. Белов. – СПб: Изд-й дом С.-Петербургского ун-та, Издательство юридического факультета СПбГУ, 2007.

*Данилюк Л.Р.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового,
екологічного та аграрного права,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОВОДЖЕННЯ З НЕБЕЗПЕЧНИМИ ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ

Відповідно до Закону України «Про відходи» [1], під небезпечними розуміють відходи, що мають такі фізичні, хімічні, біологічні чи інші небезпечні властивості, які створюють або можуть створити значну небезпеку для навколишнього природного середовища і здоров'я людини та які потребують спеціальних методів і засобів поводження з ними.

Крім законодавчого регулювання та наділення небезпечних відходів особливим правовим режимом, для забезпечення раціонального управління ними необхідними також є належна виробнича інфраструктура, економічні ресурси тощо.

Згідно з Національною стратегією управління відходами в Україні до 2030 року [2], загальний обсяг накопичення небезпечних відходів становить 5 млрд. тонн, а поточні витрати на їх видалення і зберігання – близько 600 млн. гривень. Також в Україні існує біля 300 накопичувачів небезпечних відходів, які побудовані без належного технічного захисту і стали джерелом екологічної небезпеки регіонального масштабу. Обладнані сховища для зберігання небезпечних відходів і установки для їх знешкодження та регенерації мають лише окремі суб'єкти господарювання.

Попри таку невтішну ситуацію потрібно згадати й про те, що в Україні неодноразово фіксувалися випадки незаконного ввезення на її територію небезпечних відходів іншими державами. Тобто приклади з недобросовісного поводження з небезпечними відходами з боку інших країн є добре відомими для нашої держави й тільки погіршують загальний стан справ у даній сфері.

Так ще у 2003 році на територію Львівської області з Угорщини було завезено небезпечні відходи. 3044 тонн котлових залишків малеїнового ангідриду потрапили у м. Дрогобич та 2996 тонн гудронних залишків з метою утилізації було завезено на Добротвірську ТЕС. Їх ввезення та подальше видалення на території України суперечать вимогам національного законодавства та міжнародного права. В результаті вказаних дій було створено загрозу завдання шкоди довкіллю та

здоров'ю людей. Виробником та експортером відходів виявилась угорська фірма МОЛ, яка діяла через посередників з Угорщини та США. Реальною метою ввезення відходів було їх знищення (спалення) на території України, що суперечить українському законодавству та міжнародному праву, зокрема положенням ст. ст. 4, 9 Базельської Конвенції [3].

Ще один подібний випадок мав місце в Україні впродовж 1999-2005 рр., коли приватним підприємством «Озон», яке співпрацювало з дебrecенською фірмою Eltex (Угорщина), було завезено на територію України 1486,396 т речовини під назвою «премікс». Її декларували як сировину для гумової промисловості. Після неодноразових звернень місцевих жителів та екологічних активістів до органів державної влади увагу на накопичені речовини все ж було звернено. За висновками судової хіміко-екологічної експертизи, ввезеною речовиною була суміш різних речовин, які є промисловими відходами та містять хімічні речовини, які можуть завдавати шкоди життю і здоров'ю людей та довкілля. В 2005 р. за даним фактом прокуратура Закарпатської області порушила кримінальну справу. Разом з тим вирішення проблеми утилізації цих відходів, за відсутності належних технологій, у Польщі коштувало державному бюджету понад 10 млн. дол. [4].

Якщо вести мову про конкретні природні об'єкти, які зазнають шкоди від небезпечних відходів у першу чергу, то це атмосферне повітря, води та безпосередньо землі на яких вони розміщуються. Більше того окремі райони України й досі потерпають від наслідків описаних вище дій з боку іноземних країн.

Наприклад, львівські екологи б'ють на сполох, бо гудрони змішуються з водою, ґрунтами і поволі стікають у Дністер, звідки беруть питну воду області Західної України і сусідня Молдова [5].

Для покращення ситуації в сфері поводження з небезпечними відходами Національною стратегією управління відходами в Україні до 2030 року передбачено та заплановано здійснення комплексу загальних (щодо всіх відходів) та спеціальних (суто щодо небезпечних відходів) заходів. Так система спеціальних заходів включає: прийняття нормативно-правових актів спрямованих на вдосконалення законодавства щодо поводження з небезпечними відходами та практики поводження з ними; виявлення джерел утворення та місць накопичення небезпечних відходів шляхом проведення їх комплексної інвентаризації та створення ефективної системи статистичного обліку; створення централізованих потужностей для поводження з небезпечними відходами; упорядкування місць видалення небезпечних відходів; створення ефективної системи підготовки та підвищення кваліфікації

фахівців у сфері поводження з небезпечними відходами, їх навчання та сертифікації.

Список використаних джерел:

1. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР.
Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.11.2021).
2. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. Дата оновлення: 17.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-p> (дата звернення: 20.11.2021).
3. Екологія Право Людина. Попередження спалення та подальшого ввезення небезпечних відходів (гудрони). URL: <http://epl.org.ua/law-posts/popredzhennia-spalennia-ta-podalshoho-vvezennia-nebezpechnykh-vidkhodiv-hudrony/> (дата звернення: 20.11.2021).
4. Gazeta.ua. Із Закарпаття вивезуть 1300 тонн отруйного «Преміксу». URL: <http://gazeta.ua/post/352777> (дата звернення: 20.11.2021).
5. Zbruc.eu. Екологи б'ють на сполох: угорські гудрони вже 10 років лежать під відкритим небом і отруюють ґрунти та воду. URL: <https://zbruc.eu/node/51792> (дата звернення: 20.11.2021).

Задихайло Д.Д.

к. ю. н., доцент, асистент

*кафедри екологічного права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ЕКОЛОГІЧНЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК МІЖГАЛУЗЕВИЙ ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Проблематика екологічного підприємництва або більш коректно – екологічного господарювання стала частиною змісту програмних документів держави, зокрема Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Цікаво, що у змісті Господарського кодексу України надано перелік не тільки напрямів економічної політики, але у ч. 2 ст. 10 передбачено фіксацію політико-правового феномену – екологічної політики держави. Це важливо з огляду на необхідність подальшої

нормотворчої адаптації нормативно-правового матеріалу галузей до утворення спільних правових механізмів.

Екологічне господарювання, а саме так слід ставити питання з огляду на відповідну розробленість саме у господарському законодавстві України широкого арсеналу організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, розробленість базових категорій у господарській діяльності, а саме комерційного та некомерційного господарювання розробленість засобів та механізмів впливу держави на стан процесів в сфері господарювання – стимулювання або гальмування тих чи інших видів господарської діяльності або її окремих властивостей. Тому термін «екологічне підприємництво» є завузьким за змістом щодо його перспективного використання та функціональної спроможності.

Слід констатувати, що проблематика екологічного господарювання, як міжгалузевий феномен не отримала свого концептуального забезпечення з огляду на його інструментально-функціональне значення в системі відносин збереження довкілля. Така концепція має бути, по-перше, продуктом наукової розробки та співпраці науковців екологічної та економічної науки. По-друге, їх напрацювання, що мають носити системний характер, повинні отримати подальший розвиток науковців-правників щодо забезпечення такої концепції інструментами правового впливу на еколога-господарські суспільні відносини. Логічно, що на цьому етапі ключову роль мають зіграти спільні зусилля науковців екологічної та господарської галузей права.

Наступним етапом, як уявляється, має бути стадія законодавчого втілення цілей, засобів та форм правового забезпечення екологічного господарювання у систему джерел екологічного та господарського законодавства.

Необхідно зазначити, що усі названі етапи становлення правової забезпеченості екологічного господарювання мають бути організаційно забезпеченими. За власної ініціативи окремих науковців це завдання повноцінно вирішити неможливо.

Важливим та надзвичайно складним завданням інструменталізації екологічної політики держави в частині екологічного підприємництва є створення конвергентної моделі еколога-господарського регулювання в зазначеній сфері. Тобто поєднання в єдиному механізмі інструментів або галузей права: цілей, функцій, суб'єктного складу, об'єктів, засобів регулювання, засобів впливу держави на зазначені відносини тощо. Важливим результатом такої конвергенції мають стати «спільні» нормативно-правові акти.

Які вузлові аспекти в цьому контексті хотілося б зазначити.

По-перше функціональний розподіл інструментальної бази між галузевими арсеналами. Так, екологічне право формує цілі та функції господарювання в зазначеній сфері, різноманітні кваліфікаційні критерії (екологічного спрямування), що стосуються самих суб'єктів господарювання, характеристик господарської діяльності та її наслідків. Екологічне право має визначати також і кваліфікаційні ознаки об'єктів господарської діяльності з точки зору їх екологічного значення власне настання екологічного ефекту тощо. Господарсько-правові інструменти мають визначати: організаційно-правові форми суб'єктів екологічного господарювання, їх статус як суб'єктів комерційного або некомерційного господарювання, інші вили типології зазначених суб'єктів. Важливого значення має визначення обсягу правосуб'єктності таких господарських організацій, чи має він бути визначеним як спеціальний тощо. Головним навантаженням на господарську інструментальну базу має стати визначення засобів та механізмів організаційно-господарського впливу на суб'єктів екологічного господарювання з огляду досягнення максимального екологічного ефекту. Особливо важливого значення має отримати формування комплексних спеціальних правових режимів екологічного господарювання в магістральних сферах його реалізації: поводження з відходами; створення та запровадження еколого-інноваційних технологій; діяльність по відновленню забруднених об'єктів довкілля; зелена енергетика тощо.

Саме тому переведення проблематики екологічного господарювання з предмету хаотичного наукового дискурсу в цілеспрямовану функціонально забезпечену діяльність колективів фахівців є гострим соціально-політичним питанням, що вимагає термінового вирішення.

Закаль О.О.

*аспірантка кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. акад. В.В. Янчука,
Національний університет біоресурсів
та природокористування України¹*

ПРАВОВИЙ СТАТУС КЛІМАТИЧНИХ БІЖЕНЦІВ – ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК ЛЮДСТВА

Транснаціональні кліматичні кризи на сьогоднішній день є чи не найважливішим питанням на порядку денному. Дедалі більше людей у

¹ Науковий керівник: д.ю.н., професор, академік Костицький В.В.

цілому світі стають жертвами надзвичайних екологічних катастроф, ці трагедії передусім зумовлені нищівним впливом зміни клімату.

В порядку вивчення ілюстративно-прикладної практики, що підтверджує доктринальні позиції загальної теорії права, пропонуємо розглянути правовий статус осіб, що постраждали внаслідок кліматичного впливу.

Частиною другою статті 7 Паризької угоди ратифікованої Законом України від 14.07.2016 р. № 1469-VIII (далі – Паризька угода) передбачено, що адаптація до зміни клімату є глобальним викликом, що постає перед усіма у місцевому, субнаціональному, національному, регіональному та міжнародному вимірах, та є ключовим компонентом і робить внесок у довгострокове глобальне реагування на зміну клімату з метою захисту людей, засобів до існування та екосистем, беручи до уваги невідкладні й термінові потреби країн, що розвиваються, що є особливо вразливими до негативних наслідків зміни клімату [1].

Глобальне потепління та забруднення людиною довкілля, підвищення рівня моря, затоплення територій, ерозія узбережжя, повені, урагани, температурні аномалії, шторми, посухи, землетруси, цунамі складають основний чинник переміщення населення та появу екологічних біженців – людей, які змушені залишити місце свого постійного проживання і які переміщуються в межах своєї країни або перетинають її кордон внаслідок різкого погіршення стану навколишнього середовища або через екологічні катастрофи, як, скажімо, Чорнобильську трагедію або втрату землі внаслідок глобального потепління.

Одним з перших офіційних текстів, де згадується про те, що зміни клімату можуть також спричинити неконтрольовану міграцію населення, була доповідь Генеральної Асамблеї 2008р., в котрій зазначається, що: «Кліматичні зміни, модифікуючи міграційні хвилі населення, якому загрожують екологічні катастрофи і роблять ще більш складним доступ до питної води в певних регіонах, ризикують збільшити напруження у міжнародних відносинах і бути джерелом численних конфліктів, навіть воєн».

Міграція населення (лат. migratio – переселення) – переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на більш-менш тривалий час [2, с. 251].

Правовий статус «біженців» в доктрині міжнародного права, закріплено у Конвенції про статус біженців 1951р. (далі - Конвенція), де встановлено, що «біженцями» є особи, що стали жертвами переслідувань. Враховуючи вищевикладене, категорія осіб, що

постраждали внаслідок зміни клімату абсолютно не описується поняттям закріпленим даною Конвенцією.

Разом з тим, статтею 1 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права передбачено, що: «у жодному випадку народ не може бути позбавленим власних засобів до існування» [3].

У зв'язку з цим та з метою належного захисту цієї категорії осіб, варто розпочати міжнародні дебати, що ініціювали би перегляд Конвенції, задля включення до неї саме поняття «кліматичні біженці» або обговорення нової конвенції, яка гарантувала би їм конкретні права та захист. Варто зазначити також, що Міжнародною Організацією Міграції запропоновано визначення цієї категорії осіб: *«Екологічні емігранти – особи або групи осіб, котрі, з причин раптових або поступових змін навколишнього середовища, які негативно впливають на їхні умови життя та здоров'я, змушені покинути домівки, або планувати такі дії, і на тимчасовій чи постійній основі, шукати притулку в межах своєї країни або закордоном. Всі особи, які мігрують з екологічних міркувань, захищені міжнародним законодавством з прав людини»* [4].

Однак, варто зауважити, що в ні в доктрині міжнародного прав ні у вітчизняному законодавстві поняття «кліматичний біженець», «еко-мігрант», чи «екологічний біженець» так і не закріплено. У зв'язку з цим, варто зазначити, що дана група осіб повинна бути віднесеною до особливої підкатегорії мігрантів. А тому, вбачається гостра необхідність щодо перегляду національного законодавства України зі сторони органів державної влади та міжнародної правової доктрини зі сторони міжнародної спільноти.

Враховуючи викладене вище, а також зважаючи на невідкладність розгляду даного питання існує проблема напрацювання чіткої нормативної бази, що закріпила би правовий статус даної категорії осіб та закріпила би права, свободи та інтереси кліматичних біженців. Адже, вплив кліматичних криз не лише на навколишнє середовище, але і безпосередньо на життя та здоров'я та благополуччя людей наразі є катастрофічним. Враховуючи динаміку даних процесів, існує загроза виживанню людства, як такого [5].

Список використаної літератури:

1. Паризька угода ратифікована Законом України «Про ратифікацію Паризької угоди» від 14.07.2016 р. № 1469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 35. Ст. 595.
2. Демографический энциклопедический словарь / Під ред. Д.І. Валентей. М.: Советская энциклопедия, 1985. С. 251.

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. *ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73*

4. Доповідь Міжнародної Міграційної Організації (ІОМ – International Organization for Migration): «Міграція та зміна клімату», 2008. Автор доповіді – Олі Браун. Код доповіді: ISSN 1607-338X. [Електронний ресурс] // . URL: <http://www.iom.int>.

5. Методичні рекомендації на тему: «Доступ до інформації в Україні та світі» м. Краматорськ 2016 року. [Електронний ресурс] // . URL: <http://justice-dn.gov.ua/index.php/19-publiczna-informatsiya/1075-dostup-do-informatsiji-v-ukrajini-ta-sviti>.

Кондратюк Т.М.

*к.ю.н., старша викладачка кафедри
аграрного, земельного та екологічного
права імені академіка В. З. Янчука
Національний університет біоресурсів і
природокористування України*

ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ У ВИКОРИСТАННІ ЗЕМЕЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» від 28 квітня 2021 року [1] доповнено Земельний кодекс України статтею 46-1 «Обмеження у використанні земель територій та об'єктів природно-заповідного фонду». Дана стаття відображає актуальність еколого-правових вимог щодо особливого режиму охорони, відтворення і використання всіх земель територій та об'єктів природно-заповідного фонду незалежно від форми власності та цільового призначення. У статті вказується на використання таких земель з урахуванням обмежень, визначених відповідно до Закону України "Про природно-заповідний фонд України" та положеннями про ці території та об'єкти. Беззаперечно, відмічаємо важливість прийнятої норми, проте, знову поза увагою законотворців залишилися землі іншого природоохоронного призначення, що спостерігається вже 20 років протягом дії Земельного кодексу України (2001 року) [2].

До 2006 року у ст. 46 кодексу до земель «іншого природоохоронного призначення» включалися: 1) земельні ділянки водно-болотних угідь, що не віднесені до земель лісового і водного фонду; 2) земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу наукову цінність.

Після внесення змін Законом України від 8 лютого 2006 р. № 3404-IV залишилася лише друга група земель.

Питання земель іншого природоохоронного призначення неодноразово являлося об'єктом дослідження в доктринальних джерелах. Наукову позицію з питань сутності та видів таких земель викладали у своїх працях П. Ф. Кулинич, Н. Р. Малишева, Р. І. Марусенко, А. М. Мірошніченко, та ін. Автор схиляється і підтримує позицію, що землі іншого природоохоронного призначення – це землі екологічної мережі. Вважаємо, що у Земельному кодексі України [2] незаслужено відсутнє визначення і регулювання правового режиму земель екологічної мережі (природоохоронних земель). Відповідно до «Порядку включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі» [3] відомості про включені земельні ділянки до екомережі вносяться до Державного земельного кадастру разом з природоохоронними обмеженнями у їх використанні та містобудівний кадастр, відображаються в кадастрових планах, документації із землеустрою, містобудівній документації (Генеральній схемі планування території України, генеральних планах населених пунктів, детальних планах та планах зонування територій, схемах планування територій на регіональному рівні), матеріалах державного обліку лісів та лісовпорядкування під час розроблення цієї документації або внесення змін до неї. Згідно з додатком 6 Порядку ведення Державного земельного кадастру визначається і перелік обмежень щодо використання земельних ділянок. За окремим кодом виділяються обмеження на території та об'єкти природно-заповідного фонду, проте не виділяються обмеження на землі екологічної мережі.

Тож, вважаємо що у Земельному кодексі України потрібно конкретизувати землі природоохоронного призначення та, за аналогією зі ст. 46-1, доповнити норму щодо застосування обмежень у використанні таких земель, тобто земель екологічної мережі.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин : Закон України 28 квітня 2021 року № 1423-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#n18> (дата звернення 17.11.2021).
2. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення 17.11.2021).

3. Порядок включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі : постанова Кабінету Міністрів України

від 16 грудня 2015 р. № 1196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1196-2015-%D0%BF> (дата звернення 17.11.2021).

Ковальчук Т.Г.

*канд. юрид. наук, доцент,
завідувачка кафедри екологічного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ЩОДО КОНСЕРВАЦІЇ ДЕГРАДОВАНИХ ЗЕМЕЛЬ ЗА ЗЕМЕЛЬНИМ ТА ЕКОЛОГІЧНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНИМ ЕКОЛОГІЧНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Розглядаючи врегульовані нині діючим Земельним кодексом України відносини у сфері консервації деградованих земель доцільно зазначити, що вони були нововведенням двадцять років назад та зберігають свою актуальність натепер.

Розуміння значення землі як незамінної складової навколишнього природного середовища, що виконує екологічну, економічну соціальну, політичну функції дозволило закріпити в ст. 14 Конституції України фундаментальне положення про землю, як унікальний об'єкт правового регулювання: основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною. На реалізацію зазначених положень в Україні були прийняті закони та підзаконні акти у сфері забезпечення охорони земель і, зокрема, Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року, в ст. 172 якого були врегульовані відносини щодо консервації деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель.

Правову основу консервації земель як складової заходів у сфері охорони земель натепер складає ціла система законів та підзаконних актів земельно-правового та еколого-правового спрямування: Закони України «Про охорону земель» від 21.09.2003 р., «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» від 21.09.2000 р., постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» від 17.09.1996 р. №1147, «Про затвердження Державної цільової програми розвитку

українського села на період до 2015 року» від 19.09.2007 р. № 1158, «Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України» від 19.04.2017 р. № 275; «Деякі питання удосконалення управління у сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними» від 7 червня 2017 р. № 413; наказ Мінагрополітики України від 26.04.2013 № 283 «Про затвердження Порядку консервації земель, накази Мінприроди «Про затвердження Положення про консервацію та розконсервацію меліоративних систем та окремих об'єктів інженерної інфраструктури від 24.07.2017 року, «Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства екології та природних ресурсів України з обласними, Київською і Севастопольською міськими державними адміністраціями з питань охорони навколишнього природного середовища від 31.03. 2017 р. № 150 тощо.

Однак, незважаючи на таку кількість нормативних актів, згідно Стратегії екологічної безпеки та адаптації до змін клімату на період до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 р. №1363-р., саме деградація земельних ресурсів України визнана однією із основних проблем у сфері охорони навколишнього природного середовища та природних ресурсів, які негативно впливають на здоров'я людей та сталість екосистем. З урахуванням зазначеного натеper актуалізується питання консервації земель шляхом заліснення та залуження, що відповідає також і курсу Сталого розвитку, який наразі визначається на міжнародному рівні Резолюцією 70/1 Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року» (далі – Резолюція 70/1), від 25 вересня 2015 року. Згідно останньої саме в Цілі 15 Захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення процесу деградації земель та зупинення процесу втрати біологічного різноманіття одним із завдань передбачено «до 2030 року вести боротьбу з опустелюванням, відновити деградовані землі і ґрунти, включаючи землі, яких вже зачепили процеси опустелювання, засухи та повеней і прагнути до того, щоб в усьому світі не погіршувався стан земель» (п. 15.3) [2]. При цьому потрібно враховувати, що виконання зазначеної цілі та завдання мають здійснюватись з урахуванням взаємозв'язку між усіма 15 цілями та 169 завданнями Резолюції 70/1.

На наш погляд реальними кроками щодо консервації деградованих земель шляхом їх заліснення, стало, по-перше, прийняття Указу

Президента України «По деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів» від 7.06.2021 року; по-друге, відображення на Публічній кадастровій карті нового інформаційного шару – «Землі, що потребують консервації». Водночас, на нашу думку, реальна зацікавленість власників та користувачів земельних ділянок у проведенні заходів щодо консервації деградованих земель можлива за умови їх реального економічного стимулювання, передбаченого ст.48 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року.

Список використаних джерел:

1. Землі, що потребують консервації, вже у публічному доступі. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zemli-shcho-potrebuyut-konservaciyi-vzhe-u-publichnomu-dostupi-roman-leshchenko>
2. Резолюція 70/1, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року» від 25 вересня 2015 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU15167?an=2>

Краснова Ю.А.

д.ю.н., доц., доц. кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

Постулат про те, що земля є найціннішим багатством, яке дала природа людству і яка є джерелом його існування є безспірним і не потребує доказування, як не потребує доказування і те, що людство, задля збереження якості землі, її родючості і т. ін. має піклуватися про неї, шляхом виконання різного роду заходів, що залежать від категорії, до якої належить відповідна земельна ділянка.

Такі положення сьогодні лежать і в основі прийнятого 25 жовтня 2001 року Земельного кодексу України, і Закону України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року та інших нормативно-правових актах. Однак, що ж відбувається фактично?

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1363-р «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року», однією з

основних проблем у сфері охорони навколишнього природного середовища та природних ресурсів, які негативно впливають на здоров'я людей та сталість екосистем в державі була і залишається протягом довгих років деградація земельних ресурсів, що виводить на новий рівень питання про ефективність державно-правових заходів з охорони земель в Україні та їх відповідність розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 року № 1024 «Про схвалення Концепції боротьби з деградацією земель та опустелюванням», а також від 30 березня 2016 року № 271 «Про затвердження Національного плану дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням».

Про зазначену проблему йдеться й в Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» де одним із завдань Цілі 2 (Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України) є забезпечення сталого використання та охорони земель, покращення стану уражених екосистем та сприяння досягненню нейтрального рівня деградації земель, підвищення рівня обізнаності населення, землевласників і землекористувачів щодо проблем деградації земель.

Таке підтверджується і статистичною інформацією. Зокрема, за даними програми «Національного корпусу», станом на 2017 рік 71% всього агроландшафту країни використовується для господарської діяльності. Це – надмірне навантаження на землю. Товщина гумусового шару за останнє десятиліття зменшилася на 20%. До того ж, майже 40% загальної площі земельних ресурсів України належать до забруднених земель. Екосистема ґрунту руйнується в основному через інтенсивний розвиток ерозії: останнім часом їй піддалося більше 35% сільгоспугідь України. При збереженні нинішніх темпів деградації ґрунту (ерозія, затоплення, зміни клімату та ін.) критичні значення рівня родючості можуть бути досягнуті через 20-30 років, а в окремих регіонах навіть раніше [1].

Зазначену проблему передбачалося ще з 2014 року розв'язати шляхом виконання завдань за такими напрямками діяльності: 1) удосконалення політики у сфері охорони і невиснажливого використання земельних та інших природних ресурсів, збереження ґрунтів та відтворення їх родючості, включаючи нормативно-правове забезпечення; 2) розвиток та впровадження науково-технічних знань, здійснення науково обґрунтованих заходів; 3) проведення пропагандистської, інформаційної та просвітницької роботи; 4) зміцнення інституціональної спроможності уповноважених органів; 5) створення умов для мобілізації фінансових ресурсів.

Таке мало б призвести, зокрема, до: 1) покращення стану уражених екосистем, запобігання поширенню деградації земель та опустелювання; 2) збереження і відновлення біорізноманіття, зменшення обсягу викидів парникових газів, адаптація до змін клімату завдяки здійсненню заходів з охорони і невиснажливого використання земельних та інших природних ресурсів, збереження ґрунтів та відтворення їх родючості; 3) мобілізація додаткових ресурсів для боротьби з деградацією земель та опустелюванням, у тому числі шляхом налагодження ефективного партнерства між національними і міжнародними суб'єктами. Однак, станом на сьогоднішній день ситуація залишається незмінною, а розпорядження Кабінету Міністрів України № 1363-р. не містить чітких подальших заходів у цьому напрямку.

Виходить, що закріплені у ст. 3 Закону України «Про охорону земель» принципи пріоритетності вимог екологічної безпеки у використанні землі як просторового базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва, а також планомірного обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси майже не реалізуються.

Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» з цього питання відзначає наступне: «Очікується створення правової бази та умов для реалізації державної політики у сфері ... запобігання подальшої деградації земель та опустелювання, зокрема шляхом ощадливого використання водних ресурсів і впровадження науково, екологічно та економічно обґрунтованих підходів до проведення меліоративних робіт».

Зазначене змушує черговий раз піднімати на повістку дня питання не лише про належне нормативно-правове регулювання питань забезпечення екологічної безпеки, а й про ефективність їх реалізації у всіх сферах суспільного життя, включаючи й сферу використання земельних ресурсів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Ірина Бондар-Коваленко Деградація земельних ресурсів України.
URL: <https://nationalcorps.org/degradacija-zemelnih-resursv-ukrani/>.

Латишева В. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
фундаментальних та галузевих юридичних наук,
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ СТЕПІВ

Для сталого розвитку сільських територій важливим є забезпечення економічного, екологічного благополуччя населення, а також гарантія прав людини на безпечне довкілля. Поряд з тим, ці складові мають бути збалансовані таким чином, щоб, з одного боку, не допустити виснаження природних ресурсів, а з іншого, у повній мірі була реалізована функція забезпечення продовольством населення держави. Таким чином, сфера охорони та відновлення земель має особливе значення для забезпечення продовольчої безпеки держави. Зокрема, на особливу увагу заслуговує така екологічна проблема як зникнення степів внаслідок значного псування й розорювання земель. Важливо, що саме завдяки степам утворились чорноземи, які зараз годують мільйони людей.

Дослідженню проблеми правового режиму степу, його функціонування науковці майже не приділяють уваги в Україні, однак слід відзначити в сфері його збереження таких активних екологів як Бурковський О.П., Василюк О.В. та ін. [1].

Мета дослідження – проаналізувати сучасний правовий статус степу в Україні та визначити першочергові заходи, реалізація яких сприятиме підвищенню ефективності його охорони й збереження.

Замислюючись над національним захистом, варто визначити сутність поняття «степу» та вид відповідальності за його знищення. На жаль, в законодавчій базі України, поняття «степ» не має ніякого визначення, та взагалі не існує правових норм, що охороняли б його, якщо не враховувати охорону природно-заповідних фондів.

Для чіткого розуміння звернімося до словника української мови, де поняття «степ» визначено як «великий безлісий, вкритий трав'янистою рослинністю, рівнинний простір у зоні сухого клімату» [2]. У свою чергу, варто вказати на локальність нашого дослідження. Оскільки, Україна розташована в чотирьох кліматичних зонах, і на сьогодні гостро постає проблема опустелювання степової зони, зосередимо увагу на проблемах охорони та відновлення «степу».

На нашу думку, степ доцільно розглядати як частину екомережі, що забезпечує стале біорізноманіття зони сухого клімату та перешкоджає її

опустелюванню. Проте, на сьогодні не достатньо розроблений інститут права в сфері охорони та відновлення степу, та відсутній інститут законодавства вказаної сфери.

В Україні ще немає Степового кодексу, оскільки на сучасному етапі розвитку законодавства вчені не вбачають його необхідність. Гетьман Є.А. зазначає, що кодекс як нормативно-правовий документ, який у своєму складі містить законодавство відповідної галузі права або інституту, наділений певною сукупністю ознак, що дозволяють виокремити його з-поміж інших правових документів як кодифікаційного типу, так і актів поточної нормотворчості [3, с. 42]. Отже, положення кодексу мають широку сферу застосування у рамках галузі права, оскільки об'єднують норми всіх її основних інститутів, а галузь Степового права поки що не передбачена, тож буде достатньо лише внесення деяких змін та доповнень у законодавчі акти України.

Деякі степи вдається захистити від розорення, так як вони належать до природно-заповідного фонду. У преамбулі до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» закріплено положення, згідно якого природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання.

У країні набагато більше степових зон, які, на нашу думку, не мають визначено особливого статусу. Ураховуючи, що з прийняттям Закону України «Про ринок земель» буде проведена державна інвентаризація (аудит) земель, а дані аудиту послугують основою для побудови механізму раціонального використання та охорони земельних ресурсів, вважаємо за необхідне, приділити особливу увагу степам та лукам, документально й законодавчо визначаючи їх статус.

Список використаних джерел:

1. Василюк О.В., Єна А.В., Куземко А.А., Мовчан Я.І., Мойсієнко І.І., Сіренко І.П. Останні степи України: бути чи не бути? Просвітницьке науково-популярне видання / Бурковський О.П. та ін. Київ, ГК «Збережемо українські степи!», ВЕЛ, НЕЦУ, 2013. 40 с.
2. Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/step>. (дата звернення 18.11.21).
3. Гетьман Є.А. Кодекс як особливий вид закону. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, Право, 2011. № 1 (64). 324 с.

Ліхтер М.П.

к.ю.н., ст. викладач

*кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука,*

*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ У ЗЕМЕЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави (ст. 1 Земельного кодексу України [1]). Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону земель» охорона земель включає систему правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих, у тому числі, на захист від шкідливого антропогенного впливу [2]. Одним із правових заходів охорони є застосування примусу – юридичної відповідальності за правопорушення у відповідній сфері.

У той же час відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, є одним з економічних заходів забезпечення охорони навколишнього природного середовища [3]. Порядок розрахунку розмірів відшкодування шкоди органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та фізичними особами через забруднення земель хімічними речовинами, їх засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами, допущеного внаслідок дії чи бездіяльності, встановлює Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства, норми якої поширюється на всі землі України незалежно від їх категорії та форм власності (далі – Методика) [4].

Нещодавно до Методики (яка була затверджена у 1997 році) були внесені суттєві зміни, зокрема у частині перегляду розміру відшкодувань у сторону збільшення [5]. При цьому кратність збільшення розміру відшкодування прямо пропорційно залежить від рівня забруднення земель (який, у свою чергу, оцінюється як концентрація забруднюючої речовини відносно перевищення гранично допустимої). Якщо таке забруднення істотно впливає на властивості ґрунту та його біологічну продуктивність, розмір відшкодування значно більший, ніж при середньому рівні забруднення. Цей нормативний акт

великою мірою актуалізував правове регулювання відшкодування екологічної шкоди у земельному праві України.

Заслугує на підтримку універсальний підхід у питанні розрахунку шкоди земельним ресурсам незалежно від категорії земель і форм власності, адже всі землі у межах території України є цінними з екологічної точки зору. Диференціація правової охорони у цій частині може вести до зловживань і, наприклад, забруднення і засмічення земельних ресурсів тих категорій, де встановлений менший розмір відшкодувань за відповідні правопорушення.

При цьому варто зауважити, що Методика не поширюється на визначення розмірів шкоди, яка завдана земельним ресурсам внаслідок їх радіоактивного і бактеріального забруднення. Усвідомлюючи відмінність методів і підходів при визначенні розміру такої шкоди, вважаємо за необхідне прийняття спеціального нормативно-правового акту, який би врегулював відповідні питання.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/conv#Text>

2. Про охорону земель: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

4. Про затвердження Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 27.10.1997 р. № 171. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text>

5. Про внесення змін до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.11.2020 р. № 241. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1293-20#Text>

Мазій В.С.

*аспірант кафедри аграрного, земельного
та екологічного права імені академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ПРОБЛЕМНІ МОМЕНТИ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ГРУНТІВ ПІД СМІТТЄЗВАЛИЩАМИ

Враховуючи той факт, що все більше земель нашої держави є забрудненими різного роду відходами, в тому числі й небезпечними для довкілля, постає питання належної еколого-правової охорони ґрунтів. Так в першу чергу, особливого правового регулювання та охорони потребують ґрунти під сміттєзвалищами, як ті, що перебувають під постійною негативною дією забруднюючих речовин. Необхідно зазначити, що забруднення ґрунтів під сміттєзвалищами є неминучим на даному етапі для нашої держави, оскільки більшість полігонів твердих побутових відходів запроєктовані ще за радянських часів, коли кількість утворення небезпечних для довкілля відходів була меншою ніж в умовах сьогодення. Виходячи з цього, наразі ми маємо не лише деградовані ґрунти під самими сміттєзвалищами, а й забруднені навколо них підземні води.

Погоджуємося з думкою Н.С. Гавриш про те, що «ґрунти є важливим компонентом (ресурсом) навколишнього природного середовища, який тісно пов'язаний із землею, впливає на якість та безпечність інших природних ресурсів, який є необхідним засобом виробництва в сільському та іншому господарстві, впливає на реалізацію оздоровчих, рекреаційних та інших соціальних потреб суспільства, держави, окремої людини та який потребує впровадження державно-правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів їх раціонального використання, відтворення та охорони» [1, с. 358].

Статтею 1 закону України «Про охорону земель» ґрунт визначається як природно-історичне органо-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості [2].

Забруднення ґрунтового покриву на полігонах, зберігання і захоронення твердих і шкідливих відходів пов'язане із засвоєнням ґрунтами забруднюючих речовин, які мігрують від цих джерел у латеральному і вертикальному напрямках. Ґрунтові речовини і

мікроорганізми спричиняють трансформацію і утворення високотоксичних сполук [3, с. 63].

Основними спеціальними нормативно-правовими актами, що спрямовані на регулювання порядку розміщення відходів, охорону ґрунтів від забруднення є Земельний кодекс України, закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», закон України «Про відходи», закон України «Про охорону земель».

Так, статтею 167 Земельного кодексу України передбачено, що «господарська та інша діяльність, яка зумовлює забруднення земель і ґрунтів понад встановлені гранично допустимі концентрації небезпечних речовин, забороняється. Нормативи гранично допустимих концентрацій небезпечних речовин у ґрунтах, а також перелік цих речовин затверджуються Кабінетом Міністрів України. Забруднені небезпечними речовинами земельні ділянки використовуються з дотриманням встановлених обмежень, вимог щодо запобігання їх небезпечному впливу на здоров'я людини та довкілля» [4].

Статтею 55 закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» чітко встановлено, що здійснення операцій у сфері поводження з відходами дозволяється лише за наявності дозволу на здійснення операцій у сфері поводження з відходами на визначених місцевими радами територіях із додержанням санітарних та екологічних норм у спосіб, що забезпечує можливість подальшого використання відходів як вторинної сировини і безпеку для навколишнього природного середовища та здоров'я людей [5].

Згідно статті 35-1 закону України «Про відходи» забороняється проектування, будівництво та експлуатація полігонів побутових відходів без оснащення системами захисту ґрунтових вод, вилучення та знешкодження біогазу та фільтрату [6].

Проте, незважаючи на ці загальні, на наш погляд, правові норми, що розпорошені в чинному законодавстві України, і резюмують загальні принципи охорони ґрунтів, не встановлюючи при цьому дієвих правових механізмів такої охорони чи запобігання від забруднення таких ґрунтів, усталеною практикою залишається порушення з боку суб'єктів права власності на відходи усіх санітарно-екологічних норм, що вже тривалий час призводить до погіршення екологічної ситуації в деяких населених пунктах які розташовуються поблизу полігонів зберігання твердих побутових відходів. Так, для прикладу, полігон твердих побутових відходів №5 у селі Підгірці (Київська область) згідно інженерного проекту, розробленого ще за радянських часів, дійсно має на поверхні ґрунту захисний шар з півки, глини та буйного щебеню, що спрямований на захист ґрунту та ґрунтових вод від попадання

небезпечної рідини – фільтрату. Дана речовина утворюється під шаром сміття в процесі його розкладання та взаємодії з погодними умовами (дощ, сніг, сонячні промені) та пропорційно стікається по перфорованих трубах на дві помпові станції, які вже давно знаходяться в незадовільному стані та неналежним чином виконують свої функції. Як наслідок, за оцінками фахівців, фільтрату в «тілі» полігону накопичилося близько 1 мільйона тонн [7].

Із огляду на те, що масштаб та інтенсивність впливу твердих і небезпечних відходів на навколишнє середовище і ґрунти в тому числі є більш значними, ніж передбачалося раніше, а характер і природні чинники цього впливу недостатньо вивчені, нормативні вимоги і цілий ряд відомчих інструкцій, які стосуються вибору ділянок під будівництво, проектування полігонів і призначення санітарної охорони, необхідно доповнити. Потрібна компетентна оцінка всіх параметрів впливу відходів на ґрунт. [3, с. 63-64].

Ми переконані, що чинне законодавство достатнім чином визначає загальні принципи охорони ґрунтів під сміттєзвалищами від забруднення, встановлюючи граничнодопустимі норми такого забруднення та відповідальність за їх порушення, однак позитивного результату від цього немає. А тому, вважаємо за необхідне створити (розробити) урядом нашої країни, за участю науковців та практиків різних галузей, національну програму рекультивачії земель під полігонами твердих побутових відходів та масового створення (або сприяння для такого створення) сміттєпереробних заводів, які допоможуть уникнути масштабного захаращення наших українських ґрунтів небезпечними токсичними речовинами.

Список використаних джерел:

1. Гавриш Н. С. Правовий режим ґрунтів в Україні : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.06 / Н. С. Гавриш; НУ «ОЮА» . Одеса, 2018. 437 с.
2. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 349.
3. Гавриш Н.С. Еколого-правове регулювання використання ґрунтів. Право. Людина. Довкілля. 2019. Том 10. №2. С. 60-65.
4. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 19.11.2021).
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546.

6. Про відходи: Закон України від 5 березня 1998 р. № 18798-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 36–37. Ст. 242.

7. «У нас тут чайки, як на курорті». Куди везуть сміття з Києва і що з ним далі відбувається». URL: <https://www.kmu.gov.ua/service/zvernennya-pro-stikhiyne-smittezvalishche> (дата звернення 19.11.2021 року)

Максименко Т.В.

аспірантка Львівського університету бізнесу та права

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОЛІТИКІВ ЗА НЕВИКОНАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ОБЦІЯНОК

«Для людини здоров'я є найбільше благо»

Еліхарм

«Природа – лікар хвороби»

Гіппократ

З кожним днем екологічні проблеми стають все більш актуальними. Оскільки, вже сьогодні ми відчуваємо негативний вплив таких екологічних проблем, як: глобальне потепління, забруднене повітря, вирубка лісів, виснаження ґрунтів, забруднення морів і океанів та багато інших, людство все більше звертає свою увагу на них задля збереження екосистеми і свого гармонійного життя та здоров'я.

Конституція України гарантує громадянину право на участь в управлінні державними справами. Тобто, вони можуть вільно обирати та бути обраними, а також впливати на владу через всеукраїнський та місцеві референдуми.

Щодо уповноважених нами обранців, то їх повноваження починаються з моменту складання ними присяги. У присязі прямо не зазначено завдання/зобов'язання щодо охорони довкілля чи інші екологічні питання, але цей перелік: служити громаді та народові України, охороняти права, свободи і законні інтереси громадян, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників несе глобальний сенс, який також включає право людей на сприятливе та безпечне довкілля. Але переважна більшість кандидатів зазначає свою зацікавленість екологічними проблемами та діляться шляхами їх вирішення вже у передвиборчих програмах та/або агітаційних матеріалах. І не даремно.

¹ Науковий керівник: д.ю.н., професор, академік Костицький В.В.

Основною функцією парламентарів є ініціювання та прийняття законів. Саме завдяки цьому народні обранці найбільш ефективно змінюють і впливають на розвиток та діяльність усіх суб'єктів правовідносин, зокрема й в екологічній галузі.

Верховній Раді України належить провідна роль в системі правового регулювання відносин, що виникають у сфері взаємодії природи і суспільства. Це зумовлено насамперед тим, що як орган законодавчої влади Верховна Рада має право на здійснення законодавчої, установчої, бюджетно-фінансової, контрольної та інших важливих функцій. Саме вони визначають суть, зміст і форми її діяльності в регулюванні цієї сфери суспільних відносин зауважує В.В. Костицький [1].

Важливим питанням постає відповідальність депутата за недотримання передвиборчих обіцянок, зокрема у сфері охорони навколишнього середовища, оскільки на законодавчому рівні не закріплені механізми контролю за їх виконанням.

Відповідальність народного депутата України за невиконання своїх передвиборчих обіцянок у сфері охорони навколишнього середовища може бути як суспільно-політичною, так і юридичною.

Депутат є лише представником народу у парламенті, відповідно народ може здійснювати контроль над обранцем. І.О. Костицька у своєму дослідженні «юридична відповідальність депутата парламенту у системі відповідального представницького правління» зазначає: концептуально важливим є те, що народне представництво передбачає вираження інтересів народу [2].

Вагомим важелем впливу зі сторони суспільства є політичний тиск на депутатів з боку громади, який може проявлятися через:

- звернення громадян, на які парламентар зобов'язаний дати відповідь;
- петиції;
- акції, протести, мітинги;
- особисті зустрічі під час прийому депутатом громадян та ін.

Що ж до юридичної відповідальності, то чинне законодавство не передбачає можливість відкликання народного депутата. Законодавча нерегульованість та недосконалість інституту відповідальності для парламентарів спричиняє незадоволення і недовіру народу, а також унеможливує дієву співпрацю між двома сторонами.

Професор С.О. Телешун акцентував увагу на тому, що відповідальність депутата не може обмежуватись такими суб'єктами, як: а) партійне керівництво; б) партійний з'їзд; в) партія. Вона має лежати в площині відповідальності перед виборцями, що підтримують певну політичну силу. Остання повинна виступати не лише носієм конкретної

ідеології, а і суб'єктом реалізації зазначеної ідеології у формі конкретних програм та осередком формування кадрового забезпечення для втілення цих програм у життя [3].

Народу, як основному джерелу влади доцільно не лише ознайомлюватися з програмними обіцянками кандидатів у сфері охорони довкілля, а й слідкувати, чи останні реалізують свої обіцянки. У. Черчилль казав: «ціна величі – відповідальність». У нашому випадку ціна безпечного навколишнього середовища, нашого здоров'я та життя – наш контроль і відповідальність обраних нами представників у дотриманні своїх обіцянок і служінні своєму народові.

Список використаних джерел:

1. Костицький В.В. Конституційна реформа в Україні: шляхи трансформації політичної системи. К., 2003. 120 с.
2. Костицька І.О. Юридична відповідальність депутата парламенту у системі відповідального представницького правління: конституційно-правові засади / наук. праця. К.: Інститут законодавства ВРУ, 2020.
3. Телешун С.О. Політична аналітика в державному управлінні: навчальні матеріали / С. О. Телешун, І. В. Рейтерович. К.: НАДУ, 2013. 36 с.

Обіох Н.М.

*к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
Білоцерківський національний аграрний університет*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ ПЕСТИЦИДАМИ І ДОБРИВАМИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

На даний час у всьому світі використовується близько 2 млн. тонн пестицидів, з них – 47,5% гербіцидів, 29,5% інсектицидів, 17,5% фунгіцидів і 5,5% інших пестицидів. До першої десятки країн, де застосовуються пестициди, належать США, Китай, Аргентина, Таїланд, Бразилія, Італія, Франція, Канада, Японія та Індія. Крім того, було підраховано, що до 2020 року глобальне використання пестицидів зросте до 3,5 млн. тонн [1].

Використання пестицидів та агрохімікатів у сільському господарстві є досить серйозною проблемою для більшості країн, де аграрне виробництво є провідною галуззю економіки. Адже пестициди є основним джерелом забруднення земель, і це змушує приймати

відповідні нормативно-правові акти, які повинні регулювати ліміти на використання цих шкідливих речовин та обмежувати їх використання з метою зменшення негативного впливу на сільськогосподарські землі. Крім того, використання пестицидів і добрив створює загрозу не тільки для екології ґрунтів, а й для водних об'єктів, які перебувають у тісному взаємозв'язку з ґрунтами та землями. Забруднення ґрунтів пестицидами й агрохімікатами призводить до накопичення токсичних хімічних речовин у підземних водах, які можуть мати небезпеку для здоров'я людини.

В Україні правове регулювання відносин у сфері поводження з пестицидами й агрохімікатами забезпечується в рамках Закону України «Про пестициди і агрохімікати», а також низкою підзаконних нормативно-правових актів, які включають державні санітарні правила і норми щодо використання, транспортування, зберігання пестицидів та агрохімікатів.

В даному Законі передбачено державний контроль у сфері виробництва та державної реєстрації пестицидів й агрохімікатів. Так, відповідно до ч. 2 статті 4 Закону України «Про пестициди і агрохімікати» забороняються ввезення на митну територію України, виробництво, торгівля, застосування та рекламування пестицидів і агрохімікатів до їх державної реєстрації, крім випадків, встановлених цим Законом [2]. В Україні кожен новий вид пестицидів чи агрохімікатів вітчизняного та іноземного виробника повинен пройти обов'язкову процедуру державних випробувань з метою біологічної, токсиколого-гігієнічної та екологічної оцінки і розроблення регламентів їх застосування.

На даному етапі на розгляд законодавчого органу внесено законопроект № 4558 [3], який стосується вдосконалення державного регулювання у сфері поводження з пестицидами та агрохімікатами. Передбачено, що перелік підприємств, які мають право здійснювати державні випробування з метою токсиколого-гігієнічної оцінки, визначає Міністерство охорони здоров'я України, а не Держспоживслужба. Прийняття законопроекту № 4558 зумовить затвердження Кабінетом Міністрів України оновлених порядків державних випробувань пестицидів і агрохімікатів та їх державної реєстрації.

Слід зазначити, що пестициди і агрохімікати реєструються терміном до десяти років. Згідно статті 7 Закону «Про пестициди і агрохімікати» Міндовкілля може встановити повну або тимчасову заборону на застосування пестицидів і агрохімікатів в разі надходження нових, раніше невідомих, даних про їх небезпеку.

18 квітня 2007 року Україна ратифікувала Стокгольмську конвенцію про стійкі органічні забруднювачі [4], яка значною мірою поширює свій вплив і на пестициди. Її метою є обмеження або припинення навмисного виробництва та використання стійких органічних забруднювачів, в т.ч. деяких пестицидів. Названі речовини поділені на три групи: використання яких необхідно припинити, використання яких необхідно обмежити та речовини, які ненавмисно утворюються і викидаються з антропогенних джерел. До першої групи конвенцією віднесено алдрин, хлордан, діелдрин, ендрин, гептахлор, гексахлоробензен, мірекс, токсафен та поліхлоровані дифеніли. Варто відзначити, що згідно з «Переліком пестицидів, заборонених до використання в сільському господарстві, що не можуть бути зареєстровані або перереєстровані в Україні» від 05.08.1997 р., всі названі вище речовини в нашій державі заборонені до використання, реєстрації та перереєстрації.

Окрему групу становлять забруднюючі речовини, скидання яких нормується. В Україні діє постанова КМУ від 11.09.1996 р. № 1100 «Про затвердження Порядку розроблення нормативів ГДС забруднюючих речовин у водні об'єкти...» [5]. Даною постановою визначено перелік речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується (зокрема, це стосується таких речовин, як нітрати, нітрити, сульфати, фосфати, хлориди). Такі речовини можуть утворюватися в результаті використання пестицидів та агрохімікатів. Однак, згідно екологічного законодавства перелік забруднюючих речовин повинен оновлюватись кожні десять років. Тому, зважаючи на те, що з'являються нові види пестицидів і добрив, які містять раніше невідомі синтетичні сполуки, небезпечні для навколишнього середовища, цей перелік потребує негайного оновлення.

Розглянемо кілька важливих аспектів, пов'язаних із екологізацією сільського господарства в Європейському Союзі. У 2018 р. Європейською Комісією визначено особливості Спільної аграрної політики ЄС на період після 2020 року. Обов'язковими вимогами для європейських фермерів є: 1) збереження багатих вуглецем ґрунтів шляхом захисту водно-болотних угідь та торф'яників; 2) управління поживними речовинами для покращення якості води, зменшення рівня аміаку та закису азоту; 3) сівозміни замість диверсифікації сільськогосподарських культур [6].

Важливу роль у регулюванні проблеми охорони земельних та водних ресурсів від нітратного забруднення відіграє Директива 91/676/ЄС [7]. Її впровадження дозволяє зменшити забруднення води, спричиненого або викликаного нітратами й іншими поживними речовинами з сільськогосподарських джерел, а також запобігає такому

забрудненню у майбутньому. Директиву передбачено імплементувати в Україні через ухвалення пакету документів, який включає Методику визначення зон, вразливих до нітратного забруднення, та Кодекс кращих сільськогосподарських практик, які зможуть дозволити збалансувати господарські потреби при використанні земель та водних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Sharma A., Kumar V., Shahzad B. Worldwide pesticide usage and its impacts on ecosystem. *SN Applied Sciences*. 2019. Vol. 1. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s42452-019-1485-1>
2. Про пестициди і агрохімікати : Закон України від 02.03.1995 р. № 86/95-ВР. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання у сфері поводження з пестицидами і агрохімікатами № 4558 від 30.12.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70775
4. Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі : Організація Об'єднаних Націй, 22.05.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a07#Text
5. Про затвердження Порядку розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується: постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.1996 р. № 1100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-96-%D0%BF#Text>
6. Green Deal: key to a climate-neutral and sustainable EU. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/priorities/climate-change/20200618STO81513/green-deal-key-to-a-climate-neutral-and-sustainable-eu>
7. Директива 91/676/ЄЕС щодо захисту вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел від 12 грудня 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_002-91#Text

Попова А.О.
кандидат юридичних наук, Інститут
законодавчих передбачень і правової експертизи (м. Київ)

ІМПЕРАТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИНКОВОЇ МОДЕЛІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Безперечно, суспільство не зможе повноцінно існувати і функціонувати, якщо не будуть задовольнятися його продовольчі та екологічні потреби, а гострота таких потреб у сучасному суспільстві зумовила порушення питання про необхідність забезпечення як продовольчої, так і екологічної безпеки всіма доступними та ефективними способами, одним із яких є право. Тому дослідження правової охорони земель вимагає вивчення та розроблення відповідних критеріїв стану об'єкта охорони, за допомогою чого можна встановити ефективність такої охорони. Одним із таких критеріїв, на нашу думку, може стати безпека у сфері охорони і використання земельних ресурсів. Тобто безпека, у певному розумінні, є результатом застосування правових заходів охорони земель, що підтверджує ефективність такого застосування. Одним із завдань цієї публікації є дослідження імперативів забезпечення екологічної безпеки в умовах запровадження ринкової моделі використання земельних ресурсів, за допомогою яких можна визначити як різновиди такої безпеки відповідно до ресурсів, так і ефективність застосування правових заходів охорони земель.

Так, в системі економічної безпеки суверенної України охорона, зберігання та використання природних ресурсів на основі нормативно-правових актів є важливим елементом національної безпеки, а безпека у сфері земельних ресурсів є складовою частиною екологічної безпеки щодо окремого природного ресурсу. В цьому аспекті ефективне використання і охорона земельних ресурсів є завданням державного значення в Україні.

Важливість проблеми інтродукції екологічного імперативу в структурі управління соціально-економічним розвитком є очевидною. Визначальним фактором, який відображає позитивність розвитку цього процесу є рівень співвідношення траєкторій управління економічним та екологічним компонентом в єдиній цілісній системі «людина-природа». Методологічну основу еколого-орієнтованого управління складає сукупність законів, принципів та критеріїв з боку забезпечення раціональних форм екологічного управління. Мається на увазі правило

«екологічно-економічно», принцип екологічного співвідношення та критерії екологічної адаптованості економіки.

Тому економіка сталого природокористування формується на основі екологічного імперативу як неухильні правила взаємозв'язку держави і природи. Так, екологічний імператив є політикою переваги або, в будь-якому випадку, рівністю екологічних цілей соціально-економічного розвитку людського суспільства. Зміст і наповнення екологічного імперативу в залежності від часу та досягнення визначених цілей змінюється, причому в сторону трансформації економіко-екологічних відносин в еколого-економічні, а потім – соціально-екологічні відносини природокористування, якщо на початковому етапі переходу до сталого розвитку природокористування перевага справедливо віддається рішенню економічних проблем, без яких неможливо в першу чергу вирішити ні екологічні, ні соціальні проблеми, то у наступному акценті змінюються і поступово починають домінувати соціальні та екологічні цілі, виражаючи іманентні екологічному імперативу риси. У зв'язку з цим, зауважимо, що глобалізація суспільного життя як суперечливий процес обумовила появу ряду екологічних викликів, а саме переміщення еколого-небезпечних виробництв у країни, що розвиваються, прискорення темпів використання природних ресурсів шляхом їх освоєння у важкодоступних районах, нагромадження кумулятивних ефектів забруднення та інші. З другого боку, глобалізаційні процеси супроводжувалися розвитком інформаційної сфери та комунікацій між людьми, перетворенням людини у громадянина Землі, розвитком глобального громадського екологічного руху. З рештою, така ситуація виявилась найбільш сприятливою для концентрації уваги світового співтовариства на проблемах охорони довкілля в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь [1, с. 27].

Так, на всіх етапах переходу до сталого розвитку критерієм гармонізації системи «природа-суспільство» стає всебічний розвиток особистості людини, її розуму, здібностей, матеріального благополуччя і культури, що сприяє задоволенню необхідних життєвих потреб на гідному рівні; у подальшому ж випереджуючим процесом в системі суспільного відтворення є нематеріальне виробництво та його накопичення. Отже, процес суспільного відтворення є орієнтованим безпосередньо на розвиток особистості, її духовно-моральних основ буття, в найвищому ступені виражають суть і зміст екологічного імперативу як вірно обраної лінії практичного переходу суспільства до сталого розвитку.

З цього зробимо висновок, що основне і головне призначення екологічного імперативу – змінити ціннісні орієнтації людини,

сформувати її потреби в рамках «коридору» сталого розвитку. Томи екологічний імператив закладає певні правила поведінки людини, норму і ціль розвитку. Іншими словами, проблема сталого розвитку – це проблема самої людини, її мотивації, становлення вільної та всебічно розвиненої особистості, відповідальної перед суспільством і природою.

Сучасна активна особистість – складне співвідношення економічного та екологічного у людині. Так, говорячи о людині екологічній, ми вступаємо у сферу духовної культури, оскільки для реалізації у житті екологічного імперативу необхідно затвердження морального імперативу. Саме тому моральний імператив зачіпає глибинну сутність людського розуму і переводить систему економічних, соціальних та інших цінностей в етнічну площину. Синтез екологізму і гуманізму приводить до поняття «екогуманізму». Ідея екогуманізму виступає теоретико-методологічною базою формування економіки сталого розвитку [2, с. 82]. В даному контексті системоутворюючою основою економіки сталого розвитку є національний капітал як сукупність матеріально-фізичних, інтелектуально-духовних і природних цінностей, визначаючих прирощення багатства народу, рівень його благополуччя. Так, в якості структурних елементів капіталу, реалізуючи цілі сталого розвитку, виступає фізичний, тобто традиційний економічний, природний і людський капітал. Так, конструктивну роль у цьому взаємозв'язку виконує людський капітал. Його ріст формує усі необхідні передумови для формування економіки сталого розвитку на основі ідеології екогуманізму та принципу екологічного імперативу.

Таким чином, економіку сталого розвитку пронизує нова система ціннісних відносин у сфері природокористування, що формується на основі класифікацій природних ресурсів на екологічні та неекологічні, і затверджує в якості ведучої економічної категорії екологічну ренту, реальним вираженням якої виступає альтернативна вартість збереження і відтворення екологічних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Костицький В.В. Міжнародно-правовий екологічний імператив у конституціях сучасних держав як передумова ухвалення екологічної конституції землі. *Міжнародне право навколишнього середовища: стан та перспективи розвитку*: матеріали міжнар.–наук.–практ.конф. Київ: Обрії, 2010. С. 27-35;
2. Неверов А.В. Экологический императив экономики устойчивого развития

URL:http://www.bseu.by:8080/bitstream/edoc/66758/1/A.V._Neverov_7.pdf
f (дата звернення: 05.09.2021)

Хомінець С. В.
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
земельного та аграрного права
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

СУЧАСНЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ГРУНТІВ

Ґрунти є найбільшим національним багатством України. Вони вкривають близько 68 % поверхні її суходолу і зумовлюють природну здатність землі до виробництва сільськогосподарської продукції. В першу чергу це стосується сільськогосподарських угідь у складі земель сільськогосподарського призначення, оскільки саме вони складають основу екологічної та продовольчої безпеки країни. Тому підтримання належного якісного стану ґрунтів є надзвичайно важливим для суспільства.

Статтею 168 Земельного кодексу України ґрунти визнаються об'єктом особливої охорони. Поняття охорона ґрунтів Законом України «Про охорону земель» трактується як система організаційних, правових, технологічних та інших заходів, спрямованих на збереження і відтворення родючості та цілісності ґрунтів, їх захист від деградації, ведення сільськогосподарського виробництва з дотриманням ґрунтозахисних технологій та забезпеченням екологічної безпеки довкілля.

З метою забезпечення правової охорони ґрунтів держава покладає певні обов'язки на власників земельних ділянок і землекористувачів. Зокрема, власники і користувачі земельних ділянок при здійсненні ними господарської діяльності зобов'язані: проводити на земельних ділянках господарську діяльність способами, які не завдають шкідливого впливу на стан земель та родючість ґрунтів; підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі на основі застосування екологобезпечних технологій обробітку і техніки, здійснення інших заходів, які зменшують негативний вплив на ґрунти, запобігають безповоротній втраті гумусу, поживних елементів тощо; дотримуватися нормативів при здійсненні протиерозійних, агротехнічних, агрохімічних меліоративних та інших заходів, пов'язаних з охороною земель, збереженням і підвищенням родючості ґрунтів; сприяти

систематичному проведенню вишукувальних, обстежувальних, розвідувальних робіт за станом земель, динамікою родючості ґрунтів; забезпечувати захист земель від пожеж, ерозії, виснаження, забруднення, засмічення, засолення, осолонцювання, підкислення, перезволоження, підтоплення, заростання бур'янами, чагарниками і дрібноліссям.

З метою забезпечення охорони земель, на землях сільськогосподарського призначення може бути обмежена діяльність щодо: вирощування певних сільськогосподарських культур, застосування окремих технологій їх вирощування або проведення окремих агротехнічних операцій; розорювання сіножатей і пасовищ; використання деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земельних ділянок; необґрунтовано інтенсивного використання земель.

З метою своєчасного виявлення зміни стану земель та властивостей ґрунтів на всій території України проводиться моніторинг земель і ґрунтів. В рамках проведення моніторингу та з метою здійснення контролю за динамікою родючості ґрунтів систематично проводиться їх агрохімічне обстеження, видаються агрохімічні паспорти, в яких фіксуються початкові та поточні рівні забезпечення поживними речовинами ґрунтів і рівні їх забруднення. Дані агрохімічної паспортизації земель використовуються в процесі регулювання земельних відносин при: передачі у власність або наданні в користування, в тому числі в оренду, земельної ділянки; зміні власника земельної ділянки або землекористувача; проведенні грошової оцінки земель; визначенні розмірів плати за землю; здійсненні контролю за станом родючості ґрунтів.

Земельним кодексом України у ст. 168 передбачено, що власники земельних ділянок та землекористувачі не мають права здійснювати зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без спеціального дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері здійснення державного нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі, крім випадків, визначених законом. При здійсненні діяльності, пов'язаної з порушенням поверхневого шару ґрунту, власники земельних ділянок та землекористувачі повинні здійснювати зняття, складування, зберігання поверхневого шару ґрунту та нанесення його на ділянку, з якої він був знятий (рекультивация), або на іншу земельну ділянку для підвищення її продуктивності та інших якостей.

При регулюванні відносин щодо поводження з родючим шаром ґрунту, відділеним від поверхні земельної ділянки, на якій він

утворився, законодавство оперує поняттям «грунтова маса». Відповідно до ст. 53 Закону України «Про охорону земель», вивезення ґрунтової маси за межі території України, крім зразків для проведення наукових досліджень, забороняється.

Шукало І.В.

*аспірантка кафедри трудового,
екологічного та аграрного права
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника*

ПОНЯТТЯ ТА СПЕЦИФІКА ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ САНІТАРНО-ЗАХИСНИХ ЗОН

Земля – це складний природний компонент, порядок її використання, збереження та охорони як правило, пов'язані з іншими об'єктами, розташованими на земельних ділянках, які мають органічний зв'язок із землею. Відповідно до ст. 114 ЗК України [1] санітарно-захисні зони створюються навколо об'єктів, які є джерелами виділення шкідливих речовин, запахів, підвищених рівнів шуму, вібрації, ультразвукових і електромагнітних хвиль, електронних полів, іонізуючих випромінювань тощо, з метою відокремлення таких об'єктів від територій житлової забудови. Планування землекористування на територіях СЗЗ тягне за собою обов'язкове врахування особливого земельного-правового режиму і спрямоване на підвищення ефективності використання земельних ресурсів, досягнення екологічної стійкості. Тому, якщо йдеться про земельний правовий режим СЗЗ, то це встановлений нормами законодавства і заснований на принципах земельного права порядок використання земельних ділянок, на яких встановлюються СЗЗ, спрямований на забезпечення ефективного, невиснажливого використання, охорони земель та забезпечення їй підтримання безпечного стану навколишнього природного середовища.

Невід'ємним елементом правового режиму категорій земель є обмеження прав осіб, що використовують земельні ділянки, шляхом встановлення зон з особливими умовами використання земель, санітарних зон, охоронних зон. Сам факт поділу складу земельного фонду на відповідні категорії земель за їх цільовим призначенням, закріплений у Земельному кодексі України, вже є обмеженням прав по використанню земельних ресурсів країни [2, с. 90]. Земельно-правовий режим СЗЗ визначається окремо в кожному випадку залежно від виду об'єкта, навколо якого передбачається виділення такої СЗЗ, виду та

інтенсивності його діяльності тощо. Він має свої особливості, пов'язані із тим, що: - земельні ділянки, на яких встановлюються СЗЗ можуть перебувати не тільки в державній, а й в комунальній і приватній власності; - підставою впровадження є законодавчо закріплена вимога щодо організації СЗЗ на територіях земель промисловості та земель енергетики, які належать до окремої категорії земель – земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення; - земельно-правовий режим СЗЗ має комплексний характер, оскільки, на вказаний об'єкт поширюються норми щодо встановлення правового режиму земель різних категорій; - встановлення земельно-правового режиму СЗЗ зумовлено діяльністю об'єктів, розташованих на земельних ділянках відповідних категорій, щодо яких згідно норм законодавства передбачено обов'язок організації СЗЗ; - наявний специфічний статус суб'єктів, яким надаються землі для встановлення та функціонування СЗЗ. Суб'єктами права користування (чи права власності) землями СЗЗ здебільшого є промислові підприємства. Технологічна спрямованість та клас шкідливості промислових підприємств безпосередньо впливають на види та типи обмежень, які накладаються на використання земель в межах СЗЗ.

Згідно п. 5.10. ДСП 173-96 [3] у санітарно-захисних зонах не можна допускати розміщення: - житлових будинків з придомовими територіями, гуртожитків, готелів, будинків для приїжджих, аварійних селищ; - дитячих дошкільних закладів, загальноосвітніх шкіл, лікувально-профілактичних та оздоровчих установ загального та спеціального призначення зі стаціонарами, наркологічних диспансерів; - спортивних споруд, садів, парків, садівницьких товариств; охоронних зон джерел водопостачання, водозабірних споруд та споруд водопровідної розподільної мережі. Не допускається використання для вирощування сільськогосподарських культур, пасовищ для худоби земель санітарно-захисної зони підприємств, що забруднюють навколишнє середовище високотоксичними речовинами та речовинами, що мають віддалену дію (солі важких металів, канцерогенні речовини, діоксини, радіоактивні речовини та ін.).

Однією із характерних особливостей правового режиму земель СЗЗ є те, що в ряді випадків користування ними веде до обмеження прав суміжних землевласників і землекористувачів, тобто реально або потенційно можуть порушуватися права третіх осіб. Наприклад, земельні ділянки набувались у власність за умов відсутності обмежень щодо їх використання, оскільки первинно, в момент набуття прав власності, на ці земельні ділянки не розповсюджувались жодні обмеження. За таких умов, фактично, зміна меж СЗЗ призводить до змін

складових прав користування. Аналізуючи викладене, не складно дійти висновку, що для усунення виникнення таких ситуацій в Державному земельному кадастрі необхідно встановити її межі в натурі (на місцевості). Вважаємо, що кадастровий номер не повинен присвоюватись СЗЗ, яка реєструється у Державному земельному кадастрі, тому що інформація про неї повинна відноситися до земельної ділянки чи території навколо якої вона встановлюється. Слід зауважити, що нанесення усіх обмежень, а в нашому випадку конкретно санітарно-захисних зон, окремим шаром на Публічну кадастрову карту України, є важливим і необхідним завданням. Шар «Обмеження у використанні земель» на Публічній кадастровій карті є, але даних в ньому практично не має. СЗЗ на неї не нанесено, тобто і у Державному земельному кадастрі даних про них немає [4, с. 304]. У зв'язку з наведеним вище, можна стверджувати, що питання встановлення та дотримання земельно-правового режиму СЗЗ є актуальним, як у правовому полі, так і в практичному.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. (дата звернення: 10.11.2021).
2. Каракаш И. И. Право собственности на землю и право землепользования в Украине: монография. Киев: Истина, 2004. 216 с.
3. Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.06.96 № 173 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-96#Text>. (дата звернення: 10.11.2021).
4. Петраковська О.С., Трегуб М.В., Трегуб Ю.Є. Особливості державної реєстрації санітарно-захисних зон в Україні. Містобудування та територіальне планування. 2017. Вип. 64. С. 297-305.

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Андроічук А.Р.

*студентка 4 курсу юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹*

ЩОДО ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПЗФ (НА ПРИКЛАДІ НПП «ГОЛОСІЇВСЬКИЙ»)

На території міста Києва знаходиться об'єкт ПЗФ – парк «Голосіївський», який складається з кількох територіально роз'єднаних лісових масивів, протікають річки Дніпро, Либідь, Віта, Коник та каскади Голосіївських, Оріховатських та Китаївських ставків. Низка проблем, які супроводжують Голосіївський ліс, площа якого на сьогодні становить майже 11 тисяч га, є надзвичайно актуальними. Невирішені питання незаконної вирубки лісу, забруднення водойм парку та Оріховатських ставків, дотримання стандартів та умов природокористування на території НПП «Голосіївський».

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про природно-заповідний фонд» НПП «Голосіївський» підлягає особливій охороні, шляхом встановлення певних обмежень щодо будь-якої діяльності, яка призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження рекреаційної цінності території національного природного парку; проведення всіх видів поступових та суцільних рубок тощо [1]. Натомість, на практиці ми спостерігаємо інше: 1) забруднюються території різними відходами; 2) забруднюються водойми, шляхом скидання у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, сміття та відходів, що не розщеплюються та шкідливо впливають на стан вод; 3) значно зменшуються природні запаси води у водоймах, внаслідок неправомірних дій, природних стихійних явищ, в результаті чого вода не підлягає водокористуванню.

Важливо зазначити, що каскад штучних озер може зникнути, якщо не проводити очищення, адже основним джерелом їх наповнення є стокові води, які не проходять ніякої попередньої очистки [2, с. 359]. Так, протягом останніх півроку зареєстровано понад два десятки фактів несанкціонованого скидання невідомих шкідливих речовин. Це досить

¹ науковий керівник: *Гафурова О.В.*, д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ускладнює ситуацію із забрудненням ставків, адже скиди відбуваються через незаконні врізки в стокову систему. Каскад Оріхуватських озер зазнає надмірного антропогенного впливу: поверхневий стік з територій міської забудови, автошляхів, наявність смітників, що спричиняє хімічне забруднення та замулення водойми [3]. Відповідно, сьогодні парк знаходиться в надзвичайно занедбаному стані.

Суб'єктом, на якого покладено функцію екологічного контролю на цій території, є Служба державної охорони парку, що входить до складу Служби державної охорони природно-заповідного фонду України (п. 5.1. Положення Про національний природний парк «Голосіївський», затвердженого наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 11.12.2008 р. № 641) [4]. Управління вказаною службою здійснює Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Слід зазначити, що Служба державної охорони парку фактично не виконує свої основні завдання, а саме: забезпечення додержання режиму охорони території та природних об'єктів, попередження та припинення порушень природоохоронного законодавства (п. 5.4. Положення). Враховуючи, що цей орган входить до складу Служби державної охорони природно-заповідного фонду України, його працівники наділені досить широким колом повноважень [5]. Так, вони можуть: складати протоколи про порушення адміністративного законодавства в галузі охорони довкілля і використання природних ресурсів, надсилати їх відповідним органам для притягнення винних до відповідальності; вилучати у порушників предмети і знаряддя незаконного використання природних ресурсів, транспортні засоби, незаконно добуту продукцію, відповідні документи; проводити особистий огляд осіб, речей, транспортних засобів та перевірку знарядь і продукції, одержаної в результаті природокористування; безперешкодно обстежувати стан природних комплексів та об'єктів, що розташовуються в межах територій природно-заповідного фонду тощо (п. 6 Положення про службу державної охорони природно-заповідного фонду України, затвердженого постановою КМУ від 14 липня 2000 р. № 1127) [6].

Отже, проблема бездіяльності та безвідповідального відношення Служби державної охорони парку до того, що відбувається на даній території, стоїть надзвичайно гостро й потребує негайного вирішення. На наш погляд, необхідним є забезпечення належного рівня державного контролю за діяльністю цього державного органу з боку Державної екологічної інспекції України та встановлення у законодавстві відповідальності за бездіяльність посадових осіб у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-ХІІ. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
2. Гетьман А.П., Шульга М.В. Екологічне право України. Харків: Видавництво «Право». 2009. 328 с.
3. Кравець М.О., Кутлахмедов Ю.О. Аналіз та моделювання радіоекологічних процесів у каскаді голосіївських ставків. Київ: Наукоємні технології (Вип. № 3). 2014. 99 с.
4. Положення Про національний природний парк «Голосіївський» затверджений наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 11.12.2008 р. № 641 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0352737-13#Text>.
5. Положення про Державну екологічну інспекцію України, затверджене постановою КМУ від 19.04.2007 р. № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-п#Text>.
6. Положення про службу державної охорони природно-заповідного фонду України, затверджене постановою КМУ від 14 липня 2000 р. № 1127. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2000-п#Text>.

Варава В.В., Богданова Д.С.

*студенти 2 курсу факультету прокуратури та слідства,
Національний університет «Одеська юридична академія»¹*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

Питання правової охорони земель природно-заповідного фонду України як частина особливо цінних земель потребує більш детального вивчення зі сторони науковців. Об'єкти природно-заповідного фонду розглядаються як складова світової системи особливо охоронюваних природних об'єктів, як основні природні елементи екологічної мережі.

Для початку, необхідно визначитись з поняттями. Під «природно-заповідним фондом» варто розуміти «ділянку суші та водного простору, природні комплекси й об'єкти, які мають особливу екологічну, наукову, естетичну і економічну цінність і призначені для збереження природної

¹ науковий керівник: **Гавриш Н.С.**, д.ю.н., доцент, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права, Національний університет «Одеська юридична академія»

різноманітності, генофонду видів тварин і рослин, підтримання загального екологічного балансу та фонового моніторингу навколишнього природного середовища, вилучаються з господарського використання повністю або частково і оголошуються територією чи об'єктом природно-заповідного фонду України» [1]. До складу природно-заповідного фонду України входять понад 7 тисяч територій і об'єктів загальною площею близько 2,8 млн га, що становить 4,6% від території України. Сучасна структура природно-заповідного фонду України включає 11 категорій територій і об'єктів загальнодержавного і місцевого значення. Близько 90% від кількості всіх існуючих об'єктів припадає на пам'ятки природи, заказники та заповідні урочища, тоді як за площею біля 80% природно-заповідного фонду становлять заказники, національні природні та регіональні ландшафтні парки. Половину площі природно-заповідного фонду України займають території та об'єкти загальнодержавного значення, у тому числі 17 природних і 4 біосферних заповідників (13,9% від загальної площі природно-заповідного фонду), 17 національних природних парків (25,0%), 303 заказники (12,6%), 132 пам'ятки природи (0,2%), 17 ботанічних садів, 19 дендрологічних та 7 зоологічних парків (0,1%), 88 парків пам'яток садово-паркового мистецтва (0,2%) [2].

До основних особливостей правового режиму земель природно-заповідного фонду можна віднести:

- заборону здійснення на землях природно-заповідного фонду будь-якої діяльності, що суперечить цільовому призначенню або може негативно впливати на стан об'єктів природно-заповідного фонду [3];
- здійснюється внутрішнє функціональне зонування земельних ділянок, коли для кожної із зон встановлюється диференційований режим використання, охорони і відтворення.

Основні засоби збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду викладені у ст. 8 Закону України «Про природно-заповідний фонд України». Запорукою підтримання земель природно-заповідного фонду у належному стані є специфічний режим власності на ці землі, встановлений законодавством. Зокрема, згідно ст. 84 ЗК України, «землі під об'єктами природно-заповідного фонду та історико-культурними об'єктами, що мають національне та загальнодержавне значення відносяться до земель державної власності, які не можуть передаватись у комунальну власність»[4] . Водночас, відповідно до ст. 83 ЗК України, «у приватну власність не можуть передаватись землі під об'єктами природно-заповідного фонду, історико-культурного та оздоровчого призначення, що мають особливу екологічну, оздоровчу, наукову, естетичну та історико-культурну цінність» [4].

Проаналізувавши особливості правового режиму земель природно-заповідного фонду ми дійшли висновку, що правова охорона земель природно-заповідного фонду реалізується нині у кількох основних напрямках. На нашу думку, головним з них є встановлення заповідного режиму, який передбачає заборону на землях цієї категорії будь-якої діяльності, що фактично може нанести шкоду природним ресурсам, а також повне або часткове вилучення цих земель з сільськогосподарського використання. Використання природних ресурсів на землях природно-заповідного фонду здійснюється переважно у спеціальному режимі в межах відповідних обмежень, які визначаються органами центральної виконавчої влади. Лише у виключних випадках, за рішенням Кабінету Міністрів України, на землях природно-заповідного фонду можуть проводитись за певних обставин геологорозвідувальні роботи. Доступ громадян на землі природно-заповідного фонду, у тому числі з рекреаційною та оздоровчою метою, обмежується. Законодавство передбачає певну градацію земель природно-заповідного фонду. Найсуворіша охорона передбачається для земель природних заповідників, водночас для більшості інших видів земель природно-заповідного фонду встановлюється диференційований режим. Таким чином, на нашу думку, законодавство України містить достатньо інструментів правової охорони земель природно-заповідного фонду.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» – редакція від 08.08.2021, підстава – 1684-IX [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/conv#n667>
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року» – редакція – Прийняття від 08.02.2006 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2006-p#Text>
3. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» Редакція від 08.08.2021, підстава – 1684-IX [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
4. Земельний кодекс України – редакція від 28.10.2021, підстава – 1174-IX [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

Єрменчук Х.М.

*магістр 2 року навчання Навчально-наукового інституту права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка¹*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВВЕЗЕННЯ ПЕСТИЦИДІВ ТА АГРОХІМІКАТІВ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ОХОРОНИ ҐРУНТІВ

За різними даними, ринок фальсифікованих пестицидів і агрохімікатів в Україні становить 20-30%, а у роздрібній торгівлі цей показник сягає 80% [1]. Використання таких речовин впливає не лише на якість та безпечність вирощеної сільськогосподарської продукції, а і значно погіршує стан ґрунтів.

Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» № 963-IV від 19 червня 2003 року і Закон України «Про охорону земель» № 962-IV від 19 червня 2003 року визначають законодавство про пестициди та агрохімікати, а також державний нагляд і контроль за його дотриманням одним із напрямків державної політики у сфері охорони земель. Однак частка фальсифікованих пестицидів і агрохімікатів на українському ринку свідчить про те, що чинне законодавство та практика його застосування потребують ґрунтовних удосконалень.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про пестициди і агрохімікати» № 86/95-ВР від 2 березня 1995 року (надалі – «Закон»), фальсифіковані пестициди і агрохімікати – це продукція, яка не відповідає встановленим вимогам, що висуваються до пестицидів і агрохімікатів, у тому числі вимогам щодо маркування та пакування, розміщення інформації про товар на його упаковці тощо, та/або продукція, на упаковці якої зареєстрований знак для товарів та послуг використано з порушенням прав власника.

Фальсифікована продукція потрапляє на український ринок двома шляхами: через внутрішнє виробництво відповідної продукції на території України; унаслідок ввезення такої продукції з-за кордону на територію України у готовому вигляді чи у вигляді окремих компонентів.

Закон передбачає наступні правила щодо порядку ввезення пестицидів та агрохімікатів на територію України: 1) забороняються ввезення на митну територію України (як і виробництво, торгівля,

¹ науковий керівник: *Марченко С.І.*, к.ю.н., доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

застосування та рекламування) пестицидів і агрохімікатів до їх державної реєстрації; 2) вимоги щодо проведення державної реєстрації пестицидів і агрохімікатів не поширюються на дослідні партії, що використовуються для державних випробувань та наукових досліджень, виробництво для експорту та виробництво дослідних партій, що використовуються для державних випробувань, науково-технологічних досліджень та випробувань, а також на агрохімікати за переліком згідно з додатком до Закону; 3) ввезення на митну територію України незареєстрованих пестицидів і агрохімікатів, що використовуються для державних випробувань та наукових досліджень, у науково обґрунтованих обсягах здійснюється за дозволом, що видається Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів.

До 1 серпня 2021 року на територію України також було заборонено ввезення незареєстрованих в Україні пестицидів без документального підтвердження їх державної реєстрації в країні, де вони виробляються. Ця норма була виключена Законом України «Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про пестициди і агрохімікати» щодо ввезення пестицидів на митну територію України» № 1586-IX від 30 червня 2021 року.

Таким чином, законодавство України визначає, що на територію України можуть бути ввезені для використання у сільськогосподарській діяльності на території України ті пестициди та отрутохімікати, щодо яких було здійснено процедуру державної реєстрації. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення державних випробувань, державної реєстрації та перереєстрації, видання переліків пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні» № 295 від 4 березня 1996 року, це означає, що препарат має пройти державні випробування з метою біологічної, токсиколого-гігієнічної та екологічної оцінки, і щодо нього мають бути розроблені нормативи та регламенти безпечного застосування.

Інші випадки ввезення пестицидів та отрутохімікатів або вимагають, як зазначено вище, отримання спеціального дозволу, або не передбачають використання препаратів на території України (у випадку виробництва для експорту), або ж передбачають ввезення агрохімікатів згідно із додатком до Закону (тобто тих, які не можуть бути небезпечними).

Однак у практиці застосування наведених норм Закону виникає низка проблем: 1) працівники прикордонної служби не мають технічних можливостей для перевірки оригінальності продукції. Наприклад, наприкінці червня 2018 року Служба безпеки України перекрила канал

постачання з Китаю пестицидів невідомого походження, які довгий час завозилися в Україну під виглядом ліцензованих європейських препаратів. Правоохоронці вилучили партію у 150 тон пестицидів на загальну суму майже 18 мільйонів гривень; 2) у випадку, якщо агрохімікати та пестициди ввозяться на територію України для виробництва на експорт, немає механізму для перевірки відповідними органами, куди надалі були передані речовини та як використані; 3) кінцеве призначення окремих компонентів, які ввозяться на територію України та можуть бути використані для незаконного виробництва агрохімікатів та пестицидів, також ніяк не відстежується.

Ці та інші проблеми зумовлюють критичну необхідність у розвитку нормативно-правового регулювання у цій сфері, а також у покращенні технічного забезпечення працівників прикордонної служби України, що, у свою чергу, зменшить частку фальсифікату на ринку агрохімікатів та пестицидів України.

Список використаних джерел:

1. Скажи Ні фальсифікованим засобам захисту рослин. Головне управління Держпродспоживслужби в Дніпропетровській області. URL: <https://dp.dpss.gov.ua/news/skazhi-ni-falsifikovanim-zasobam-zahistu-roslin>.
2. Юлія Горбань. Бджіл зморила контрабанда? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2493260-bdzil-zmorila-kontrabanda.html>.

Чухно В.О.

*студентка 4 курсу юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹*

ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ В МІСЦЯХ ВИДОБУТКУ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Життя людини цілком залежить від наявності місця для проживання, тому пошук житла є першоосною для безпечного існування, захисту від стихійних лих тощо. Аби звести споруду, людство у різні часи

¹ науковий керівник: **Краснова Ю.А.**, д.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України

використовувало «дари природи» – деревину, каміння, глину та інші ресурси.

Однак, з урахуванням малорозвиненості у стародавні часи, виготовлення будівельних матеріалів приносило мізерну шкоду для навколишнього середовища. Варто погодитися, що прогрес подарував нам речі, без яких в сучасному світі неможливо обійтися, але в той-же час вплинув на процеси зміни клімату на планеті в негативний бік. Сьогодні видобування будівельних матеріалів виступає одним із багатьох факторів, який значно шкодить довкіллю шляхом контрольованої та безконтрольної вирубки лісів як будівельного матеріалу, добування гравію, піску, глини та інших природних ресурсів. Згадана діяльність не лише знищує флору та фауну, а й значною мірою погіршує стан земельних ділянок, які пошкоджуються під час таких процесів.

Зокрема, варто відзначити негативний вплив роботи кар'єрів на довкілля. При створенні подібних місць видобутку корисних копалин багато токсичних шарів породи викидаються на поверхню, порушується ґрунтово-рослинний покрив [1, с. 156–157]. Яскравим прикладом слугують гранітні кар'єри розташовані поряд з містом Вінниця, чие існування сприяє погіршенню здоров'я місцевого населення, оскільки за своєю природою граніт містить радіацію. Також негативним фактором виступає близьке розташування з Південним Бугом, адже викачана з об'єкту вода зливається в річку, що спричиняє її забруднення.

В сфері виготовлення будівельних матеріалів особливе місце займає деревина, тому регулювання цього питання є архіважливим, адже знищення лісів призводить до зміни клімату та інших катаклізмів. Варто додати й про добування піску, гравію та каміння, що забезпечує вимивання річок. Не випадково більшість із зазначених видів діяльності, відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» визнаються екологічно небезпечними [2].

Отже, підсумовуючи вищесказане, усвідомлюємо надзвичайно широку проблематику правового регулювання виготовлення будівельних матеріалів, тому зосередимо увагу на охороні земель при здійсненні такої діяльності.

Відповідно до чинного законодавства, місцем видобування будівельних матеріалів слугують землі промисловості та лісогосподарського призначення. Держава встановлює порядок їх використання та охорони, з метою збереження та відтворення земельних ресурсів у первісний стан.

Низка нормативно-правових актів виділяє такі види охорони земель як рекультивация, меліорація та консервація, затвердивши для кожного процедуру застосування [3–8].

Особливу увагу варто приділити особливостям відновлення земель після експлуатації кар'єрів, тому аналізуючи законодавство, стає зрозуміло, що Земельний кодекс відносить такі ділянки до деградованих. Це зазначено у частині 1 статті 177 Земельного кодексу: «До деградованих земель відносяться: 1) земельні ділянки, поверхня яких порушена внаслідок землетрусу, зсувів, карстоутворення, повеней, добування корисних копалин тощо» [7]. Тому законодавець визначає спосіб охорони деградованих земель шляхом консервації, що полягає у їх залуженні або залісенні.

Але, після експлуатації кар'єрів фітопродуктивність техногенного ландшафту (і то лише як природної кормової бази в межах відпрацьованого кар'єру) можливо визначити щонайменше через 10-15 років і лише за умови повного заростання його поверхні рослинністю. Зазначимо, що на розривних фітотоксичних породах відвалів піонерна флора не утворюється протягом десятка років. Водночас з-поміж комплексу загальних заходів рекультивации (організаційних, технічних, біотехнологічних) Земельний кодекс України не визначає основні правові засади природоохоронного техногенезу, економічний, гірничо-технологічний та агроеліоративний складники відновлення порушених ландшафтів [9, с. 110–111].

В умовах стихійної вирубки лісів в Україні актуальним питанням залишається лісовідновлення. Норми, що регулюють цю тему знайшли місце в Лісовому кодексі України, де вказано, що зруби і згарища підлягають залісенню протягом не більше двох років, а лісові культури, що загинули, відновлюються в наступному році [8].

Враховуючи заходи охорони та відновлення земель в місцях видобутку будівельних матеріалів, потрібно не забувати про юридичну відповідальність за порушення, тому, відповідно до чинного законодавства, особи, які здійснюють незаконне видобування будівельних матеріалів несуть цивільну, адміністративну, а також кримінальну відповідальність. Стаття 211 Земельного кодексу України визначає перелік правопорушень, за які наступає юридична відповідальність.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що по-перше, охорона та відновлення земель в місцях видобутку будівельних матеріалів буде залежати від їх виду. По-друге – від тривалості використання таких матеріалів та офіційності здійснення такої роботи.

По-третє, важливим фактором виступає категорія земель, на яких відбувається таке використання.

Список використаних джерел:

1. Мальований М.С., Боголюбов В.М., Шаніна Т.П., Шмандій В.М., Сафранов Т.А. Техноекологія: підручник / За ред. М.С. Мальованого. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2013. 424 с.

2. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>

3. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>

4. Про затвердження Порядку консервації земель : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 26.04.2013 р. № 283. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0810-13#Text>

5. Про меліорацію земель : Закон України від 14.01.2000 р. № 1389-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-14#Text>

6. Про затвердження Правил відтворення лісів : постанова КМУ від 01.03.2007 р. № 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2007-%D0%BF#Text>

7. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

8. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>

9. Чабаненко М.М., Волох П.В., Левченко В.Р. Юридична категорія «рекультивация земель»: сучасні науково-правові підходи до законодавства. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 4. С. 110–114.

Наукове видання

**НА СТОРОЖІ ЗЕМЕЛЬНОГО ЛАДУ:
ДО 20-РІЧЧЯ ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Тези доповідей учасників
Міжнародної науково-практичної конференції
(онлайн/офлайн формат)
(м. Київ, 26 листопада 2021 р.)

Підписано до друку
Формат 148 x 210. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум.друк.арк. 18,2. Тираж 600 прим.

Друкарня Друкарник